

ESZENYI MIKLÓS

A
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI
SZAKIRODALMI
KUTATÁS MÓDSZEREI

ESZENYI MIKLÓS

**A
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI
SZAKIRODALMI
KUTATÁS MÓDSZEREI**

**Kalauz főiskolai és egyetemi hallgatók, fiatal kutatók
számára**

**Rónai Művelődési Központ
Miskolc
2000**

**Készült a Nemzeti Kulturális Alap
Könyvtári Szakkollégiuma támogatásával**

Lektorálta:

Dr. Hőgye István

Dr. Szigeti Klára

Fotók:

Gaidos Tamás

**© Eszenyi Miklós, 2000
ISBN 963 03 8574 0**

Felelős kiadó: Dr. Utry Attila

**Mesterem,
Dr. Gosztonyi Péter (1931-1999)
emlékére**

ELŐSZÓ

Egyetemi és főiskolai hallgatók, fiatal kutatók számára írtam munkámat, vagy ahogy az alcímében is jeleztem: kalauz-t. Olvasóimat szeretném megismertetni a történelemtudományi kutatómunka elméleti és gyakorlati alapjaival, a kutatás intézményeivel, segédkönyveivel és a tudományos munka elkészítésének technikájával. Az írás nehézségét viszont pontosan az okozta, hogy úgymond laikusokhoz kell szólnom. Hogyan írjam le 5-6 oldalban azt, amit a könyvtári katalógusokról tudni kell, holott a könyvtár szakos hallgatók ezt évekig tanulják. Némi megnyugvást okoz, hogy csupán az első lépések megtételéhez szeretnék segítséget nyújtani.

A könyvben számos példát említek a különböző dokumentumtípusokról szólva. Ezzel viszont jelzem, hogy egyáltalán nem törekedtem teljességre, hiszen akkor inkább bibliográfiát kellett volna szerkesztenem, viszont a felsorolt példák (remélem) alkalmasak arra, hogy a további vizsgálódást, munkát elősegítsék.

Könyvem szerkezetének kialakítását nagyban segítette, hogy magam is fiatal gyakorló kutató vagyok és évekig oktattam a történelem szakos hallgatóknak bibliográfiai ismereteket. Tapasztalatom szerint nem maga a kutatás, hanem csak az elindulás nehéz. Bízom benne, hogy a könyv átlapozása, elolvasása után sokkal könnyebb lesz.

Az egyes művek ismertetését – hacsak valami nem indokolja a bővebb kifejtést – néhány szóban teszem. Könyvek esetében – ha az adott műnek több kiadása is volt – az első kiadás adatait ismertetem, viszont ha a könyvnek javított, bővített vagy átdolgozott kiadása(i) látott napvilágot, akkor az újabb kiadás adatait közlöm, hiszen egyértelmű, hogy az újabbat, az átdolgozottat célszerűbb használni. Olyan könyvek esetében, ahol reprint kiadások jelentek meg, az eredeti kiadási adatokat közlöm, megjegyezve azt, hogy ekkor és ekkor

reprintet is kiadtak. A könyvek szerzőjének, vagy szerzőinek nevét, a könyv címét, alcímét, a kiadás helyét, kiadó nevét, kiadás évét feltüntettem, illetve egy vagy kétkötetes mű esetén az oldalszámozást is. (A sorozati közlést nem találtam fontosnak.) Folyóiratok esetében szerző, cikk címe, folyóirat neve, kiadás éve, évfolyama, száma, oldalszám a legfontosabb azonosítók. Könnyen vádolhatnak azzal, hogy leginkább magyar nyelvű anyagokat sorolok fel, s az idegen nyelvűeket alig. Azonban – ismét hangsúlyozom – ez csak bevezetés, először a kutatás módszereit kell elsajátítani, s aztán majd lehet az idegen nyelvű anyagok között bolyongani. Mindehhez sok sikert kíván a szerző:

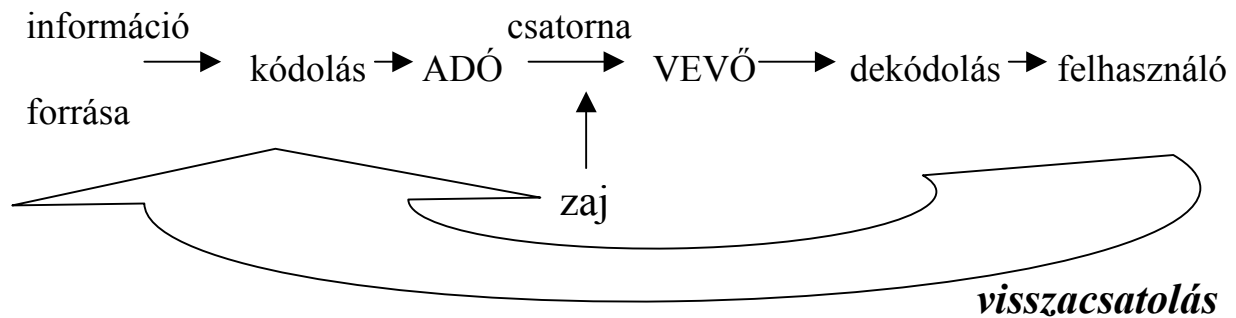
Miskolc, 1999. december 30-án

I. MI AZ INFORMÁCIÓ?

Szegény egyetemista éppen a másnapi vizsgára készül, de néhány csoporttársa már korábban vizsgázott. Este telefonál a barátjának, hogy megkérdezze mi újság. Az elmondja, hogy négyest kapott a kollokviumon, de az a kopasz majom (ez alatt a tanárát érti) Balázst „elhúzta”. Vizsga után Robi és Zsuzsa randiztak, este pedig együtt is aludtak... A rövid telefonbeszélgetésből egyetemistánk fontos információkat tudhatott meg: barátja hogyan felelt, Robi és Zsuzsa este mit csináltak, sőt a tanár egy kopasz majom. Egyetemistánk tehát új ismeretekkel lett gazdagabb. Mi tehát az **információ**? Elfogadhatjuk azt az álláspontot, hogy minden, ami új ismeretet közöl. Ez alapján ide sorolhatjuk azt, mikor a méhek társaik számára „jelzik”, merre találnak legelőt (sőt azt is tudják közölni, hogy mekkora és milyen távolságra található), de az indiánok füstjelei is ebbe a kategóriába tartoznak.

Minden közlés (akár szóban, akár írásban, akár gépek segítségével) **jelek** segítségével zajlik. Ezeket jel-ABC-nek nevezik: a beszélt nyelvben az egyes hangok, írásban a betűk, televíziónál a képpontok stb. alkotják. Természetesen csak véges számú jel létezik, melyekből – elvileg – végtelen mennyiségű információ létrehozható, csupán az a lényeg, hogy a jeleket miképpen rendezzük. Pl. a L és az É betűkből megalkothatjuk a LÉ vagy az ÉL szót is. Az információ tehát a jelek elrendezésétől függ.

Az információátadás folyamata:

1. ábra. Az információátadás modellje

Az információátadás fenti modelljét 1948-ban dolgozta ki egy amerikai tudós, Claude E. Shannon. Látható, hogy az információátadás egyik oldalán áll az adó (pl. két ember közötti beszélgetésben az, aki az új információt adja), aki a kódolt (pl. angol nyelven megfogalmazott üzenetet) valamilyen csatornán (pl. telefonvezeték, levélpapír stb.) átadja a vevőnek (aki az üzenetet fogadja). A csatornákat bizonyos informatikai zajok érhetik, ezek zavarják az információátadást (pl. a levélpapírra ráfolyik az üdítő, s nehezen olvassa el a vevő a szöveget, vagy recseg a telefon stb.). Igen fontos a visszacsatolás (ezt jelképezi a nagy nyíl), melynek során a vevő visszajelez az adónak, pl. személyes beszélgetésnél bólogat.

Az emberiség történetében az információ öt forradalmát különböztetjük meg:

1. a beszéd,
2. az írás,
3. a könyvnyomtatás,
4. a távközlés és
5. az elektronikus információfeldolgozás forradalmát.

Nézzük egy kicsit részletesen:

1. Az első szakaszban az ún. **nem verbális jelek** (pl. mimika, gesztusok) játszották a fő szerepet. Azt ugyan nem lehet tudni, hogy az első értelmes szót vagy mondatot mikor ejtette ki az ember, de bizonyára a munkavégzéssel volt kapcsolatos. A **beszéd** akusztikai jelek (vagyis hangok) sorozata. A beszéd információtartalma nem

egyenletes. Pl. műfajtól függően a középkori Franciaország történetéből más információkat tudhatunk meg az egyetemi professzor előadásából, mást egy könyvből és mást barátunk utazási élménybeszámolójából.

2. A beszéd kialakulását az **írás** forradalma követte. Az írás az emlékezet meghosszabbítására született: különböző jeleket találtak ki az információk rögzítésére. Az írás a képírással kezdődött (lásd a barlangrajzokat), ebből jött létre a fogalomírás (pl. a O nemcsak a Napot, de a meleget is jelenti). Ezt követően kialakult a szóírás, majd a szótagírás, végül a betűírás. Az írás történetéhez ajánlom:

Várkonyi Nándor: Az írás története. – Bp.: Turul, 1943. – 114 p.

Kéki Béla: Az írás története. – 3. kiad. – Miskolc: Bölcsész Egyesület, 1996. – 126 p. + 2 t.

*Jean, Georges: Az írás, az emberiség emlékezete. – Bp.: Park, 1991. – 212 p.** (Ez utóbbit a magyar vonatkozású részekkel Kéki Béla egészítette ki. Az írástörténet áttekintésén kívül olyan fejezetei is vannak, mint: a betű és a város kapcsolata, a hangjegyírás, a grafiti stb.)

3. Az információáramlásnak óriási lökést adott a **nyomtatás**, mely eredetileg a kínaiak találmánya, de Gutenberg „fedezte fel” a mozgatható betűformákat. Néhány évtizeddel ezelőtt, mikor a televízió tömeges elterjedése visszavetette az olvasási kedvet, egy kanadai kutató, Marshall McLuhan megkongatta a vészharangot: vége a Gutenberg-galaxisnak.

* Könyvek esetében a cím után a kiadásjelzés (melyik kiadás), majd a kiadási adatok (kiadás helye, kiadó, kiadás éve) szerepel, s az adott mű terjedelme. Tankönyveknél, jegyzetekenél legtöbbször nem közlöm a kiadás évét, hiszen szinte évenként – ugyanolyan tartalommal és formában – közreadták.

A vészes jóslatok nem váltak valóra, sőt egyre több könyv és újság jelenik meg. Sőt, ahogy valaki egyszer megjegyezte: addig nem kell félni a könyvek és az újságok kihalásától, míg pl. a vonaton praktikusabb időtöltés nincs. A könyvnyomtatáshoz:

Tevan Andor: A könyv évezredes útja. – 3. kiad. – Bp.: Gondolat, 1984. – 316 p.

Vége a Gutenberg-galaxisnak? Válogatta, szerk., az összekötő szöveget írta Halász László. – Bp.: Gondolat, 1985. – 512 p.

4. A **távközlés** forradalma a tér és idő legyőzéséhez vezetett. Korai előzménye az indián füstjele vagy a középkori lovashírnök is lehetett, de nagyobb siker a távíró feltalálásával következett be. A kontinensek közötti távközlés első lépése pedig az volt, mikor 1866-ban lefektették Európa és Amerika között az első mélytengeri kábelt. Ma már számtalan távközlési módszert ismerünk.

5. És végül megjelent a számítógép, ami az **elektronikus információtovábbítás** alapja. Az elsőt 1945 decemberében alkották, 19 ezer elektroncsövet tartalmazott, 5000 megszakító volt benne, súlya 30 tonna és 70 m² területet foglalt el, de a legnagyobb bajt mégis az jelentette, hogy szinte óránként elromlott valamelyik alkatrésze. Az első európai számítógépet 1949-ben Angliában készítették el, de akkor még csak katonai célokra használták. A mai számítógépek már szinte egy kistáskában elférnek. Nem csoda, ha Fülöp Géza ezt írja: „ha az autóipar az utóbbi hetven évben úgy haladt volna, mint a számítástechnika, egy Rolls-Royce-t 20 dollárért lehetne kapni, motorja gyufafej nagyságú lenne, sebessége 100 000 km/h és egymillió kilométeren 3 liter benzint fogyasztana.”

1. A tudomány és az információ

„A kutató olvas – mi mást tehetne hiszen kutató – és azt olvassa valahol, hogy a bélbolyhok világa, ha ibolyántúli fénnel megvilágítanók, rózsaszínben fluoreszkálna. Nocsak! – mondja a bélbolyhológus. Elolvas még egy sereg tanulmányt és az egyikben talál egy lábjegyzetet, amely így szól: *'Mint ismeretes, a bélbolyhok belvilága ibolyántúli fénnel megvilágítva zöld színben fluoreszkál.'* Ahá! – mondja ekkor az olvasott bélbolyhológus és legközelebbi előadásában esetleg azt fogjuk hallani: *'A hetvenes évek elején bontakozott ki az a rendkívül heves és mind szélesebben gyűrűző vita, mely napjainkig két táborra osztja a kutatókat, s amely mindmáig nem jutott nyugvópontra. Mint ismeretes a zöld és a rózsaszín fluoreszcencia hívei... stb.'*

A kezdő vagy a két forrásmunkát nem ismerő bélbolyhológus e mondat hallatán kövé dermed. Hogyisne! Hiszen még arról sem hallott, hogy a bélbolyhok fluoreszkálnak. Nem hallotta, és tessék: már ki is alakult a két iskola és a kérdés vitatott is! És az elkeseredett ember képzeletében megjelennek az igazi beavatottak. Látja az indulattól paprikapiros zöldpártit és a fölényes rózsaszínhívőt. A bélbolyhológusok legfelsőbb körét, helyesebben grémiumát. Tudja: ezek jól ismerik egymást. Talán személyes jóbarátok. Összejárnak. Most már azt is sejti, hogy a témáról valószínűleg megtartották a harmadik nemzetközi kollokviumot Los Angelesben. Egyetlen vigasza: úgy látszik, még nem jött létre a két iskola ellentétes véleményét harmonikus szintézisbe ötvöző harmadik.” (Varga Zoltán: Írás – olvasás).

Ugye milyen gondot okozhat az, ha valaki nem értesül a kutatási eredményekről? Pedig nagyon fontos, hogy az új eredményeket megismerjük, illetve azon munkákat, melyeket bizonyos témákban (amit esetleg éppen mi is kutatunk) 5, 10 vagy éppen 100 évvel ezelőtt írtak. Az utóbbi évtizedekben a tudomány jellege is sok változáson esett át, fejlődésének főbb irányai a következők:

1. **Folyamatosság:** vagyis a tudósok az előző generációk kutatási eredményeire építenek.
2. **Gyorsulás:** kezdetben a tudós a maga készítette eszközökkel dolgozott, fő célja a természeti jelenségek megismerése volt. A tudományos ismeretek viszonylag lassan gyarapodtak, ennek köszönhetően a tudós lépést tudott tartani tudományának fejlődésével, ismerte szinte az összes szakirodalmat, és személyes (legalábbis levelező) viszonyban állt a hasonló témát kutatókkal. A fejlődés gyorsulása az ún. „tudományos-műszaki forradalomhoz” vezetett, s az egyéni munkacsoportok helyét átvették a munkacsoportok (team-ek).
3. **Differenciálódás:** egyre újabb tudományok alakulnak ki, az egyes résztudományokból önálló tudományok születnek, pl. biofizika, asztrobotanika stb.

A tudós régen és ma is azon igyekezett, hogy kutatási eredményeit a tudóstársadalom tudomására hozza, ez a **tudományos kommunikáció** alapja. Míg a középkori tudós személyesen beszélgetett társával, vagy postagalambbal stb. küldött levelet, addig ma már bizonyos formulája van az ismeretátadásnak. Manapság az információk formális (pl. folyóiratcikk) és informális (pl. beszélgetés) úton is terjednek. A kutató az új felfedezést először informális úton továbbítja: elmondja kollégáinak (ami jelentheti azt is, hogy egy távoli földrészen dolgozó kutatóval e-mailen üzeneteket küldenek egymásnak). Ezt követően intézeti beszámolókon, konferenciákon, kongresszusokon közli eredményeit (ezek legtöbbször nyomtatott formában is megjelennek, nevük: kongresszusi anyagok). Egy bizonyos téma lezárásakor elkészül a kutatási jelentés. Az új ismeret akkor épül be végleg a tudomány ismeretanyagába, ha a formális csatornába is bekerül (pl. folyóiratcikk, könyv születik belőle, olvasható az Interneten stb.). Egyes felmérések szerint a kutatók információik felét közvetlen kapcsolat útján szerzik be. (1815-ben 10 nemzetközi konferenciát tartottak, 1900-ban 100-at, 1977-ben már 3727-et, az országos vagy területi konferenciák száma meghaladta a másfél milliót.) Formális csatornán bárki közreadhatja az információit. A formális csatornák útján terjesztett információkat ún. **információs rendszerekben** is tárolják (pl. a könyvtár).

2. Az információ válsága

Mint írtam, a régi korokban a tudós ismerte szakterületének szinte minden képviselőjét. Később egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a társadalmi folyamatokban az eddig alapvetőnek tartott négy tényezőhöz (ember, anyag, energia, gép) egy ötödik is kapcsolódik: az információ. Minden társadalom léte egyre inkább az információra épül: pl. míg az Egyesült Államokban 1950-ben a munkavállalók 65%-a az iparban dolgozott, ma ez kb. 30%. Ugyanakkor az információs szektorban dolgozók száma 17%-ról 55%-ra emelkedett. Míg 1800-ban a farmer, 1950-ben az ipari munkás, 1980-ra már a hivatalnok lett az első számú foglalkozás. Az 1970-es évektől kulturális decentralizáció tanúi lehetünk: pl. a Life, a Look, ill. a The Saturday Evening Post általános témakörű magazinok megszűnése után még ugyanabban az évben 300 (!) speciális magazin jött létre.

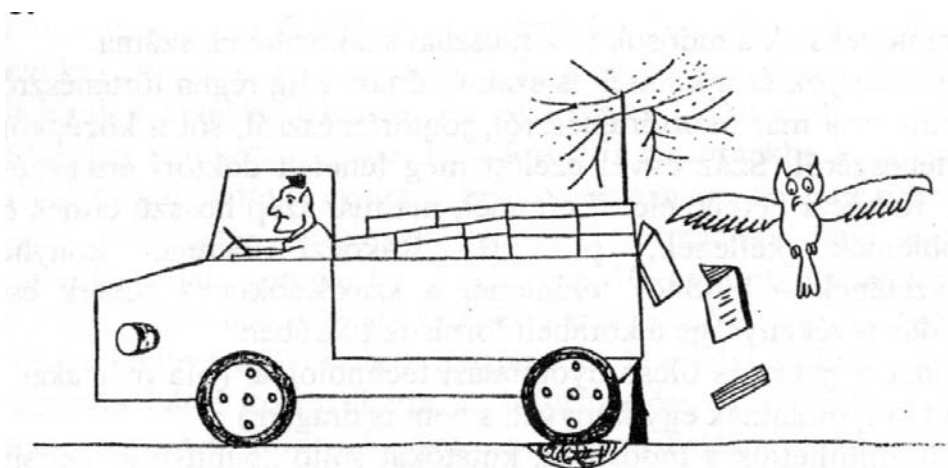
Az utóbbi évtizedekben rendkívüli módon elszaporodott a publikált szakirodalom mennyisége. Már közel negyven évvel ezelőtt, 1962-ben 30 ezer és 100 ezer közöttire becsülték a tudományos folyóiratok számát. Minek köszönhető ez az elszaporodás?

1. Növekszik a kutatási és a fejlesztési tevékenység.
2. Egyre növekszik a tudósok és a műszaki szakemberek száma.
3. A tudományok és a kutatók is szakosodnak. Míg régen történelestről beszéltünk, ma már ókortörténelestről, jogtörténelestről, sőt a középkori jog történetéről. Száz évvel ezelőtt még lehetett doktori értekezést írni „II. Rákóczi Ferenc élete” címmel, ma már szép hosszú címek és részproblémák kellenek, pl. „II. Rákóczi Ferenc konyhai személyzetének – különös tekintettel a szakácsokra – péntek esti szabadidős tevékenysége a korabeli források tükrében”.
4. Fejlődik a gyors és olcsó nyomtatási technológia. (Ma már akár 3 nap alatt kinyomtatnak egy könyvet, s nem is drágán.)
5. Végül említhetjük a tudósokat, kutatókat sújtó „publish or perish” (publikálj vagy elvesztél) szindrómát, mert a kutatók nagy része ír és

ír, mert ha nem, akkor kollégái megszólják: „te semmit nem csinálsz!”.

Jellemző a szakirodalom **specializálódása** is. Ennek következtében a szaklapoknak csak kicsiny hányada hasznosítható. Egy 1970-ben végzett felmérés szerint a Journal of Organic Chemistry c. folyóirat átlagos olvasói a lap cikkeinek legfeljebb 17%-át, az olvasók fele pedig csak 10%-át olvasta el. Egy amerikai orvoscsoporthoz hasonló felmérést végzett: nemzetközi folyóiratokból olyan kiemelkedő jelentőségű cikkeket választottak ki, melyeket a megfelelő területen dolgozó orvosoknak ismerni kellett volna. A megkérdezettek fele (sok esetben 90%-a) mégis nemmel felelt arra a kérdésre, hogy ismeri-e a munkát.

További probléma az anyag **szóródása**: bizonyos témakörök anyaga határterületi folyóiratokban, könyvekben jelenik meg. Példának okáért: 1973-ban a teknősbékára vonatkozóan 600-féle (!) folyóiratban jelent meg anyag. Egy másik példa: „A Közép-és Kelet-európai népi demokratikus államok kialakulásának történeti körülményei” c. tanulmány az ELTE Állam-és Jogtudományi Kara által szerkesztett Jogtörténeti előadások I. c. kötetben jelent meg. Vagyis, aki valamilyen információhoz szeretne jutni, annak a „félárnyékba eső”, vagy idegen szakterületek dokumentumtípusait is át kell nézni, hogy a témáról „up to date” (naprakész) ismeretei legyenek.

2. ábra. Az információ szóródását nem így kell elképzelni!
(Hampó József illusztrációja)

Az **információáramlás gyorsasága** ugyancsak régi probléma. Az új információkhoz leghamarabb (a tudományos kutatás esetében) ma már leginkább a médiából juthatunk hozzá, míg régen a kutatási jelentés volt az első számú.

Az információs válságnál gondot jelenthet a **bibliográfiai számbavétel** is. Kétségtelen, hogy a világ irodalomtermését képtelenség figyelemmel kísérni, s mindent nem lehet elolvasni. Lehet, hogy Torquemada-ról szeretnék olvasni, de itthon szinte semmit nem találok, míg teszem azt Venezuelában már kiadtak egy húsz kötetes életrajzot róla.

Végül szóljunk arról, hogy az információs válság kirobbanásának **nyelvi okai** is vannak. Kezdetben a latin volt a tudományok nyelve, ezt valamennyi tudós ismerte. A századelőn főleg angol, német és francia nyelvű publikációk születtek. Egy 1967-es felmérés szerint az előző évben (1966-ban) a 35 ezer féle folyóirat 65 nyelven jelent meg. Reménytelen a helyzet? Nem, csak tájékozódni kell tudni.

II. A TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYRÓL

1. Mi a történelem?

Ki ne ismerné Cicero mondását: „*Historia est magistra vitae.*” (De republica). Eredeti formájában: „*Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.*” (De oratore II, 9, 36). Vagyis: A történelem az idők tanúja, az igazság világossága, az emlékezet élete, az élet tanítómestere, a múlt idők hírnöke. Maga a „történelem” szavunk a nyelvújítás terméke, Döbrentei Gábor alkotta 1842-ben.

Fustel de Coulanges szerint „a történelem nem a múltban lezajlott mindenféle események gyűjteménye, hanem az emberi társadalmak tudománya.” Vagyis társadalomtudomány, azon belül is a lágy (*soft*) tudományok közé sorolják.

Lederer Emma: Bevezetés a történettudományba. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 143 p.

Kávássy Sándor: Bevezetés a történettudományba. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 232 p.

Carr, Edward H.: Mi a történelem? – 2. kiad. – Bp.: Osiris, 1995. – 150 p.

Sokszor vitára adott okot, hogy a történelem, a történetírás milyen módszerekkel dolgozik.

Dékány István: A történettudomány módszertana. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1925. – 74 p.

Bloch, Marc: A történelem védelmében. Válogatott tanulmányok. – Bp.: Gondolat, 1974. – 325 p.

Bloch, Marc: A történész mestersége. – Bp.: Osiris, 1996. – 229 p.

Makkay János: Quomodo historia conscribenda sit, avagy hogyan kell történelmet írni? – Bp.: Szerző, 1998. – 91 p.

Alapelv, hogy a történész tartsa magát ahhoz a tacitusi mondáshoz: „*sine ira et studio*”. Tudjuk jól, hogy – ennek ellenére – a történetírás nem egyszer pártos volt. Ez nem jelent föltétlen hamisítást, elég volt bizonyos dolgokat elhallgatni, csúsztatni, vagy éppen kiemelni, attól függően, hogy a történész mit próbál az olvasóba szuggerálni. Más olvashatunk Berecz János 1956-ról szóló könyvében és más Gosztanyi Péterében – bár a téma kutatójának nem haszontalan mindkettőt elolvasni. A történetírást mindig jellemezte egy bizonyos korszellem. Erről néhány mű:

Kovács Endre: A mai polgári történetírás. – Bp.: Gondolat, 1962. – 207 p.

R. Várkonyi Ágnes: A pozitivista történelemszemlélet. – Bp.: Gondolat, 1970. – 219 p.

Elekes Lajos: A történelem felfogása korunk polgári tudományában. – Bp.: Kossuth, 1975. – 341 p.

Glatz Ferenc: Történetíró és politika. Szekfű, Steier, Thim és Miskolczi nemzetről és államról. – Bp.: Akadémiai, 1980. – 267 p.

Glatz Ferenc: Történetírás – korszakváltásban. Tanulmányok. – Bp.: Gondolat, 1990. – 354 p.

A történetírás történetéről (historiográfia) megjelent néhány összefoglaló munka:

Lederer Emma: Magyarországi polgári történettudomány története (1945-ig). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. - 132 p.

Czakó Kálmán: A történetírás fejlődése. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 270 p.

Kriston Pál: A történetírás története. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1990. – 248 p.

Gunst Péter: A magyar történetírás története. – Debrecen: Csokonai, 1995. – 214 p.

A historiográfia elméletéhez:

Pamlényi Ervin: A historiográfia tárgyáról és módszeréről. = Történelmi Szemle, 1974, 17. évf., 4. sz., 552-557. p.

A történeeszt az is befolyásolhatja, hogy mely nemzet tagja. Erdély kérdésében másképpen vélekedik a magyar történész és másképpen a román. Amikor az egyik nemzet történésze az idegen népek háborújáról szól, a másik dicsőséges győzelemről. Történelem és nemzet kérdéséről lásd:

Szűcs Jenő: Nemzet és történelem. Tanulmányok. – Bp.: Gondolat, 1974. – 669 p.

Pach Zsigmond Pál: Történelem és nemzettudat. Cikkék, előadások. – Bp.: Kossuth, 1987. – 173 p.

Száraz György: Történelem jelenidőben. – Bp.: Magvető, 1987. – 873 p.

2. A történettudomány rendszere

Mint minden tudománynak, a történettudománynak is kialakult rendszere van. A **kronológiai felosztás** (periodizáció) meglehetősen mechanikus módon, merev időhatárok kiválasztásával tagolta korszakokra a történelmet: bebizonyosodott, hogy e módszerrel az oknyomozó, összefüggéseket kereső történetírás nemigen boldogul. Ráadásul a korszakhatárok megválasztása sem bizonyult szerencsésnek, hiszen míg régebben 476-ot tekintették a középkor kezdetének, ma inkább a III. századra teszik. Az újkor kezdetét is másképpen határozták meg a különböző iskolák (1492, 1640, 1789). A kronológiai felosztás megkülönbözteti

- az őskor történetét,
- az ókor történetét,
- a középkor történetét,
- az újkor történetét,
- a jelenkor történetét.

A **térbeli** (topográfiai) **felosztás** is gyakori. Eszerint megkülönböztetünk egyetemes történelmet (világtörténelmet), nemzeti történelmet, régió történelmet és helytörténetet. Ez utóbbihoz:

Stier Miklós – Szász Zoltán: A helytörténetírás módszertani kérdései. – Bp.: OSZK KMK, 1980. – 166 p.

Szántó Imre: A helytörténeti kutatás elméleti és módszertani kérdései. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 204 p.

A kronológiai és a topográfiai megközelítés ötvözésére törekszik az ún. tér – idő modell, mely inkább régiók történetében gondolkodik:

Kovácsné Szigeti Klára: A tér – idő modell a történelemben. – Miskolc: MBE, 1993. – 72 p.

A **tárgyi felosztás** a történelemtudományt ágazatokra bontja: pl. gazdaságtörténet, technikatörténet, családtörténet, egyes tudományok története (pl. matematikatörténet) stb.

A történelemtudománynak vannak resztudományai és segédtudományai. A **resztudományok** jobbára már önállósult tudományok, melynek eredményeit a történettudomány is felhasználja: oklevéltan (diplomatika), írástörténet (paleográfia), kortan (kronológia), pecséttan (szfragisztika), felirattan (epigráfia), címertan (heraldika), származástan (genealógia), éremtan (numizmatika), mérés tan (metrológia), kormányzattörténelem. A **segédtudományok** olyan tudományok, melyek tárgya kívül esik a történettudományén, de eredményeit felhasználja, pl. nyelvtudomány (lingvisztika), névtudomány (onomasztika), régészet (archeológia), embertan (antropológia), néprajz (etnográfia), lélektan (pszichológia), szociológia, művészettörténet, jogtörténet, irodalomtörténet, tudománytörténet,

statisztika, földrajz (geográfia), levéltáran (archivisztika), muzeológia stb.

Gárdonyi Albert: A történelmi segédtudományok története. – Bp.: Magyar Tört. Társulat, 1926. – 36 p.

Lederer Emma: A történelem tárgya, módszertana, a segéd-és rokontudományok elemei. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 132 p.

A történelem segédtudományai. Egyetemi tankönyv. Szerk. Kállay István. – Bp.: ELTE BTK. – 346 p.

A történelem segédtudományai. Szerk. Bertényi Iván. – Bp.: Pannon-Osiris, 1998. – 374 p.

Egyes résztudományokról pl.

Bertényi Iván: Új magyar címertan. – Bp.: Maecenas, 1993. – 124 p.

The Times Atlasz. Régészet. Szerk. Malcolm Swantson, Antus Sándorné. – Bp.: Akadémiai, 1994. – 318 p.

Moloney, Norah: Régészet. – Kaposvár: Holló és Társa, 1997. – 160 p.

Renfrew, Colin: Régészet. – Bp.: Osiris, 1998. – 1200 p.

Renfrew, Colin – Bahn, Paul: Régészet. Elmélet, módszer, gyakorlat. – Bp.: Osiris, 1999. – 643 p.

A történelem és egyéb tudományok kapcsolatához:

Huszár Tibor: Történelem és szociológia. – Bp.: Magvető, 1979. – 574 p.

Történeti és politikai pszichológia. Szerk. Hunyady György. – Bp.: Osiris, 1998. – 784 p.

***Hunyady György: Történelem és pszichológia. = Társadalmi Szemle,
1981, 36. évf., 1. sz., 71-78. p.***

III. A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÁS INTÉZMÉNYEI

Az idők folyamán számos olyan intézmény alakult ki, mely a történettudományi kutatásokkal foglalkozik. Kezdetben egyszerre töltötték be a levéltári, múzeumi, könyvtári funkciókat (pl. az alexandriai Museion), később szétváltak: a tárgyi anyag a múzeumokba, az írásos a levéltárakba, a nyomtatott a könyvtárakba került. Végül ne felejtjük el a kutatóintézeteket és a felsőoktatási intézményeket sem.

1. A levéltár

A levéltár valamely hatóság, testület, társulat, nemzetség (család) vagy természetes személy működése során létrejött és rendeltetésszerűen birtokában maradt iratok összessége. A levéltár tehát természetes és jogi személyek iratait is gyűjti, ezáltal a történeti kutatás egyik alapintézménye. A levéltárakról általában:

Levéltári ismeretek kézikönyve. Szerk. Endrényi Ferenc. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1980. – 323 p.

Gyapay Gábor: A levéltárak. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1965. – 63 p.

Seresné Szegőfi Anna: Levéltári és irattári alapismeretek. In: Múltunk forrásai. Szerk. Csorba Csaba. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1982. – 81-102. p.

Herczog József: Magyar levéltári terminológia. = Levéltári Közlemények, 1932, 10. évf., 1/2. sz., 1-11. p.

Levéltári terminológiai lexikon. Szerk. Ember Győző. – Bp.: Akadémiai, 1982. – 380 p.

Bittner Lajos: A történetírás és a levéltártudomány. = Levéltári Közlemények, 1942/1945, 20/23. évf., 4-28. p.

Baraczka István: A levéltári kutatás. = Levéltári Közlemények, 1946, 24. évf., 1. sz., 12-20. p.

A levéltárak meglehetősen régi intézmények, hiszen már az ókorban is megőrizték a jelentős írásokat. A középkorban az egyházak, a városok is megőrizték írásaikat, a nemesek pedig általában az ún. hiteles helyeken őrizték azokat. Magyarországon többféle irattermelő szerv létezett, pl. a király és az egyház is.

Kumorovitz L. Bernát: A királyi kápolnaispán oklevéladó működése. In: Regnum. Egyháztörténeti évkönyv 1942-1943. – Bp.: Magyar Katolikus Történetírók Munkaköz., 1943. – 87-132. p.

A királyi oklevéladást a XII. századtól a kancellária intézményesíti, a XIII. századtól pedig kialakultak az említett hiteles helyek, melyek csak 1873-ban szűntek meg. A **hiteles helyek** olyan egyházi testületek, melyek közhitelű okleveleket állítottak ki hatósági megbízás alapján (de nemcsak oklevelek kiállításával, hanem másolásával és hitelesítésével is foglalkoztak).

Eckhart Ferenc: Hiteleshelyeink eredete és jelentősége. = Századok, 1913, 47. évf., 9. sz., 641-655. p.

Papp László: A hiteleshelyi intézmény megszűnése. In: Regnum. Egyháztörténeti évkönyv 1942-1943. – Bp.: Magyar Katolikus Történetírók Munkaköz., 1943. – 536-562. p.

Gerics József: A királyi kápolna tagjai által folytatott hiteleshelyi tevékenység történetéhez. = Levéltári Közlemények, 1956, 26. évf., 1. sz., 31-34. p.

A XIV-XV. századtól aztán a megyei és a városi testületek is megkezdték az irattermelést (ez a bürokrácia velejárója), melyeket szintén a levéltárban találjuk. A XIX. század végéig – a gyűjtőkörök elhatárolódásáig – nem volt éles különbség a levéltár, a múzeum és a

könyvtár között (a XVIII-XIX. századi levéltárak az írásos emlékek mellett jelentős tárgyi anyagot, pl. kardokat, pecsétnyomókat, pénzeket, de könyveket, újságokat is gyűjtöttek).

A levéltárban számtalan irattípust találunk. Közülük legrégibb az **oklevél**, melynek fajtái: *privilegium* (ünnepélyes formájú, végleges érvényű jogi intézkedést tartalmaz, általában függőpecsét található rajta), *litterae patentes* (ideiglenes intézkedéseket tartalmaz, általában rányomott pecsét), *litterae patentes* (szintén ideiglenes intézkedéseket tartalmaz, rányomott pecsét), *litterae clausae* (főképpen parancsot tartalmazott, összehajtás után pecsételték le). Az oklevelek tartalmuk szerint is több típusba sorolhatók:

- *donationales* (adománylevelek),
- *nobilitationales* (nemesítések),
- *armales* (címeradományok),
- *nundiales* (vásárjogok),
- *teloniales* (vámadományok),
- *exemptionales* (kiváltságok),
- *protectionales* (oltalomlevelek),
- *litterae regales* (kinevezések és meghívók országgyűlésekre, királyi tanácsba)
- *confirmatoriae* (adományok és magánügyletek, pl. végrendelkezések megerősítése).

A király bírói tevékenységét jelzik a hiteles helyekhez intézett **parancsok** (*mandatum*), ezek: idézések (*citatoriae*), vizsgálati rendelkezések (*inquisitoriae*), beiktatási parancsok (*statutoriae*) stb. A hiteles hely megbízottja a parancs szerint eljár és arról jelentést (*relatio*) adott a királynak. A bírói perhalasztó oklevelek (pl. bírságoló ítéletek – *indicales*) igen hosszúak, gyakorta a per egész folyamatát ismertetik.

A **bevallások** (*fassionales*) a fontosnak vélt tényt vagy megállapodást rögzítették. Oklevél formájában írták a **leveleket** (*missilis*) is. A levél alapvetően magánjellegű, de nyilvánosságra kerülhet. Az ókorban *epistola* néven emlegették. A legrégibb magyar levél II. Géza (1141-1162) korából maradt fenn. A hivatalos levelezés

nyelve természetesen latin volt. Az elmúlt évtizedekben több régmúlt levelet is közzétettek pl.

Árpád-kori és Anjou-kori levelek XI-XIV. század. Szerk. Makkai László, Mezey László. – Bp.: Gondolat, 1960. – 450 p.

Mátyás király levelei I-II. Közzéteszi Fraknói Vilmos. – Bp.: MTA, 1893-1895. – 496 + 406 p.

Magyar humanisták levelei XV-XVI. század. Szerk. V. Kovács Sándor. – Bp.: Gondolat, 1971. – 711 p.

Peregrinuslevelek 1711-1750. Külföldön tanuló diákok levelei Teleki Sándornak. Szerk. Hoffmann Gizella. – Szeged: JATE BTK, 1980. – 473 p.

Levéltári anyagok az **összeírások** (*conscriptio*), melyek általában adóösszeírásokat jelentenek. Maga az adó kötelező természetbeni vagy pénzbeli kötelezettség, melyet törvény vagy egyéb jogszabály alapján rendszeres időközönként kell az állam javára befizetni. Egyenes adó esetén az egyén jövedelme közvetlenül terhelt (arányos adó esetén az adóalapot jelentő jövedelemmel arányos az adó, míg progresszív adó esetén a nagyobb jövedelemből magasabb százalékot vonnak le). Közvetett adó esetén az adót áruk, szolgáltatások díjába számítják be. Adóalany az a természetes vagy jogi személy, akit a törvény vagy a jogszabály adófizetésre kötelez. Adóalap az a jövedelem vagy vagyon, mely után az adót kivetik. A hazai történelemben ismertek az ún. dénáradók (amolyan hadmentességi illeték), *collecta* (hadiadó), kamara haszna (*lucrum camerae*): mikor új pénzt verettek, s a régit 2:1 arányban lehetett beváltani, kapuadó stb. Az állam adótevékenysége folytán születtek a dicalis összeírások (*dicales conscriptiones*, pl. kapuadóhoz). Ezen összeírásoknál az adóalapot a porta (kapu) jelentette (porta = háztáji telek + ehhez kapcsolódó szántók és rétek + *pertinentia*, vagyis külsőség + *utilitas*, egyéb haszonvétel). A porta főleg Károly Róbert uralkodása alatt vált adóalappá. Ekkor még az egy telken élők közösen fizették az egy porta után fizetendő adót. Az 1589/3. tv. értelmében mindenki köteles

adót fizetni, aki nem nemes (adóalap a ház). A dicalis összeírásokból kimaradtak a királyi, királynéi, egyházi és magánföldesúri szolgák, falusi bírák, szegények, molnárok, pásztor életmódot folytató vlachok, rutének, rácok. Az adót kezdetben a földesúr szedte be, s átadta a kamaraispánnak, aki általában a királytól bérelte az adószedés jogát. Az összeírások járások szerint sorolják fel a községeket. Az állami adóösszeírások körében jelentős az 1715-ös és az 1720-as (*conscriptio regnicolaris*). Ezen összeírások helységenként név szerint sorolják fel a jobbágyságot, zselléreket és a bocskoros nemességet.

Acsády Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720-1721. – Bp.: s.n., 1896. – 496 p.

Az országos összeírások közül kiemelkedik az 1828. évi, amely táblázatokból, kísérő és magyarázó iratokból áll. A táblázatok felsorolják a családtagok számát, társadalmi helyzetét, házakat, belső telkeket, gabonatermelést, réteket, szőlőket, almásokat, szilvásokat stb. Ezen összeírás nagy értéke az *observatio* (vagyis jegyzőkönyv, mely az egyes helységek gazdasági viszonyaira vonatkozik).

Az összeírások közé tartoznak a **dézsmajegyzékek** is. A *decima* eredete az Ó- és Újtestamentumban gyökerezik, mely alapján István elrendelte, hogy akinek tízet adott Isten egy esztendőben, a tizedik részt Istennek adja. A dézsmaszedés joga az érsekeket, megyéspüspököket és káptalanokat is megillette, egészen 1848-ig érvényben volt. Kezdetben mindenkinek kellett fizetnie, később csak a jobbágyságnak. Az 1493/52. tc. szerint a zsellérek és a teljesen szegények is tartoztak dézsmajellegű szolgáltatással (*pecunia Christianitatis* = kereszténypénz). Az 1351/6. tv. szerint pedig kilencedet (*nona*) is kell fizetni a földesúr számára. A dézsmajegyzékek általában a mezőgazdasági növények fajtáira, terméshozamaira, az állatállományra adnak adatokat.

Az **urbáriumokról** is találunk iratokat a levéltárban (*Urbar* = hozadék, *das Urbarium* = telekkönyv). Közép-Európában a XII. század óta találkozhatunk urbáriummal, Magyarországon Mária Terézia szabályozta. Általában az úrbéres viszonyokban álló gazdákat sorolják fel, jogállásukkal és foglalkozásukkal, de meghatározta a bíróválasztás rendjét is. A Mária Terézia alatt készült úrbérrendezések

(1767-1774) tartalmazzák az egyes helységek adatait. Az úrbérhez táblázatok kapcsolódnak, melyek a földesúr, a jobbágy, a házas és házatlan zsellérek nevét, az általuk használt birtokállományt és szolgáltatásokat tartalmazzák. Az urbáriumok főleg a mezőgazdaságról, termelt növényfélésegekről, állatállományról, talajviszonyokról adnak információt, de a birtokos nemesség vagyonáról, birtokai felől is adatokat nyerhetünk.

Urbáriumok XVI-XVII. század. Szerk. és a bev. tanulmányt írta Maksay Ferenc. – Bp.: Akadémiai, 1959. – 895 p.

Buzási János – Nagy Lajos – Pap Gáborné: Urbéres viszonyok Magyarországon Mária Terézia korában. – Bp.: Akadémiai, 1970. – 529 p.

Az összeírások következő típusába tartoznak a **nemesi összeírások**. Először 1553-ban készítettek összeírást a pozsonyi kamara utasítása alapján a nemesi családokról. Különböző **városi összeírások** is készültek (pl. 1724-1725-ben a cigányokról). A XVIII. századtól ismeretesebbek a **lélekösszeírások** (*numerus animarum*). A népszámlálások elődjének tekinthető az 1784-1785-ben végzett népösszeírás, mely a társadalom minden rétegére kiterjedt, s minden Magyarország területén élő személyt számba vett. Elsősorban katonai céllal készült.

Thirring Gusztáv: II. József magyarországi népszámlálásai. – Bp.: Hornyánszky, 1931. – 24 p.

Thirring Gusztáv: Magyarország népessége II. József korában. – Bp.: MTA, 1938. – 192 p.

Ugyancsak összeírások kategóriába sorolhatjuk az **erdélyi összeírásokat**. Az 1750. évi erdélyi adóösszeírás megyék, székek és helységek szerint tartalmazza a feljegyzéseket. Az egyes helységek leírása *descriptio frontalis*-sal kezdődik (a helység fekvése, a talaj termelékenység, művelési rendszer stb.), majd felsorolja az adóköteles személyeket, egyházi nemeseket, libertinusokat, jobbágyokat, zselléreket, kóborlókat, cigányokat. A másik erdélyi

összeírás az 1819-1820-as úrbéri összeírás (*Conscriptio Czirákyana*, Cziráky Antal a magyar kamara elnöke volt) tartalmazza pl. a jobbágyság birtokállományára vonatkozó bejegyzéseket.

Trócsányi Zsolt: Az északi Partium 1820-ban. A Conscriptio Czirákyana adatai. – Bp.: KSH Könyvtára, 1966. – 293 p.

A levéltári anyagok közé tartoznak a török adólajstromok (*defter*):

Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása. – Bp.: 1977

Az összeírások általában latin nyelven készültek, gyakorta kevés írott szöveggel és több táblázattal, számadattal.

A levéltárakban fontos anyag az irat és az akta. Az **akta** (eredetileg *acta*) a bírói tárgyalások eredményét jelenti, ill. hivatalos iratot, ügyiratot. Az **irat** az ügyintézés terméke (lehet kézzel vagy géppel írott és sokszorosított). Az ügyirat általában egyazon ügyre vonatkozó iratok összessége, melyet azonos szám alatt iktatnak iktatókönyvbe. Irattípusok:

1. beérkezett iratok, így leiratok (*rescriptum*), elnöki levelek (*litterae praesidiales*), egyenrangú hatóságok átiratai (*insinuatio*), alárendelt hatóságok jelentései (*repraesentatio*), kérvények (*instantia*), beérkezett iratokhoz csatolt mellékletek (*acclusa*),
2. fogalmazványok,
3. belső ügyviteli iratok, így iktatókönyvek (*protocollum exhibitorum*), ülésjegyzőkönyvek (*protocollum sessionalium*), leveleskönyvek (*libri copiales*).

Az iratok mindig valamilyen határozat alapján születnek (ez származhat magánszemélytől, testülettől stb.).

A **fogalmazvány** (*conceptus*) az irat kezdeti alakja, arról tisztázatot készül, majd kézbesítik (ez a kiadvány, ami pedig beérkező irat az a beadvány). Eredeti irat az elkészült irat első példánya, a többi másodlat. A másolat viszont az eredeti irat elkészülte után, későbbi időpontban keletkezik. (Az egyszerű másolat nem hitelesített. A hiteles másolatot hitelesítési záradékkal látták el, míg a hamisítványt nem az írta, akinek a nevében kiadták.) Az irat hitelességi tartozéka a

pecsét. Különböző iratféleségekről tudunk, pl. számadáskönyvek (királyi háztartásról stb.), telekkönyvek, kataszteri felvételek, hatóságok ülésjegyzőkönyvei, periratok, követjelentések, diplomaták feljegyzései (általában tapasztalataikról számolnak be), minisztériumi, főispáni, alispáni, főszolgabírói szervek iratai, gyárak, bankok, magánszemélyek irományai stb.

Hogyan igazodunk el a levéltárban?

A levéltárak kezdetben különösebb rendszerezés nélkül őrizték meg anyagukat. Később a levéltári anyagot formai vagy tartalmi vonatkozások szerint csoportosították. A levéltári források különböző egységekben találhatók, a legnagyobb egység a **fond**. Típusai: 1. szervetlen fond: tartalom, forma stb. alapján csoportosított anyag, 2. szerves fond: eredeti rendben megőrzött anyag, pl. megyei közgyűlések anyaga. A fond részei az **állagok** (pl. egy adott megye közgyűlési jegyzőkönyvei az adott anyagból). A legkisebb egység a **tétel**, mely az ügyek meghatározott csoportjának iratait tartalmazza. Mára már minden magyar levéltár megjelentette fond-és állagjegyzékét, melyekből pontosan tájékozódhatunk az őrizetükben lévő iratokról évkörükről, terjedelmükről, segédlettel történt ellátásukról, kutathatóságukról stb.

Végül – tévedések elkerülése végett – megemlítem, hogy a levéltár (*archivum*) a történeti értékű iratok őrzőhelye, míg az irattár (*registratura*) a még használatban lévő ügyviteli iratok gyűjtőhelye.

A fontosabb levéltárak ismertetése

A **Magyar Országos Levéltár** (1014 Budapest, Bécsi kapu tér 4.) az ország legnagyobb levéltára. Az 1723/45. tv. egy központi levéltár felállítását rendelte el, s eredményeképpen született Pozsonyban az *Archivum Regni*. Ezt 1784-ben Budára helyezték, s 1875-től Magyar Királyi Országos Levéltár néven működött. Jelenlegi helyére 1920-ban költözött, s akkor az világ egyik legmodernebbül berendezett levéltáraként tartották számon.

A levéltár anyaga osztályokra és csoportokra tagolódik, az iratokat szekciókban találjuk. Minden szekció nagybetűs jelet, minden állag arab számot visel, e kettő adja az ún. törzsszámot. Pl. P125 a herceg

Esterházy családból Pál nádor iratait jelöli, lévén, hogy P a családok, testületek, intézmények szekciójának jele, a 125 pedig Esterházy Pál nádor iratai. Az egyes szekciók:

1. *Magyar kancellária levéltára* (jele: A). A kancellária az uralkodó akaratát közvetítette a társadalom felé. A kancelláriai iratok között kell megemlíteni a királyi határozattal (*resolutio*) visszaérkezett kancelláriai kiadványokat. A **Főudvarnagyi Hivatal** iratai hagyatéki ügyekkel foglalkoznak. A **Bécsi Miniszteri Bizottság** (1698-1705) anyaga a hadiadókra, beszállásolásokra vonatkozik. Megtalálhatjuk itt a különféle **felterjesztéseket** is. Az **országgyűlésekre** vonatkozó állagban szerepelnek az előkészítő tárgyalások iratai, a meghívólevelek, javaslatok, rendelkezések, királyi előterjesztések (*propositio*), viszontválaszok (*replica*), rendi sérelmek (*gravamen*), ill. az azokra adott válaszok, jegyzőkönyvek, törvényfoglalmazványok, törvények (*articuli*). Jelentős a **kancellária működéséhez kapcsolódó anyag** is: a *Propositiones et Optiones* sorozat a kancellária mellett működő magyar tanács javaslatait és véleményeit tartalmazza (1527-1689), 1692-1770 között *Conceptus Referadarum* címmel találjuk. A *Conceptus Expeditionum* sorozat a kancellária által elintézett ügyek fogalmazványait tartalmazza, míg az *Acta Generalia* a tanácsülésen tárgyalt ügyek iratait. Emellett kisebb sorozatokat is találunk, így az elnöki iratokat, a titkos elnöki iratokat és az országgyűlési bizottságok munkáival foglalkozó sorozatot. Jelentősek a római és görög egyházak összeírásai, városi tisztségkimutatások stb. Itt találjuk a Horia és Kloska-féle felkelés iratait, az 1838-as árvízre vonatkozó anyagot, a bécsi titkos kabinet levéltárából átadott vegyes iratokat, a felségsértési perek anyagát. **Libri Regii** alatt találjuk a királyi könyveket, vagyis 1524-től a király nevében kelt kancelláriai kiadványokat, adomány-és kiváltságleveleket, köz-és magánokiratok megerősítéseit, kegyelemleveleket, kinevezéseket, engedélyeket, pápai bullákat, honossági esküket. 1867-tel zárul.

A *Liber Coehalium* tartalmazza a céhkiváltságleveleket, céhszabályzatokat, a *Catalogus nobilium* az 1754-1755-ös, 1764-es főnemesi összeírásokat, a *Syllabus magnatum, nobilium et indigenatum* az 1553 és 1907 között zajlott nemesi összeírásokat, a *Donationales palatinales* pedig a nádori adománylevelek másolatait.

2. B jelzet alatt találjuk az **Erdélyi Kancellária** iratait.

3. A **Helytartótanács Levéltára** a C jelet viseli. A Helytartótanács az országon kívül élő király akaratát hajtotta végre, széles hatáskörrel (pl. adóügy, hadellátás, közoktatás stb.). Az ügyeket a nádor elnökletével tartott tanácsuléseken határozatokkal intézték, ennek iratai a **tanácsulési jegyzőkönyvek** (*protocolla sessionalia*). Később minden osztály ügyeiről külön jegyzőkönyvek készültek, pl. bűnözőkkel foglalkozó osztályok, cigányügyi osztályok, Széchenyi folyamszabályozási iratai stb. Az egészségügyi osztály iratai, pl. orvosok, felcserek, bábák iratait, kérvényeit, az egészségügyi bizottság jegyzőkönyveit, pestisjárványok leküzdésére vonatkozó iratokat tartalmazzák. A nemesi osztály iratai között a nemesigazolási ügyeket találjuk.

4. Az abszolutizmus korában Magyarország beolvadt a Monarchiába. Az iratokat a bécsi **Haus-, Hof-und Staatsarchiv** gyűjtötte (ma: Österreichisches Staatsarchiv, 1030 Wien, Nottendorfergasse 2.). A tisztán magyar vonatkozású anyag 1926-ban visszakerült Magyarországra. Az **abszolutizmus kori levéltárak** (jele: D) címszó alatt tárolják pl. a Welden és Haynau hadjárata idején működött **III. Hadsereg Parancsnoksága titkos iratait** (főleg politikai-rendőri ügyeket tartalmaz, ill. a szabadságharcra vonatkozó iratokat). Ugyanitt találjuk az öt kerület (Pest-Buda, Pozsony, Nagyvárad, Sopron, Kassa) hatósági iratait. A dokumentumok nyelve ebben az időszakban német.

5. A **Magyar kincstári levéltárak** jele: E. Részei:

- **Magyar Királyi Udvari Kamara iratai.** A Magyar Királyi Udvari Kamara 1531-től 1848-ig működött, főleg gazdaságtörténeti és társadalomtörténeti kutatásokhoz lehet felhasználni, ti. a hadiadók kivételével a közjövedelem kezelésével foglalkozott. Jelentősek a bizottsági iratok, pl. a gabonaügyi bizottság iratai a katonaság kenyérrel való ellátása ügyében. Külön állagban szerepelnek a kamarai hivatalok bevételi és kiadási számadásai, a kamarai kifizetések. Önálló sorozatot alkotnak az Udvari Kamarától és a Magyar Kancelláriától érkezett leiratok, a Szepesi Kamara átiratai és a különböző jelentések (pl. birtokfoglalásokról).

- **Királyi Jogügyigazgatóság iratai.** Elsősorban magszakadás vagy elkobzás következtében a kincstárra szálló birtokok ügyeit tartalmazza.
- **Gubernium rendeletei,** vagyis az Erdélyi Kormányzóság rendeletei. A Gubernium Erdély központi igazgatási szerve volt, 1691 és 1848 között működött.
- **Szepesi Kamara iratai.** A Szepesi Kamarát az észak-keleti országrész pénzügyi igazgatására állította fel I. Ferdinánd Eperjes, majd Kassa székhellyel, tényleges irányítása Bécsből történt.
- **Bécsi Udvari Kamara iratai.**

Ezenkívül találunk itt leveleket, kérvényeket, zálogleveleket stb. Fontosak a kamarai ügyosztályok iratai (pl. a Judaica ügyosztály, mely a zsidók türelmi adójának adminisztrációját intézte, vagy a Salinaria ügyosztály, mely sószállítással és eladással foglalkozott). Ugyanide tartoznak az egyes **koronauradalmak** (pl. Tokaj, Diósgyőr) **iratai**, később a távíró, a lottó, a vasút iratai. Nagy állag az *Acta Jesuitica*, mely a feloszlatott jezsuita rend gazdaságtörténeti iratait tartalmazza. Az *Urbaria et Conscriptiones* sorozatban találjuk az urbáriumokat, a *Libri Fundales*-ben a telekkönyveket, a *Conscriptiones portarum*-ban a rendkívüli adók behajtására vonatkozó jegyzékeket, a *Regesta Decimarum*-ban a dézsmajegyzékeket, a *Conscriptiones Diversae*-ben a kamarai birtokok, várak, városok népességösszeírását. Fontosak a családi levéltárak, pl. az Andrássyak, Esterházyak, Nádasdyak levéltárai (ti. tagjai vagy kamarai tisztségeket viseltek vagy birtokuk – s ezzel levéltáruk is – a kamarára szállt).

6. A **Thököly-és Rákóczi-szabadságharcok levéltára** (jele: G) tartalmazza a Thököly-felkelés vezetőinek leveleit, Thököly hivatalos és magánleveleit, Apafi Mihály erdélyi fejedelem iratait, periratokat, kezesleveleket stb. A Rákóczi-szabadságharc levéltára az 1692 és 1712 közötti időszakra ad tájékoztatást (pl. fejedelmi tanács, fejedelmi kancellária levéltára).

7. Az **1848-49-es minisztériumi levéltár** (H) az elnöki és általános iratok mellett az egyes osztályok iratait is tartalmazza, ill. egyes miniszterek és kormánybiztosok iratait (pl. Csány László, Noszlopy Gáspár).

8. A **Polgári kori központi hatóságok levéltárai** (K) részei:

- **Országgyűlési iratok:** az országgyűlési időszakok szerint tagolódnak. Az elnöki iratok tartalmazzák a mandátumokra, delegációk tárgyalásaira vonatkozó anyagot, míg az általános iratok a választásokra, trónbeszédre, miniszteri kinevezésekre stb. vonatkoznak.
- Az **államfői hivatalok iratai** a Kormányzói Kabinetiroda anyagát tartalmazzák, különösen jelentős Horthy politikai, családi és személyes iratainak gyűjteménye.
- A **miniszterelnökségi iratok** felölelik a miniszterelnökségi kéziratokat, a parlamenti munkarend anyagát, nemzetiségi és kisebbségi iratokat, lapengedélyeket, jelentéseket tüntetésekről stb. A miniszterelnök és a vezető beosztású személyek félhivatalos levelezései mellett megtaláljuk az aradi és szegedi ellenkormányok iratait, melyek pl. az antanttal folytatott tárgyalásokra is fényt derítenek.
- A **minisztériumi iratok elnöki osztályai** tartalmazzák a személyi, költségvetési, törvényelőkészítési ügyeket stb., az **ügyosztályok** pedig az egyes minisztériumok sajátos feladataira vonatkoznak (pl. erkölcsrendészeti iratok). Ugyanitt találjuk az adott minisztérium által létrehozott bizottságok iratait is. A bizalmas vagy titkos iratokon „biz” vagy „res” jelöléseket találunk.

9. A **Regnicolaris levéltár** (N) iratai:

- Magva a **Nádori levéltár**. A nádorok után maradt iratok gyakorta hiányosak, mert a nádor az iratokat a saját lakhelyén tárolta, s halála után nemigen akadt, aki tovább gondozta volna. Legrégebbi része Nádasdy Tamás adományainak könyve (ti. a nádornak joga volt 32 telek erejéig adományozni). Legteljesebb része Pálffy Miklós levéltára: adománylevelek, nádori parancsok, tanúvallomások stb. alkotják. Ferenc lotharingiai herceg királyi helytartó iratai ugyanitt találhatóak, pl. információkat kapunk ebből a Szegedinác Péro-féle lázadásról, de tartalmazzák a Hétszemélyes Tábla elnöki iratait is. Pálffy János nádor iratai között jelentős a Jászkun kerületekre vonatkozó anyag. József és István nádorok iratai különböző osztályokra bomlanak (pl. Magyar Tudományos Akadémia iratai, Lánchíd tervrajza).

Lényegesek József nádor titkos iratai, a franciák elleni hadjáratok tudósításai stb.

- Az **Országbírói levéltár** Báthory István bevallási okiratával kezdődik (1591). Később perbeli, bírói stb. iratokkal is gyarapodott.
- Az **Ország iratai** (*Archivum Regni*) közül érdekesek a hiteleshelyi iratok, IV. Béla 1267. évi törvénye, a Sárkány-rend 1408-as alapítólevele stb. Részei: országos törvények gyűjteménye (azok is, melyek a *Corpus Iuris*-ban nem szerepelnek), a Szent Koronára és a koronázási jelvényekre vonatkozó iratok, királyi leiratok, koronázás alkalmával kiadott királyi hitlevelek (1618-1867), békekötések (az 1606-os bécsi békével kezdődik, az 1809-es pozsonyi békével zárul), visszacsatolási iratok (az egykor elszakított területek visszakapcsolása, pl. 1647-ben Kismarton uradalom), országhatárokat illető iratok (*acta limitanea*), honosítási iratok (*acta indigenatus*, 1687-1809) stb. De itt találjuk pl. az 1763. évi földrengés iratait, V. Ferdinánd lemondását a trónról (1848), a Függetlenségi Törvényt (1849), Deák Ferenc koporsójának kulcsát, a méter és a kilogramm mértékek hiteles mintáját platinából, a nádori és kancelláriai pecsétnyomókat 1740-től 1848-ig.

10. A **Bírósági levéltárak** jele: O. A *Curia*, a Hétszemélyes Tábla (*Tabula Septemviralis*) és a Királyi Tábla volt az igazságszolgáltatás legfőbb fóruma. Igazságszolgáltatási funkciót látott el a Személynöki Szék (a személynöki városok számára), ill. a Tárnoki Szék (a tárnoki városok, pl. Bártfa, Szatmárnémeti, Zágráb részére). Az erdélyi igazságszolgáltatás legfőbb szerve az Erdélyi Tábla volt (Marosvásárhely székhellyel). Középfokon a kerületi táblákon történt az igazságszolgáltatás (pl. Eperjes, Nagyszombat). A curiai anyag elsősorban tanácsulési jegyzőkönyveket tartalmazza, a Hétszemélyes Tábla jegyzőkönyvei 1786-tól 1848-ig terjednek. A Királyi Tábla teljes üléseiről, később büntetőtanácsai ülésekről 1730 és 1848 közötti időszakra találunk anyagot. A bírósági levéltárak anyagában található a **személynök** (*personalis*) **irattára** (ti. a személynök a Királyi Tábla elnöke volt), ebben találjuk pl. a felségsértési perek anyagát, ugyanígy

az ügyvédvizsgálati jegyzőkönyveket, a jurátusokról vezetett jegyzőkönyveket és működési engedélyeket.

11. A **családi levéltárak** anyaga (P) elsősorban az egyes **uradalmakra** vonatkozik. Tartalmazzák a községek, puszták, birtokrészek, házak birtokjogi iratait, összeírásokat, robotlajstromokat, hegyvámajstromokat, a **kegyúri iratok** között egyházlátogatási jegyzőkönyveket, templomépítési iratokat. Ugyanígy a **jobbágy-iratokat** (pl. jobbágyokkal kötött szerződések, jobbágyok hagyatéki iratai). Az **ügyészi iratok** erdei és mezei kártételekkel, büntetésekkel, rabkimutatásokkal foglalkoznak. Végül az egyes **családok iratait** találjuk (ezen belül személyi iratokat, pl. születési anyakönyveket, iskolai bizonyítványokat, dolgozatokat, családtagok levelezését, politikai beszédeket, művészi vagy tudományos tevékenység eredményét stb.).

12. A **Mohács előtti gyűjtemény** (Q) az 1526 előtti okleveleket őrzi. Az itt nem lévő okleveleket mikrofilmen olvashatjuk.

13. Az **1526 utáni gyűjtemény** (R) főleg családi levéltárakat jelent, reformkori iratokat, Kossuth-iratokat.

14. A **Térképtár** (S) gyakorlatilag a levéltári anyag mellékleteit, a térképeket jelenti, pl. itt vannak II. József katonai térképei, 1851-1918 közötti katonai térképek.

15. A **Tervtár** (T) anyagát magánszemélyek, közhatóságok tervrajzai teszik ki, de pl. a folyamszabályozásokról is találunk itt anyagot.

16. A **Fényképgyűjtemény** (U) filmtári nagyításokból és fényképekből áll.

17. A **Pecsétgyűjtemény** (V) is értékes.

18. A **Filmtár** (X) lefilmezett iratokat, okleveleket tartalmaz (pl. külföldi levéltárakban lévő, ill. azokat, melyeket állagmegóvás miatt csak ilyen formában lehet tanulmányozni).

A **Gazdasági levéltárakban** találjuk az iparvállalatok, a kereskedelmi és közlekedési vállalatok, a bankok, takarékpénztárak, hitelintézetek, a biztosítók, a mezőgazdasági vállalatok adminisztratív iratait, igazgatótanácsi és közgyűlési jegyzőkönyveit, alkalmazottakkal kapcsolatos iratait, kimutatásait, fizetésjegyzékeit, pénztárnaplóit stb. Ebben sok az 1945 utáni anyag is.

A Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye 1992-ben jött létre, az akkor hozzá csatolt, korábban Új Magyar Központi Levéltár néven működött intézményből, s az 1945 utáni levéltári anyagot gyűjti.

A Magyar Országos Levéltár fond-és állagjegyzéke:

A Magyar Országos Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke I-III. – Bp.: Magyar Orsz. Levéltár, 1974-1975

1-2. köt. – 1974. – 189 + 266 p.

3. köt. „X” szekció. Mutató a 1-3. kötethez. – 1975. – 377 p.

A *Levéltári alapleltárak* sorozatban megjelent fond-és állagjegyzékek:

Wellmann Imre: A Magyar Kancellária levéltára. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1951. – 198 p.

Sinkovics István – Felhő Ibolya: Pénzügyigazgatósági leltárak. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1952. – 366 p.

Wellmann Imre: Az Erdélyi Kancellária levéltára. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1952. – 94 p.

Varga Endre – Padányi Miklós: Bírósági levéltárak. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1952. – 315 p.

Sashegyi Oszkár: Abszolutizmus kori levéltárak. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1952. – 177 p.

Bottló Béla: Regnicolaris Levéltár. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1953. – 161 p.

Bakács István: Családok, testületek és intézmények levéltárai. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1953. – 250 p.

Paulinyi Oszkár: A Helytartótanács levéltára. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1954. – 662 p.

Ila Bálint: Filmtár. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1954. – 227 p.

Dávid Zoltán – Iványi Emma – Komjáthy Miklós: Gyűjtemények. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1956. – 249 p.

Paulinyi Oszkár: Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1956. – 86 p.

Polgári kori és tanácsköztársasági központi kormányhatóságok levéltárai. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1957. – 158 p.

A Magyar Országos Levéltár anyagából készült mikrofilmek a Filmtárban. Tematikai alapleltár. Összeáll. Szentgyörgyi Mária. – Bp.: Magyar Orsz. Levéltár, 1972. – 140 p.

A levéltári leltárakat tartalmazza

A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak

sorozat, melynek pl. 4. tagja:

Sashegyi Oszkár: Az abszolutizmus kori levéltár. – Bp.: Akadémiai, 1965. – 522 p.

Másik sorozatuk:

A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok (1951-)

A Levéltárak Országos Központja által 1955-ben indított *Levéltári leltárak* sorozat néhány kötete:

A Festetics család keszthelyi levéltára. Összeáll. Bakács István. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1955. – 140 p.

A székesfehérvári püspökség levéltára. Összeáll. Nagy Lajos. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1958. – 181 p.

Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium levéltára 1919-1945. Repertórium. Összeáll. Bélay Vilmos. – Bp.: Levéltárak Orsz. Központja, 1963. – 242 p.

Csehszlovákiai levéltári anyagról készült mikrofilmek az Országos Levéltár Filmtárában. Összeáll. Borsa Gedeon. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1963. – 231 p.

Ganz és Társa Villamossági, Gép-, Vagon-és Hajógyárak Rt. Hofherr-Schvantz-Clayton-Shuttlewort Magyar Gépgyári Művek Rt. repertórium. Összeáll. Szilágyi Gábor. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1965. – 128 + 422 p.

Az Új Magyar Központi Levéltár fondjegyzéke:

Az Új Magyar Központi Levéltár fond- és állagjegyzéke. Szerk., a bevezetést írta Káposztás István. – Bp.: ÚMKL, 1981. – 64 p.

A **Hadtörténeti Levéltár** (1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.) 1918 novemberében jött létre, 1926 után Ausztriából a magyar vonatkozású hadtörténeti anyag is ide került, míg a közös vonatkozású anyagot a Hadtörténeti Levéltár Bécsi Kirendeltsége őrzi. A legfontosabb fondok, gyűjtemények:

1. **Török kori gyűjtemény:** 1441-1789 közötti időszak iratait tartalmazza.
2. **Kuruc kori gyűjtemény:** az 1703-1711 között kelt kuruc-labanc iratokat tartalmazza.
3. A **Magyarországi Főparancsnokság** iratai 1740-1883 közötti időre vonatkoznak, de 1918-ig a IV. Hadtestparancsnokság iratai alatt gyűjti az iratokat.
4. **Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc gyűjteménye** elsősorban hadműveleti terveket tartalmaz, de napiparancsokat, hadrendeket, kémjelentéseket, ill. Kossuth és Görgey levelezését is megtaláljuk.
5. **Bach-és abszolutizmus kori gyűjtemény** az 1849-1869 közötti időszakra vonatkozóan tartalmazza az iratokat, pl. a hadbírószági vagy rögtönítélő bírószági iratokat is.
6. A **Magyar Kir. Honvédelmi Minisztérium** levéltára (1867-1945) az egyik legjelentősebb gyűjtemény, főleg hadüggyel, honvédelemmel kapcsolatos tárgyú.

7. A **Magyar Kir. Honvédfőparancsnokság** (1869-1918) fondjai kiképzésre és személyi ügyekre vonatkoznak.

8. Az **Első világháborús gyűjtemény** nemcsak hadtörténethez, de a Monarchia felbomlásához és a forradalom témaköréhez is adalékokkal szolgál.

9. A **Vezérkari Főnökség fondjai** a Horthy-korra vonatkoznak, de jelentősek a külpolitikai iratok, a II. világháborúra való felkészülés, ill. a 2. Magyar Hadseregparancsnokság anyaga.

10. **Családi levéltárakat** is találunk, ezek főleg hadtörténettel kapcsolatosak, pl. a Görgey-család levéltára.

A Hadtörténeti Levéltár a múltban is manapság is közread forráskiadványokat, pl.

A M. Kir. Hadtörténeti Levéltár iratanyagának áttekintése I-III. – Bp.: M. Kir. Hadtörténeti Levéltár Igazgatóság, 1928-1930. – 122 + 233 + 308 + 112 p.

Törökhódoltság-korabeli okmányok a Magy. Kir. Hadilevéltárban. Budavár visszafoglalása 250 éves évfordulójának emlékére. – Bp.: M. Kir. Hadilevéltár Főig., 1936. – 79 p.

Fond- és állagjegyzék:

Fond-és állagjegyzék. A Hadtörténelmi Levéltár őrzésében lévő katonai iratok. Szerk. Szijj Jolán. – Bp.: Petit Real, 1998. – 256 p.

Több intézménynek van levéltára vagy kéziratára, pl. a Magyar Tudományos Akadémiának, Központi Statisztikai Hivatalnak:

Szelei László: A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban. – Bp.: MTAK, 1970. – 60 p.

Történeti Kutatás szempontjából igen fontos a **Politikatörténeti Intézet Levéltára** (korábban Párttörténeti Intézet Levéltára, 1051 Budapest, Alkotmány u. 2.), mely elsősorban a magyar munkásmozgalommal, párttörténettel, 1919 utáni magyar történelemmel kapcsolatos anyagokat tartalmazza:

A Politikatörténeti Intézet Levéltárának fond-és állagjegyzéke.
Szerk. Zalai Katalin. – Bp.: Napvilág, 1997. – 55 p.

283. f.	Szociáldemokrata Párt	1944–1948	78,52
1.	Pártgyűlések (Kongresszusok)	1945–1948	1,00
2.	Pártválasztmány, Párttanács	1945–1948	0,22
3.	Debreceni Országos Vezetőség, Intéző Bizottság, Pártvezetőség	1944–1948	0,55
4.	Elnökség, Politikai Bizottság	1945–1948	0,33
5.	Szociáldemokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt Közös Politikai Bizottsága és Szervező Bizottsága	1948–1948	0,11
6.	Ellenőrző Bizottság	1945–1948	0,22
7.	Fegyelmi ügyek	1945–1948	1,22
8.	Nemzetgyűlési, parlamenti frakció	1945–1946	0,22
9.	Fővárosi frakció	1945–1948	2,25
10.	Főtitkárság	1945–1948	5,22
11.	Sajtó Osztály (Sajtóreferátum)	1945–1948	2,55
12.	Külpolitikai és Nemzetiségügyi Osztály	1945–1948	3,11
13.	Szervezési Főosztály	1945–1948	1,22
14.	Fővárosi Titkárság	1945–1948	1,66
15.	Pest környéki és Pest megyei Titkárság	1945–1948	0,44
16.	Vidéki Titkárság	1945–1948	8,55
17.	Üzemszervezési Osztály (Titkárság)	1945–1948	5,32
18.	Szakszervezeti Osztály	1945–1948	1,11
19.	Ifjúsági Titkárság (Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom)	1945–1948	0,22
20.	Nőtitkárság (Országos Nőszervező Bizottság)	1945–1948	1,55
21.	Értelmiségi Titkárság	1945–1948	3,11
22.	Kereskedő Osztály	1945–1948	0,44
23.	Kisiparos Osztály	1945–1948	0,77
24.	Szövetkezeti Osztály (Bizottság)	1945–1948	1,22
25.	Sport Osztály	1945–1948	1,22
26.	Rendező Gárda	1945–1948	1,00
27.	Közigazgatási Osztály	1945–1948	8,33
28.	Választási Iroda (Osztály)	1945–1947	2,22
29.	Szociálpolitikai Osztály	1945–1948	3,88
30.	Jogvédelmi Osztály	1945–1948	0,33

3. ábra. A Politikatörténeti Intézet Levéltárának fond-és állagjegyzéke

A központi vagy országos levéltárak mellett más levéltárak is működnek. Ilyenek az **egyházi levéltárak**. A katolikus egyházban a levéltárak egyházi és gazdasági részre oszlanak. Az egyházi részben találjuk az egyházkormányzás (kancellária) és a Szentszék (*consistorium*) iratait. Előbbi tartalmazza a templomépítési, káptalani, temetői ügyeket, a parókiák iratait, magzatelhajtások, csavargók anyagát, zsinati iratokat, oktatásügyi iratokat, egyházlátogatási anyagokat. A gazdasági levéltárakban jogbiztosító iratokat találunk, tizedösszeírásokat, robotnyilvántartásokat stb. A **püspök személyi levéltárában** a pápai és királyi kinevezéseket, a püspökök országgyűlési tevékenysége során keletkezett iratokat stb. találjuk. Az egyes **egyházközségekben** legfontosabbak az anyakönyvek (születési, házassági, halálozási), ill. a plébániák évkönyvei (*Historia domus*). Az egyik legrégebbi hazai levéltár a Pannonhalmi Bencés Apátság levéltára. A katolikus levéltárak közül kiemelkedő az Esztergomi Prímási Levéltár és az egri Érseki Levéltár.

A protestáns levéltárakban legfontosabbak a közgyűlési iratok (ti. a közgyűlés, a presbiterium intéz bizonyos meghatározott ügyeket), melyek jegyzőkönyvekből állnak. Megtaláljuk ezekben az egyház-igazgatási, gazdálkodási iratokat, egyházi törvényszékek anyagát, ill. az egyházi testületek levéltárait. Nagyon fontos a budapesti Evangélikus Országos Levéltár, de Debrecenben, Pápán és Sárospatakon is találunk református levéltárakat.

A már említett Levéltári leltárak sorozatban több egyházi levéltári leltár is megjelent, pl.

Magyar Országos Levéltár. Az Egri Érsekség Levéltára. Összeáll. Soós Imre. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1957. – 296 p.

Esztergomi Prímási Levéltár. Útmutató az Esztergomi Prímási Levéltárhoz I-II. Szerk. Bónis György. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp., 1964. – 591 p.

A **családi levéltárak** a XIII. században alakultak ki. Az előkelő nemzetségeknél a levéltár a kincstár részét képezte, a kastélyokban, várakban külön őrizték. A család (nemzetség) levéltárát általában a legidősebb családtag őrizte. A családi levéltárak - már ami megmaradt

– az államosítás során az állami levéltárakhoz kerültek. A családi levéltárakról és azok anyagáról régen és mai is sokat publikáltak, pl.

Ila Bálint: A Thurzó-család levéltára. – Bp.: Egyetemi Ny., 1932. – 57 p.

Iványi Béla: Címeres levelek a keszthelyi és a körmendi hercegi levéltárakban. – Veszprém: Egyházmegyei Ny., 1943. – 20 p.

A Balassa-család levéltára 1193-1526. Fekete Nagy Antal kézírata alapján sajtó alá rend., szerk. Borsa Iván. – Bp.: Akadémiai, 1990. – 272 p.

4. ábra. A Hédervár családi levéltár forráskiadványai

A területi levéltárak közül a városi és megyei levéltárakat kell megemlítenünk. A **városi** önkormányzat legfőbb szerve a választópolgári testület, ennek élén állt a polgárság szószólója, s ez választotta

a városi tanácsot (tagjai: polgármester, főbíró, városkapitány, tanácsstagok). Leglényegesebbek a tanácsülési ügyiratok, nyilvántartások (pl. városi rabok munkájáról), számadáskönyvek, adókiivetések, műszaki tervek, bírósági jegyzőkönyvek, térképgyűjtemények stb. A **megyék** élén a király által kinevezett főispán állt, a végrehajtó szervezetet a tisztkar jelentette, vezetője az alispán (*vicecomes*). Fontosak az alispáni iratok, tisztifőorvosi iratok (pl. járványok történetének megismeréséhez), vármegyei törvényszékek iratai stb. Több fondjegyzék megjelent, pl.

A területi levéltárak fondjegyzékei. – Bp.: Levéltárak Orsz. Közp.

1. köt. Bevezetés, szerkesztési alapelvek. – 1962. – 70 p.

2. köt. Budapest főváros levéltára. – 1962. – 213 p. stb.

10. köt. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (volt Miskolci Állami Levéltár és sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Állami Levéltár). – 1975. – 129 p.

A megyei levéltárak általában több fióklevéltárból állnak, pl. a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (3530 Miskolc, Fazekas u. 2.) áll a miskolci megyei levéltárból, a sátoraljaújhelyi (3980 Sátoraljaújhely, Kossuth tér 5., melyben megtalálhatók ma is azok a bútorok, melyeket Kazinczy Ferenc használt, mikor 1815 és 1831 között a levéltárban dolgozott) és a mezőcsáti (3450 Mezőcsát, Szent István út 46.) fióklevéltárakból. A legtöbb megyei levéltárnak is vannak sorozatai.

Néhány kiadványtípus még: monográfia, pl.

Seresné Szegőfi Anna: Adalékok Miskolc város közlekedésének történetéhez. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1988. – 162 p.

dokumentumgyűjtemények:

Borsod Megye a magyar nyelv ügyéért. Reformkori követjelentések és országgyűlési dokumentumok. Vál., bev. Seresné Szegőfi Anna. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1987. – 23 t.

oklevélmásolatok:

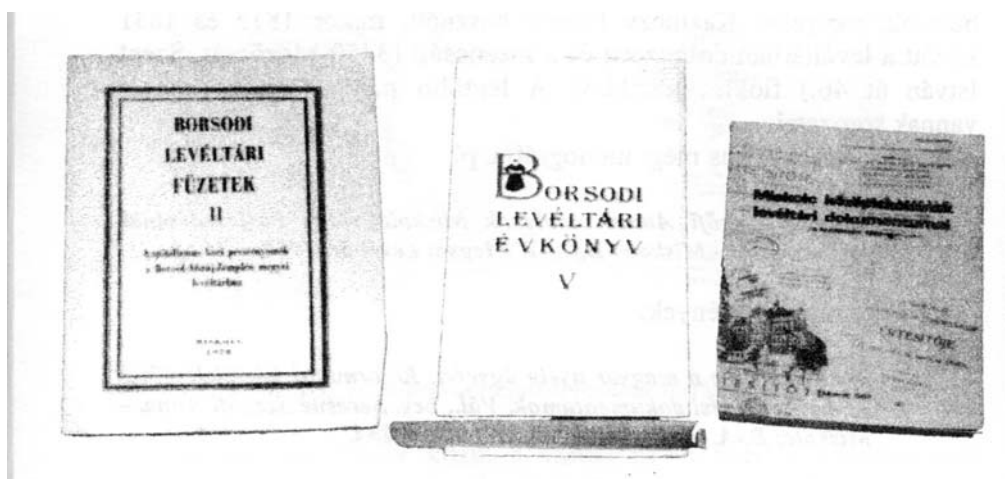
Sátoraljaújhely kiváltságlevele 1261. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1986. – 8 t. (tartalmazza az eredeti oklevélmásolatot, a latin és magyar nyelvű szöveget, ill. a kiváltságlevél történetét),

adattárak pl.

Miskolc középiskoláinak levéltári dokumentumai (a kezdetektől 1950-ig). Összeáll. Csorba Csaba, Gállné Jakó Mariann, Tóvári Judit. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1989. – 240 p.

és közös kiadványok:

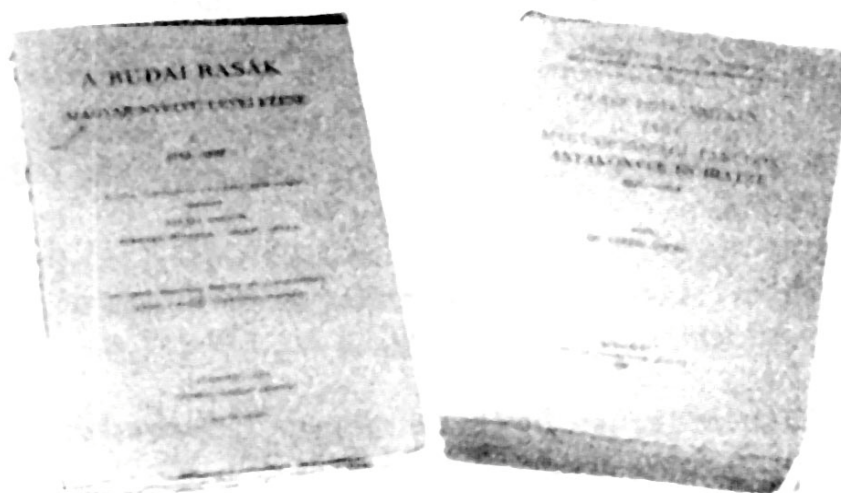
Régi históriák. Ózd és környéke múltjának írott forrásai. Helytörténeti olvasókönyv. Összeáll. Nagy Károly, Tóth Péter, Seresné Szegőfi Anna. – Ózd: Népművelési Intézmények Ig.; Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1984. – 429 p. + 15 t.

5. ábra. Levéltári kiadványok

6. ábra. Sátoraljaújhely kiváltságlevele

7. ábra. Forráskiadványok (A budai pasák magyar nyelvű levelezése I. 1553-1589; Olasz egyetemeken járt magyar nyelvű tanulók anyja könyve és iratai 1221-1864)

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a **külföldi levéltárakat** sem. Főleg a Bécsben található anyag jelentős. Nem elhanyagolhatók a spanyol levéltárak sem, hiszen V. Károly (1519-1556) és II. Fülöp (1556-1589) alatt ez volt a birodalom központja. A legfontosabbak: Archivo de la Corona de Aragón (Condes de Barcelona 2, 08002 Barcelona), ill. Archivi de la Real Chancelleria de Granada (Plaza del Padre Suarez 1, Granada). A Vatikáni Levéltár (Archivio Segreto Vaticano, 00120 Roma) magyar forrásanyaga is jelentős, elsősorban Magyarország és a Szentszék viszonyára, a magyar püspökségekre világítanak rá. A párizsi Archives Nationales (60 rue des Francs-Bourgeois, Paris 02) egyes anyagai az erdélyi fejedelmek francia kapcsolataira mutatnak rá. A német levéltárak (pl. a potsdami Zentrales Staatsarchiv) szintén fontos kutatóhelyek. Az orosz levéltárak a Rákóczi-szabadságharc, az 1849-es cári intervenció, a két világháború, az 1956-os forradalom kutatásának fontos intézményei, de sajnos (főleg 1956-ra vonatkozóan) még ma is szinte lehetetlen kutatási engedélyeket kapni. Végül nem feledkezhetünk meg az utódállamok (Szlovákia, Románia stb.) levéltáiról sem.

Nagyon fontos a külföldi levéltárak megismerése, éppen ezért sok cikkben próbálták ezeket bemutatni a XX. század húszas-harmincas éveiben:

Berlász Jenő: A Német Lovagrend bécsi levéltára „Ungarn” csoport. = Levéltári Közlemények, 1937, 15. évf., 1. sz., 74-83.p.

Divéky Adorján: A lengyelországi könyv-és levéltárak magyar vonatkozású kéziratanyaga. = Levéltári Közlemények, 1927, 5. évf., 1. sz., 27-58.p.

Fekete Lajos: A velencei levéltár magyar vonatkozású fethaméi. = Levéltári közlemények, 1926, 4. évf., 1. sz., 139-157. p.

Iványi Béla: München levéltárai magyar szempontból. = Levéltári Közlemények, 1934, 12. évf., 1. sz., 51-110.p.

Miskolczy István: A nápolyi királyi levéltár. = Levéltári Közlemények, 1927, 5. évf., 2. sz., 209-213.p.

A külföldi levéltári anyag megismerése, felhasználása céljából indította a Magyar Tudományos Akadémia 1857-ben *Magyar Történelmi Emlékek* c. sorozatában az Okmánytárak alsorozatot. Gondoljunk szegény történész elődeinkre, akik külföldi tanulmányútjuk, kutatásaik alatt – jobb híján – kézzel másolták a sok levéltári anyagot, amit aztán itthon közzétettek, pl.

Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból I. 1441-1538. Összeszedte és lemásolta Hatvani Mihály. – Pest: MTA, 1857. - 387 p.

Később is megjelentek hasonló munkák, de az összeállítóknak – fénymásolás, fotótechnika segítségével – jóval könnyebb dolguk volt, pl.

A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611-1786. Összegyűjt., vál., bev. írta Vanyó Tihamér Aladár. – Bp.: Akadémiai, 1986. – 529 p.

Buzási János: A birodalmi levéltárak magyar vonatkozású iratai. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. I/1. köt. A Birodalmi Udvari Tanács és a Birodalmi Udvari Kancellária Levéltára. – Bp.: Magyar Orsz. Levéltár, 1979. – 199 p.

A levéltári kutatásokhoz az adott levéltár engedélye szükséges.

A levéltári kiadványokat felsoroló bibliográfia:

Bogdán Istvánné – Horváth Jánosné: A magyar levéltári kiadványok bibliográfiája 1945-1974. – Bp.: Kult. Min. Levéltári Ig., 1975. – 100 p.

2. A múzeum

„A múzeum a múzsák oltalmát élvező, vallásosan tisztelt és politikailag kihasznált, szimbólumként működő gépezet, a kulturális intézmények legrejtelmesebbike.” (L. Binni).

A múzeumok létrejöttének alapját a **műgyűjtés** adta. Az egyiptomi fáraók hatalmas vagyont halmoztak fel, ennek emlékeit találjuk a piramisokban, melyek közül a legrégebbi a szakkarai lépcsős piramis (Kr. e. 2950-ből). A nagy templompalotákban (pl. Luxor) már kincstárak és könyvtárak (bennük papirusztekercsek) is találhatóak, ezen értékek a hatalmat is szimbolizálták. Athén az első jelentősebb város, mely a műtörténet szempontjából különösen érdekes, az első „múzeum” viszont az alexandriai Musaion, melyet Nagy Sándor féltestvére, Ptolemaiosz Sóter alapított a Kr.e. III. században. Volt ebben könyvtár, előadóterem, étkezdé, lakások, csillagvizsgáló, múzeum. Az itt kutatók állami fizetést kaptak. Maga a Musaion ötlete Arisztotelészről származott.

Az európai gyűjtemények a gazdag fejedelmek udvaraiban jöttek létre, a gyűjtőszenvédelemből kifolyólag. Kezdetben kétféle gyűjteményt különböztettek meg: a művészetit (pl. ruhák, fegyverek stb.) és természettudományit. Az első leírások egyikét M. B. Valentini hesseni udvari orvos *Musaeum Musaeorum* c. könyvében (Frankfurt, 1704) találjuk.

Magyarországon kezdetben a kincstár őrizte az értékeket. Amikor Mátyás Budán palotát építtetett, abban helyet kapott könyvtár, fegyvertár, érem-és gemmagyűjtemény stb. A nagy főurak (pl. a Rákócziak, Zrínyiek, Esterházyak) mind gyűjtötték a műkincseket.

A magyarországi múzeumok működését az

1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. = Művelődési Közlöny, 1998, 42. évf., 3. sz., 180-205. p.

szabályozza, mely kimondja, hogy a kulturális javak megóvása mindenkinek kötelessége. A kulturális javak védelmét a muzeális

intézmények látják el, ezek: múzeum, közérdekű muzeális gyűjtemény, közérdekű muzeális kiállítóhely. „A **múzeum** feladata a kulturális javak meghatározott anyagának folyamatos

- gyűjtése,
- nyilvántartása,
- megőrzése és
- restaurálása,
- tudományos feldolgozása és publikálása,
- valamint kiállításokon és más módon történő bemutatása” – írja az említett törvény.

A múzeumokról és a muzeológiáról tájékoztató művek:

Zalotay Elemér: Amire a múzeumok tanítanak. – Szentes: Gálffy Ny., 1947. – 64 p.

Oroszlán Zoltán: Általános muzeológia. – Bp.: Felsőokt. Jegyzetellátó, 1955. – 100 p.

Korek József: Gyűjtemények, múzeumok, muzeológia. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvk. – 231 p.

Binni, Lanfranco – Pinna, Giovanni: A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig. – Bp.: Gondolat, 1986. – 291 p. (E könyvben olvashatjuk Selmeczi László: A hazai múzeumok c. tanulmányát is, mely sok tárgyi tévedést tartalmaz.)

Korek József: A muzeológia alapjai. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1988. – 275 p.

A múzeum. Jegyzet a történelem fakultatív oktatásához. Szerk. Wirth Zsuzsanna, Tóth Kálmán. – Szombathely: Kanizsai Dorottya Gimn.; Savaria Múzeum, 1993. – 82 p.

Koncz Erzsébet – Szabolcs Ottó: Történelemtanítás és múzeumpedagógia. Múzeumpedagógiai segédkönyv a tanárok és a múzeumok részére. – Bp.: Korona, 1995. – 68 p.

A legtöbb ember a múzeumokkal kapcsolatban a **kiállításokat** említené. A kiállítás (mely lehet állandó vagy időszakos) úgy mutatja be a múzeum állományát, hogy az adott múzeum kultúráközvetítő célkitűzéseit is figyelembe veszi. A múzeum tartalmát – bizonyos vizuális rendszerben – a kiállítási útvonal jeleníti meg, a kiállított tárgyakról szöveg tájékoztat, a magyar és az angol gyakorlatban elég sok tájékoztató szöveget találunk, míg pl. a francia, svájci múzeumokban kevés tájékoztató szöveget olvashatunk, inkább a látványra törekszenek.

A múzeumok a történettudományi **kutatás** fontos intézményei, lényege az anyaggal való közvetlen kapcsolat. Igen fontosak a szakleltárak (tkp. leltárkönyvbe vezetik a tárgyakat) és a leírókartonok. Utóbbi feladata a tárgy forrás-és dokumentumértékének megállapítása, szerepel rajtuk a megtalálás, bekerülés állapota, a tárgy szakszerű leírása, kora, esetleg a rá vonatkozó szakirodalom feltüntetése. A múzeumi adattárak (pl. fotótár, rajztár) is a kutatás szolgálatában állnak, a kéziratárban pl. megtalálunk visszaemlékezéseket, népszokásgyűjteményeket stb.

Több múzeumtípust különböztetünk meg. Az **országos múzeum** átfogó, egy vagy több alaptudományra támaszkodó, szakterületén kiemelkedő jelentőségű művelődéstörténeti, tudományos teljességre törekvő gyűjteményt gondoz, gyűjtőterülete az egész országra kiterjed. Ezek: Budapesti Történeti Múzeum, Hadtörténeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Közlekedési Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Magyar Irodalom Háza, Magyar Irodalmi Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Természettudományi Múzeum, Mezőgazdasági Múzeum, Néprajzi Múzeum, Országos Műszaki Múzeum, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szépművészeti Múzeum.

A **Magyar Nemzeti Múzeum** (1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16.) az első nemzeti, országos jellegű tudományos és művelődési intézmény, az első tudományos közgyűjtemény. Széchényi Ferenc 1802-ben a haza számára felajánlott közel 12 ezer könyvet és nyomtatványt, 1150 kéziratot, 142 kötet térképet és rézmetszetet, 2019 nemesi címet, 2675 érmet, továbbá régiségeket és festményeket. A Museum Hungaricum nemzeti jogállását az 1807/24. tc. iktatta

törvénybe. Később az egyes szakgyűjteményekből jöttek létre a szakmúzeumok (pl. a Természeteik Tárából a Természettudományi Múzeum). A múzeum palotája 1837 és 1949 között épült Pollack Mihály tervei szerint, s Európában ez volt a negyedik olyan épület, melyet eleve múzeum céljára terveztek. A Magyar Nemzeti Múzeum történeti jellegű múzeum, a magyar föld és a Magyarországon élő népek történetének tárgyi emlékeit őrző és bemutató hely. A főként régészeti, numizmatikai és művelődéstörténeti gyűjteményei közül több országos kutatóhelyként és központként működik, ezek: **Régészeti Főosztály** gyűjteménye, az **Éremtár** (a numizmatikai és pénzgyűjteményt őrzi), a **Magyar Történelmi Képcsarnok** festményeket, metszeteket őriz, **Magyar Történeti Fényképtár**, a **Középkori, Újkori, Legújabbkori Főosztályok** szakgyűjteményei stb. Magyarország történetét bemutató állandó kiállítással fogadja látogatóit, s itt található az 1978-ban az Amerikai Egyesült Államokból hazahozott magyar koronázási jelvényegyüttes. A Magyar Nemzeti Múzeum intézményeként működik a **Vértesszőlősi Bemutatóhely**, az esztergomi **Vármúzeum**, a visegrádi **Mátyás király Múzeum**, a sárospataki **Rákóczi Múzeum** és a monoki **Kossuth Emlékmúzeum**. A múzeum folyóiratai: *Folia Archaeologica (1939-)*, *Régészeti Füzetek (1956-)*.

A **Szépművészeti Múzeum** (1146 Budapest, Dózsa Gy. út 41.) a Nemzeti Múzeum Képtárából, a Pyrker, az Ipolyi, a különlegesen gazdag Esterházy, a Pálffy képtárból és számos további ajándékozásnak és vásárlásnak köszönhetően jött létre. Alapításának éve 1896, megnyitásaé 1906. Az **Egyiptomi** és az **Antik Osztály** egyiptomi, karthágói, ciprusi, görög, etruszk, római anyagot tartalmaz.

Oroszlán Zoltán – Dobrovits Aladár: Az Egyiptomi Gyűjtemény. Vezető. – Bp.: Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum, 1939. – 128 p. + 24 t.

Az európai festészet történetének öt évszázadát jó néhány világhíres remekművel és elsőrangú festmények hosszú sorával szemléltető **Régi Képtárban** az olasz, a spanyol és a németalföldi anyag a legjelentősebb. A **Régi Szobor Osztály** nagy értéke a Leonardo da Vincinek tulajdonított kis lovasszobor. A **Grafikai Gyűjtemény**

többek között Leonardo, Raffaello, Dürer, Rembrandt, Delacroix és Manet alkotásait tartalmazza. A **19-20. századi Gyűjtemény** értékes francia impresszionista és biedemeier osztrák anyaggal rendelkezik. A múzeum irányítása alá tartozik az óbudai Zichy-kastélyban lévő **Vasarely Múzeum**. Folyóírata: *A Szépművészeti Múzeum Közleményei. Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts (1947-)*.

Az 1957-ben alapított **Magyar Nemzeti Galéria** (1014 Budapest, Budavári Palota B-C-D. ép.) a magyar állam országos képzőművészeti múzeuma, mely gyűjti, őrzi és közreadja a magyarországi és a magyar művészet tárgyi és dokumentációs emlékeit. Állandó kiállításai: Középkori és reneszánsz kőtár, Gótikus faszobrok és táblaképek, Késő gótikus szárnyasoltárok, Késő reneszánsz és barokk művészet, Munkácsy Mihály és Paál László festészete, XIX-XX. századi festészet és szobrászat. A tudományos munka eredményeit kiállításokon, katalógusokban, könyvekben, évkönyvekben hozzák nyilvánosságra.

Az 1872-ben alapított **Iparművészeti Múzeum** (1091 Budapest, Üllői út 33-37.) legnagyobb anyaga a **kerámia** és az **üveggyűjtemény**, mely Európa kerámiaműhelyeinek termékeit is őrzi. **Textilgyűjteménye** gazdag keleti szőnyegekben (elsősorban török, kaukázusi). A falikárpitok között a Medici-kárpitok a legértékesebbek. A magyar öltözködést bemutató **ruhagyűjteménye** is jelentős, de megtaláljuk itt az **Esterházy-kincseket** is. Az **ötvösgyűjtemény** részét képezi az ékszergyűjtemény, a kovácsoltvas-, réz-, ón- és bronzgyűjtemény. **Bútorgyűjteményének** legrégebbi darabjai XVI. századiak. **Könyvkötészeti gyűjteménye** is értékes. Szervezetébe tartozik a **Nagytétényi Kastélymúzeum** (1225 Budapest, Kastélypark u. 9-11.), mely régi bútorokat, kályhákat mutat be. A **Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum** (1062 Budapest, Andrássy út 103.) az ázsiai művészeti anyagot gyűjti és tárja a nagyközönség elé, a **Ráth György Múzeum** (1068 Budapest, Városligeti fasor 12.) pedig a kínai és japán művészetet.

A **Néprajzi Múzeum** (1055 Budapest, Kossuth L. tér 12.) kezdetben a Magyar Nemzeti Múzeum keretében működött néprajzi tárként, de 1872-ben önállósodott. Közép-Európa legnagyobb néprajzi gyűjteménye, mely elsősorban a magyar parasztság életének tárgyi

emlékeit mutatja be, de európai anyagban jelentős a szomszéd és rokon népek kultúrájának bemutatása, s igen érdekes az óceániai, új-guineai, afrikai, dél-amerikai gyűjtemény is. Kiemelkedő a népi kerámia-, textil-és viseletgyűjtemény. A **Népzenei Tár** főleg Kodály, Bartók, Vikár több ezer dallamot tartalmazó fonográf-, lemez-és kazettagyűjteményét tartalmazza. Állandó kiállítása az „Őstársadalomtól a civilizációig” címet kapta. Kiadványa: *Néprajzi Értesítő* (1954-).

A **Természettudományi Múzeum** (1088 Budapest, Baross u. 13.) a Magyar Nemzeti Múzeumból vált ki. A **Növénytárban** a 390 millió éves devon időszakai növényektől napjainkig valamennyi földtörténeti kor növényvilága képviselteti magát. Később létrejött az **Állattár**, **Ásvány-és Kőzettár** (az Apolló-expedícióból származó egyik kődarabot is itt őrzik), **Föld-és Őslénytár** (ebben közel százezer hazai és külföldi kővület, csontváz, dinoszaurusz tojás stb. található), **Embertani Tár**: rovarokat, állatokat, ásványokat, régészeti állat-és embercsontokat találunk e tárukban. A **Tudománytörténeti Gyűjtemény** a múzeumban valaha dolgozott természettudósok hagyatékát őrzi. Könyvtárában közel háromezrezer könyv található, többek között Széchenyi Ferenc természettudományos művei is. Első kiadványukat 1877-ben alapította Herman Ottó *Természetrajzi Füzetek* címmel. Kiadványai: *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* (1903-), *Folia Entomologica Hungarica* (1923-), *Studia Botanica Hungarica* (1961-), *Anthropologia Hungarica* (1962-), *Fragmenta Mineralogica et Palaeontologica* (1969-), *Miscellanea Zoologica Hungarica* (1982-).

A **Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ** (1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.) a történész számára elsősorban eredeti kéziratok miatt lehet érdekes. A Petőfi Irodalmi Múzeum tárai: **Kézirattár** (főleg XIX-XX. századi magyar irodalmi kéziratok, levelek, személyi dokumentumok), **Könyvtár**, **Művészeti –és Relikviatár** (festmények, metszetek, fotók stb.), **Hang-és Videotár**. Hozzá tartozik az **Ady Endre Emlékmúzeum** (1053 Budapest, Veres P. u. 4-6.), a **Kassák Múzeum** (1033 Budapest, Fő tér 1.) és a **Jókai Emlékszoba** (1125 Budapest, Költő u. 21.).

A **Budapesti Történeti Múzeum** (1014 Budapest, Szent György tér 2.) feladata a főváros történetének kutatása. Állandó kiállításai a budai Várat és a főváros történetét mutatják be. Szervezetébe tartozik az **Aquincumi Múzeum** (1031 Budapest, Szentendrei út 139.), mely főképpen a római kori Pannónia történetéhez szolgál adalékokkal. Szintén ide tartozik a **Kiscelli Múzeum** (1037 Budapest, Kiscelli út 108.), **Gül Baba türbéje**, a **Zsidó Imaház** és a **Fővárosi Képtár**. Sorozatai: *Budapest Régiségei*, *Tanulmányok Budapest múltjából*, *Monumenta Historica Budapestiensis*.

A **Mezőgazdasági Múzeumot** (1146 Budapest, Városliget) 1896-ban alapították. A mezőgazdaság történetét, a termelési eszközök fejlődését, dokumentumokat, a paraszti életmód emlékeit gyűjti és mutatja be. Van vadászati trófeagyűjteménye (pl. megnézhetjük mit lőtt Kádár János), régészeti gabona-és gyümölcsgyűjteménye, eketörténeti bemutatója stb. Sorozatai: *A Mezőgazdasági Múzeum közleményei*, *Bibliographia Historiae Rerum Rusticarum Internationalis*.

A **Hadtörténeti Intézet és Múzeum** (1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.) a honfoglalás korától kezdve gyűjti a hadtörténeti emlékeket. Gazdag fegyver-és viseletanyaga mellett numizmatikai és dokumentatív képzőművészeti gyűjteménye is van. Külön kiállítás keretében mutatják be az 1848-49-es szabadságharc, a spanyol polgárháború magyar önkénteseinek anyagát és a magyar hadsereg nagy csatáit. Kiadványuk: *Hadtörténeti Közlemények (1888-)*.

A **Közlekedési Múzeum** (1146 Budapest, Városligeti krt. 11.) a magyar közlekedésügy szakágainak (vasút, hajó stb.) története bemutatása mellett több régi közlekedési eszközt, régi térképet, történeti emlékű műszaki dokumentumot, ill. az elsőként Magyarországon összeszerelt Suzuki-t és Opel Astrát is őriz. Vidéki állandó kiállításai: a parádi **Kocsimúzeum**, a keszthelyi hajózástörténeti kiállítás és a nagycenki vasúttörténeti kiállítás.

A **Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár** (1013 Budapest, Apród u. 1-3. és 1023 Budapest, Török u. 12.) komplex gyűjtemény, a magyar gyógyítás és gyógyszerészet történetét mutatja be. Semmelweis egykori lakóházában működik, a nagy

orvosnak külön emlékszobát szántak. Kiadványa: *Orvostörténeti Közlemények*.

Az országos múzeumok mellett működnek **országos gyűjtőkörű szakmúzeumok**, melyek gyűjtőterülete az egész országra kiterjed. A **megyei múzeum** a megyei múzeumi szervezet irányító intézménye, gyűjteményi anyagában több muzeológiai szakág is képviselteti magát, gyűjtőterülete az adott megye területére kiterjed. A **regionális múzeum** több múzeumi szakágat felölelő gyűjtőkörrel, egy – esetleg több – önkormányzat területére kiterjedő gyűjtőterülettel rendelkezik. Például a miskolci székhelyű Herman Ottó Múzeum a megyei múzeumi szervezet központja, külön épületekben található az ember és a természet viszonyát bemutató állandó kiállítása, a képtár, a természettudományi múzeuma, s hozzá tartozik a diósgyőri Vármúzeum. A megyében még számos más múzeum is található, mint Sárospatakon a Rákóczi Múzeum, a tokaji Helytörténeti Múzeum borászati kiállítással is rendelkezik, de emlékmúzeumokat is találunk a megyében, így a széphalmi Kazinczy Emlékmúzeumot. A szerencsi múzeumban található az ország legnagyobb levelezőlap gyűjteménye, Szendrőn a kékfestő-műhely, Mezőkövesden a Matyó Múzeum, Putnokon a Gömör Múzeum stb. érdemel figyelmet.

A **tematikus múzeum** egy tudományos témát felölelő gyűjtőkörrel, korlátozott gyűjtőterülettel rendelkezik, pl. a Postamúzeum (1061 Budapest, Andrássy út 3.), Bélyegmúzeum (1077 Budapest, Dob u. 75-81.), Bajor Gizi Színészmúzeum (1124 Budapest, Stromfeld A. u. 16.), Tűzoltó Múzeum (1105 Budapest, Martinovics tér 12.), Porcelánmúzeum (8440 Herend, Kossuth L. u. 140.), Balatoni Múzeum (8360 Keszthely, Múzeum u. 2.) stb.

A **közérdekű muzeális gyűjtemény** ugyan nem felel meg a múzeumi követelményeknek, de tudományos vagy művészeti értéke alapján muzeális gyűjteménnyé nyilvánították. A **közérdekű muzeális kiállítóhely** jelentősebb önálló gyűjteménnyel nem rendelkező intézmény (pl. személyhez, szervezethez, földrajzi ponthoz kapcsolódó) emlékház, emlékpark, kastély, tájház stb. Ilyen pl. a Göcsej Szabadtéri Múzeum (szaknéven: **skanzen**, 8900 Zalaegerszeg, Falumúzeum u. 1.), Gorsium Szabadtéri Múzeum (8121 Tác),

Szoborpark Múzeum (1223 Budapest, Balatoni-Szabadkai út sarok) stb.

Az **egyházi múzeumok** egyházi tulajdonban vannak, közülük az egyik legrégebbi a **Keresztény Múzeum** (2500 Esztergom, Berényi u. 2.), kiemelkedő képzőművészeti, iparművészeti és itáliai anyaggal. A főszékesegyházi kincstár őrzi a koronázási eskükeresztet és Mátyás király kálváriáját. A **Gizella királyné Múzeum** (8200 Veszprém, Vár u. 35.) a ferences rendházban működik, szoboranyaga jelentős. A **Református Kollégium és Egyházművészeti Múzeum** (4026 Debrecen, Kálvin tér 16.) a debreceni református kollégium és iskola történetével, jeles professzorai munkásságával, az egykori oktatás emlékeivel ismertet meg. A **Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Múzeuma** Kecskeméten szintén jelentős értéket képvisel, akárcsak a **Dunántúli Református Egyházkerület Egyháztörténeti és Egyházművészeti Múzeuma** (8500 Pápa, Fő u. 6.), mely többek között az ellenreformáció történetéhez nyújt értékes forrásokat. A sárospataki **Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei** (3950 Sárospatak, Rákóczi u. 1.) szintén jelentős kutatási értékkel bírnak (pl. Nagykönyvtár, Adattár). Az **Evangélikus Országos Múzeum** (1052 Budapest, Deák tér 4.) őrzi Luther végrendeletét. A zsidó vallási kegytárgyakat, kéziratokat stb. az **Országos Zsidó Vallási és Történeti Gyűjtemény** (1077 Budapest, Dohány u. 2.) mutatja be, míg az egykori görög telepeseknek köszönhető ortodox vallási kultúrát és kincseket a **Miskolci Magyar Ortodox Egyházi Múzeum** (3530 Miskolc, Deák F. tér 7.).

Magánmúzeumok Magyarországon egyelőre nincsenek, csak magángyűjtemények, melyek esetleg kiállítási célt szolgálnak. Több magángyűjteményből később múzeum lett, ekképpen jött létre a szombathelyi Smidt Múzeum.

Jelentősek a **palota-és vármúzeumok**, melyek a vár vagy kastély életéhez kapcsolódó anyagot mutatják be, mint pl. Franciaországban Loire-menti kastélyok, Versailles, vagy Magyarországon Gödöllő, Eger, Fertőd, Kőszeg, Szigetvár. Nem feledkezhetünk meg az utódállamok kastély-és vármúzeumairól, hiszen értékes magyar vonatkozású anyagot is tartalmaznak (pl. egyik könyvem megírásához

az osztrák Kittsee kastélyába kellett mennem, mely egykor Köpcsény néven Magyarországhoz tartozott).

A múzeum és a kutatók munkájában fontosak a múzeumi kiadványok, melyek vagy szakkiadványok, vagy ismeretterjesztő művek. A szakkiadvány lehet sorozat, önálló mű, forrás stb. A **katalógusokban** szintén lényeges a származás és a tárgy adatainak feltüntetése. Az ismeretterjesztő művek a nagyközönség számára készültek, ezek csak a kiállított tárgyak jegyzékét, ismertetését tartalmazzák, esetleg rövid tanulmány vezet be. Múzeumi kiadvány lehet a **vezető**, a leporelló, szórólap is. Példák kiállítási katalógusokra:

A Báthory-Sobieski emlékkiállítás katalógusa. Szerk. Kossányi Béla. – Bp.: Sárkány Ny., 1933. – 165 p. (e kiállítást a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezték 1933-ban)

A magyar föld népeinek őstörténete c. kiállítás vezetője. – Bp.: Orsz. Magyar Történeti Múz., 1951. – 28 p. + 16 t.

Népművészeti és Iparművészeti Kiállítás 1953. augusztus 18-október 15-ig. Szerk. biz. Schubert Ernő et al. – Bp.: Műcsarnok, 1953. – 32 p. + 32 t.

Molnár György – Tar Ferenc: Fürdőkultúra és hajózástörténet. – Keszthely: Balatoni Múz., 1988. – 28 p. (a Balatoni Múzeum állandó kiállításainak katalógusai sorozat 7. tagjaként jelent meg)

Kivégzés, tortúra és megszegyenítés a régi Magyarországon. Kiállítási katalógus. A vezetőt írta Pandula Attila. – Eger: Dobó István Vármúzeum, 1989. – 47 p.

A Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállításának vezetője 3. A török háborúk végétől a Millenniumig. A XVIII-XIX. század története. Főszerk. Kovács Tibor. – Bp.: Helikon, 1996. – 104 p. (termenként adja a leírásokat, pl. a 13. terem kiállításának címe: Művelődés és nemzettudat a XVIII. század végén és a XIX. század elején)

A szabadság győzelemre vezet a népet. A magyar forradalom és a franciák. Rend. Horn Emil. – Bp.: Francia Int., 1996. – 49 p.

Speciális gyűjteményről is készülhet kiadvány:

Temesváry Ferenc: A ságvári Nádasdy Ferenc Múzeum fegyvergyűjteménye. – Bp.: Akadémiai, 1980. – 135 p.

A múzeumok tanulmánykötetei, évkönyvei, sorozatai értékes adatokat szolgáltatnak a múzeum hatókörébe tartozó régió, település történetéhez kapcsolódó ásatásokról, történelemről stb. Pl. a miskolci Herman Ottó Múzeum sorozatai, évkönyvei, tanulmánykötetei: ***A miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei (1955-), A Herman Ottó Múzeum évkönyve (1957-), Néprajzi Kiadványok, Borsodi Kismonográfiák, Documentatio Borsodiensis.*** Az egyes múzeumokról tájékoztat:

Magyarország múzeumai. Szerk. Balassa M. Iván. – Bp.: Kulturtrade, 1996. – 282 p.

8. ábra. Múzeumi kiadványok

3. A felsőoktatási intézmények

(egyetemek, főiskolák) fő feladata az oktatás és a kutatás. A tanszékek oktatói (tanársegéd, adjunktus, docens, főiskolai / egyetemi tanár) és munkatársai a tanszékvezető irányításával végzik az oktató tevékenységet. A kutatás területén végezhetnek kollektív kutatást (vagyis egyazon témakörben összehangolt kutatást), de egyéni kutatásokról is szó lehet.

Hogy az egyes intézmények milyen kutatási profillal rendelkeztek régebben, arról az egyetemtörténeti munkákból is tájékozódhatunk (ti. a kutatási eredmények ma is megtalálhatók és felhasználhatók).

Békefi Remig: A pécsi egyetem. – Bp.: MTA, 1909. – 138 p.

Szentpétery Imre: A Bölcsészettudományi Kar története 1635-1935. – Bp.: Egyetemi Ny., 1935. – 716 p.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945-1970. – Szerk. Sinkovics István. – Bp.: ELTE, 1972. – 760 p. (ebben pl. Sinkovics István: Történelem 526-541.p., Hahn István: Ókortudomány 542-553. p., Czeglédy Károly: Orientalisztika 554-569. p.)

Varga Zoltán: A debreceni tudományegyetem története I. – Debrecen: KLTE, 1967. – 385 p.

vagy éppen

Ujszászy Kálmán: A sárospataki főiskola faluszemináriuma. – Bp.: Magyar Népi Művel. Int., 1947. - 19 p.

A kutatási témák szempontjából jelentős:

Az egyetemeken és a főiskolákon végzett tudományos kutatások 1969-1973. Szerk. Kovacsics József. – Bp.: Oktatási Min., 1975. – 277 p. (E könyvből a 135-172. oldalon leírtak lehetnek fontosak, különösen a történettudomány-régészet területét érintő kutatási témák felsorolásával. Pl. Burgenland 1918 és 1921 közötti történetéről a József Attila Tudományegyetem Új-és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékén folytattak akkor kutatásokat.)

A Művelődési Minisztérium intézményeinek és vállalatainak jegyzéke 1987. Összeáll. Malyáta Rezső, Tóth Eszter. – Bp.: TII, 1987. – 518 p. (Az előző kiadványtól eltérően nem tudományágak, hanem intézmények keretén belül ismerteti – tanszékekre lebontva – a kutatási témákat, pl. KLTE Történeti Segédtudományok Tanszékén: középkori krónikák, közigazgatástörténet, új-és legújabbkori historiográfia, művelődéstörténet.)

Természetesen a kutatási eredményeket publikálják is. Ezeket sorolják fel a **publikációs jegyzékek**, egyetemi bibliográfiák, melyek az egyes oktatók publikációinak adatait közlik sorolják fel, pl. a **Debreceni Egyetemi Bibliográfia**, melyet évente közreadnak a Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatóinak publikációs munkásságáról.

Fontos adalékokkal szolgálnak az ún. **értesítők**, amiket 1945 előtt a legtöbb középiskolában, egyetemen évente megjelentettek. Ez nemcsak a tanárok tudományos cikkeit tartalmazta, hanem a tanulók, tanárok névsorát, az egyetemeken pedig azt is, hogy ki milyen témában kutat, pl.

A Magyar Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem évkönyve az 1942/43. tanévről. Szerk. Rectori Hivatal. – Szeged: M. Kir. Horthy Miklós Tud. Egy., 1943. – 88 p.

kiadványból megtudható, hogy pl. Huszti Dénes a középkori gazdaságtörténettel foglalkozott, különös tekintettel a magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatokra (vagyis irodalomkutatás esetén máris van egy név, ami alapján elindulhatunk), vagy

Szegedi egyetemi almanach 1921-1970. Főszerk. Havasi Zoltán. – Szeged: Szegedi Ny., 1971. – 443 p.

A felsőoktatási intézmény oktatói publikációinak felsorolását megtalálhatjuk az adott tanszéken, a központi könyvtárban vagy a tanszéki könyvtárban. Ugyancsak fontosak a gyakorta csak kéziratban olvasható egyetemi doktori disszertációk, melyeknek listáját időnként megjelentetik, pl.

Módis László: A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karához benyújtott pályamunkák, tanári szakdolgozatok és doktori értekezések bibliográfiája 1914-1950. – Debrecen: KLTE, 1955. – 168 p.

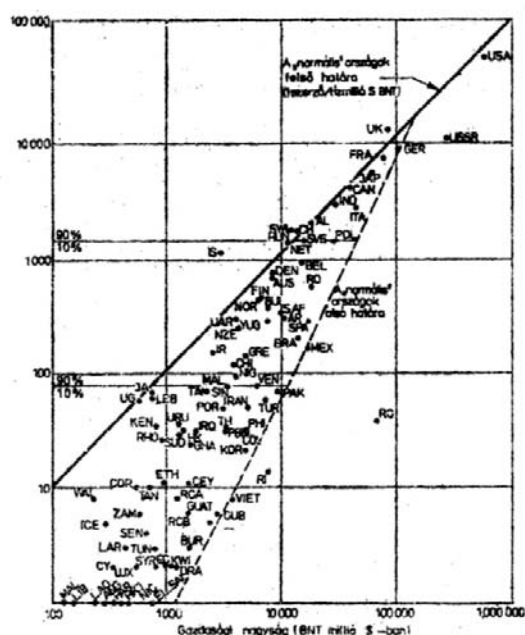
Korompai Gáborné: A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi és Bölcsészettudományi Karához benyújtott doktori értekezések jegyzéke 1956-1975. – Debrecen: KLTE Könyvtára, 1976. – 53 p.

Berényi Ernőné: A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi és Bölcsészettudományi Karához benyújtott doktori értekezések jegyzéke 1976-1985. – Debrecen: KLTE Könyvtára, 1989. – 47 p.

A szakdolgozatok, diplomamunkák ugyancsak felhasználhatók a kutatásban.

4. A kutatóintézetek

számos új eredménnyel gyarapították a tudás tárházát. Kezdetben a tudósok egymaguk végezték a kutatásokat, később létrejöttek a kutatócsoportok (team-ek), a kutatás helyét pedig átvették a kutatóintézetek. Magyarország szép helyet foglal el a tudományos nagyság szempontjából a ranglistán, a grafikon szerint Svédországgal és Svájjal vetekedhet. A publikáló kutatók százalékos eloszlása szerint Magyarország élen jár 66%-kal, míg pl. Angliában ez 23%, az Egyesült Államokban pedig 5%.

9. ábra. Az egyes országok tudományos nagysága, a szerzők számát tekintve (Derek Solla Price alapján)

A magyarországi kutatás központja a Magyar Tudományos Akadémia. Kezdetben a nagyobb tudományterületen közösen munkálkodó tudósok az osztályok keretében működtek. A legrangosabb történészek az ún. III. osztály (Történetírási Osztály) tagjai voltak. Később Bölcséleti, Társadalmi és Történeti Tudományok Osztálya néven működtek, melynek volt egy Bölcséleti és Társadalomtudományi Alosztálya valamint egy Történettudományi Alosztálya. 1949-ben, mikor az Akadémiát átszervezték és világhírű tudósokat kizártak onnan (pl. Mályusz Elemért a Tanácsköztársaság bukása után külföldre menekült bolsevista vezetőkről írott, A vörös emigráció c. műve miatt), a Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya alakult meg. Bővebben ld.

A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825-1975. Főszerk. Pach Zsigmond Pál. – Bp.: Akadémiai, 1975. – 547 p.

A Magyar Tudományos Akadémia 150 éve adatokban 1825-1975. – Bp.: Akadémiai, 1975. – 139 p.

Az Akadémia munkáját a különböző bizottságok segítették. Kezdetben csak ún. ideiglenes bizottságok működtek meghatározott feladattal, később állandó bizottságok is alakultak:

Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854-1949. – Bp.: MTA, 1974. – 430 p.

A Történettudományi Bizottságról:

Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése 1854-1949. – Bp.: MTA, 1966. – 61 p.

A tagokat felsorolja (a kizártakat is), a székfoglalók címével együtt:

A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-1973. Összeáll. Fekete Géza. – Bp.: MTA, 1975. – 609 p.

1949-ben állapították meg a **tudományos minősítés** új rendszerét. Eszerint az egyetem elvégzése után bármikor egyetemi doktori címet lehetett szerezni. Jelentős kutatási és publikációs tevékenység után a MTA Tudományos Minősítő Bizottságánál kandidátusi fokozatot lehetett szerezni, a következő cím pedig X tudomány doktora (akadémiai doktor) volt. A kiváló akadémiai doktorok közül választották a MTA levelező, majd azok közül a rendes tagjait. Ez a szisztéma teljes egészében a szovjet minősítési struktúrát vette át. A kandidátusi és akadémiai disszertációk jegyzékei:

Kállay István: Kandidátusi és doktori disszertációk 1953-1975. – Bp.: MTA, 1978. – 358 p.

N. Abaffy Csilla – Tózsér Ágnes: Kandidátusi és doktori disszertációk 1975-1979. – Bp.: MTA, 1981. – 150 p.

Horányi Károly: Kandidátusi és doktori disszertációk 1980-1984. – Bp.: MTA, 1988. – 196 p.

1994 után átalakították (angolszász mintára) a tudományos minősítéseket, s az Akadémia helyett annak odaítélését az egyetemekre ruházták rá. Ennek értelmében az egyetem elvégzése után az ún. PhD-címet (Doctor of Philosophiae; az már csak érdekesség, hogy pl. a matematikusok is ezt a címet kapják) kurzus után PhD-fokozatot szerez a kutató, következő fokozat a habilitált doktor cím.

Az átszervezés után, 1950-ben kezdődött az **akadémiai kutatóintézetek** létrehozása, így pl. 1951-ben a **Történettudományi Intézet** (1014 Budapest, Úri u. 51-53.), mely igazából már 1949-ben működött az egykori Teleki Pál Tudományos Intézet Történettudományi Intézetére alapozva. Kiadványsorozatai: *Előadások a Történettudományi Intézetben, Magyar Történeti Bibliográfia, Társadalom-és Művelődéstörténeti Tanulmányok*. Folyóiratai: *Történelmi Szemle (1958-), Világtörténet (1964-), História (1979-)*. A Régészeti Intézet (1014 Budapest, Úri u. 49.) 1966-ban alakult, sorozatai: *Acta Archaeologica, Antaeus* (1986-ig *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der UAW* címen), *Régészeti Tanulmányok, Magyarország Régészeti Topográfiája, Studia Archaeologica, Varia Archaeologica*. Az 1945 utáni kutatásokat a **Politikatörténeti Intézet** (korábban az MSZMP Párttörténeti Intézete, 1052 Budapest, Alkotmány u. 2.) és az **1956-os Intézet** (1074 Budapest, Dohány u. 74.) kebelében végzik (ez utóbbi kettő nem akadémiai kutatóintézet).

Már a két világháború között is jelentős tudományos intézetek működtek. Így pl. a **Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történet-kutató Intézet**, melynek évkönyveiben számos értékes tanulmányt olvashatunk. Külföldön is jelentős tevékenységet fejtettek ki a magyar intézetek (Collegium Hungaricum), vagy éppen a Római Magyar Történeti Intézet:

Vári Rezső: Történeti intézetek Rómában. – Bp.: MTA, 1916. – 86 p.

A világon jelenleg is működő intézmények adatairól tájékoztat:

The World of Learning. – London: Europa Publ., 1947-

mely évente frissítve jelenik meg, országonként ismerteti az akadémiák címét, adatait, tagnévsorát, tudományos társaságokat, kutatóintézeteket, könyvtárakat, levéltárakat, egyetemek és főiskolák címeit a tanszékekkel és a professzorok nevének felsorolásával.

A **tudományos társaságok** szintén jelentősek. Ezek: Magyar Történelmi Társulat (1014 Budapest, Úri u. 51-53.), melynek kiadványa: *Századok (1867-)*, ill. a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat (1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16.).

5. A könyvtár

olyan történelmileg kialakult, társadalmi szükséglet által létrehozott kulturális információőrző és-közvetítő intézmény, amely mindenféle emberi tevékenységformához (szabadidő, oktatás, kutatás, szórakozás, művelődés stb.) az információt őrzi és közvetíti. Ennek értelmében legfőbb feladata: a dokumentumok gyűjtése, feltárása és rendelkezésre bocsátása.

A könyvtárak története szintén hosszú időre nyúlik vissza. Előfeltétele az írásbeliség kialakulása volt, majd az írásbeli anyag összegyűjtése. Mint már említettem, kezdetben nem volt éles különbség a levéltár és a könyvtár között. Már az első időktől egy helyen (polcon) tárolták az azonos témájú anyagot. Ezt a „könyvtárat” az írnokok kezelték, akik közül a főírnok az uralkodó bizalmasának számított, hiszen minden információról tudomása volt. A legrégebbi feltárt könyvtár az ókori Keleten, Eblában volt (Kr.e. 2500-2250), az első jelentősebb pedig Assurbanipál ninivei könyvtára. A könyvtárak történetéről a további tájékozódáshoz:

Hessel, Alfred: A könyvtárak története. – Bp.: OSZK-KMK, 1959. – 216 p.

A könyv és a könyvtár a magyar társadalom életében I-II. Összeáll. Kovács Máté. – Bp.: Gondolat, 1963-1970

1. köt. Az államalapítástól 1849-ig. – 1963. – 758 p.

2. köt. 1849-től 1945-ig. – 1970. – 722 p.

Fülöp Géza: Könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917) I-II. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 291 + 84 p.

Csapodi Csaba – Tóth András – Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. – Bp.: Gondolat, 1987. – 541 p.

Monok István – Madas Edit: Magyar könyv-és könyvtártörténet. – Bp.: Balassi, 1997. – 340 p.

Az egyes könyvtárak történetét bemutató néhány példa:

A debreceni Református Főiskola Nagykönyvtára írásban és képen I-II. Összeáll. Varga Zsigmond. – Debrecen: Tiszántúli Könyv-és Lapkiadó Rt., 1934. – 228 + 103 p.

Keresztury Dezső: Magyar könyvtárak. – Bp.: RTV-Minerva, 1982. – 139 p.

Illés György: Mesélő könyvtárak. – Bp.: Móra, 1984. - 214 p.

Az idők folyamán számos könyvtártípus alakult ki. Kezdetben valamennyi könyvtár enciklopédikus (mindenféle témájú) anyagot gyűjtött és a könyvtárakat csak kiváltságos személyek látogathatták (ld. Umberto Eco: A rózsza neve c. regényét). A dokumentumtermelés növekedésével, ill. annak köszönhetően, hogy az ipari forradalmat követően már egy szakmunkásnak is kellett szakmájához szükséges könyveket, folyóiratokat olvasni, egy könyvtár már nem tudott mindenféle témájú irodalmat beszerezni. Így a könyvtárak között egyfajta munkamegosztás jött létre: a könyvtárak gyűjtőköre differenciálódott, kialakultak az egyes könyvtártípusok is.

A nemzeti könyvtár

célja és feladata az ún. **patriotika** teljességre törekvő összegyűjtése, feltárása, megőrzése és az állampolgárok rendelkezésre bocsátása. A patriotika elnevezésnek minden országban megvan az országra utaló elnevezése: a németek *germanica*-nak, az olaszok *italica*-nak, az angolok *britannica*-nak, a magyarok *hungarica*-nak stb. nevezik.

Magyarországon a nemzeti könyvtár az **Országos Széchényi Könyvtár** (1827 Budapest, Budavári Palota F. ép.), melynek – fentiek értelmében – feladata a hungarica összegyűjtése, megőrzése és rendelkezésre bocsátása. Állományvédelmi szempontok miatt létezik egy ún. nemzeti gyűjtőkörű könyvtár is, a **Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára** (4010 Debrecen, Egyetem tér 1-3.). Mit gyűjt a nemzeti könyvtár?

- hungarica dokumentumok (ez alatt nemcsak a könyveket vagy időszaki kiadványokat értjük!): 1. Magyarország mindenkori határain belül megjelent művek, 2. külföldön megjelent magyar nyelvű és/vagy magyar szerzőjű és/vagy magyar tárgyú művek,
- szomszéd és rokon népek standard művei,
- külföldi és hazai segédkönyvek,
- könyvtártudományi szakirodalom.

Az Országos Széchényi Könyvtárat 1802-ben alapította Széchényi Ferenc, azóta számos gyűjteményt alakítottak ki: Könyvek Központi Gyűjteménye (1802), Kézirattár (1802), Régi Nyomtatványok Tára (1865), Hírlapok és Folyóiratok Gyűjteménye (1888), Zeneműtár (1928), Plakát-és Kisnyomtatvány Tár (1935), Térképtár (1939), Színháztörténeti Tár (1942), Mikrofilmtár (1952) és Kortörténeti Különgyűjtemény (ez az egykori – politikai vagy egyéb tartalmuk miatt – zárolt anyagokat takarja).

A közkönyvtárak

közé a különböző települési és megyei könyvtárak tartoznak, régen ezeket általános könyvtárnak nevezték. A közkönyvtár az angol – amerikai *public library* mintájára fejlődött ki, lényege, hogy általános igényeket hivatott kielégíteni. Gyűjtőköre széles: az autószereléstől a szexuális praktikákon át az űrkutatásig, de egy-egy témából csak a legfontosabb dokumentumokat prezentálják.

A közkönyvtárak a történeti kutatás szempontjából a **helyismereti gyűjteményükkel** emelkednek ki, hiszen azt teljességre törekvően gyűjtik. A helyismereti gyűjteményeken belül kétféle anyagot különböztethetünk meg: egyik a helyismereti anyag (tehát a megye, város, község történelmére, földrajzára, gazdaságára stb. vonatkozhat), a másik pedig a helyi kiadványok gyűjteménye (tehát

ott adták ki). A helyismereti gyűjtemények tartalmazzák az adott település/régió

- történelmi, irodalmi, művészeti, néprajzi forrásait,
- természeti világra vonatkozó irodalmát,
- gazdasági életével kapcsolatos műveket,
- egyes intézményekről szóló anyagot,
- nevezetesebb személyek életrajzi adatait,
- helyi írók műveit és kézíratait,
- helyi témájú szépirodalmat,
- helyi sajtót,
- kisnyomtatványokat (pl. plakát),
- térképeket,
- képanyagot stb.

Fontos tudni, hogy a helyismereti gyűjteményt – legtöbbször – csak helyben lehet használni.

Tudományos és szakkönyvtárak

A tudományos és szakkönyvtári ellátás az Országos Széchényi Könyvtár, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára, az országos szakkönyvtárak, az állami egyetemek könyvtárai, ill. a nyilvános könyvtári ellátást vállaló egyéb szakkönyvtárak és felsőoktatási könyvtárak feladata.

A szakkönyvtárak adott tudomány(ok) irodalmának gyűjteményei. Vagyis szűkebb terület anyagát gyűjtik, de azt részletesen. A felsőoktatási könyvtárak az oktató és kutatómunka támogatására létesültek, feladatuk, hogy elősegítsék az egyetemen vagy főiskolán folyó oktató-nevelő, kutató, tanulmányi és közművelődési tevékenységet. Megemlítem, hogy a nagy múltú középiskolák könyvtáraiban is fellelhetünk olyan műveket, melyek ma már kuriózumnak számítanak.

A történelmi – régészeti kutatás szempontjából legfontosabb szakkönyvtárak: **Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára** (1054 Budapest, Akadémia u. 2.), **Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének Könyvtára** (1012 Budapest, Úri u. 49.), **Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének**

Könyvtára (1012 Budapest, Úri u. 51-53.), **Eötvös Lóránd Tudományegyetem Központi Könyvtára** (1053 Budapest, Ferenciek tere 10.), **Eötvös Lóránd Tudományegyetem Történeti Könyvtára** (1052 Budapest, Piarista köz 1.), **József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára** (7621 Pécs, Leonardo da Vinci u. 3.), **Magyar Nemzeti Múzeum Központi Régészeti Könyvtára** (1014 Budapest, Bécsi kapu tér 4.), **Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár** (1088 Budapest, Szabó E. tér 1.), **Országgyűlési Könyvtár** (1055 Budapest, Kossuth tér 1-3.), **Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és Dokumentációs Szolgálat** (1022 Budapest, Keleti K. u. 5-7.). A könyvtárakról, gyűjtőkörükről részletesebb adatokat találunk a következő kiadványban:

Könyvtári Minerva 1996. A könyvtárak szolgáltatási kalauza I-III. Összeáll. Rácz Ágnes. – Bp.: OSZK-KMK, 1997

6. A könyvtári szolgáltatások rendszere

A könyvtárak változatos szolgáltatásokkal állnak a használók rendelkezésére. E szolgáltatásokat két csoportba sorolhatjuk:

- **alapszolgáltatások**, melyek valamennyi könyvtárban megtalálhatók, s térítésmentesen lehet azokat igénybe venni (ilyen a helybenhasználat, kölcsönzés, tájékoztatás),
- **járuvékos szolgáltatások**, melyek gyakorta térítéskötelesek, bár egyes helyeken ingyenesek is lehetnek (fénymásolás, könyvtárközi kölcsönzés, előjegyzés stb.).

A helybenhasználat

színtere az olvasóterem. Itt találjuk meg a legfontosabb segédkönyveket (pl. lexikonok, enciklopédiák, szótárak, bibliográfiák, monográfiák stb.), nagy részük nem is kölcsönözhető. Ugyancsak itt találjuk az értékükénél fogva nem kölcsönözhető munkákat. Az olvasóteremben elhelyezett művekből mindig a legújabb kiadást találjuk meg.

A kölcsönzés

Természetesen a könyveket kölcsönözni is lehet. A mai könyvtárak jórészt szabadpolcosak, ami azt jelenti, hogy kedvére válogathat, nézelődhet az olvasó. Ha konkrét művet keresünk, a katalógus (erről még szó lesz) mutatja meg, hogy mely polcon találjuk (feltéve, ha az adott könyvtárban megvan az adott mű).

A kölcsönzésekhez társulhat az előjegyzés. Az olvasó által keresett könyvet (ami éppen másnál van kölcsönzés alatt) számunkra előjegyzik, s mikor a mű visszaérkezett, értesítenek bennünket.

A könyvtárakban a kölcsönzés általában 3 hét, de lehet hosszabb és rövidebb is. Ne feledkezzünk meg a határidő pontos betartásáról, szükség esetén kérjünk hosszabbítást.

A könyvtárközi kölcsönzés

akkor lehet hasznos, ha az adott könyvtárban nem találunk meg valamilyen számunkra fontos anyagot. Ilyenkor – külön kérésre – a könyvtár egy másik (idegen nyelvű anyag esetén sokszor külföldi) könyvtártól kéri el a könyvet, folyóiratcikket, vagy valamely rész fénymásolatát. Ezt a szolgáltatást elsőként Ausztriában vezették be 1883-ban, s segítségével akár Zimbawében kiadott könyvhöz is hozzájuthatunk. Mindenesetre fontos a pontos adatok ismerete, mert ezáltal gyorsabban megtalálni a keresett dokumentumot, legyen az a világ bármelyik pontján lévő könyvtárában.

A könyvtári tájékoztatás

információ nyújtása a dokumentumok rendelkezésre bocsátása révén – fogalmaz az American Library Association. Aki olvasta Eco híres regényét, A rózsza nevé-t, rájöhetett, hogy régebben a könyvtár elsősorban őrző, tároló funkciót látott el. Az ipari forradalom e téren is meghozta a változást: egyre több információra volt szükség a fejlődés érdekében. A kiadványok száma nőtt (tehát valahogy el kellett igazodni köztük), az információ szóródott, a szakirodalom soknyelvűvé vált stb. Vagyis a könyvtár szerepe az őrző funkcióról az információadó funkció felé tolódott el. Itt megjegyzem, hogy nemcsak a tudomány, de az üzleti élet is egyre nagyobb mértékben követeli a friss, naprakész, pontos információkat.

A tájékoztató szolgálat célja a megfelelő információk kiválasztása és a szövegek, adatok eljuttatása a felhasználóhoz. A tájékoztató szolgáltatások rendszerezése több szempont szerint történhet. Időtényező szempontjából a tájékoztatás lehet

- szétsugárzó vagy
- visszakereső.

A szolgáltatás orientációja szerint a tájékoztatás

- problémára,
- felhasználóra vagy
- tudományra orientált,

azaz a problémából, a felhasználóból vagy a tudomány alapjaiból indulunk ki. Végül a szolgáltatás tartalma szerint lehet

- bibliográfiai vagy
- faktográfiai tájékoztatás.

A **szétsugárzó tájékoztatással** sokféle feladatot oldhatunk meg, ennek megfelelően differenciált. Szétsugárzó tájékoztatás esetén a könyvtár vagy tájékoztatási intézmény lép fel kezdeményező félként, pl. bizonyos kiadványokkal, bibliográfiákkal. E kiadványokban aztán utánanézhethetünk annak, hogy a keresett információt **hol, miben** találjuk meg. Vagyis e kiadványokban még nem magát a szükséges információt leljük meg, hanem csak annak helyét. A szétsugárzó tájékoztatásnak három szintje ismeretes:

1. címközlés,
2. referálás,
3. anyagközlés szintje.

Részletesen:

1. A címközlés legprimitívebb formája a **gyarapodási jegyzék**. Ez olyan rendszeresen megjelenő kiadvány, melyben a könyvtárak bizonyos időnként (már amelyik készít ilyet) tájékoztatnak az újonnan beszerezett művekről. Általában nagyobb (pl. egyetemi) könyvtárak adnak ki jegyzékeket. Az új beszerzésű műveknek leginkább csak a főbb azonosító adatait (szerző, cím) közlik.

Ezt követi az ún. **current contents** műfaj. A Current Contents az amerikai Institut for Scientific Information kiadványa, hét sorozata van, számunkra legfontosabb ezek közül az *Arts & Humanities*, ill. a *Social & Behavioral Sciences* alcímeket viselő két sorozat.

Hetente jelennek meg, s fontos – éppen azon a héten megjelenő - nemzetközi folyóiratok **tartalomjegyzékeit** tartalmazzák. Az egyes számokon belül külön szakterületi bontásban közlik a tartalomjegyzékeket, pl. a *Social & Behavioral Science* fejezetei: antropológia (Anthropology), történelem (History), szociológia (Sociology) stb. A Current Contents néha oly gyorsasággal lát napvilágot, hogy sokszor már olyan folyóiratok aktuális számainak tartalomjegyzékét olvashatjuk, melyek esetleg csak 2-3 hét múlva jelennek meg. A Current Contents azért nagyszerű dolog, mert fél óra alatt szinte több tucat folyóirat tartalomjegyzékét olvashatjuk, nem kell megvenni az újságokat, hanem a bennünket érdeklő cikkekről kérhetünk fénymásolatot a szerzőtől (ugyanis a Current Contents minden számban közli a folyóiratcikkek szerzőinek postai címét). De mi van akkor, ha valamilyen konkrét témában keresünk és a régebbi Current Contents példányokat is át szeretnénk nézni? Nos, minden számban találunk egy mutatót, tehát téma szerint is kereshetünk. Ezenkívül megtaláljuk a kiadók mutatóját (*Publishers Address Directory*) és a szerzői mutatót (*Author Index Address Directory*). Egyébként számítógép segítségével online úton is igénybe vehetjük a Current Contents szolgáltatását. Kereshetjük adott folyóiratok tartalomjegyzékét, vagy konkrét cikket akár a cikk címe, akár a szerző neve, akár a szerző munkahelyének neve szerint is.

A következő lépcsőt az **indexek** jelentik. Az index szó tkp. mutatót jelent, pl. szakrendi, szerzői vagy tárgymutatót. A tárgyszóindex a dokumentum (cikk) tartalmát 3-4 tárgyszóval határozza meg, tehát egyazon tárgyszó alá (pl. „feudalizmus”) kerül az összes e témával foglalkozó dokumentum bibliográfiai adata. A címindexek a dokumentum tartalmának leírására a dokumentum eredeti címét használják, ha ez semmitmondó akkor mesterségesen adott címet. A címindex elnevezése: KWIC (*Keyword in Context* = kulcsszó a szöveggörnyezetben). Vagyis a dokumentum tartalmát legjobban kifejező kulcsszót nem önmagában, hanem a mű címének összes többi szavával együtt találjuk meg. Tárgyindexnél tárgyszavakat alkalmaznak, de itt is szöveggörnyezetben. Permutációt alkalmaznak, vagyis a szavakat „forgatják”, s így mindegyik

lényeges cím-vagy tárgyszónál kereshetünk. Vagyis egy dokumentum címe annyiszor fordul elő az indexben, ahány kulcsszó szerepel a címben. A kulcsszó az oldal közepe táján egy oszlopban kezdődik. A kulcsszótól jobbra, ill. balra folytatva az olvasást, megkapjuk a teljes szövegkörnyezetet. (Persze előfordulhat, hogy túl hosszú cím esetén a vége vagy az eleje lemarad.) A sor végén látható kódok (számok) mutatják meg, hogy a művet hol kell keresni.

A hivatkozási index jellemzője, hogy egy dokumentum tartalmi leírására nem annak szövegét vagy címét használja fel, hanem azon **más** műveket, melyekre az adott mű hivatkozik. Így a használó kiindulhat egy olyan műből, melyről tudja, hogy számára megfelelő. A történészek főképpen a *Social Sciences Citation Index*-et (SSCI) használhatják. Több részből áll. A *Source Index* (forrásindex) a feldolgozott művek szerzői betűrendes indexe: közli a szerzők nevét és a cikk teljes címét angolul. Ha az eredeti cikk nem angol nyelvű, akkor a cím előtt zárójelben utal az eredeti címre. Ezenkívül közli a folyóirat címét (ahol a cikk megjelent), évfolyamát, oldalszámát, hivatkozások számát, legtöbbször (ha többen írták a cikket) az elsőként feltüntetett szerző postai címét is. A *Citation Index* (hivatkozási index) a forrástételek hivatkozásait tartalmazza az idézett első szerző neve szerint rendezve. Tehát vegyünk egy John SMITH nevű szerzőt, akinek ismerjük egy írását, s tudjuk, hogy számunkra az megfelelő. Ebben az indexben aztán megtaláljuk azon cikkek adatait, melyek hivatkoznak Smith adott írására.

A *Permuterm Subject Index* (tárgyszóindex) a feldolgozott cikkek címének valamennyi kulcsszavát betűrendben tartalmazza, pl. mely szerzők használták cikkeik címében a „cold war” (= hidegháború) kifejezést.

Végül a *Corporate Index* (testületi index) az, amelyik a cikkek szerzőinek munkahelye szerint ad útmutatást.

Az Institut for Scientific Information nemcsak az SSCI-t adja ki, hanem más indexeket is. A *Social Sciences and Arts & Humanities Index* sorozaton belül:

- *Social Sciences Citation Index Compact Disc Edition*

- *Social SciSearch*
- *Index to Social Sciences Humanities Proceedings*
- *Arts & Humanities Citation Index (AHCI)*
- *Arts & Humanities Search.*

Valamennyi megtalálható és használható az Akadémiai Könyvtárban.

2. A **referátum** olyan tartalmi kivonat folyóiratcikkéről, könyvről, amely annak főbb érveit, tényit, eredményeit, s természetesen annak azonosító adatait ismerteti (pl. megjelenés helye). A referátumok több válfaja ismert. Ilyen a **jeladó referátum**, mely az adott műnek csak a gondolatkörét írja le, míg a **tartalmi referátum** az érdemi részéről is ír, tehát az eredeti mű tartalmáról. Nézzük a főbb referátumtípusokat:

- „**távirat-jellegű**” referátum: pár szavas kivonat,
- **jeladó és tájékoztató referátum kombinációja**: tartalmi kivonat, mely az eredeti mű néhány fontosabb tartalmi elemét tájékoztató jelleggel összefoglalja, míg a többi része csak rövid utalásokat tartalmaz,
- **meghatározott szempont szerint készített referátum**: az eredeti mű gondolatmenetét, szerkezetét megváltoztatja, különböző szempontok szerint átrendezi,
- **kiemelő referátum**: az eredeti műnek csak bizonyos részeit veszi figyelembe, míg más részeket meg sem említ,
- **összefoglaló referátum**: általában egy mű idegen nyelvű, pár soros tartalmi összefoglalása (rezümé),
- végül speciális típus az **autoreferátum**, amit az eredeti mű szerzője készít.

A referátumkészítés technikájáról még szó lesz.

3. Végül elérkeztünk az **anyagközlés** szintjéhez. Ide tartozik a **tömörítvény**, mely az eredeti mű tartalmának 40-60%-át tartalmazza, közli az érdemi megállapításokat, képeket, táblázatokat. A tömörítvény gyakorta pótolja az eredeti mű elolvasását. A **fordítás** elvileg nem elemző műfaj, nyelvről nyelvre való átfordítást jelent. A **szemle** két típusát különböztethetjük meg: az ismertető szemle a témakörben megjelent, válogatott, érdemi

megállapításokat, érveket-ellenérveket összegzi, míg a kritikai szemle különböző véleményeket, műveket vet egybe.

**Kállai János,
Karádi Kázmér,
Tényi Tamás:
A térélmény
kultúrtörténete és
pszichopatológiája**

*TERTIA Kiadó, Budapest, 1998.
206 old., 786 Ft*

A borítón egy síklap által kettéosztott glóbusz két pólusán egy-egy fiúalak bámul befelé a gömbbe, az egyiket az arca, a másikat a fenéke felől látjuk; közöttük egy Möbius-szalag, egy síkba lapított Penrose-háromszög és egy enyhén kétértelmű kocka társaságában kering még jó egynehány idom.

**„MÁR AZ ÓKORI GÖRÖGÖK
IS ISMERTÉK A TERET”**

Az első fejezet – Kállai János műve – a térszemlélet antropológiájába vezet be. Sorba rendezi a kulturálisan létrehozott téri struktúrákat az archaikus embertől kezdve a vallásos emberen át a kereszténység előz-

„A keresztény térszemlélet előzményei” szakasz cím azt sejteti, mintha az archaikus/sámánisztikus jóslatokon alapuló világszemlélet nem képezné előzményét a kereszténységnek. Két problémába akadunk itt bele tüstént: vajon mi lenne előzmény, ha nem az „archaikus”, és ha a kereszténység nem, akkor mi lenne „vallásos” (amire az eggyel korábbi cím utal)? Megtudjuk, hogy előzménynek számít 1. a tahiti mitológiai költemény (a háromosztatú termegosztás miatt: adott a sötétség világa, a fény világa s a kettő küzdelmének terepe, ez pedig a kereszténység térfelfogására emlékeztet, még ha az nem Tahitiből való is), bár a szövegben „archaikusnak” is nevezi (24. old.); 2. a sumer és akkád költészet – bár ez ismét az „archaikus ember” attribútumaként említetik, ugyanis régebbi az *Iliás*nál, az *Odüsszeiá*nál, valamint az Ó- és az Újtestamentumnál (sebj, mert Mózes első könyvéről is ki fog derülni, hogy archaikus – 26. old.). E ponton különös felismeréssel találkozunk: „A kultúrantropológusok szerint a jelentés és a kultikus szolgálat a reneszánsz kezdetével válik ketté.” Kérdezzük meg bármelyik ma élő nagy világvallás papját: „Igaz, amit a kultúrantropológusok mondanak, hogy az Ön kultikus szol-

10. ábra. Szemle a Budapesti Könyvszemle egyik számából

Önálló forma a **konszolidált információ**, amely konkrét személy részére készül, többféle dokumentumból válogat, de csak bizonyos szempont szerint kiválogatott részeket (pl. különböző könyvekből csak azon részeket írja le, melyek dr. Mengeléről szólnak).

A **szétsugárzó tájékoztató szolgáltatások** áttekintése után a visszakereső szolgáltatásokkal kell megismerkednünk. Mint írtam, a szétsugárzó szolgáltatás esetén a könyvtár különböző kiadványokkal segíti az olvasó munkáját. Ellenben a visszakereső könyvtári

szolgáltatás egyénre szabott, konkrét felhasználói kérdésekre igyekszik válaszolni. Legelemibb szintje az **útbaigazítás**. A könyvtárostól megkérdezzük, hogy bizonyos tartalmú műveket merre találunk, hogyan kell használni a katalógust stb. Ezt követi a **könyvajánlás** szintje: a könyvtár állományából – az olvasó kérésére – a könyvtáros a kért témában műve(ke)t ajánl. A **faktográfiai és bibliográfiai adatkeresésről** később szólnunk. Következő – hogy még meg ne unjuk – szolgáltatás **egy adott téma válogatott irodalmának feltárása**, ami már mélyebb, mint a könyvajánlás, s nemcsak egyfajta dokumentumtípust tartalmazhat, de a felsorolt műveket tekintve az elkészítő könyvtár még mindig a saját állományára támaszkodik. Végül (most lehet már ellazulni) az **irodalomkutatás** áll, amit – kellő gyakorlással – magunk is elsajátíthatunk. Irodalomkutatás esetén valamilyen témában irodalomjegyzéket készítünk, de ez már – a műveket tekintve – nemcsak az adott könyvtár állományára szűkül le, mert különböző bibliográfiákból, számítógépes adatbázisokból gyűjtöttük ki a megfelelő művek adatait. Ami nincs az adott könyvtárban, azt más könyvtárból (sokszor más ország könyvtárából) kérjük meg könyvtárközi kölcsönzés útján.

A **járulékos szolgáltatásokat** nem minden könyvtárban találjuk meg, csak a nagyobbakban, de néhány ilyen szolgáltatás már elterjedtté vált (fénymásolás), főleg ha a technikai lehetőségek megengedik (kutatószober használata, mikrofilmolvasó stb.).

7. A könyvtári katalógusrendszer

A katalógus a dokumentum és az olvasó közötti „kapcsolatteremtés” eszköze. Azért beszélünk **katalógusrendszer**ről, mert a könyvtárakban egyszerre több katalógusfajta is segíti a tájékozódást. Nézzük, miről is van szó! A katalóguscédulák elrendezése szerint beszélhetünk **betűrendes katalógusról** és ún. **tárgyi katalógusról**. Előbbinek akkor van fontos szerepe, ha egy konkrét dokumentumot keresek, s ennek ismerem valamely azonosító adatát (pl. szerzőjét, a mű címét stb.). A tárgyi katalógus lényege abban mutatkozik meg, hogy téma szerint kereshetek anyagot. Teszem

azt, a koncentrációs táborokról érdeklődöm. Ha téma szerint keresek, akkor teljesen mindegy, hogy kinek, milyen művét találom, mert nem konkrét szerzőtől szeretnék olvasni. A tárgyi katalógusban 1. betűrendbe sorolt tárgyszavas cédulák segítségével (**tárgyszókatalógus**), 2. valamilyen hierarchikus rendben elrendezett szimbólum segítségével (pl. szám, mint a **szakkatalógus** esetében) kereshetünk. E kategóriába sorolhatjuk a **szótárkatalógust** (a betűrendes és a tárgyszókatalógus összeolvasztása), ill. az olyan speciális katalógusokat, mint a **helyrendi katalógus** (ami a dokumentumok kiadási, megjelenési helye szerint csoportosít), ill. az **időrendi katalógus** (a dokumentumok megjelenési ideje szerint rendezi a cédulákat).

A katalógusokat a szerint is tipizálhatjuk, hogy milyen típusú dokumentumokról készült cédulákat tartalmaz. A **bontott katalógus** elkülöníti az egyes kiadványfajták céduláit, így beszélhetünk külön könyvkatalógusról, videokazetta-katalógusról, térképkatalógusról, sorozati katalógusról, folyóirat-katalógusról stb. Míg az **integrált katalógus** nem veszi figyelembe a dokumentum típusát, az összes kiadványtípust egyetlen katalógus tárja fel.

A könyvtár gyűjteményeit tekintve beszélhetünk **különkatalógusról** (pl. helyismereti részleg katalógusa), **témakatalógusról** (az időszerű témák nyilvántartására szolgál), **földrajzi katalógusról** (a dokumentumban bemutatott földrajzi hely szerint tárja fel az állományt, helytörténeti kutatáshoz különösen célszerű), a **cikk-katalógus** pedig a legjelentősebb folyóiratcikkek lelőhelyeit tartalmazza. Az **arcképkatalógus** megmutatja, hogy valamely híres személy arcképét hol, milyen műben találjuk meg. A **bibliográfiakatalógus** a bibliográfiákat jegyzi, köztük a rejtett bibliográfiákat is (pl. könyv végén található irodalomjegyzék).

Megjelenési formáját tekintve leggyakoribb a **cédulakatalógus**, a cédulák mérete nemzetközi szabvány szerint 125 x 75 mm. Használatos a mikrofilmkatalógus is, amelyhez azonban mikrofilmolvasó szükséges. Fő előnye, hogy nem foglal helyet, mert egy 30 mm-es filmre akár 7 ezer cédula is ráfér. És általánossá vált a **számítógépes katalógus** is: legtöbb esetben nemcsak az adott

könyvtár állományáról lehet tájékozódni, hanem más könyvtárak anyagáról is.

És léteznek ún. **központi katalógusok** is, melyek több könyvtár állományát tárják fel (pl. az egyetemek központi könyvtárai azt, hogy a tanszéki, intézeti könyvtárakban mi található meg, ezenkívül az említett számítógépes lehetőség szintén jelentős).

A következőkben a legjelentősebb katalógustípusok használatáról lesz szó, úgymint a betűrendes, a szak-és a tárgyszó-katalógusról.

A betűrendes katalógus

a könyvtár állományában lévő dokumentumok főbb azonosító adatainak (szerző, cím stb.) betűrendbe sorolt céduláinak összessége.

A betűrendes katalógus segítségével meg lehet állapítani, hogy

1. megvan-e a könyvtárban egy bizonyos könyv
 - a, a szerző és a cím ismeretében,
 - b, ha a szerzőt nem ismerjük, csak a cím alapján,
 - c, vagy más címpótló adat alapján;
2. egy szerzőnek milyen művei vannak meg a könyvtárban,
3. egy adott műnek milyen kiadásai vannak meg a könyvtárban.

Vagyis a betűrendes katalógus segítségével megállapíthatjuk, hogy a keresett mű megtalálható-e az adott könyvtárban, s ha igen, akkor azt a könyvtár mely polcán kell keresni. A betűrendes katalógusban kereshetünk szerző szerint (egy mű írója, vagy írói), közreműködő szerint (pl. szerkesztő, illusztrátor neve), a mű címe, alcíme szerint, a sorozati cím szerint stb. Most nézzük meg, mit látunk a katalóguscédulán:

943.9

V 39

Varga J. János (1942)

A fogyó félhold árnyékában : A török kiűzése Magyarországról / Varga J. János. – Bp.: Gondolat, 1986. – 278 p. : ill.; 18 cm. – (Magyar história, ISSN 0324-7716)

ISBN 963 281 739 7 fűzött: 30,- Ft

943.9 „1541/1699”

Magyarország – Történelem 1683-1699

940

C 20

Churchill, Winston S. (1874-1965)

A második világháború / Winston S. Churchill; vál. Csurdi Sándor és Gyarmati György; az utószót Gyarmati György írta. – Bp.: Európa, 1989. – 2 db; 21 cm. – (Emlékezések, ISSN 0209-5165)

Eredeti cím: The second World War

ISBN 963 07 4914 9 kötött: 400,- Ft

*Churchill, Winston S.

Mt.: Csurdi Sándor (1942) (vál.). – Gyarmati György (1951) (vál., utószó)

1. – 648 p.: ill.

ISBN 963 07 4915 7

2. – 771 p. : ill.

ISBN 963 07 4916 5

940.53/.54(0:820-94)

Háború – Történet 1939-1945

820-94Churchill=945.11

929[32](410)Churchill(0:820-94)

943.9

M 14

A **magyar** történettudomány kézikönyve / a bev. tanulmányt írta Benda Kálmán. – Bp.: Könyvért, 1987. – 434 p.; 24 cm. – (Tudománytár, ISSN 0231-4851)

Tart.: Magyar történeti forráskiadványok / Bartoniek Emma. A történelmi segédtudományok története Magyarországon / Gárdonyi Albert. Magyar történeti tárgyú szépirodalom / Dézsi Lajos. – Az 1929-ben, 1926-ban, valamint 1927-ben Budapesten, a Magyar Történelmi Társulat által kiadott művek reprintjei.

ISBN 963 024 0319 kötött: 330,- Ft

943.9(093):016

Történettudomány – Magyarország - Segédkönyvek

930.9 : 894.511 (091)

943.9:82(091)

Mt.: Benda Kálmán (1913) (bev.). – Bartoniek Emma (1894-1957). – Gárdonyi Albert (1874-1946). – Dézsi Lajos (1868-1932)

930

B 89

Brock, Norris

Egypt, quest for eternity [Videodok.] = Egyiptom, harc az örökkévalóságért: A National Geographic Society special / directed and photographed by Norris Brock; written... by Miriam Birch; music by Lyn Murray. – Bp.: Téka, 1990. – 1 vdk. (56 min.) : VHS, szín., hg.

Az eredeti film 1982-ben készült. – Magyar hangalámondással

791.43.05:008(73)(086.8)

Egyiptom - Régészet

903/904(32)(086.8)

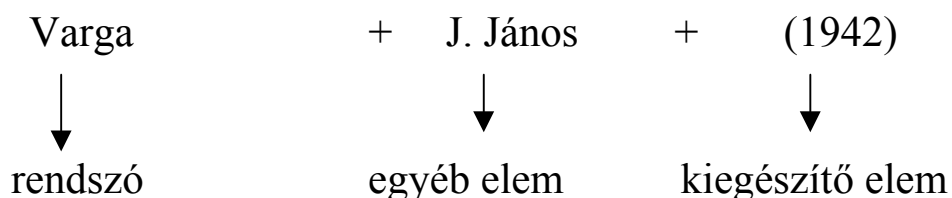
930.85(32)(086.8)

Mi mit jelent?

943.9

V 39 —→ ez az ún. raktári jel. A raktári jel azt mutatja meg, hogy a könyvtárban a könyvet melyik polcon találjuk meg. A raktári jel a világ legtöbb könyvtárában ugyanaz, a felső sor mutatja meg, hogy a könyv melyik csoportban van (pl. 970: Észak-Amerika története, 340: jogtudomány, 943.9: Magyarország története). Az alsó sor pedig azt mutatja, hogy azon a bizonyos polcon hol helyezkedik el az adott könyv.

Varga J. János —→ ez a besorolási adat, ami a katalógustétel rendező eleme (pl. szerző neve), részei:

A rendszó a katalóguscédulák rendezése szempontjából elsődleges adat (vagyis ez mutatja meg, hogy a katalóguscédulák tömegében elsődlegesen mely helyre kerül az adott cédula), az egyéb elem a név szerves része, míg a kiegészítő elem az azonos alakú besorolási adatok megkülönböztetésére szolgál. A besorolási adat általában személynév, de lehet földrajzi név, cím, testületi név is. A lényeg az, hogy ezek a katalógusban egységesen (vagyis mindig ugyanabban a formában) szerepelnek, de pl. a történelmi neveket is mindig ugyanazon alakban találjuk meg a katalógusban (tehát nem Kovács Anna, aztán Béresné Kovács Anna, aztán B. Kovács Anna, hanem csak az egyik).

Személynevek esetében angol, belga, ír, olasz, magyar, orosz neveknél a névelőzék (pl. di, de, van) a rendszó része:

DI GIOVANNI, Giorgio

míg a franciáknál nem:

GAULLE, Charles de.

Persze ezeket a bonyolult szabályokat, kivételeket nem kell megtanulni, mert a katalógusban utalót találunk a megfelelő névalakhoz, pl.

Hmeros	————→	'OMEROS
Homér	————→	'OMEROS
Homerus	————→	'OMEROS
Marcus Tullius Cicero	————→	Cicero, Marcus Tullius
B. Nagy Ernő	————→	Nagy Ernő, B.

A testületi neveket ugyanígy egységesítjük, pl.

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Neveléstudományi Tanszéke	————→	Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest). Bölcsészettudományi Kar. Neveléstudományi Tanszék

Könyvcímek esetében is egységesítünk:

Zsoltároskönyv	————→	Biblia. Zsoltárok Könyve

Most nézzük meg a bibliográfiai leírás részeit! Ez nyolc adatcsoportból áll (kivéve a könyveket, ahol hét), s a dokumentum fizikai jellemzőit tartalmazzák, ezek: 1. cím és szerző(k), 2. kiadás, 3. a dokumentum sajátosságai, 4. megjelenési adatok, 5. a dokumentum fizikai jellemzői, 6. sorozati megjelölés, 7. megjegyzések, 8. szabványos szám. Az egyes adatcsoportokat . - választja el egymástól.

1. A cím és a szerzőségi közlés részei:

- főcím, pl. A fogyó félhold árnyékában,
- a dokumentum általános megnevezése []-ben, pl. [Videodok.],
- párhuzamos cím (vagyis a főcím más nyelven), előtte = jellel, pl. Egyiptom, harc az örökkévalóságért,
- egyéb címadat (pl. alcím, előtte : jellel), pl. A török kiűzése Magyarországról.

A szerzőségi közlést a / jel után találjuk, pl. Varga J. János, Winston S. Churchill.

2. A **kiadási adatok** tartalmazzák az újabb kiadásjelzést, pl.
2., jav. kiad.
3rd ed.
 3. A **dokumentum sajátosságait** csak nem-könyv anyagoknál jelölik meg, pl. térképeknél. Általában matematikai adatokat tartalmaz, pl. egy térkép vetületjelzését:
1: 25000.
 4. A **megjelenési adatok**: kiadás helye, kiadó neve, kiadás éve, pl.
Bp.: Európa, 1989.
 5. A **fizikai jellemzők** legtöbbször a terjedelmet mutatják, pl.
278 p. : ill.; 18 cm
vagyis a könyv 278 oldalas, illusztrált, gerincmagassága 18 cm. Most nézzük meg a Churcill-féle könyv céduláját. Az a könyv kétkötetes, vagyis a kötetek adatai külön-külön szerepelnek. Nem-könyv anyagnál a dokumentum jellemzőit találjuk:
1 vdk. (56 min.) : VHS, szín., hg.
vagyis egy videokazettáról van szó, ami 56 perces lejátszási idejű, VHS-rendszerű kazettán található, színes és hangos.
 6. A **sorozati megjelölést** ()-ben találjuk, ami tartalmazza a sorozati címet, esetleg a sorozati számot:
(Magyar História).
 7. A **megjegyzések** sokfélék lehetnek, pl. az eredeti cím közlése (fordítások esetén), reprint kiadványok esetén az eredeti kiadás adatai stb.
 8. A **szabványos szám** könyveknél az ún. ISBN (International Standard Book Number), sorozatoknál az ISSN szám (International Standard Serial Number).
- A leírás végén találjuk a mű közreműködőinek felsorolását (pl. második és harmadik szerző, illusztrátor, szerkesztő stb.).
- De a cédulán találjuk a szakjelzetet, ill. a tárgyszót is. Ezeket akkor tudjuk használni, mikor nem konkrét művet keresünk, hanem egy bizonyos témához keresünk irodalmat (ezt segíti a szakkatalógus és / vagy a tárgyszókatalógus). Ezekről a későbbiekben lesz szó.
- A katalógusban könnyű keresni. A fiókfeliratok megmutatják, hogy milyen cédulákat találunk benne, pl.

Ge - Hi

A betűrendes katalógus legelején a szimbólumokkal kezdődő cédulákat találjuk, pl. könyvcímek:

A II értékének meghatározása

A ∞ vonal

A címkezdő határozatlan névelőt soha nem vesszük figyelembe, pl.

A székely művelődés évszázadai

cím esetében az S betűnél keresünk. Itt jegyzem meg, hogy a dupla betűk (pl. GY, SZ) két betűnek számítanak: G + Y, ebben az esetben a katalóguson belüli sorrend:

Csaba György

Czukur, George stb.

A szimbólumokat a számmal kezdődő címek követik:

Az I. világháború

5. Középkor Konferencia

XII. Károly élete stb.,

majd jönnek A-tól Z-ig az egyes cédulák. Egyes jeleket nem veszünk figyelembe (mintha ott sem lenne):

Szent-Györgyi Albert

Szentgyörgyi Béla

Szent-Györgyi Zoltán

Viszont a betűköz már számít, vagyis a rövidebb szó megelőzi a hosszabbat:

Arany László

Aranykoporsó.

Vagy:

Kassa

kassza

kasza

kaszinó.

Az egyéb elemet és a kiegészítő elemet figyelembe vesszük megkülönböztetéskor:

Nagy Péter (1920)

Nagy Péter (1967)

Nagy Péter (1967), fordító

vagy

Magyar Tudományos Akadémia (Budapest). Könyvtár

Magyar Tudományos Akadémia (Budapest). Nyelvtudományi Intézet.

Az azonos írásképi szavak a betűrendes katalógusban csoportokat képeznek (először mindig a személyneveket használjuk, s csak utána a többi), pl.

Magyar Mária (ez személynév)
Magyar Péter (ez is személynév)
Magyar Állami Földtani Intézet (testületi név)
Magyar templomok (cím)
Magyar traktorok (cím).

A betűrendes katalógusban **utalókat** is találunk. Típusai:

1. **általános magyarázatos utaló:** egyetlen besorolási adatból áll, melyet magyarázat követ, hogy az adott szóval kezdődő tételek a katalógusban hol találhatók, pl.

Magyarország ld. az egyes földrajzi neveknel,

2. **egységesítő utaló:** egyik névváltozatról elvezet egy egységesített besorolási adathoz:

Feketéné Nagy Enikő ld. Nagy Enikő, Feketéné
F. Nagy Enikő ld. Nagy Enikő, Feketéné,

3. **magyarázatos utaló:** megmutatja, hogy **még** milyen változatai vannak az adott besorolási adatnak a katalógusban:

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár ld. még
Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ.

A tárgyi katalógusok

Nagyjából tehát már tudjuk használni a katalógust, mikor egy konkrét művet keresünk. De előfordulhat, hogy nem egy bizonyos műre van szükségünk, hanem egy témához keresünk anyagot, ilyenkor a tárgyi katalógusokhoz (tárgyszó-katalógus, ill. szakkatalógus) fordulunk.

A **tárgyszó-katalógust** a betűrendes elrendezés jellemzi, a mű tárgyát kifejező fogalmak betűrendben követik egymást. A tárgyszó alatt megtaláljuk az adott témával foglalkozó művek adatait. A tárgyszó lehet egyetlen fogalom, pl. „régészet”, de ha a mű tartalma összetett, akkor több tárgyszó fejezi ki:

Birtokviszonyok – Magyarország 16. sz.
Magyarország – Birtokviszonyok 16. sz.
Magyarország – Történelem 16. sz.

Vagy a második világháborúról:

Háború – Történet 1939-1945

s rögtön megtaláljuk Churchill könyvének az adatait. Már csak egy dolgunk marad: a polchoz menni.

Ismert az ún. **rendszerező tárgyszókatalógus** is, ami az átfogó fogalmak csoportosítására ad lehetőséget, pl.

BIRTOKVISZONYOK

allodiális birtok

jobbágybirtok stb.

A **szakkatalógusban** a rokon tudományok egy helyen szerepelnek, s az általánostól halad az egyedi, a részletesebb felé. A szakkatalógus alapja az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO), ami az emberi ismereteket tíz nagy területre osztja, s ezeket számmal jelöli:

- 0 Általános művek
- 1 Filozófia. Pszichológia
- 2 Vallás
- 3 Társadalomtudományok (pl. szociológia, közgazdaságtan)
- 4 (betöltetlen)
- 5 Matematika. Természettudományok
- 6 Alkalmazott tudományok (pl. orvostudomány)
- 7 Művészetek, szórakozás, játék, sport
- 8 Nyelvészet és irodalom
- 9 Földrajz, történelem.

Vagyis a történelmi témájú művek szakjelzete minden esetben 9-cel kezdődik, pl.

- 930 Történettudomány elmélete. Segédtudományok, régészet
- 931 Ókori történelem
- 940 Európa története (ókor kivételével)
- 942 Anglia és Írország története
- 943 Közép-Európa államainak története
- 943.9 Magyarország története
- 944 Franciaország története
- 945 Olaszország története stb.

Minél speciálisabb egy mű tartalma, annál hosszabb szám fejezi ki a tartalmát, sőt különféle alosztások (idő, hely stb. is léteznek, de ezek ismertetésétől megkímélek mindenkit).

Példák

1. Pethő Sándor: Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulásának története c. könyvet az alábbi tárgyszavak jellemzik:
Liberalizmus – Magyarország 19-20. sz.
Magyarország – Történelem 1849-1920
Míg szakjelzetben:
943.9 „1848/1920”, mert
943.9 = Magyarország története, az „1848/1920” pedig időalosztást jelent.
2. Gosztonyi Péter: A kormányzó Horthy Miklós és az emigráció c. könyv tárgyszavai:
Horthy Miklós
Magyarország – Történelem 1921-1944,
szakjelzettel pedig:
943.9 „192/194”
929[32](439)Horthy, ahol
„192/194” = időalosztás az 1920-as évektől az 1940-es évekig, 929 = életrajzok, [32] = politikusok (a szögletes zárójel csoportképzésre szolgál), (439) = történeti Magyarország (a kerek zárójel tehát földrajzi alosztást jelent).
3. Bárdossy László a népbíróság előtt c. könyv tárgyszavai:
Bárdossy László
Magyarország – Történelem 1945
szakjelzetei pedig:
34.096(439) „1945”(093)
943.9 „1941/1942”(093)
929[32](439)Bárdossy,
ahol 34.096 = jogesetek, (093) = történeti források, történeti kútfők (formai alosztás), a többi pedig már ismerjük.

IV. TÁJÉKOZÓDÁS A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI SZAKIRODALOMBAN 1. A FAKTOGRÁFIAI TÁJÉKOZÓDÁS ESZKÖZPARKJA

Jó lenne eligazodni a szakirodalom sűrű rengetegében, de hogyan? Kétféleképpen tájékozódhatunk: ha csak a forrást (hol találjuk, amit tudni szeretnénk) keressük, bibliográfiai tájékozódásról beszélünk, ha pedig a konkrét információt, akkor faktográfiai tájékozódásról.

A faktográfiai tájékozódás eredménye a felhasználói igényeket kielégítő információ. Tipizálásuk a szerint a legkönnyebb, hogy milyen kérdésre adnak választ. KI volt Napóleon első felesége? HOL van Augsburg? MIKOR halt meg II. Lajos magyar király? HOGYAN halt meg II. Edward? E kérdésekre adnak választ az enciklopédiák, lexikonok, statisztikák, életrajzok, topográfiai stb. Ismerkedjünk meg a legfontosabbakkal.

1. Lexikonok, enciklopédiák

Ezek a faktográfiai tájékozódás alapeszközei. Az **enciklopédiák** az egész emberi tudást foglalják rendszerbe, általában nagyobb terjedelmű cikkeket közölnek (pl. Franciaország története). Míg a **lexikon** mechanikus (betűrendes) elrendezésű, a szócikkek terjedelme kisebb. Szerepük:

- alapinformációk közlése,
- tudományok korszerű osztályozása,
- időtálló,
- elsődleges a tájékoztatásban.

Típusai tartalom szerint: általános vagy speciális. Terjedelem szerint pedig zseb-, kis-, közepes-, nagylexikon, -enciklopédia.

Az anyagot betűrendbe sorolva találjuk. A címszó olyan fogalom, név stb., mely a betűrendes lexikonok, ill. enciklopédiák szócikkeinek

élén áll. A szócikk a címszó által meghatározott fogalom, név stb. bővebb kifejtése. Típusai: utaló (egy másik címszóra utal), értelmező (ez a legtömörebb), felvilágosító (pl. statisztikát is tartalmaz), szemlecikk (nagy terjedelmű).

A lexikonírás kezdetei hosszú időre nyúlnak vissza. Ilyen pl. id. Plinius: *Historia Naturalis* (Kr. u. 77.), Martianus: *Satyricon* (V. sz. eleje), Bayle: *Dictionnaire* (1697), és a francia Nagy Enciklopédia is: *Encyclopédie ou Dictionnaire Raisoné des Sciences, des Arts et des Métiers 1-35. tom.* (Paris, 1751-1780). Az idők folyamán már annyi lexikon jelent meg, hogy szükség volt egy bibliográfiára, ami felsorolja azokat:

Zischka, Gert: Index Lexicorum. Bibliographie der Lexikalischen Naschlagwerke. – Wien: Hollinek, 1959. – 290 p. (főleg a német nyelvű anyagot tárja fel).

A magyar lexikonok közül a legjelentősebbek:

Apáczai Csere János: Magyar Encyclopaedia. – Utrecht: Joannis a Waesberge, 1653. – 412 p. Az enciklopédia Apáczai korának legteljesebb művelődéstörténeti forrása, Kopernikusz és Descartes világszemléletét tükrözi.

Benkő Ferenc: Esztendőnként kiadott parnassusi időtöltés. – Nagyszében-Kolozsvár: Hochmeister, 1790-1796 c. műve hét kötetből áll. Nem rendszeres enciklopédia, évenként más és más témát dolgozott fel (pl. görög élet, római élet, utazások).

Nyáry István: A tudományok özvesége 1-3. – Sárospatak: Nádaskay, 1829-1831. Ez Apáczai művéhez hasonlít. A harmadik kötet címe: „A tulajdon história tudományai”.

Az ismert „Conservationslexikoni-pör” a

Közhasznú esmeretek tára a Conservationslexikon szerint Magyarországra alkalmazva I-XII. – Pest: Wigand, 1831-1834

miatt tört ki, hiszen az Aurora-kör tagjai (élükön Bajza Józseffel) kifogásolták, hogy a lexikon a magyar viszonyokat egyáltalán nem

veszi figyelembe. Ennek ellenére ez a kor egyetlen nagyszabású műve. A

Magyar Lexikon I-XVII. Szerk. Somogyi Endre. – Bp.: Rautmann etc., 1879-1885 sem nyerte meg a közönség tetszését, lévén, hogy alacsony színvonalú munka.

Az első igazi profi vállalkozás a

Pallas Nagy Lexikona I-XVI. + 1-2. pótkötet. – Bp.: Pallas, 1893-1904, mely máig a legjobb lexikonnak tekinthető. Szerzői között találjuk pl. Cholnoky Jenőt, Marczali Henriket, Vámbéry Ármint.

Hasonló jellegű a

Révai Nagy Lexikona 1-21. – Bp.: Révai, 1911-1935, melynek szerzői között pl. Bánki Donátot, Jászi Oszkárt is felfedezzük. Reprintje: Szekszárd: Babits, 1994-1997.

E lexikon XX. századi igényeknek megfelelő, az új kutatási ismérveket tartalmazó kiadása:

Révai új lexikona. Szerk. Kollega Tarsoly István. – Szekszárd: Babits, 1996-

A marxista tudományfelfogást volt hivatott szolgálni az

Új Magyar Lexikon 1-6. + 7-8. pótkötet. – Bp.: Akadémiai, 1959-1981. Ma már szinte használhatatlan, szerzői között olyan ismert sztálinistákat is találunk, mint Andics Erzsébet történészt és férjét, Berei Andor közgazdászt. A történettudományi szócikkek rövidek, tájékoztató jellegűek.

A legújabb magyar vállalkozás a

Magyar Nagylexikon. – Bp.: Akadémiai, 1993-, mely tárgyilagos, s a legújabb kutatási eredményeket tükrözi.

Újabb kislexikon:

Egyetemes Lexikon A-Z. Főszerk. Markó László. – Bp.: Officina Nova, 1996. – 1005 p.

Gyakran külföldi kiadásokhoz kell fordulnunk, melyek közül a legismertebbek: *The Encyclopaedia Britannica* (kiadási adatokat azért nem tüntetek fel, mert e műveket állandóan frissítve jelentetik meg), a francia *Larousse* kötetei, a német *Meyers* és *Brockhaus* lexikonok, az amerikai *The Encyclopedia Americana* és az eredetileg 51 kötetes *Вольшая Советская Энциклопедия*. Az utóbbi időben több külföldi lexikonfordítás készült, magyar viszonyokra aktualizálva pl.

Cambridge Enciklopédia. – Bp.: Maecenas, 1992. – 1524 p. + 102 p.

Britannica Hungarica. – Bp.: Magyar Világ Kiadó, 1994- .

A történész számára természetesen a **történelmi szaklexikonok** jelentik a legfőbb segítséget:

Budai Ferenc: Magyarország polgári históriájára való lexicon a XVI. század végéig I-III. – Nagyvárad: Gottlieb, 1804-1805

Németh Antal: Történelmi zsebszótár I-II. – Győr: Gross, 1883. – 1801 p.

Erdélyi László: Történeti Lexikon. Az athenaeumi magyar történelem, művelődés-és államtörténet két kötetének gazdag névmutatójával. – Szeged: Szerző, 1943. – 312 p.

Horváth Zoltán – Parragi György: Világtörténeti Lexikon. – Bp.: Grill, 1943 (ennek 2. kiadása két kötetben jelent meg 1948-ban a Forrás Kiadónál 480 + 488 oldal terjedelemben)

Világtörténeti Kisenciklopédia. Szerk. Walter Markov etc. – Bp.: Kossuth, 1973. – 811 p.

Kriveczky Béla: Történelmi szakkifejezések magyarázó szótára. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1982. – 299 p.

Magyar történelmi fogalomtár 1-2. Szerk. Bán Péter. – Bp.: Gondolat, 1989. – 292 + 284 p.

Általános történelmi fogalomgyűjtemény. Szerk. Markó László. – Bp.: Novotrade, 1990. – 176 p. (ennek azóta számos újabb kiadása megjelent)

Tótfalusi István: Történelmi vademecum. – Bp.: Móra, 1995. – 151 p.

Középiskolai történelmi lexikon. Szerk. Bihari Péter. – Bp.: Corvina, 1995. – 234 p.

Történeti fogalmak kisszótára. Összeáll. Simándi Irén. – Bp.: Korona, 1996. – 206 p.

Bárány Eleonóra: Történelmi fogalomtár. – Bp.: Tóth Könyvkereskedés, 1996. – 153 p.

Egyetemes történeti kislexikon. Kora újkor. Szerk. Poór János. – Bp.: Maecenas, 1996. – 310 p.

Történelmi fogalomtár. Szerk. Gerencsér Ferenc. – Bp.: Inter M. D. K., 1997. – 336 p.

Speciális területre és korra vonatkozó lexikon:

Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-Zs. Főszerk. Sípós Péter. – Bp.: Magyar Hadtudományi Társaság, 1996. – 584 p.

Jó nyelvtudással természetesen a külföldi lexikonokat is felhasználhatjuk, a két legismertebb:

Langer, W. L.: An Encyclopedia of World History, Ancient, Medieval and Modern, Chronology arranged. – Rev. ed. – Boston: Houghton, 1948. – 1270 p.

Bayer, Erich: Wörterbuch zur Geschichte. Begriffe und Fachausdrücke. – Stuttgart: Kröner, 1960. – 523 p.

Egyes lexikonok kifejezetten bizonyos korra vonatkoznak, pl. őstörténethez:

Reallexikon der Vorgeschichte I-XV. Hrsg. Max Ebert. – Berlin: De Gruyter, 1924-1932.

Az ókorhoz kitűnő magyar nyelvű lexikon is rendelkezésre áll:

Pecz Vilmos: Ókori Lexikon I-II. – Bp.: Franklin, 1902-1904
(reprint változata 1984-ben jelent meg négy kötetben).

Az egyes népek történetéhez kapcsolódó lexikonok közül egyetlen példa:

Brendon, J. A.: Dictionary of English History. – New York-London: Longmans-Arold, 1937. – 603 p.

Sok lexikon a történelem segédtudományaihoz vagy rokon területekhez kapcsolódik:

Mitológia

Császár Ferenc: Görög-római mythológiai zsebszótár. – Pest: Trattner, 1844. – 524 p.

Losonczi Lajos: Mythológia. – Pozsony: Stampfel, 1901. – 238 p.

Mitológiai ábécé. – Bp.: Gondolat, 1970. – 441 p.

Mitológiai enciklopédia I-II. Főszerk. Sz. A. Tokarev. – Bp.: Gondolat, 1988. – 786 + 712 p.

Hunger, Herbert: Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie. – 8., erweiterte Aufl. – Wien: Hollinek, 1988. – 557 p.

Szabó György: Mitológiai kislexikon 1-2. – Bp.: Trezor, 1992-1993. – 257 + 163 p.

Mitológiai kislexikon. Szerk. Pintér Zoltán, Pádár Éva, Nagy Emese. – Kisújszállás: Szalay Könyvek, 1996. – 317 p.

Cotterel, Arthur: Képes mitológiai enciklopédia. – Bp.: Glória, 1997. – 256 p.

Szilágyi Imre: Mitológiai kislexikon. – Bp.: Fiesta-Saxum, 1999. – 207 p.

Régészet

Réau, Louis: Dictionnaire polyglotte des termes d'art et d'archéologie. – Paris: PUF, 1953. – 247 p. (igazából szótár)

Heraldika

Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve műszótárral. – Bp.: MTA, 1897. – 713 p. + 2 t.

Renesse, Théodore: Dictionnaire des figures héraldiques I-VII. – Bruxelles: Soc. Belge de Libr., 1894-1903

Numizmatika

Frey, Albert Roner: Dictionary of numismatic names with glossary of numismatic terms in English, French, German, Italian, Swedish. – S. l.: Barnes-Noble, 1947. – 311 + 93 p.

Naptártörténet

Naptártörténeti kislexikon. Szerk. Schalk Gyula. – Bp.: Fiesta-Saxum, 1998. – 180 p.

Diplomatika

Szamota István: Magyar oklevél-szótár. Szótárrá szerk. Zolnai Gyula. – Bp.: Hornyánszky, 1902-1906. – 605 p. (reprint kiadása 1984-ben jelent meg)

Művelődéstörténet

Zsámbéki László: Magyar művelődéstörténeti kis-lexikon. – Szeged: Szerző, 1937. – 415 p. (átdolgozott, reprint változata Budapesten jelent meg 1986-ban)

Filozófia

Filozófiai kislexikon. Szerk. M. Rozental, P. Jugyin. – Bp.: Kossuth, 1964. – 734 p.

Austeda, Franz: Lexikon der Philosophie. – 6., neuarbeitete Aufl. – Wien: Hollinek, 1988. – 480 p.

Rathmann János: Idegen szavak a filozófiában. Az arkhétól a zoón politikonig. – Bp.: Kossuth, 1988. – 227 p.

Vallás

Magyar zsidó lexikon. Szerk. Újvári Péter. – Bp.: Magyar Zsidó Lexikon Kiadó, 1929. – 1028 p.

Katolikus lexikon I-V. Szerk. Bangha Béla. – Bp.: Magyar Kultúra, 1931-1933

Gecse Gusztáv: Vallástörténeti kislexikon. – Bp.: Kossuth, 1971. – 332 p.

Biblikus teológiai szótár. A magyar kiadást szerk. Szabó Ferenc, Nagy Ferenc. – Róma: Éd. du CERF, 1974. – 759 p.

Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. – 3., bőv. kiad. – Bp.: Ref. Zsinati Iroda, 1977. – 712 p.

Bibliai nevek és fogalmak. – Bp.: Primo, 1988. – 301 p.

Haas, Herbert: Bibliai lexikon. – Bp.: Apostoli Szentszék K., 1989. – 985 p.

Magyar Katolikus Lexikon. – Bp.: Szent István Társ., 1994-

Földi János: Vallási fogalmak fiataloknak. – Bp.: Konsept-H, 1996. – 80 p.

Munkásmozgalom

Munkásmozgalom-történeti lexikon. Főszerk. Vass Henrik. – 2., jav., bőv. kiad. – Bp.: Kossuth, 1979. – 710 p.

Politikai – diplomácia – jog

Magyar jogi lexikon I-VI. Szerk. Márkus Dezső. – Bp.: Pallas, 1898-1907

Diplomáciai Lexikon. Szerk. Jónás Endre, Szondy Viktor. – Bp.: Kulcsár Ny., 1947. – 1048 p. + 6 t.

Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. Szerk. Hajdú Gyula. – 2., átdolg. kiad. – Bp.: Akadémiai, 1967. – 918 p.

Világpolitikai kislexikon. Főszerk. Bognár Károly. – Bp.: Kossuth, 1974. – 447 p.

Gombár Csaba: Politika címszavakban. Elemi politikai fogalmak értelmezése. – Bp.: ELTE, 1983. – 214 p.

Politikai kisszótár. Szerk. Fencsik László. – 5., átdolg., bőv. kiad. – Bp.: Kossuth, 1986. – 404 p.

Takács György: A joggyakorlat latin kifejezéseinek fogalomtára és magyarázata. – Bp.: GTE, 1989. – 368 p.

Néprajz

Magyar Néprajzi Lexikon I-V. Főszerk. Ortutay Gyula. – Bp.: Akadémiai, 1977-1982

Szociológia

Szociológiai Lexikon. – Bp.: Corvina, 1999. – 246 p.

Művészettörténet

Művészeti Lexikon I-IV. Főszerk. Zádor Anna, Genthon István. – Bp.: Akadémiai, 1965-1968

Hadtudomány (hadtörténet)

Haditechnikai kislexikon. Szerk. Nagy István György. – Bp.: Zrínyi, 1971. – 302 p.

Gazdaság

A politikai gazdaságtan kisszótára. Főszerk. Sárosi Aladár. – Bp.: Kossuth, 1981. – 444 p.

Gazdaságpolitikai kisszótár. Szerk. Wiesel Iván. – Bp.: Kossuth, 1983. – 267 p.

Világ gazdasági kisszótár. Főszerk. Wiesel Iván. – Bp.: Kossuth, 1984. – 447 p.

Közgazdasági kislexikon. Főszerk. Brüll Mária. – 4., bőv., átdolg. kiad. – Bp.: Kossuth, 1984. – 541 p.

Irodalom(történet)

Magyar Irodalmi Lexikon I-III. Főszerk. Benedek Marcell. – Bp.: Akadémiai, 1963-1965

Világirodalmi Lexikon 1-18. + kieg. kötet. Főszerk. Király István, Szerdahelyi István. – Bp.: Akadémiai, 1970-1997

Világirodalmi kisenciklopédia I-II. Szerk. Köpeczi Béla, Pók Lajos. – 2., jav., bőv. kiad. – Bp.: Gondolat, 1978. – 684 + 776 p.

Új Magyar Irodalmi Lexikon 1-3. Főszerk. Péter László. – Bp.: Akadémiai, 1994

A tanulók történelmi fogalomelsajátításához ld.

Hunyady György: Tanulók történelmi alapfogalmainak vizsgálata. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1968. – 171 p.

Eperjessy Géza – Szebenyi Péter: A tanulók történelmi fogalmainak fejlődése. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1976. – 327 p.

2. Szótárak

Tanulmányainkhoz, kutatásainkhoz nemegyszer szótárakra van szükségünk. A szótár – általában betűrendben – bemutatja egy nyelv önálló szavait. Két típust különböztetünk meg: 1. gyakorlati céllal készült többnyelvű szótárak, 2. tudományos (szak)szótárak. Ezekről ld.

Sági István: Magyar szótárak és nyelvtanok könyvészete. – Bp.: Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1922. – 105 p.

Bevezetés az egyetemi magyar nyelvészeti tanulmányokba. Egyetemi jegyzet. Írta H. Bottyánffy Éva et al. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 235 p.

Egyes kétnyelvű szótárak kifejezetten egy-egy kor szókincsét mutatják be, pl. középkorkutatáshoz nélkülözhetetlen a magyarországi középkori latinság szótára:

Bartal Antal: Glossarium Mediae infimae Latinitatis Regni Hungariae. – Bp.: Franklin, 1901. - 722 p. (reprint kiadása: 1989)

Középkorkutatáshoz nélkülözhetetlen:

Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. Szerk. Harmatta János. – Bp.: Argumentum, 1980-

Értelmező szótárak

Balassa József: A magyar nyelv szótára I-II. – Bp.: Grill, 1940

A magyar nyelv értelmező szótára I-VII. Szerk. vez. Bárczi Géza, Országh László. – Bp.: Akadémiai, 1959-1962

Magyar Értelmező Kéziszótár I-II. Szerk. Juhász József et al. – Bp.: Akadémiai, 1972. – 1550 p.

A **tájszótárak** a népnyelv szavait foglalják össze. A **történeti szótárak** célja a nyelv szókészletváltozásának bemutatása, pl.

Szarvas Gábor – Simonyi Zsigmond: Magyar nyelvtörténeti szótár I-III. – Bp.: Hornyánszky, 1890-1893

Az **etimológiai szótárak** a szó eredetét vizsgálják:

A magyar nyelv történeti – etimológiai szótára I-IV. Főszerk. Benkő Loránd. – Bp.: Akadémiai, 1967-1984

Szabó T. Attila: Erdélyi magyar szótörténeti tár I. kötettől. – Bukarest: Kriterion, 1976- (az V. kötettől az Akadémiai Kiadó a társkiadó, a IX. kötettől kiadja a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egyesület és a budapesti Akadémiai Kiadó)

A **szinonima szótárak** a rokon értelmű szavakat sorolják fel:

O. Nagy Gábor – Ruzsiczky Éva: Magyar szinonima szótár A-ZS. – Bp.: Akadémiai, 1978. – 593 p.

Idegen szavak szótárai:

Szécsi Ferenc: Idegen szavak nagyszótára. Magyar és eredeti helyesírással, a származás feltüntetésével; az idegen szólásmódok és szállóigék magyarázatával. – Bp.: Univerzum, 1937. – 489 col. Reprintje: Anno Kiadó, 1998

Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kézikönyve. – Bp.: Akadémiai, 1994. – 843 p.

Kis túlzással itt tehetünk említést a helyesírási szótárakról is, melyek közül legfontosabbak az **átírási szótárak**: hogyan írjunk át helyesen egyes idegen (történelmi, vallási stb.) neveket, pl.

Keleti nevek magyar helyesírása. Főszerk. Ligeti Lajos. – Bp.: Akadémiai, 1981. – 960 p.

3. Rövidítésjegyzékek

Szintén elengedhetetlenek. A legteljesebb hazai kiadvány:

Moravek Endre: Index acronymorum selectorum I-VIII. – Bp.: MTA Könyvtára, 1962-1971 (Az egyes kötetek címei: 1. Instituta rerum publicarum. 2. Instituta scientifica. 3. Instituta paedagogica. 4. Religio. 5. Instituta ad artes litterarumque spectantia cum siglis peridicorum additis. 6. Instituta oeconomica. 7. Instituta communicationis. 8. Instituta caritatis. Instituta varii generis)

További jól használható mű:

Kulcsár Ödön: Rövidítések könyve. – Bp.: Táncsics, 1973. – 233 p.

4. Jelgyűjtemények

A történelemtanulásban, kutatásban sokszor előfordulhat, hogy valamilyen szimbólum, jel eredetére vagyunk kíváncsiak. Ilyenkor a jelgyűjteményeket vesszük elő:

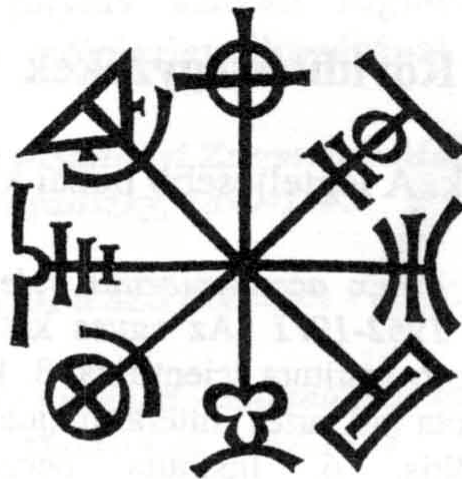
Koch, Rudolf: Jelek könyve. – Bp.: Hungária, 1941. – 101 p. (reprint kiadása 1990-ben jelent meg a Gondolat Kiadónál)

Takács Béla: Bibliai jelképek a magyar református egyházművészetben. – Bp.: Magyar Ref. Egyház Sajtóoszt., 1986. – 258 p.

Jelképtár. Írta Hoppál Mihály et al. – Bp.: Helikon, 1990. – 256 p.

Biedermann, Hans: Szimbólumlexikon. – Bp.: Corvina, 1996. – 445 p.

Gibson, Clare: Jelek és jelképek. Képes kalauz a jelek és jelképek világához. – Bp.: Kinizsi, 1998. – 160 p.

11. ábra. Jelképek Koch könyvéből

5. Szólásgyűjtemények

Adalékokkal szolgálhatnak a történelmi tanulmányokhoz (ki mondta, miért mondta):

Feleki László: Mindenféle híres emberek. Aforizmák és életrajzok. – Bp.: Magvető, 1966. – 318 p.

Békés István: Napjaink szállóigéi. – 2., jav., bőv. kiad. – Bp.: Gondolat, 1977. – 1131 p.

Bölcsességek könyve I-II. Aforizmák, szállóigék. Összeáll., szerk., jegyz. Kristó Nagy István. – Bp.: Gondolat, 1982-1983

1. köt. 1800 előtt született szerzők. – 1982. – 679 p.

2. köt. 1800 óta született szerzők. – 1983. – 772 p.

Ab ovo usque ad malam. Vál., ford. Boros Zoltán. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1985. – 116 p.

Varietas delectat. Latin mondások. Összeáll. Hajdú István. Kieg., az utószót és jegyz. írta Muraközy Gyula. – Bp.: Minerva, 1986. – 395 p.

Pais István: Antik bölcsek, gondolatok, aforizmák. – Bp.: Szerző, 1988. – 343 p.

Gábor György: Gondolatok könyve. Az aforizma francia mesterei. – 6. kiad. – Bp.: Magvető, 1990. – 749 p.

6. A topográfiai megközelítés

A kutató számára az egyik legfontosabb dolog: tájékozódni térben és időben. Előbbi a topográfia segítségével valósul meg, aminek legismertebb eszköze a **térkép** és az **atlasz**. A térkép (mappa) síkfelületen ábrázolja, arányosan kibővíti a Föld felszínét vagy egyes részeit. Az atlasz azonos formátumú térképek rendszeres, átfogó gyűjteménye.

A térképészet atyja Klaudiosz Ptolemaiosz, aki több száz földrajzi hely koordinátáit adta meg, s ő alkotta meg a vetületeket is. A legrégebbi római térkép (Conrad Peutinger műgyűjtő nevéből eredően a Tabula Peutingeriana nevet viseli) a birodalmi utakat, városokat, kereskedelmi és katonai állomásokat mutatja. Később már ún. céltérképekkel is találkozunk (pl. hajózási térkép).

A magyarországi térképészet első állomásának az 1528-ban (a rejtélyes Lázár diák által) készített Tabula Hungariae számít, ami közel 1400 helynevet, 85 víznevet és 75 egyéb nevet tartalmazott. A magyar kartográfia nagy úttörője Mikoviny Sámuel (1700-1750) volt, aki a kor legpontosabb térképeit készítette el.

Elméleti művek, térkép(észet)történet

Csendes László: Térképhistória. Történelem a térképek tükrében. – Bp.: Magvető, 1980. – 213 p.

Fallenbüchl Zoltán: Régi térképek a táj-és helytörténeti kutatás szolgálatában. = Magyar Könyvszemle, 1957, 73. évf., 4. sz., 411-416. p.

Fodor Ferenc: A magyar térképírás I-III. – Bp.: Térképészeti Közlöny, 1952-1954

Gazdag László: Útitársunk, a térkép. – Bp.: Gondolat, 1960. – 350 p. + 24 t.

Rockenbauer Pál: Amiről a térkép mesél. – 3., bőv., felújított kiad. – Bp.: Móra, 1986. – 270 p.

Stegena Lajos: Tudományos térképezés a Kárpát-medencében 1918 előtt. – Bp.: Akadémiai, 1998. – 67 + 44 p.

Stegena Lajos: Térképtörténet. Egyetemi tankönyv. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 199 p.

Régi térképek gyűjteményei

Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei I-II. – Bp.: MTA, 1976. – 360 p. + térképek

Cartographia Hungarica I. Magyarország térképei a XVI. és XVII. századból fakszimile kiadásban. Összeáll. Nemes Klára. – Bp.: Magyar Helikon, 1972. – 10 térkép

Stegena Lajos: Magyarország térképei a mohácsi vész előtt. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1991. – 68 + 25 p.

Papp-Váry Árpád – Hrenkó Pál: Magyarország régi térképeken. – 2., jav. kiad. – Bp.: Gondolat-Officina Nova, 1990. – 252 p.

Térképatlaszok

Történelmi Atlasz. Szerk. biz. Csatáry Mária, Györffy György, Pamlényi Ervin. – Bp.: Kartográfiai Vállalat. – 32 t. Ez az atlasz főleg középiskolai használatra készült, s 1959-es megjelenésétől 25 kiadást ért meg. „Az atlasz kivitelezésének magas, nyugati színvonalát a két világháború között svájci kiadóvállalatoknál kitanult Radó Sándor kartográfiai vezetése biztosította. 1985-től a Kartográfiai Vállalat a Történelmi Atlaszt új, bővített alakban kiadta, részben az általunk létrehozott térképek apró módosításával..., részben új térképek beillesztésével, melyek javarészt más helyről átvett térképek kombinációi, illetve szakszerűtlen módosításai” – írta Györffy György.

Történelmi világatlasz. Főszerk. Dudar Tibor. – Bp.: Kartográfiai Vállalat, 1991. – 237 p.

Officina képes világatlasz. – Bp.: Officina Nova, 1992. – 368 p.

Történelmi Atlasz. Szerk. Katus László. – Bp.: Stiefel, 1995. – 35 p.

Térképeken a világtörténelem. – Bp.: Magyar Könyvklub, 1999. – 184 p.

Egyes atlaszok csak egy-egy kor bemutatására törekszenek:

Urbán Aladár: Újkori egyetemes történet 1789-1918. Térképvázlatgyűjtemény. Egyetemi segédkönyv. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 295 p.

Egy-egy régió, ország (Magyarország) bemutatását célzó művek:

Köztes-Európa 1763-1993. Térképgyűjtemény. Összeáll. Pándi Lajos. – Bp.: Osiris, 1995. – 803 p.

A magyar történelem táblázatokon és térképeken. Összeáll., szerk. Pálincás Mihály. – Bp.: Panoráma, 1990. – 30 t.

Sallai János: Magyarország történelmi határai a térképeken. – Bp.: Püski, 1995. – 70 p. + 30 t.

Magyarország története térképekben elbeszélve I. Virágkor és pusztulás. A kezdetektől 1606-ig. Szerk. Glatz Ferenc. – Bp.: MTA TTI, 1996. – 66 p.

Természetesen a korabeli térképeket, atlaszokat is haszonnal forgathatjuk, pl. a századforduló tanulmányozásához kiváló:

Nagy Magyar Atlasz. Szerk. Brózik Károly. – Bp.: Lampel, 1906. – 51 p. + 158 t.

A térképek didaktikai alkalmazásához ld.:

Rajzos térképvázlatok az általános iskolai történelemtanításhoz. Történelmi topográfia. Szerk. Rézműves János. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1970. – 72 p.

Pintér Zoltán: Történelmi vaktérképgyűjtemény. – Kisújszállás: Szalay, 1998. – 63 p.

Főbb térképtípusok

A térképek egyik csoportját a **kataszteri térképek**, vagyis a földadó megállapításához szükséges hatósági térképek alkotják. E térképeket községenként készítették el, szerepeltetve a földbirtok nagyságát, a művelési ágak megoszlását, a tulajdonosok nevét. Az első felmérést II. József rendelte el 1786-ban, de ezt a munkát abbahagyták, s csak 1850-ben folytatták:

Fördős László: A II. József-féle kataszteri földmérés Magyarországon. – Szeged: Városi Ny., 1931. – 81 p.

Bendeffy László: Levéltáraink kataszteri térképeinek forrásértéke. = Levéltári Szemle, 1966, 16. évf., 1. sz., 135-143. p.

Nem kevésbé fontosak a **katonai térképek** sem. A hazai katonai térképészet kezdetei szintén II. József nevéhez fűződnek:

Paldus József: Katonai térképek készítése II. József császár idején, különös tekintettel Magyarországra. = Hadtörténeti Közlemények, 1917, 18. évf., 2. sz., 167-185. p.

Borbély Andor – Nagy Júlia: Magyarország 1. katonai felvétele II. József korában. – Bp.: Áll. Térképészet, 1932. – 64 p. + 16 t.

Csendes László: Az első katonai felméréshez készült országleírás katonaföldrajzi és történelmi forrásértéke. = Hadtörténelmi Közlemények, 1975, Ú.f. 22. évf., 2. sz., 349-371. p.

A város-és településtörténeti térképek alapfontosságúak: egy-egy régen vagy ma is lakott helységet ábrázolnak. A régi városalaprajzokat főleg törtéti adatok, újkori térképek és régészeti adatok segítségével készítik. Egyes települések régészeti leleteiről, kutatásairól tudósít a

Magyarország régészeti topográfiája. – Bp.: Akadémiai, 1966-

c. sorozat. Az **erdőtérképek**et manapság talajtani térképek, régi felvételek, oklevelek alapján készítik. Az **etnikai térképek** egy-egy ország, régió nemzeti viszonyait tünteti fel, míg a **népajzi térképek** a népfajok elhelyezkedését, népsűrűségét stb. szemléltetik.

Vallási térképeket is ismerünk, pl.

Gilbert, Martin: Zsidó történelmi atlasz. – Bp.: Gondolat, 1991. – 127 p.

Mindezek mellett ismerünk **úthálózati térképeket**, **vármegyeterképeket**, **ipari és mezőgazdasági térképeket**, de olyanokat is, melyek a szellemi kultúra központjait jelölik.

Térképjegyzékek

Eperjessy Kálmán: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. – Szeged: Városi Ny., 1928. – 56 p.

Eperjessy Kálmán: A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. – Szeged: Városi Ny., 1929. – 171 p.

Fodor Ferenc: Magyarországi kéziratok vízrajzi térképek katalógusa 1867-ig I-III. – Bp.: BME, 1956

Dóka Klára: Térképgyűjtemények az egyházi levéltárakban. – Bp.: Magyar Országos Levéltár, 1992. – 272 p.

Történeti földrajzi munkák

nélkül nem kaphatunk teljes képet egy-egy kor életviszonyairól. E munkák helyrajzi, vízrajzi feldolgozások is lehetnek:

Frisnyák Sándor: Magyarország történeti földrajza. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1991. – 213 p.

Pounds, Norman J.: Európa történeti földrajza. – Bp.: Osiris, 1997. – 532 p.

Magyarországra vonatkozó:

Bak Borbála: Magyarország történeti topográfiája. A honfoglalástól 1950-ig. – Bp.: História-MTA TTI, 1997. – 183 p.

Bak Borbála: A történeti Magyarország földrajza. – Bp.: História Alapítvány, 1997. – 120 p. + 70 p.

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I-III., V. – Bp.: MTA, 1890-1913

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. – Bp.: Akadémiai, 1966- (eddig négy kötet látott napvilágot).

Egyéb, a topográfiai megközelítést elősegítő művekre példa:

Pesty Frigyes: Az eltűnt régi vármegyék I-II. – Bp.: MTA, 1880. – 434 + 296 p. (reprint kiadása: 1988)

Ortvay Tivadar: Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig I-II. – Bp.: MTA, 1882. – 544 + 464 p.

Szabó Dénes: A dömösi adománylevél hely-és vízrajza. – Bp.: Akadémiai, 1954. – 57 p.

A helységnévtárak

a települések (városok, községek, puszták stb.) betűrendes kiadványai. Az első magyar helységnévtár 1773-ban készült *Lexicon Universorum Regni Hungariae Locorum Populosorum* címmel, de csak 1920-ban jelent meg nyomtatásban:

Magyarország helyiségeinek [!] 1773-ban készült hivatalos összeírása. – Bp.: Magyar Békeküldöttség, 1920. – 336 p. Ez az egyes községeket megyénként, azon belül járásonként közli, ismertetve az egyes helységekben beszélt nyelveket, ill. a plébániákat, iskolákat stb.

Fontosabb helységnévtárak:

Lipszky, Joannus: Repertorium locorum objectumque in XII tabulis mappae segnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confiniorum magni item principatus Transylvaniae. – Budae: Univ., 1808. – 766 + 164 p.

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá betűrendben körülményesen leíratik I-IV. – Pest: Kozma, 1851

Magyarország helynévtára = Orts-Lexikon des Königreichs Ungarn. – Pest: Emich, 1863. – 875 p., folytatásai:

A Magyar Korona országainak helységnévtára I-XIII. – Bp.: Orsz. M. Kir. Statisztikai Hivatal, 1873-1913

Magyarország helységnévtára I-XVI. – Bp.: Közp. Statisztikai Hivatal, 1922-1967

A Magyar Népköztársaság helységnévtára 1985. – Bp.: Közp. Statisztikai Hivatal, 1985. – 534 p.

A Magyar Köztársaság helységnévkönyve 1999. január 1. Összeáll. Józsa Zsuzsanna. – Bp.: KSH, 1999. – 200 p.

Megyei helységnévtárak:

Magyarország történeti helységnévtára. – Bp.: KSH, 1983-12. köt. Heves és Külső-Szolnok megye, a Jászság és a Nagykunság (1772-1808). Összeáll. P. Kovács Melinda. – 1998. – 168 p. Az egyes kötetek felsorolják a települések jogállását, birtoklási, gazdasági és egyéb adatait.

Iványi István: Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történeti helységnévtára I-V. – Szabadka: Horváth Ny., 1906-1907 (reprint kiadása 1991-ben jelent meg 2 kötetben)

Igazgatástörténeti helységnévlexikon:

Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon 1723-1918 között, továbbá a későbbi államkeretekbe osztott területek részletes adataival helységenként általában 1989-ig. – Bp.: MTA, 1989. – 905 p.

Az idők folyamán egy-egy település neve megváltozhatott. Ezért jó szolgálatot tehetnek az ún. **helységnév-azonosító szótárak**:

Magyar helységnévazonosító szótár. Szerk. Lelkes György. – Bp.: Balassi, 1992. – 628 p.

Sebők László: Határon túli magyar helységnévszótár. – Bp.: Teleki László Alapítvány, 1997. – 353 p.

Sebők László: Magyar neve? Határon túli helységnévszótár. – Bp.: Arany Lapok, 1990. – 267 p.

Szabó M. Attila – Szabó M. Erzsébet: Dictionar de localitati din Transilvania = Erdélyi helységnévszótár. – Bukarest: Kriterion, 1992. – 250 p.

A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozásai az Országos Tözskönyvbizottság iratanyaga alapján (1898-1913). Szerk. Jeney Árpádné, Tóth András. – Bp.: Közp. Statisztikai Hivatal, 1997. – 554 p.

A történelmi helyek szótárai

arra adnak választ, hogy melyik történelmi hely hol található, esetleg leírják, hogy mikor, mi történt ott:

Tibold Özséb: Világtörténelmi helyek zsebszótára. – Pécs: Madarász, 1870. – 647 p.

Csuday Jenő: Történelmi helynevek szótára a földrajzi fekvés meghatározásával. – Bp.: Kohn, 1901. – 52 p.

Bálint Károly: Történelmi helynevek és műkifejezések szótára. – Szentgotthárd: Wellisch, é.n. – 84 p.

Veresegyházi Béla: Történelmi – topográfiai kislexikon. – Bp.: Aqua, 1994. – 240 p.

Veresegyháziné Kovács Jolán – Veresegyházi Béla: Magyarország történeti és topográfiai kislexikona. – Bp.: Aula, 1996. – 324 p.

Topográfia és nyelvtörténet

Az egyes hely-, víz-, dűlőnevek stb. kialakulását ismertetik meg:

Pesthy Frigyes: A helynevek és a történelem. – Bp.: MTA, 1878. – 62 p.

Virágh Rózsa: Magyar helységnevek eredete. A magyar helységnévkutatás eredményei. – Szeged: Városi Ny., 1931. – 96 p.

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II. – 4., bőv., jav. kiad. – Bp.: Akadémiai, 1988. – 821 + 822 p.

Dűlő-és utcanevekhez:

Weidlein János: Dűlőnév és telepítéstörténet. = Magyar Nyelv, 1936, 32. évf., 1/2. sz., 20-33. p.

Weidlein János: A dűlőnévkutatás történeti vonatkozásai. = Századok, 1935, 69. évf., pótfüz., 665-684. p.

Péterdi Ottó: A dűlőnévadás lélektana. = Egyetemes Philológiai Közlönyv, 1936, 60. évf., 7/12. évf., 378-384. p.

Módszertani útmutatók a helynévgyűjtéshez:

Györffy István: Helyneveink gyűjtése. = Magyar Nyelv, 1927, 23. évf., 3/6. sz., 111-115. p.

Lőrincze Lajos: Földrajzi névgyűjtésünk múltja, jelen állása és feladatai. – Bp.: Néptud. Int., 1949. – 23 p.

Schram Ferenc: Földrajzi névgyűjtés és a levéltárak. = Levéltári Szemle, 1967, 17. évf., 3. sz., 775-782. p.

Útkönyvek, település-ismertetők

Fontosak lehetnek, mert egy-egy település, épület történetéről szólva számos információhoz juthatunk. Néhány példa:

Vámos Imre: Történelmi csatatereken. – Bp.: Magvető, 1968. – 205 p.

Fajth Tibor: Svájc. – 2., átdolg. kiad. – Bp.: Panoráma, 1973. – 567 p. + 32 t.

Várakról, kastélyokról:

Rados Jenő: Magyar kastélyok. – Bp.: Egyetemi Ny., 1939. – 404 p.

Bíró József: Erdélyi kastélyok. – Bp.: Új Idők, 1943. – 209 p.

Gerő László: Magyar várak. – Bp.: Műszaki, 1968. – 321 p.

Kiss Gábor: Várak, várkastélyok, várhelyek Magyarországon. – Bp.: Panoráma, 1984. – 591 p.

Keresztes Gyula: Maros megyei kastélyok és udvarházak. – Marosvásárhely: Impress, 1995. – 167 p.

Csorba Csaba: Regélő váraink. – Bp.: Magyar Könyvklub, 1997. – 319 p. stb.

Végül ne felejtsük el, hogy a régebbi földrajzi leírások is hasznosíthatók, hiszen ma már történelmi értékűek, pl.

A magyar Szent Korona országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása. Szerk. Lóczy Lóczy Lajos. – Bp.: M. Földrajzi Társaság, 1918. – 525 p.

7. A kronológiai megközelítés lehetőségei

A kronológia (a görög *kronosz* = idő és *logosz* = tudomány szavakból) a kortan, időszámítás tudománya, mely a különböző időszámítások (görög, keresztény, arab, zsidó stb.) kialakulásával, változásával, egymáshoz viszonyításával foglalkozik. A különböző időszámítások általában egy adott időponttól számítják az „időt”, pl. a görög városállamok az első olimpiai játékoktól (Kr. e. 776), a rómaiak a város alapításától („*ab urbe condita*”, vagyis Kr. e. 753), a keresztények pedig Krisztus születése óta, melyről időközben kiderült, hogy pontatlanul állapították meg.

Székelly István: Krisztus születésének éve és a keresztény időszámítás. – Bp.: Szent István Társ., 1922. – 178 p.

A zsidók a világ teremtésétől (Kr. e. 2760), az arabok Mohamed Mekkából Medinába futásától számítják az időszámítás kezdetét (622. július 16.). A „Krisztus után” vagy „Krisztus előtt” elnevezést a XVII. század óta alkalmazzák. Az évkezdetre sokáig december 25-ét használták (*Nativitas Domini*), de a XVI. századtól január 1-je az általánosan elfogadott (*Circumcisio Domini*, vagyis Krisztus körülmetélése). A hónapok általános neve mellett a magyar oklevelezési gyakorlat a speciális magyar elnevezéseket is alkalmazta: január: Boldogasszony hava, február: Böjtelő hava, március: Böjtmás hava, április: Szt. György hava, május: Pünkösöd hava stb. Az okleveleken található dátumok pontos beazonosításához ld.:

Szentpétery Imre: Oklevéltani naptár. – Bp.: MTA, 1912. – 135 p.
(hasonmás kiadása: 1974)

Szentpétery Imre: Chronológia. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1923. – 42 p. E két könyv együttesen, reprint kiadásban:

Szentpétery Imre: A kronológia kézikönyve. A Chronologia és az Oklevéltani naptár összevont, javított és bővített kiadása. – Bp.: Könyvért, 1985. – 211 p.

Az egyes időszámításokról:

Hahn István: Naptári rendszerek és időszámítás. – Bp.: Filum, 1998. – 166 p.

Egyetemes kronológiák

Pesthy Frigyes: A világtörténelem napjai a legrégebb időktől kezdve a jelenkorig, különös tekintettel Magyarországra I-II. – Pest: Pfeifer, 1870. – 703 + 782 p.

Világesemények 1945-1967. Főszerk. Klaus Bollinger. – Bp.: Kossuth, 1968. – 884 p.

Egyetemes történelmi kronológia I-II. Írta Csató Tamás et al. – 4. kiad. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1984. – 788 p.

Cook, Chris – Stevenson, John: Világtörténeti kézikönyv 1914-1993. – London-Bp.: Longman-Akadémiai, 1995. – 589 p.

Domokos Zsuzsa – Veresegyházi Béla: História és kultúrhistoria az évszámok tükrében I-III. – Bp.: Aqua, 1996

Időrendi táblázatok. Történelem, irodalom, képzőművészet, építészet, zene. Szerk. K. Bende Ibolya. – Bp.: Corvina, 1996. – 132 p.

Vida P. István: Egyetemes és magyar történelmi kronológia. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. – 223 p.

Történelmi eseménytár. Összeáll. Diószegi Endre. – Bp.: Kossuth, 1997. – 203 p. (Ez csak 1913-ig tartalmazza az évszámokat.)

Világtörténelmi kronológia. 200 ország történelme a kezdetektől napjainkig. – Bp.: Tárogató, 1998. – 834 p.

Szincsák Tibor: Történelmi kronológia. – Debrecen: Tóth Könyvkereskedés, 1998. – 470 p.

Pók Attila: A nemzetközi élet 1945-1997. – Bp: História-MTA, 1998. – 401 p.

A világtörténelem évszámokban. Összeáll. Barcs Miklós, Farkas Anna. – Bp.: Diáktéka, 1998. – 80 p.

Pándi Lajos: Köztes-Európa 1756-1997. Kronológia. – Bp.: Teleki László Alapítvány, 1999. – 518 p.

Magyar történelmi kronológiák

A szocializmus útján. A felszabadulást követő negyedszázad krónikája. Szerk. Szabó Bálint. – Bp.: Akadémiai, 1970. – 410 p. + 32 t.

Magyarország történeti kronológiája a kezdetektől 1970-ig I-IV. Főszerk. Benda Kálmán. – Bp.: Akadémiai, 1982

Magyar történelmi kronológia. Az őstörténettől 1970-ig. Szerk. Gunst Péter. – 5. kiad. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1984. – 587 p.

Seifert Tibor: Magyar történeti kronológia 1971-1990. – Bp.: Ikva, 1994. – 176 p.

A magyar történelem évszámokban. Összeáll. Ács Miklós. – Bp.: Diáktéka, 1998. – 80 p.

Magyar történelmi kronológia. Szerk. Gerencsér Ferenc. – Bp.: Tárogató, 1999. – 464 p.

Speciális kronológiák

Uralkodói, tisztségviselői táblázatok:

Morby, John E.: A világ királyai és királynői. – Bp.: Maecenas, 1991. – 341 p.

Vég Gábor: Magyarország királyai és királynői. – Bp.: Maecenas, 1990. – 159 p.

Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526-1848. – Bp.: Maecenas, 1988. – 159 p.

Bölöny József: Magyarország kormányai 1848-1992. Csatolva: közös miniszterek, horvát bánok, fiumei kormányzók 1867-1918. – 4., bőv., jav. kiad. – Bp.: Akadémiai, 1992. – 486 p.

Példa szakterületi kronológiákra:

Mészáros István: A magyar nevelés és iskolatörténet kronológiája 996-1996. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. – 313 p.

Technikatörténeti kronológia. Szerk. Csetri Elek, Jenei Dezső. – Kolozsvár: Stúdium, 1998. – 732 p.

Példa egy szűkebb terület kronológiájára:

Salgótarján történelmi kronológiája. A kezdetektől 1994-ig. Szerk. Dupák Gábor. – Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár, 1996. – 185 p.

Intézményi kronológia:

Oláh Miklós: A Szegedi Várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája 1784-1998. – Szeged: Bába és Társa, 1999. – 172 p.

Emléknapok: különleges megoldású kronológiák, hiszen nem évek, hanem hónapok és napok szerint csoportosítják az eseményeket, pl. július 16-án milyen események voltak.

Kerékgyártó Árpád: Hazánk évlapjai. Magyarország történetének kortani átnézete 884-1849. – Bp.: Franklin, 1875. – 696 p. (Reprint kiadása 1984-ben látott napvilágot.)

Vass Antal: Emléknepok Erdélyben 1. – Bp.: Tri kolor, 1998. – 315 p.

8. Genealógiák

A genealógia eredet-és származástan, mely a *gens* (származás) és a *logosz* (tudomány) szavak összetételéből ered. Már az ókorban is készítettek leszármazási táblákat. A magyar genealógiai irodalom Budai Ézsaiás 1534-35-ben, Nagyváradon megjelent munkájával kezdődik, ami családnevek szerint tartalmazza a genealógiai adatokat. Az első igazán genealógiai munka a *Collectanea genealogica-historica Familiarum Hungariae* (Buda, 1778) címet viseli, Wagner Károly műve.

Egyes nagy családokat, nemzetségeket bemutató monográfiák, melyek származási táblákat is tartalmaznak:

Wertner Mór: Az Árpádok családi története. – Nagybecskerek: Pleitz Ny., 1892. – 629 p.

Dümmerth Dezső: A titokzatos jelbeszéd. A magyar szentkirályok nemzetsége. – Bp.: Panoráma, 1989. – 166 p.

Teljes magyar nemesi genealógiák

A magyar nemesi családok bemutatására törekszenek. Egyes családokról részletesen – leszármazási táblákat is közölve – szólnak, míg másokról csak egy-két sorban, a nemzetség eredetét említve. Nélkülözhetetlenek a családi kapcsolatok felderítésénél.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal I-XII. + 1 pótkötet. – Pest: Beimel-Kozma-Ráth, 1857-1868. Reprint kiadása nyolc kötetben: Bp.: Helikon, 1987 + tanulmányfüzet (Szakály Ferenc: A Nagyiván)

Kempelen Béla: Magyar nemes családok I-XI. – Bp.: Grill, 1911-1932

XX. századi folytatások:

Gudenus János: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája I-IV. – Bp.: Natura-Tellér Kft.-Heraldika, 1990-1998.
E mű a Nagy Iván vagy a Kempelen-féle genealógiák kiegészítésének is tekinthető, hiszen a XX. századi leszármazási táblákat tartalmazza.

Gudenus János – Szentirmay László: Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások. – Bp.: Mozaik, 1989. – 512 p. Kissé nehézkessé teszi használatát, hogy pl. a külföldre távozott és ott élő személyeket külön fejezetben sorolja fel, s nem tünteti fel az adott család származási tábláján.

Sok helyütt – egyes vármegyékben – is elkészítették az ott élő nemesi családok genealógiáját:

Balogh Gyula – Szluha Márton: Vas vármegye nemes családai. – Bp.: Heraldika, 1998. – 312 + 172 p.

Barna János – Sümeghy Dezső: Nemes családok Csanád vármegyében. – Hasonmás kiad. – Bp.: Heraldika, 1998. – 241 p.

Forgon Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai. – Somorja: Mérey Ratio, 1997. – 723 p.

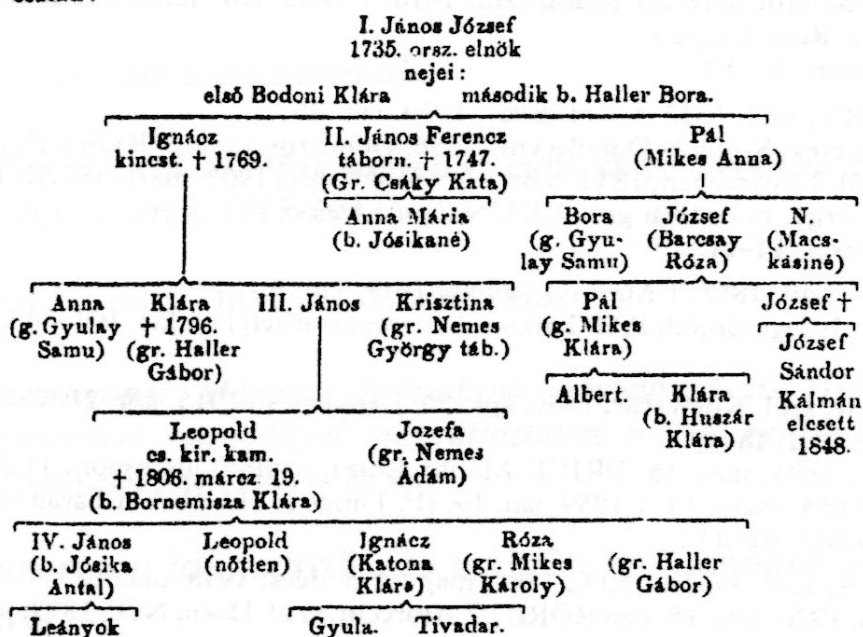
Orosz Ernő: Heves-és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. – Eger: Eger Ny., 1906. – 347 p.

Udvarhely vármegye nemes családai. Szerk. Pálmay József. – Hasonmás k. – Bp.: Heraldika, 1999. – 268 p.

Bornemisza család. (Kászoni, báró). Erdélynek székeiy eredetű családja. Alapítá Csik Nagy-Kászon nevű falujából származott Kászoni János, ki — mint Kővári írja ³⁾ — a fejedelmi kor vége felé 1687-ben mint tehetségdús növendék Kolozsvárra megy. Onnan b. Száva Mihályhoz irnoknak, majd a kolozsi sóaknáknál jut alkalmazásba. 1708-ban a Rákóczyhoz hajlott Henter Benedek helyébe csiki főkirálybíróvá neveztetik. III. Károly király és fejedelem fölléptével mint a hit letevők egyike megy fel Erdély részéről, hol képességét megismerteti. Hazajövéen, udv. kancellár lön. 1721-ben főkormány-széki tanácsos. 1722-ben a practica sanctio átvitelének egyik leg-buzgóbb pártolója: belső titkos tanácsosi czimet kap; s a görögényi uradalom 22,000 frtban részére iratik. 1735-ben országos elnök lön ⁴⁾. Feles szerzeményei mellett báróságot is szerzett, és a kászoni név

melé a Bornemisza nevet vette föl. Szép előlépései mellett jó házasságokat tevő. Első neje vajda szent-iványi Bodoni Klára volt, kitől Ignác és János fiai születtek. Második nejétől báró Haller Borbálától három gyermeke lön, ezek között Pál ¹⁾.

Jánostól (kinek másik neve József) így sarjadjik le a család:

János József országos elnöknek a család-alapítónak Ignác fia Torda vármegye főispánja, majd kincstárnok volt. Meghalt 1769-ben.

János Ferencz (János Józsefnek fia) tábornok (Generalis vigiliarum Praefectus) volt. Tanult Grätzben, Bécsben. Meghalt Szebenben, 1747-ki febr. 11-kén, kora 39-dik évében ²⁾. Gróf Csáky Katalintól csak egy leánya maradt.

Pál a harmadik legifjabb testvér 1764-ben Csikszék főkirály-bírája ³⁾ volt.

12. ábra. A kászoni Bornemisza család leírása Nagy Iván művéből

II. VONAL

II. Kászoni báró BORNEMISZA PÁL, szül. 1740. dec. 12. † 1770. Csíkszék főkirálybírája.

= Zabolai gróf MIKES Anna. † Kolozsvár, 1817. ápr. 8. (M. István Alsó-Fehér vm. főispánja és királyhalmi gróf PETKI Róza leánya.) (= II. 1779. Vargyasi báró DÁNIEL István. † 1788. jan. 7. Cs. kir. kam., v. b. t. t., Udvarhelyszék főkirálybírája.)

Fia: 1.

1. JÓZSEF, szül. 1761. ápr. 30. † 1822. okt. 5.

= 1787. Nagybarcsai BARCSAY Róza, szül. 1765. † Marosvásárhely, 1817. jan. 16. (B. Pál és kémendi VÁRADY Katalin leánya.)

Fiai: a1. PÁL [1. ÁG]

a2. JÓZSEF [2. ÁG]

1. ÁG

a1. Kászoni báró BORNEMISZA PÁL, szül. 1787. † Pest, 1859. jún. 4. Cs. kir. kam.

= Zabolai gróf MIKES Klára, szül. 1810. † 1852. (M. János és zabolai gróf MIKES Róza leánya.)

Gyermekei: b1–b3.

b1. ALBERT, szül. 1832. † Kolozsvár, 1899. jan. 26.

= Somkerék, Szolnok–Doboka vm., 1856. Gönczruszkai gróf KORNIS Gabriella, szül. Nagyszeben, 1834. febr. 27. † Kolozsvár, 1902. márc. 15. (K. Gábor cs. kir. örgy. és osdolai gróf KUUN Zsófia leánya.)

Gyermekei: c1–c4.

c1. ANNA, szül. 1857. † Marosvásárhely, 1918. jan. 5.

= 1882. Nagycsörgödi PAP Farkas. A marosvásárhelyi m. kir. Ítéltábla elnöke.

c2. GÁBOR, szül. Kolozsvár, 1859. ápr. 20. † Budapest, 1915. ápr. 21. Cs. és kir. kam., m. kir. fhdgy.

= Bécs, 1883. máj. 16. PRICE Matild Lujza, szül. Wilmington, Delaware, USA, 1865. márc. 14. † 1959. jan. 19. (P. James és HARLAM Sarah leánya.)

Gyermekei: d1–d3.

d1. MÁRIA, szül. Vöslau, NÖ., 1884. máj. 24. † Bécs, 1948. okt. 12.

= Bécs, 1920. máj. 15. von RORETZ Albrecht, szül. Horn, NÖ., 1879. jún. 18. † uo. 1929. márc. 7. Cs. és kir. tüzerörgy.

d2. MARGIT, szül. Csetény, Veszprém vm., 1887. júl. 23. † Locarno, Ticino, Schweiz, 1971. ápr. 17.

= I. Bécs, 1906. jan. 4. Kászoni báró THYSEN-BORNEMISZA Henrik, szül. Mühlheim, 1875. okt. 31. † Castagnola, Ticino, Schweiz, 1947. jún. 26.

= II. Drezda, 1933. júl. 8. Westersheimbi WETTSTEIN János, szül. Budapest, 1887. jún. 20. † Locarno, Ticino, Schweiz, 1972. okt. 21. Dr. jur., m. kir. követ.

13. ábra. A kászoni Bornemisza család Gudenus munkájában

A hivatalos nemesi adattárak

a nemesi családokat sorolják fel, általában a nemességadományozás dátumával.

Illéssy János – Pettkó Béla: Királyok Könyve. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség, cím, címer, előnév és hozomány adományozásoknak 1527-1867. – Pest: Kilián, 1895. – 239 p.
Hasonmás kiadása: 1998 (Heraldika Kiadó). Folytatása:

Gerő József: A Királyi Könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke. – Bp.: Debreczeni Ny., 1940. – 240 p.

Gerő József: A m. kir. belügyminiszter által igazolt nemesek 1867-1937. – Bp.: Kovács, 1938. – 406 p.

Egyéb genealógiai szakmunkák

Kempelen Béla: Magyarországi zsidó és zsidóeredetű családok I-III. – Bp.: Szerző, 1937-1939

A névváltozásokhoz, magyarosításokhoz:

Szentiványi Márton: Századunk névváltozásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye. – Bp.: Hornyánszky, 1895. – 253 p.

Bár nem szorosan ide tartozik, de említést kell tennünk az ún. álnévlexikonokról is:

Gulyás Pál: Magyar írói álnévlexikon. A magyar írók álnevei és egyéb jegyei. – Bp.: Akadémiai, 1956. – 706 p.

Sz. Debreczeni Klára: Magyar írói álnévlexikon. Gulyás Pál lexikonának kiegészítése. – Bp.: Petőfi Irodalmi Múzeum, 1992. – 688 p.

Jó tudni, hogy 1923 és 1935 között hat alkalommal jelent meg a

Nemesi Évkönyv. Szerk. Királydaróczi Daróczy Zoltán. – Bp.: May Ny., 1923-1935.

Szólnunk kell az **armálisokról**, vagyis címereslevelekről. (Armális nemesek voltak, azok a kisnemesek, akiket címeres levéllel nemesítettek meg.) Felsorolásuk:

Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei I-VIII. – Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, 1904-1942

Genealógiai bibliográfiák:

Köblös Zoltán: Magyar családtörténeti könyvészet 1472-1895. – Kolozsvár: Gámán, 1909. – 74 p.

Baán Kálmán: Magyar genealógiai és heraldikai forrásmunkák 1561-1932. – Bp.: Törekvés Ny., 1932. – 78 p., újabb kiegészített kiadása:

Baán Kálmán: Magyar családtörténeti és címertani irodalom 1561-1944. – Bp.: Könyvértékesítő Váll., 1984. – 187 p.

A genealógia iránt érdeklődőknek ajánlom a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság lapját, a **Turult**, ami 1883 és 1946 között jelent meg. Végül egy, a családfakészítéshez használható remek munka:

Juhász László: Családfa. Útmutatás, minták és vázlatok az ősök és a rokonság szemléletes és áttekinthető ábrázolására. – Szeged: Hírlapkiadó, 1946. – 12 p.

9. Az életrajzi megközelítés lehetőségei

A történettudományi kutatásban gyakori dolog egy-egy személy életét, működését feltérképezni. Az életrajzokat biográfiának nevezzük, melytől némileg eltérnek a biobibliográfiák, hiszen utóbbi a hosszabb-rövidebb életrajz(ok) mellett közli az adott személy publikációinak jegyzékét is. Elsőként Galenus római udvari orvos készített a saját könyveiről autobibliográfiákat. „Az egyik arra nézve ad tanácsot, hogy milyen sorrendben olvassák munkáit..., a másíknak az volt a célja, hogy megkülönböztesse, elkülönítse műveit a neve alatt megjelent, de mások által írt munkáktól.” – írja Kertész Gyula.

Az első igazi, fennmaradt biobibliográfia Hieronymus *De viris illustribus* c. műve (Kr.u. 392), melyben 135 egyházi író életrajzát, s műveinek bibliográfiáját ismerteti.

A műfaj a középkorban nagy népszerűségnek örvendett. Jelentős Stephanus Robertus *Dictionarium nominum proprium* c. műve 1511-ből. A korszak legnagyobb vállalkozása Conrad Gesner zürichi orvos és polihisztor *Bibliotheca Universalis* munkája 1545-ből. A szerzők betűrendjében adja meg a megjelent (kizárólag latin, görög, héber nyelven írt) munkákat; a műveket értékeli, némelyikből részleteket is közöl. (Gesner még három pótkötetet készített.)

Magyarországon a sort Czvittinger Dávid *Specimen Hungariae Literatae* 1711-ben Lipcsében és Frankfurtban kiadott négykötetes munkája nyitotta meg. „Czvittinger nem tudós szándékkal írta munkáját. Hazafias tett volt ez, megmutatni a minket akkor sem ismerő külföldnek, hogy a magyarok nemcsak harcolni, de írni is tudnak.” – írja Kozoca Sándor. Czvittinger 269 író sorol fel betűrendben, leírja életüket, közli műveik jegyzékét és gyakorta az azokról elhangzott ítéleteket is. „Hogy műve tökéletlen azt maga is beismeri, de ez a körülményeket tekintve nem is lehetett más. Úttörő munkáját a külföldön írta s a háborús idők következtében hazai íróársai levélbeli közreműködéséről is le kellett mondania.” – írja Gulyás Pál. Munkájában kizárólag a külföldi könyvtárak anyagára

támaszkodhatott (később már csak memóriájára: egy ideig adósok börtönében is ült), így kimaradt többek között Gyöngyösi István, Tinódi Lantos Sebestyén vagy Zrínyi Miklós.

A sort Bod Péter *Magyar Athenas*-a folytatta (Nagyszében, 1766), ebben majd' félezer XVI-XVII. századi személy, tudós adatait dolgozta fel (először szerepeltet női írókat!). A szerzők betűrendben követik egymást, az életrajzi adatok után találjuk meg az egyes művek ismertetéseit. Több hasonló munka jelent meg ezt követően. Horányi Elek *Memoria Hungarorum et Provincialium Scriptis Editis Notorum*-ának három kötetében (Wien, 1775-1777) mintegy 1200 íróat sorol fel, a nagyobb hangsúly az életrajzokon van. Érdekes Wallaszky Pál *Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria* (Pozsony-Lipce, 1785; 2. kiad. Buda, 1808) módszere: témák szerint csoportosítva sorolja fel a magyarországi írókat. Említésre méltó a Mindszenti Sámuel által készített *Ladvocat apátúrnak históriai dictionáriuma... Magyar nyelvre fordította, s az 1794. esztendeig élt nevezetes személyek életének hozzáadásával kibocsátotta Mindszenti Sámuel* (Komárom, 1795-1797). Az eredeti mű Jean-Baptiste Ladvocat *Dictionnaire Historique*-ja és *Supplément*-je (Mindszenti munkájának pótlása: *Új históriai dictionarium II.* Pozsony, 1808-1809). Mokry Sámuel evangélikus főiskolai tanár művének szép hosszú címe van: *Közönséges históriai-biográfiai kézi-lexikon, avagy rövid élet-leírások mind azoknak a' nevezetesebb személyeknek a kik magokat talentomaik, virtusaik, találmányaik, vitézségeik, mesterségmíveik, és más akármelly jeles, vagy gonosztetteik által esmertté tették; a' legrégibb históriai időktől fogva, a' jelenvaló időkig.* Négy kötetben jelent meg Pesten 1819-1820-ban, s elnyerte a Marczibányi Intézet nagy jutalmát. Elsősorban külföldi személyiségeket találunk benne (pl. II. Katalin), az egyes írók műveiről és tartalmáról is szól. A hazai anyag viszonylag kevés, ezt így indokolja Mokry: „Minden figyelmes E. Olvasók, és hazájokat szerető jó Hazafiak méltán meg ütközhetnek abban, hogy az említett Lexikonomban édes Hazánknak nevezetes Nagy embereit halgatással elmellőztem, és azok közzül; részszerint pedig abban kell keresni, hogy azokat eredeti valóságokban... úgy a' mint kívántam és szerettem volna meg írni, a' mi időnknek Geniusza tellyességgel meg

nem engedi.” Az 1856-os esztendőből említhetjük Ferenczy Jakab és Danielik József *Magyar írók* c. munkáját, melyről maga Danielik írta: „Őszintén bevallom: hogy a gyűjtemény sem teljes, sőt hogy egynél több helyen hibás is lehet.” Kiegészítéseként született meg Danielik összeállításában a 2. kötet (1858). Mindkettő tartalmaz már elhunyt és kortárs írókat is (az író fogalmát tágan értelmezik, tehát aki írt valamit). Ez évtől jelent meg Constant von Wurzbach osztrák történész munkája a *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Utolsó, 60. kötete 1891-ben látott napvilágot. Mivel Wurzbach Magyarországot is az osztrák birodalomhoz tartozónak tekintette, a XVIII-XIX. századi magyar személyiségek részletes életrajzát is ismerteti, műveikkel és a rájuk vonatkozó irodalommal. Érdekes megoldású Moenich Károly és Vutkovich Sándor *Magyar írók névtára* (Pozsony, 1876): az írók születési vagy halálozási napja szerint közli az egyes életrajzokat.

Kortárs életrajzi lexikonok (ki kicsoda?)

A ki kicsoda „a polgári társadalom jellegzetes kiadványtípusa. Már nem a születés, hanem az egyéni érdem, tehetség határozza meg az emberek helyét kortársaik között. Bárkiből lehet bármi (elvileg), és a múlt század társadalomtörténete egyben szédületes karrierek története is. A *Who's Who*-ban együtt szerepel a gyorsan meggazdagodott bankár és a történelmi nevet viselő család politikus sarja, a szemfüles újságíró és a műveit a halhatatlanságnak író bellerista... A *who's who* tehát, amellet, hogy... elsőrendű tájékoztatási segédlet a kortársak számára, tükör is, amelyben viszontlátja magát a társadalom.” – vélekedik Pogány György.

Elsőként az általános (mindenféle foglalkozású és nemzetiségű személyt felsoroló) életrajzi lexikonokat említem, közülük az angol nyelvűek váltak elterjedtté a világban. A *The International Who's Who* a nagymúltú londoni Europa Publications kiadványa. 1935 óta évente frissített változatban jelentetik meg a könyvet: kortárs (vagyis a szerkesztéskor még élő) személyiségek szerepelnek benne a világ összes tájáról, mindenféle foglalkozási ágba (író, sportoló, államfő, autógyáros, csillagász stb.). Az egyes életrajzok 15-16 sorosak: tartalmazzák a foglalkozást, születési adatokat, szülők, házastárs,

gyermek adatait, iskolákat, munkahelyeket, jelentős alkotásokat (könyv, film stb.), kedvelt időtöltést, munkahelyi és/vagy otthoni címet, telefonszámot. A kötet elején rövidítésjegyzéket találunk, majd a világ királyi családjainak felsorolását és az előző évi kiadás óta elhunytak névsorát. Évente kb. 1500 fővel bővül a kötet. Az amerikai Macmillan Directory Division Marquis Who's Who sorozatában jelenik meg a *Who's Who in the World*. Nagyjából ugyanazokat az adatokat tartalmazza, mint angol társa, de ismerteti a politikai, társadalmi aktivitást, díjakat, egyesületi tagságot, pártállást, vallást, klubtagságot is. „Az életrajzok legtöbb esetben saját adatszolgáltatáson alapulnak, így biztosítva a legnagyobb pontosságot. Néhány esetben, ahol kiegészítő információkra volt szükség, a Marquis szerkesztők gondosan összegyűjtötték az adatokat, önálló kutatásként. Ezeknél a személyeknél csillaggal jelöltük a leírást.” – olvashatjuk a kiadvány előszavában.

A külföldi kiadású, de javarészt vagy teljes egészében magyar személyeket tartalmazó ki kicsodák sorában említhetjük a *Prominent Hungarians*-t, amely a világ bármely táján élő és bármely foglalkozást űző nevezetesebb magyarokat tartalmazza. Első kiadása 1973-ban jelent meg Londonban, az utolsó 1992-ben (ez 5467 rövid életrajzot tartalmaz).

Magyarországon a század húszas éveitől jelentek meg a különféle életrajzi lexikonok, pl.

A magyar társadalom lexikonja. – 2., bőv. kiad. - Bp.: Hornyánszky-Merkantil-Pallas, 1930. – 244 + 640 p. Pótkötet: 1933. – 50 p.

A magyar legújabb kor lexikona. Szerk. Kerkápoly M. Emil. - Bp.: Magyar Legújabb Kor Lexikona K., 1932. – 1151 p.

Ki kicsoda? Kortársak lexikona. - Bp.: Béta K., 1937. – 937 p.

a kor neves személyiségeit mutatják be. 1945 után „a világproletárok mestervizsgáig el nem jutott élcsapatának létérdeke volt, hogy a múlt jeles alkotóit, gondolkodóit elfeledtessék, befeketítsék, ha eszmerendszerük szolgálatába állítani nem sikerült. Az 1960-as évek közepétől helytörténeti – címükkel is gyanakvást keltő – mozgalmár

életrajzgyűjteményeket állítottak össze, melyek adatközlési módja, tartalma igen eltérő mértékű, legtöbbje ma már csak kórtörténeti adalék ahhoz, milyen mondanivalótlan írásokat is ki lehetett nyomtatni. E kiadványoknak legfőbb címszavaik hasznosíthatók, hiszen az említettek munkahelyeinek pontos címét is csak ritkán közlik. Egyetlen hasznuk oktató példájuk: azon hibák, amiket bűn lenne újra elkövetni.” – olvashatjuk Viczián János tanulmányában. A jég 1969-ben tört meg, amikor a Kossuth Kiadó vállalkozott a **Ki kicsoda** kiadására. 1981-ig négy kiadása jelent meg, főleg a „támogatott” kategóriában lévők: a párt főfunkcionáriusai, a kormány akkori és volt tagjai, MTA tagjai, egyházi vezetők stb. életrajzait tartalmazva. A szócikkek igen rövidek, nem közlik a családi adatokat, tudományos fokozatokat, postai címet. Hosszú szünet után jött a

Magyar ki kicsoda. Főszerk. Hermann Péter. – Bp.: Biográf-Láng, 1990. – 667 p. A kötet kb. 6 ezer életrajzot ad közre, de erősen hiányosan.

1992-től kétfévente jelenik meg a **Magyar és nemzetközi ki kicsoda** a Biográf Szerkesztőség munkájaként, s egyre magasabb színvonalon. Minden kiadásban a legfrissebb adatokat közlik, az előző kiadás óta elhunytak névsorát is közzéteszik.

A **szakterületi biográfiák** az azonos „foglalkozást” űzők életrajzi adatait tartalmazzák, most csak néhány kiragadott példát ismertetek. Az **Országgyűlési Almanach** 1892-től rendszeresen megjelent, rövid életrajzokat közölt a főrendiház és a képviselőház tagjairól (megjelent Nemzetgyűlési és Parlamenti Almanach címen is). Néhány szakterületi kortárs életrajzi lexikon:

Ki kicsoda a magyar sportéletben 1-3. Szerk. Kozák Péter. – Szekszárd: Babits, 1994-1998

Ki kicsoda a hírközlésben? Újságírók, a sajtó, a rádió, a televízió szerkesztői és tudósítói. Szerk. Bodrits István, Viczián János. – Szekszárd: Babits, 1994. – 487 p.

Műszaki és természettudományos ki kicsoda. Pályaképek magyar és magyar származású műszaki és természettudományi szakemberekről, kortársainkról. Főszerk. Hetényi Pálné. – Bp.: OMIKK, 1995. – 393. p.

Ki kicsoda a magyar zeneéletben? Szerk. Székely András. – 2., bőv. kiad. – Bp.: Zeneműkiadó, 1988. – 546 p.

Kortárs magyar írók lexikona 1959-1988. Főszerk. Fazakas István. – Bp.: Magvető, 1989. – 471 p.

Bozóki András – Javorniczky István – Stumpf István: Magyar politikusok arcképcsarnoka. – Bp.: Századvég, 1998. – 179 p.

Vegyes (élő és már holt személyeket tartalmaz) jellegű a

Magyar emigráns irodalom lexikona A-G. Összeáll. Nagy Csaba. – Bp., 1990. Az „író” fogalmát viszonylag tágan értelmezi: aki írt valamit, legyen az történész, avagy mérnök. Az egyes szócikkeknek közli a születési (és halálozási) adatokat, felsőfokú iskolázás adatait, tudományos fokozatot (egyháziaknál a felszentelés helyét és idejét), lakóhelyét (anyaország elhagyása, letelepedés helye), karriert, egyesületi tagságot, díjakat, emigrációban született műveket stb. A kötet végén rövidítésjegyzék található, álnévmutató, földrajzi mutató (pl. Málta: Faludy György) és néhány emigráns lap felsorolása.

A **területi életrajzi lexikonok** egy-egy szűkebb régió, terület nevezetes személyeinek életrajzát tartalmazzák. Ezekben főleg az ott élő „krém” (orvosok, tanárok, sportolók) kap helyet, néhány példa:

Ki kicsoda Pécsen 1995-ben? Szerk. Bencze János. – Pécs: Dél-Dunántúli Extra Lapkiadó, 1996. – 267 p.

Ki kicsoda Tatabányán, Oroszlányban, Tatán? Szerk. Forgács Sándor. – S.l.: Déldunántúli Extra Lapkiadó, 1998. – 226 p.

Szentesi ki kicsoda. Összeáll. Bodrits István, Labádi Lajos, Majtényiné Túri Katalin. – Szentes: Városi Könyvtár, 1988. – 255 p.

Zalai életrajzi kislexikon. Szerk. Gyimesi Endre. – Zalaegerszeg: Megyei Önkormányzat, 1994. – 220 p.

A területi biográfiák gyakorta rejtettek is lehetnek (valamely kiadvány részeként találjuk az életrajzokat).

A **vallási biográfiák** hazánkban nemigen fogantak meg, inkább egyes vallási lexikonok közlik az életrajzokat. Külföldi példát jóval többet említhetünk: időközönként frissítve jelenik meg Londonban a *The Catholic Who's Who* vagy Baltimore-ban a *Who's Who in World Jewry*.

Meg lehet kérdezni, hogy ugyan miért fontosak a kortárs lexikonok a történettudományi kutatásban? A válasz egyszerű: ha pl. a Horthy-kort tanulmányozom, a fontos személyek rövid életrajzai adatait megtalálom az akkori kortárs lexikonokban.

Visszatekintő biográfiák: ki ki volt?

E művek már elhunyt személyek életrajzait ismertetik lexikonszerű szócikkekben. A legjelentősebb visszatekintő biográfia a londoni Black kiadó által megjelentetett *Who was who?* (ez az 1849 óta megjelenő Black-féle *Who's who* korábbi köteteiben szereplő, de azóta elhunytak életrajzi adatait tartalmazza, 1897 óta lát napvilágot, mintegy 10 éves időközönként). A hazaiak közül legismertebb a

Magyar életrajzi lexikon I-IV. – Bp.: Akadémiai, 1967-1994

1. köt. A-K. Főszerk. Kenyeres Ágnes. – 1967. – 1039 p.

2. köt. L-Z. Főszerk. Kenyeres Ágnes. – 1969. – 1104 p.

3. köt. Kiegészítő kötet A-Z. – 1985. – 956 p.

4. köt. 1978-1991 A-Z. Szerk. Barabás Éva et al. – 1994. – 993 p.

amelyről Ferenczi Zsuzsa így ír: „ezer év jelentős magyar személyiségeinek (politikusoknak, tudósoknak, a műszaki vagy gazdasági életben szerepet játszó egyéniségeknek, művészeknek) életrajzát közli. Felveszi a jelentős sportolókat is..., de más szempontból híressé vált embereket is... A lexikonban olvashatunk a negatív szerepet játszó személyekről is... A magyar történelemben, tudományban, művelődésben szerepet játszó nem magyar embereket is felveszi... A magyar életrajzi lexikon nem csak életrajzot, hanem objektív értékelést is nyújt, közli a főbb műveket, illetve eredményeket, színészekről szerepeket – és a legfontosabb vonatkozó

irodalmat. Figyelemre méltó, hogy a szépirodalmi feldolgozásokat is közli.”

Bánosi György – Veresegyházi Béla: Külföldi uralkodók. – Bp.: Unió, 1997. – 181 p. A külföldi uralkodók életrajzeit tartalmazza 476-tól 1990-ig.

Béres Endréné: Történelmi személyek kislexikona. – Debrecen: Black & White, 1997. – 226 p.

Honvédelmi miniszterek 1848-1994. – Bp.: Zrínyi, 1994. – 168 p.

Királyok könyve. Magyarország és Erdély királyai, királynői, fejedelmei és kormányzói. Szerk. Gáspár Zsuzsa, Horváth Jenő. – Bp.: Officina Nova, 1994. – 224 p.

Ki kicsoda a magyar történelemben? Összeáll. Markó László. – Bp.: Holnap, 1997. – 250 p.

Ki kicsoda a történelemben? Szerk. Szabolcs Ottó, Závodszy Géza. – Bp.: Laude, 1990. – 414 p.

Lukinich Imre: Magyar történelem életrajzokban. – Bp.: Egyetemi Ny., 1930. – 254 p.

Magyarország miniszterelnökei 1848-1990. Szerk. Dús Ágnes. – Bp.: Cégér, 1993. – 241 p.

Nők a magyar történelemben. Összeáll. R. Várkonyi Ágnes. – Bp.: Zrínyi, 1997. – 169 p.

Pálinkás Mihály: Múltunk nagyjai. Magyar történelem életrajzokban a honfoglalástól a kiegyezésig. – Bp.: Unió, 1995. – 293 p.

Tótfalusi István: Ki kicsoda az antik mítoszokban? – Bp.: Móra, 1993. – 268 p.

Történelmi személyek lexikona. Összeáll. Sebestyén Mária. – Debrecen: Tóth Könyvkereskedés, 1997. – 159 p.

Who's who? Ki kicsoda a világtörténelemben? Szerk. Szabolcs Ottó, Závodszy Géza. – Bp.: Anno, 1999. – 470 p.

Néhány példa visszatekintő szakterületi életrajzi gyűjteményekre:

Földi Pál: Magyar hadfiak és vitézek lexikona időrendi sorrendben. – Bp.: Anno, 1998. – 256 p.

Jantsits Gabriella: Magyar orvosok arcképei. - Bp.: Medicina, 1990. – 108 p.

Kelecsényi Gábor: Múltunk neves könyvgyűjtői. - Bp.: Gondolat, 1988. – 297 p.

Kiss László – Ozogány Ernő – Lacza Tihamér: A magyar tudomány évszázadai. Magyar orvosok, mérnökök, tudósok. – Pozsony: Madách, 1994. – 213 p.

Ki kicsoda a klasszikus zenében? – Bp.: Anno, 1997. – 171 p.

A területi visszatekintő biográfiák egyike a kitűnő Marquis Who's Who sorozat egyik tagja a *Who was who in America*, amely 1607-től 1985-ig terjedő időszak legnevesebb amerikai személyiségeinek életét ismerteti tíz kötetben. További példák:

Szabó Árpád: Hellász hősei. – Bp.: Gondolat, 1985. – 320 p.

Hahner Péter: Az Egyesült Államok elnökei. – Bp.: Maecenas, 1998. – 367 p.

Jónás Ilona: Barbár királyok. – Bp.: Kossuth, 1994. – 78 p.

Benke József: Arab kalifák. – Bp.: Kossuth, 1994. – 73 p.

Tóth István György: Szent Lajos utódai. – Bp.: Kossuth, 1995. – 75 p. A francia királyok életét és tetteit írja le.

Czirják Árpád: Erdélyi magyar breviárium I. – Kolozsvár: Glorai, 1996. – 502 p.

Egyes települések hírességeit bemutató életrajzi lexikonok:

Péterné Fehér Mária – Szabó Tamás – Székelyné Kőrösi Ilona: Kecskeméti életrajzi lexikon. – Kecskemét: Kecskeméti Lapok, 1992. – 260 p.

Jeles vásárhelyiek. Szerk. Kőszegfalvi Ferenc. – Hódmezővásárhely: Önkormányzat, 1993. – 158 p.

A korra vonatkozó életrajzi lexikonok (életrajzgyűjtemények) egy-egy időszak neves személyiségeit hivatottak bemutatni, pl.

Suetonius: A caesarok élete. – Bp.: Európa, 1975. – 430 p. c. életrajzgyűjteményét már ezek közé sorolhatjuk.

Castiglione László: Az ókor nagyjai. – Bp.: Akadémiai, 1971. – 441 p.

Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-1849. – 2., jav., bőv. kiad. – Bp.: Zrínyi, 1987. – 426 p.

Kubinyi Ferenc: Fekete lexikon I. 1945-1956. – S.l.: Malomfalvi, 1994. – 303 p. A Rákosi-korszak legnagyobb törvénysértőit és áldozatait mutatja be.

Mezey László Miklós – Pobori Ágnes: 20 történelmi arckép a 20. század magyar történelméből. – Bp.: Trezor, 1991. – 206 p.

A visszatekintő vallási életrajzi lexikonokra példa:

Reményi-Gyenes István: Ismerjük őket? Zsidó származású magyarok arcképcsarnoka. – 2., jav., bőv. kiad. – Bp.: ExLibris, 1997. – 249 p.

Biobibliográfiák

A biobibliográfiákat nem a tartalmuk, hanem feldolgozási módszerük szerint vizsgáljuk, jellemző példákkal illusztrálva.

Magyarországon eddig egy klasszikus értelemben vett biobibliográfia jelent meg:

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái I-XIV. – Bp.: Hornyánszky, 1891-1914. Reprint kiadása: 1980-1981. A 14 vaskos kötetet *Szinnyei József* irodalomtörténész, az MTA levelező tagja állította össze. A kötetek 29553 magyar író életrajzi és bibliográfiai adatait tartalmazzák. „Az író fogalmát tágran értelmezte: írónak tekintett minden olyan – 1900-ig élt – magyar anyanyelvű, vagy Magyarországon született, de idegen nyelven író személyt, akinek valamilyen írásműve nyomtatásban megjelent, vagy kézirata fennmaradt (témától függetlenül). A leírás az író életrajzával kezdődik, ezt követi az író önállóan megjelent műveinek időrendi közlése, majd a tanulmányok, cikkek bibliográfiai adatai. Feltünteti az író arcképének lelőhelyét is. A szócikk az írótól megjelent cikkek, tanulmányok felsorolásával zárul. Szinnyei életrajzai rövidek, tárgyilagosak és pontosak. Munkája mindmáig tökéletes...” – írja Szabó Sándor. Folytatása:

Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái I-VI. – Bp.: Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyes., 1939-1944. E hat kötet csak az A-D betűt öleli fel. Gulyás egyrészt kiegészítette Szinnyei szócikkeit, illetve újabb „írókat” is felvett. A VII. kötetet (Ebeczky-Eszöl) az MTA Irodalomtudományi Intézete, az MTA Könyvtára és a Petőfi Irodalmi Múzeum közösen adta ki 1990-ben. Azóta újabb kötetek látnak napvilágot.

Egyéni biobibliográfiákra példa:

Császi Irén – Héthy Zoltán: Orbán Balázs (1829-1890) válogatott bibliográfia. – Berettyóújfalu: Bihari Múzeum-Városi Könyvtár, 1990. – 28 p.

Kopasz Erzsébet: Szendrei János bibliográfia. – Miskolc: Városi Könyvtár-Herman Ottó Múzeum, 1982. – 122 p.

Életrajzi monográfiák

Egy-egy történelmi személy életrajzát dolgozzák fel. Néhány példa:

Béládi László – Krausz Tamás: Sztálin. Történelmi vázlat. – Bp.: Láng, 1988. – 292 p. + 32 t., más szerzőtől:

Deutscher, Isaac: Sztálin. Politikai életrajz. – Bp.: Európa, 1990. – 677 p.

Bodó László: Knezić Károly honvéd tábornok. – Eger: Heves Megyei Múzeum, 1998. – 160 p.

Ellwood, Sheelagh: Franco. – Bp.: Akadémiai, 1997. – 292 p.

Sz. Farkas Jenő: Drakula vajda históriája. – Bp.: Akadémiai, 1989. – 145 p.

Fraser, David: Rommel I-II. – Pécs: Victoria, 1995. – 288+296 p.

Gosztonyi Péter: A kormányzó, Horthy Miklós és az emigráció. – 2., jav., bőv. kiad. - Bp.: Százszorszép, 1992. – 163 p. Egyéb megközelítések: Csonkaréti Károly: Horthy, a tengerész. – Bp.: Zrínyi, 1993. – 135 p., Pintér István: Ki volt Horthy Miklós? – Bp.: Zrínyi, 1968. – 353 p., Vas Zoltán: Horthy. – 2., átdolg., bőv. kiad. - Bp.: Szépirodalmi, 1975. – 737 p.

Nagy Ferenc miniszterelnök. Szerk. Csicsery-Rónay István. – Bp.: 1945 Alapítvány-Occidental Press, 1995. – 161 p.

Nagy József: IV. Károly, az utolsó magyar király. – Bp.: Göncöl, 1995. – 199 p.

Pütkösti Árpád: Rákosi a hatalomért 1945-1948. – Bp.: Európa, 1992. – 365 p., folytatása:

Pütkösti Árpád: Rákosi a csúcson 1948-1953. – Bp.: Európa, 1996. – 568 p.

Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz I. 1896-1953. – Bp.: 1956-os Int., 1996. – 556 p.

Szádeczky-Kardoss Irma: Báthory Erzsébet igazsága. – Bp.: Nesztor, 1993. – 303 p.

Zsindelyné Tüdös Klára. Életrajz dokumentumokban 1895-1980. Szerk. Dizseri Eszter. – Bp.: M. Ref. Egyház Kálvin Kiadója, 1994. – 289 p.

Egyéb lehetőségek

Értékes életrajzi információkat lehet megtudni a sajtóban megjelenő születésnap-i köszöntőkből, nekrológokból, interjúkból. Az USA-ban havonta kiadnak egy folyóiratszerű ki kicsodát: **Current Biography** címmel (New York, 1940-), mely az Egyesült Államok sajtójának híryanagában szereplő személyek (politikusok, színészek, zenészek, sportolók, tudósok stb.) életrajzát, róla készült képeket közli.

Napjainkban fontos szerepet kapnak a nem nyomtatott formák, az Internet-en számos web-oldalt találunk történelmi személyekről.

953

Leitner – Leitner

994

1893. — Leitner még egy német kéziratát adta, mely a 13 szepesi város törvényesek porának kivonatát foglalja magában.

Leitner, Andor. Index scriptorum publicorum Jurisconsultum. Pannoni. 1903. 28. l. — Catalogus Bibl. Franciscus Comitis Szepesi. Szepes. 1907. Supplementum II. 455. l.

Leitner Márton. szent Benedek-rendi apát a bécsi skót monostorban, felekezeti (Szepesi.) származása, életrajza szerint gyermekkorában szülővárosa Leitner háza és portá égett, s innen azután szöke. Az a tűzvész előtti északon földalmas mennyi hangokat hallottak, végleg elküldték. Ebből kiképzését a bécsi iskolában nyerte, hol Mussingloer János több évig volt tanítója. Ő irányában a leírásokról leírásokról névű iskolatársának az a jövedele, hogy egy bekövetkező rablást még társuk közül csak egy fogja túlélni. Erre névű leírás, hogy mind gyermek az országban dühöngött pestis alkalmával megbetegedését, halálát tartották és egy nyílt sírba tetették, hol atya utolsó lelkén találta. Miután felsőbb tanulmányának Krakkóban, Neissén és Bécsben végzéséről megemlékeztek: kiemelt a német elemek földiát úgy a leírás forrásban, mint tudás és készség. Mind a három város földtemplomában, egyenlőre, németek prédikálnak, míg a lengyel és magyar prédikátoroknak kápolnára kell szorítani. Majd elbeszéli leírás anyja fogadalmát folytán Románia történeti zarándoklását és a szubalci monostorba történeti beépését, honról a szabályok rendkívüli szigorúsága miatt kénytelenek kilépni. Elbeszélésbe gyakran beleszóló látományokat és ismertetve

azonban közzététel az egyházakban képezte ki magát. Visszatérve Olaszországba a bécsi skót rendházba került, hol az eskühamar prior, 1446-ban pedig apát lett. Nagy tudomány s erélyes férfi volt; 14 évi kormányzása alatt monostorának virágzó állapotú nemcsak megőrizni tudta, hanem még emelte is. Ezek közül Csás Miklós bibornok és apostoli legatus megbízásából számos kolostori megvizsgált és rendbe hozott. Másfelől tagja volt az utasított László, mint Auszria hercege által össze tartományra névű rendeli regenszének, és ebben a minőségben is az ifjú király korai haláláig burgúni működött. 1461-ben lemondott praelatusi állásáról és mint a rendház idősége halt meg 1464. júl. 28. — Kézirati munkái: *Summarium* (Semex) és juvenis közötti történelmi leírás. 1. apát életrajza, az 1451. egyházlátogatás, a skót monostor története, a habsburg uralkodók története, néhány szent rendleírás. *Pez Jeronimus a Scriptores rerum Austriacarum* II. kötet 623–674. l. kiadta a *Summarium*-ot bevezetés kíséretében; *Triologus de gratitudine beneficiorum* Iki, *Trilog. de milita Christiana, Geronomalia Martini Abi. Scol.*, *Sermo in visitatione Monasteriorum* sal.

Monasteria, brevis, Abriss einer Geschichte der Benedictiner-Alte zu den Schotten in Wien. Wien, 1868. 37–41. l. — *Reichs-Gesch.* A panonhalmi szent Benedek-rend nyomtatott leírásokról: *Breviarium Monasticum* bevezetése előtt. *Epist.* 1894. 13. l.

Leitner János. idős, bécsi polgár és költész, szül. 1763. jún. 1. Lőcsén (Szepesi.) hol iskolát végzett; azután Munkácsra hívták meg német tanítónak; innét néhány év múlva Szepesvárára

673

Antos – Anyos

674

Antos Külmán, egyh. kormagy, szül. Kőrmöcsányán 1902. — R. kat. Az orgonaszakot előbb atya, A. Károly vezette mellette, majd a bpi Zeneműv. Főiskolán s a berlini Coll. Hung.-ban végzte. Később nyert Liszt-ösztöndíjat. 1930. a szegedi székesegyh. orgonaharmonya lett, 1934-től a városi zenek. tanára is volt u. o. Prágában és Frankfurtban hangversenyzett. Több egyh. zeneművet és kórust szerzett. Orgonazenekari Concertino-ját 1926. mutatták be a bpi filharmonikusok. — *Mandala Aledár: A szegedi fogadalmi templom* (Szeged, 1930) c. műben ő írta az orgonáról szóló részt.

A szül. m. szepesi működése. Bp. 1927/9. — *Corona.* 1931. — *Szabolcs-Tóth.* Pálos. Bp. 1935. — *Uj Idők* sz. II. II. o., 1930/9.

Antos Mihály. kir. kat. gimn. tanár, szül. Püspökszenterebenten (Baranya vm) 1880. megh. Bp-en 1937 ápr. 7. szívinfarktusban. — R. kat. Rajztanári oklevelet 1904. nyerte a utóbb tornatanári képesítést is szerzett. Az 1904/5. tanév I. felében a szűz. Fehérvári polg. iskolájában tanított. 1905. I. h. 1908. r. tanár lett a bpi Barcsay-u. áll. gimnáziumban, 1913–1918 XII. 31-ig beosztott tanár volt a rajztanárképző főiskolán. Ekkor visszatért a Barcsay-u. gimnáziumba, ahonnan 1921 IX. 1. a II. ker. kir. egyet. kat. gimnáziumhoz és a Ferenc József-nevelőintézethez helyezték át. 1908. kiküldték a londoni 1912. a drezdai művészpedagógiai kongresszusra. Mint versenytanár is kiküldt. Az 1914/8. háborúban hosszú frontszolgálat után a megszállt Belgrád 4. kezeletének rendőrlőnöke volt. — Cikkei: *P. Hirl.* (1912). *B. Hirl.* (1913), *Rajzok-*

monok. vál. püsp. (Sz. I.: 195. h.) *Ötödik szepesi működés.* I. Pálos. 1889.

Antonovics József (almási) hírlapíró Szabadkán. — Atya városi tanácsnok volt u. o. — Sok szabadkai levelet írt a XIX. sz. ötvenes-hatvanas évében a *M. Hirlapba*, a *P. Naplóba* és a *M. Sajtóba*. 1857. *Szabadkai Közlöny* c. lapot is akart indítani. *Sejara*, a kegyenc c. 3 lelv. drámáját 1867. I. 23. mutatták be Szabadkán.

Antoni D. Föld és Kereskedelmi leírás. Bp. 1928. 47. 518. 527. l. — *Erődi-Schoof.* sz. I. II. o., [1891] sz. v. Antonovics.

Antonovics Máttyás (almási), kir. közjegyző Szabadkán. — Cikke: *Jogtud. Közl.* (1877).

Szelel együtt.
Anty Illés, dr. r. k. áldozópap, szül. Veszprémben 1906 jún. 30. — A teológiát a bpi egyetemen végzte. 1935. Nyákonizán volt hitoktató. — Munkája: *Balatonfüred.* (A veszpr. egyhm. múltjából. Plébániák tört. I.) Veszprém, 1933. — 1933. X. 1.—1935. II. szerk. a *Kapossy, Kati. Érték.*

Schmalhaus d. Wespri. Veszprém 1926. — *Corona.* 1934. — *MTC.* Bp., 1936. és *M. Műz.* Népszerű kiad.

Antul Mihály. — Munkája: *Lepézet-szegecske és így legelőcske életmód szépege.* Előad. a bpi Vegetáriánusok Egyes.-ben. Bp., [1936].

M. Kézirat. 1879.

Anyos L. Gyula. I. Szekrényi Lajos. **Anyos Aladár** (Lajos Pál) (ajszai és vámosi), ny. altábornagy, szül. Kardosréten (Veszprém vm) 1874 nov. 15. — R. kat. Szülői: Á. László földbíró, pelecseényi Konkoly Flóra. Katonai tanulmányait Kőszegen, Mährisch-Weiskirchenben és Bécsűbelyen elvégezve 1894. kezdte meg szolgálatát.

NABIS

• **Kegyetségségről** híres Lacedaemonbeli Tyrannus (Lásd fellyebb a Dionysius alatt való jegyzést); egy asszonyi formát ábrázoló, nevezetesen *Apege* nevű folcsógéhes sokat hasonlító mochinának feltalálója, a mellyel főképen Argos Városában felotte nagy kegyetségeket követett el. Ezen machináját Királynóhoz illő ruhába öltöztette fel, a melly alatt harjaiba; mejjébe vertt hegyes vas szegék voltak el rejtve. Ha az, a kitől pénst akart kiiskarni, kivánságot nem akarta teljesíteni, a hos ekkorpon szokott volt szólni: *Úgy időm nekem mint a lemondásnak.*

137

Gömöri

lokotatosan Szapolyai János közmessai pártjának egyik vezére lett. Adományok révén, valamint pörökkel jelentős vagyoni rra tett szert. Több éven keresztül követként levélkanykadt, de tárgyalásai egy törökellenes szövetség létrehozásáról nem jártak sikerrel. 1525-ben mint nádor vett részt a beazterobányai bányászok mozgalmának elfojtásában. Ezalatt a felülvizsgálati körülmények gyanúja miatt pert indított ellene, vagyonekizására és száműzésére ítélték. Zólyom vármegyét birtokain élt visszavonultan, itt érte a mohácsi csatavesztés híre. 1526 után a nemzeti királyság híveként Szapolyai János királlyá választását támogatta, akinek kancellárja, tanácsosa lett. Szapolyai halála után a török Portán a király családja számára igyekezett megnyerni a szultán támogatását. Buda 1541-ben történelmi elfoglalása után a szultán a magyarok főbírává tette, de hamarosan meghalt. Egyesek szerint a török mérgezte meg. Főműve a latin nyelvű Hármaskönyv (Tripartitum). Az 1517-ben Bécében kinyomtatott munka 400 év alatt még 51 kiadást ért meg, s jogkönyvként az íráshozzátart, a nemesség társadalmi helyzetét, politikai gondolkodását egészen 1848-ig döntően meghatározta. A József-korban a Janus Pannonius-kutató egyik köntartója volt. A költő nála őrzött kézírataiból jelent meg Bécében 1514-ben először az írásműve.

227

GOS

Mind Budapesten, mind Haifán kiadóként is működött.

Gosztonyi Péter (Gosztony, Budapest, 1931. dec. 2.) történész, könyvtáros. Egyetemi tanulmányait a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen kezdte. Részt vett az 56-os forradalomban, majd annak bukása után, 1956 decemberében Nyugatra menekült. Svájcban telepedett le. Zürichben folytatta egyetemi tanulmányait, 1962-ben történelemből doktorált. 1963 óta a Bernben működő Svájci Kelet-Európa Könyvtár vezetője. Munkássága középpontjában a második világháború és az újkori magyar történelem áll. Magyar és német nyelven ír, a legtöbb nyugati magyar folyóirat - köztük az *Új Látóhatár*, a *Katolikus Szemle*, az *Irodalmi Újság*, a *Bécsi Napló* - rendszeres munkatársa volt, de történelmi és különösen haditörténelmi tanulmányai német, svájci, osztrák szakfolyóiratokban, hetilapokban és napilapokban is megjelennek. Több népfőiskola és egyetemi kurzus előadója.

F. M.: Der Kampf um Budapest (München-

Volksarmeen (szerk. Bonn-Bad Godesberg 1976); Paramilitärische Organisationen im Sowjetblock (szerk. Bonn-Bad Godesberg 1977); Aufstände unter dem Roten Stern (szerk. Bergisch-Gladbach 1979); Die Rote Armee, Geschichte und Aufbau der Sowjetischen Streitkräfte seit 1917 (Wien-München-Zürich-New York 1980); Deutschlands Wallengelärten an der Ostfront 1941-1945 (Stuttgart 1981); A magyar forradalom története (München 1981, Budapest 1989); Magyarország a második világháborúban III (München 1984); A magyar honvédség a második világháborúban (Róma 1986); Feltámadott a tenger... 1956, A Magyar Október története (München 1989, Budapest 1990); Légivesztély, Budapest! (Budapest 1989); Háború van, háború (uo. 1989); Vihar Kelet-Európa felett (tan. uo. 1990); Stalins fremde Heere (Koblenz MSZK 1991).

Gömöri György (George, Budapest, 1934. ápr. 3.) költő, műfordító, irodalomtörténész. A budapesti Tudományegyetem bölcsészkarán 1953-56-ban magyar és lengyel irodalmat hallgatott. Részt vett az 56-os forradalomban, melynek bukása után Angliában telepedett le. 1957-62-ben az oxfordi egyetemen folytatott tanulmányokat és irodalomtörténetből disszertált. Közben, 1960-61-ben Indonéziában tanult, majd az amerikai Berkeleyben lenvelt és madvari tanított. 1964-65-

47: nagykövet Bernben. • Tag: MNB. • Publ.: Látóhatár, Argentines Tagesblatt.

M: Report on the Real Events in Hungary from the Beginning of 1945 to the End of 1947. (Buenos Aires, 1948).

I: MÉR. - Hung.A.2.

Gordon Reusz (1912? - Bp., 1988. jún. 7.): újságíró, író. • Lh.: Ausztrália. • Korr.: Az Ausztráliai Magyar Élet és a Sydney-i Magyar Élet szerk.-je. • M: Fénytelen csillagok. R. (Melbourne, 1971).

Goren, Dina: szociológus. • Lh.: Izrael. • Korr.: A Tel Aviv Univ. tanára.

Goren, S'muel - Gellért Tamás

Gorsky Vladimir (1915. - Tel Aviv, 1964.): újságíró. • Lh.: Izrael. • Publ.: Új Kelet.

Gosztonyi Ádám (1897. - ?): újságíró. • Lh.: 1921: USA. • Korr.: Világlapok tudósítója. • Publ.: Kárpát.

M: 1. Experience Unnecessary. Vigj. (New York, 1928). - 2. Ten Bellow Hell. Dr. (1929). I: Gulyás.

Gosztonyi Péter (Bp., Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., 1931. dec. 2. -): történész, könyvtáros. • Tan.: 1953: MKKE; 1962: Zürich, történelem és közigazgatás dr. • Lh.: 1956: Svájc. • Korr.: 1963: a Kelet-Európai Könyvtár (Bern) igazgatója, 1970: a Magyar Történelmi Szemle szerk. biz. tagja. • Tag: Svájci Hadtörténelmi Társulat. • Publ.: Új Látóhatár, Bécsi Napló, Népszava,

M: 1. Der Kampf um (München-Zürich, 1964) russische Krieg in Ungarn besondere Berücksichtigung Budapest. (Korawesthei Ungarische Volksaufstae ugenberichten. (Düsseldorf 1968). - 4. Der Kampf (1967). - 5. Endkampf. 15. (Wien-München-Zürich) Kampf um Berlin in A. (Düsseldorf, 1970). - 7. Admiral und Reichsverwe furt, Göttingen, 1973; m lers fremde Heere, Das 5 utischen Armeen im Ost Wien, 1976; szerb-horv. Die Rote Armee, Gesch sowjetischen Streitkräfte München, Zürich, New Deutschlands Waffengq rent 1941-1945. (Suttga - A magyar forradalom 1981., Bp. 1989). - 12. A dik világháborúban. I-III - 13. A magyar honvéd háborúban. (Róma, 1989) Budapest! Szemelvények sodik világháborús tört. (Bp. 1989). - 15. Fél 1956. A Magyar Októl chen, 1989. Bp. 1990). háború. (Bp. 1989). - 17. hadágharc honvédsége. 18. Vihar Kelet-Európa 19. Politikások, katondl chen, 1990). • I: MKK 90. - MTK

14. ábra. Szócikkek különféle életrajzi lexikonokból

10. Emlékiratok, naplók, visszaemlékezések

Nos, az egyik legproblematisabb helyhez értünk. Tudniillik minden visszaemlékezés, emlékirat, napló szerzője a saját szemszögéből írja le a történéseket, eseményeket. Nem feltétlenül a hamisítás szándékával, csupán azért, mert ők így látják. Másrészt az események és az emlékek papírra vetése között évek vagy évtizedek is eltelhetnek, ezért nem ritkán pontatlanok lehetnek egyes adatok, dátumok. Éppen ezért a kutatások folyamán alapos **forráskritikának** kell alávetnünk e dokumentumokat, különösen, ha még nem publikált, hanem kéziratban lévő munkáról van szó:

Borsányi György: Memoár, forrásérték, kritika. = Társadalmi Szemle, 1979, 34. évf., 1. sz., 45-52. p.

Ha egymásnak ellentmondanak a visszaemlékezések mit tehet a kutató? Összehasonlít, elemez, nyomoz, aztán megpróbál dönteni az igazság és a cáfolat kérdésében.

A memoár (emlékirat)

A szerző az általa megélt eseményeket összefüggéseiben írja le, gyakran szubjektív. Némileg más típus ugyan, de itt tehetünk említést az **önéletleírásról**. A memoár és az önéletleírás között az a különbség, hogy előbbiben főleg az események, a kor bemutatása áll az első helyen, míg az önéletleírásban az egyén szerepének és cselekedetének leírása foglalja el a nagyobb helyet.

Példák emlékiratokra és önéletrajzokra:

Barcza György: Diplomataemlékeim 1911-1945. Magyarország volt vatikáni és londoni követének emlékirataiból I-II. – Bp.: Európa, 1994. – 582 + 430 p.

Bethlen István emlékirata 1944. – Bp.: Zrínyi, 1988. – 174 p.

Farkas Vladimir: Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam. – Bp.: Interart, 1989. – 646 p.

Felsőcsernátoni Bod Péter önéletrajza. Bev. Jancsó Elemér. – Cluj: Minerva, 1940. – 78 p.

Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben I-II. – Bp.: Európa, 1988. – 505 + 530 p.

Hegedüs András: Élet egy eszme árnyékában. – Bp.: Bethlen Gábor K., 1989. – 424 p.

Hegedüs András: A történelem és a hatalom igézetében. Életrajzi elemzések. – Bp.: Kossuth, 1988. – 359 p.

Horthy Miklós: Emlékirataim. – Bp.: Európa-História, 1990. – 420 p.

Julius Caesar: A gall háború. – Bp.: Szukits, 1996. – 199 p.

Kállay István: Magyarország miniszterelnöke voltam 1942-1944. – Bp.: Európa-História, 1991. – 317 + 377 p.

Károlyi Mihályné: Együtt a forradalomban. Emlékezések. – Bp.: Európa, 1967. – 492 p.

Károlyi Mihályné: Együtt a száműzetésben. Emlékezések. – Bp.: Európa, 1969. – 470 p.

Kun Béláné: Kun Béla. Emlékezések. – Bp.: Magvető, 1969. – 417 p.

Méray Tibor: Nagy Imre élete és halála. – Bp.: Bibliotéka, 1989. – 383 p.

Mindszenty József: Emlékirataim. – 4. kiad. – Bp.: Szent István Társ., 1989. – 503 p.

Napoleon Szent Ilona szigetekről emlékiratai. – Bp.: Seneca, 1998. – 96 p.

Nieng Chen: Élet és halál Sanghajban. – Bp.: Novotrade, 1989. – 631 p.

Nógrádi Sándor: Történelmi lecke. – Bp.: Kossuth, 1970. – 472 p.

Nyiszli Miklós: Orvos voltam Auschwitzban. – Bukarest: Irodalmi K., 1964. – 227 p.

Oszmán aga: A gyaurok rabságában. Pasák és generálisok között. – Bp.: Balassi, 1996. – 246 p.

Pesti utca 1956. Válogatás fegyveres felkelők visszaemlékezéseiből. Szerk. Bindorffer Györgyi, Gyenes Pál. – Bp.: Századvég-1956-os Int., 1994. – 239 p.

Rákóczi Ferenc emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. A tanulmányt és jegyz. írta. Köpeczi Béla. – Bp.: Akadémiai, 1978. – 543 p.

Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940-1956 I-II. – Bp.: Napvilág, 1997. – 1122 p.

Reden, Alexander Sixtus von: Az Osztrák-Magyar Monarchia. Történelmi dokumentumok a századfordulótól 1914-ig. – Bp.: Széchényi, 1989. - 307 p.

Schmidt, Paul: Hitler tolmácsa voltam. – Bp.: Gondolat, 1971. – 399 p.

Skorzeny, Otto: Kommandós vállalkozásaim. – Bp.: Fotogold, 1998. – 319 + 16 p.

Speer, Albert: Hitler bizalmasa voltam. – Bp.: Zrínyi, 1996. – 547 p.

Vas Zoltán: Viszontagságos életem. – Bp.: Magvető, 1980. – 757 p., folytatásai: Vas Zoltán: Akkori önmagunkról. Önéletleírás II. – Bp.: Magvető, 1982. – 697 p., Vas Zoltán: Betiltott könyvem. Életem III. – Bp.: Szabad Tér, 1992. – 415 p.

Vitte, Szergej J.: Egy kegyvesztett visszaemlékezései. – Bp.: Gondolat, 1964. – 750 p.

Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből. Sajtó alá rend., bev. Bessenyei Ferenc. – Bp.: Athenaeum, 1894. – 536 p.

Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. Sajtó alá rend., az utószót, jegyz. írta Katona Tamás. – Bp.: Magyar Helikon, 1982. – 243 p.

Napló

Többnyire magánszemélyek által írt írásmű, melynek forrásértéke gyakran nagyobb, mint az emlékiratnak, hiszen az eseményekkel egy időben írták.

Goebbels, Joseph: Napló. – Bp.: Dunakönyv, 1994. – 457 p.

Paléologue, Maurice: A cárok Oroszországa az első világháború alatt. Franciaország nagykövetének naplója. – Bp.: Európa, 1982. – 472 p.

Perczel Miklós: Naplóm az emigrációból I-II. Vál., bev., jegyz. Závodszy Géza. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1977-1979. – 189 + 262 p.

Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918-1945. – Bp.: Kossuth, 1983. – 363 p.

Szálasi Ferenc börtönnaplója 1938-1940. – Bp.: Fővárosi Levéltár, 1997. – 269 p.

Széchenyi István: Napló. – Bp.: Gondolat, 1978. – 1543 p.

Török hadak Magyarországon. Kortárs török történetírók naplórészletei 1526-1566. Vál., jegyz. Kiss Gábor. – Bp.: Panoráma, 1985. – 237 p.

Útinapló

Utazási élmények hatására írták – már a középkortól – az útirajzokat, útleírásokat és naplókat. Fontos társadalmi és korrajzok. Például:

Dernschwam, Hans: Erdély – Besztercebánya – Törökországi útinapló. Bev. Tardy Lajos, jegyz. Dávid Csaba, Tardy Lajos. – Bp.: Európa, 1984. – 597 p.

Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660-1664. Az előszót, szómagy., jegyz. írta Fodor Pál. – Bp.: Gondolat, 1985. – 622 p.

Ottendorf Henrik: Budáról Belgrádba 1663-ban. Bev., ford. Hermann Egyed. – Pécs: Tolna vármegye közönsége, 1943. – 112 p.

Polo, Marco: A nagy kán birodalmában. – Bp.: Officina, 1943. – 128 p.

Ragyiscsev, Alekszandr: Utazás Pétervárról Moszkvába. – Bp.: Európa, 1979. – 243 p.

A Magyarországon megjelent emlékiratok bibliográfiái:

Kacziány Géza: A magyar mémoire-irodalom 1848-tól 1914-ig. – Bp.: Lantos, 1917. – 96 p.

Faragó Éva: A magyar memoárirodalom 1945-1980. – Bp.: FSZEK, 1983. – 134 p.

11. Statisztikák

A történelmi források közül a legfiatalabb a statisztika. Feladata: számadatok és azok tudományosan megalapozott csoportosítása révén a gazdasági, társadalmi jelenségek és összefüggések, arányok feltárása.

Hunyadi László – Mundruczó György – Vida László: Statisztika. – Bp.: Aula, 1996. – 883 p.

Statisztika. Szerk. Kovacsicsné Nagy Katalin. – Bp.: Rejtjel, 1995. – 232 p.

A hazai statisztikai irodalom kezdeteit 1798-tól számítjuk, ekkor jelent meg Schwartner Márton *Statistik des Königreichs Ungarn. Ein Versuch* c. műve (A Magyar Királyság statisztikája. Egy kísérlet). Ebben az ország földrajzi fekvését, határait, nagyságát stb. ismerteti, szól az állatállományról, a nemesekről és a gyárakról is. Követői:

Horváth, Michael: Statistica Regni Hungariae et partium eidem adnexarum. – Pozsony: Landerer, 1802. – 542 p.

Demian, Johann Andreas: Darstellung der österreichischen Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen I-IV. – Wien: Camesianischen Buchh., 1804-1807

Magda Pál: Magyarországnak és a határőrző katonaság vidékeinek legújabb statisztikai és geographiai leírása. – Pest: Trattner, 1819. – 586 p.

Nagy, Ludovicus: Notitiae politico-geographico-statistical incltyi Regni Hungariae, partimque eidem adnexarum I-II. – Budae: Landerer, 1828-1829. – 638 + 304 p.

Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben I-VI. – Pest: Trattner-Károlyi, 1836-1840

Fényes Elek: Magyarország statistikája I-III. – Pest: Trattner-Károlyi, 1842-1843

Fényes Elek: Magyarország statisztikai, birtokviszonyi és topographiai szempontból. Részletes és kiegészítő leírása az egyes vármegyéknek... városoknak, mezővárosoknak, faluknak és pusztáknak az utolsó posta feljegyzésével I. – Bp.: Ráth, 1860. – 620 p.

Hunfalvy János: Az osztrák birodalom rövid statisztikája, különös tekintettel a magyar államra. – Pest: Emich, 1867. – 215 p.

Konek Sándor: A magyar birodalom statisztikai kézikönyve. – Bp: Franklin, 1875. – 710 p.

A hivatalos statisztikai szolgálatot I. Ferenc uralkodása idején (1792-1835) szervezték meg, Fényes Elek nevéhez fűződik a magyarországi rendszer kiépítése. A Magyar Tudományos Akadémia *Statisztikai Közlemények* (1861-1864), ill. *Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények* (1865-1867) címmel több kötetet kiadott. A Központi Statisztikai Hivatal 1871-ben alakult meg. Milyen témákban készülnek statisztikák?

Népszámlálás:

II. József népszámlálásának községi adatai. Szerk. Dányi Dezső. – Bp.: KSH Népeségtud. Kutató Int., 1996. – 122 p.

A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása I-VI. – Bp.: KSH, 1912-1920

Egészségügyi felvételek:

Gyermekhalandóság és gyermek fertőző betegségek az 1901-1915. években. – Bp.: KSH, 1921. – 113 p.

Mezőgazdasági felvételek:

Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935. évben a gazdaságok (üzemek) nagysága szerint. – Bp.: M. Kir. KSH, 1941. – 721 p. stb.

De statisztikák készültek pl. hitelügyről, tanügyről stb. A modern statisztikának több ága alakult ki, így általános statisztika (elméleti kérdésekkel foglalkozik), szakstatisztikák (pl. egészségügyi), területi (egy-egy régióra, területre vonatkozik), demográfia (népeségstatisztika, népesedéstörténet), de számunkra legfontosabb a **történeti**

statisztika, mely a régi, hivatalos statisztikai szolgálat előtti összeírásokat, adatgyűjtéseket dolgozza fel statisztikai módszerek segítségével).

Fontosabb statisztikai segédkönyvekre és adattárakra néhány példa:

A történeti statisztika elmélete:

Pálfy Ilona: A történelmi statisztika. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. – Bp.: MTA, 1938. – 348-371. p.

A történeti statisztika forrásai. Szerk. Kovacsics József. – Bp.: Közgazdasági és Jogi K., 1957. – 460 p. + 16 t.

Történeti statisztika:

Család, háztartás, társadalom Budán a 19. század elején. Szerk. Bácskai Vera. – Bp.: KSH Könyvtára, 1992. - 131 p.

Nemzetközi statisztika:

The Europa Year Book. – London: Europa, 1959- köteteiben évente jelenik meg, vagy

Nemzetközi statisztikai évkönyv 1929-1957. – Bp.: Statisztikai, 1959. – 253 p.

Nemzeti (magyar) statisztikák (sorozatok):

Statisztikai évkönyv 1949/1955-re vonatkozó tárgyektől (megjelenik 1957-től)

Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1956- (megjelenik 1956-tól)

Helyi adattárak:

Területi statisztikai évkönyv ... megyére

... *megye statisztikai évkönyve* (ezeket a Központi Statisztikai Hivatal megyei igazgatóságai adják ki)

Gazdasági adattárak:

Benda Gyula: Statisztikai adatok a magyar mezőgazdaság történetéhez 1767-1867. – Bp.: Statisztikai, 1973. – 457 p.

Életszínvonalunk a felszabadulástól napjainkig. Összeáll. Zafír Mihály. – Bp.: Statisztikai, 1981. – 61 p.

Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I-II. Szerk., bev. Maksay Ferenc. – Bp.: Akadémiai, 1990. – 1110 p.

Vörös Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873-1917. – Bp.: Akadémiai, 1979. – 186 p.

Demográfiához

Bevezetés a demográfiába. Szerk. Szabady Egon. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1963. – 609 p.

Veres Judith: Statisztika és demográfia. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1988. – 218 p.

Magyarország történeti demográfiája 896-1995. Szerk. Kovacsics József. – Bp.: MTA Demográfiai Biz.-KSH, 1997. – 417 p.

Az első magyarországi népszámlálás 1784-1787. Szerk. Danyi Dezső, Dávid Zoltán. – Bp.: KSH Könyvtára-Műv. Min. Levéltári Oszt., 1960. – 389 p.

Fodor Ferenc: A Jászság demográfiája a XVII. században. – Bp.: MTA, 1934. – 21 p.

Thirring Gusztáv: Magyarország népessége II. József korában. – Bp.: MTA, 1938. – 192 p.

Bibliográfia

*Statisztikai adatforrások. Bibliográfia 1867-1967. – Bp.: KSH, 1967.
– 344 p.*

12. Jogszabályok és törvények a történettudományi kutatás szolgálatában

A **törvények** és a **jogszabályok** a történelmi megismerés fontos eszközei. Nemcsak a közigazgatásról, államhatalomról, hanem a társadalomról is képet adnak. Milyen volt a nők helyzete az ókori Izraelben? Vegyük elő a héber törvényeket...

A **törvény** olyan általánosan kötelező jogszabály, ami a társadalmi életet szabályozza. Az ember más emberek társaságában él. Az egyes ember léte esetleges, a kis csoport törékeny. Egy nagy közösség már stabil ugyan, de annál korlátozottabb a benne lévő egyén döntési joga. A **jog** a törvények összessége. Honnan ered a jog? Ez a **jogforrás**, vagyis amiből a jogi norma ered. Típusai megjelenés szerint:

1. külső jogforrás: maga a törvény,
2. belső jogforrás: a jogalkotó, pl. országgyűlés.

Típusai vonatkozás szerint:

1. közjog (*ius publicum*): alkotmány stb.,
2. magánjog (*ius privatum*): az egyén szabadsága.

Vagyis jog ott keletkezik, ahol közösség van. Kialakulása két úton történhet:

1. az államhatalom kijelenti, hogy hogyan kell cselekedni (parancs vagy tilalom),
2. olyan tételt alkalmaznak, melyet nem jelentettek be törvényként (szokásjog).

Tehát fejlődési szempontból a törvény kétféle lehet: írott vagy íratlan (szokásjog).

A szokásjog (*consuetudo*) a jogforrás legrégibb formája, alapja a szokás. A szokás akkor válik szokásjoggá, mikor a társadalom vagy annak egyes részei valamely jogszükséglet kielégítésénél mindig

ugyanúgy járnak el. Vagyis már olyan szabályok vannak, melyek megtorolják (szankcionálják) a vétkeket. A jog írásba foglalása a *codificatio*.

Jog-és államtudományi alaptan. Szerk. Szabó Miklós. – Miskolc: Miskolci Egyetemi K., 1992. – 314 p.

Az írott törvények az állam létrejötte óta léteznek, sokáig Hammurapi törvénykönyvét tartották a legrégebbinek, de találtak egy Kr. e. 22. század végi sumér törvénykönyvet is (Ur-Nammu törvényei). Hammurapi törvénykönyve az igazságszolgáltatás rendjének biztosítására törekszik, elve: *ius talio*, vagyis szemet szemért. Védi a köz érdekét, vagyonat, a csatornarendszert. Jelentősek a családi élet rendjére vonatkozó szabályok, pl. szabályozza a válást.

Általános jogtörténet. Szerk. Horváth Pál. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1991. – 529 p.

Egyetemes jogtörténet. Szerk. Horváth Pál. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. – 618 p.

Kajtár István: Egyetemes állam-és jogtörténet I. – Pécs: Dialóg Campus K., 1998. – 187 p.

Bevezetés az egyetemes állam-és jogtörténet forrásaiba. Szerk. Horváth Pál. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1989. – 385 p.

A jogtörténetben különösen jelentős a római jog. Ezek összefoglalására Justinianus idején került sor *Corpus Iuris Civilis* (Polgári Törvénykönyv címmel).

Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog. – 4. kiad. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1986. – 528 p.

Zlinszky János: Római büntetőjog. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1991. – 188 p.

Hamza Gábor – Kállay István: De diversis regulis iuris antiqui. – 9. kiad. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1986. – 45 p.

P. Szabó Béla: Előadások a római állam- és jogtörténet köréből. – Miskolc: Bíbor, 1998. – 115 p.

A tizenkéttáblás törvény töredékei. Ford., összeáll. Zlinszky János. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1990. – 50 p.

A korai középkorban már összeírják a szokásjogot. Így keletkeznek a barbár törvények (pl. *Lex Visigothorum*, *Lex Salica*). Közülük talán legjelentősebb a *Lex Salica*, mely száz szakaszból áll, 30 a lopással foglalkozik, 15 emberöléssel. A középkorban a törvényeket oklevélbe (*decretum*) foglalták.

Hajdú Lajos: A feudális államszervezet és jog története. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 114 p.

Az újkor legjelentősebb alkotása – jogi szempontból – a napóleoni törvények által ismert gyűjtemény. A *Code Napoleon* valamennyi polgárosult ország alapokmánya lett (pl. Belgiumban a mai napig erre épül a jogrendszer).

Ruszoly József: Európa jogtörténete. – Bp.: Püski, 1996. – 436 p.

Az egyházi életben az egyházjog felfogása érvényesül. Az egyházjog tudományos elnevezése *ius canonicum*. „**Egyházjogon** értjük azon intézmények és szabályok összességét, amelyben a jogeszme az egyházi élet keretein belül valósul meg. Más szavakkal: egyházjogon értjük az egyházak tevékenységének azon külső szabályait, amelyek megállapítják az egyházak szervezetét, működését és azokat a módokat, amelyekkel az egyházak híveik vallási életét szabályozzák és biztosítják.” – írja Huszti Vilmos. Igen fontos jogszabály-forrásoknak tekintendők a **zsinatok**, vagyis az egyházi vezetők egyházkormányzati és hitelvi kérdésekben döntésre hivatott összejövetelei. „A nyugati egyház a középkor derekán kezdi a **kánonjogot** tartalmazó szabályok összegyűjtését, s ezáltal az önálló egyházi jogtudomány megteremtését. Gratianus (kb. 1100-1160) bolognai szerzetes tanította először a kánonjogot az általános teológiától különválasztva. *Concordia discordantium canonum* (A

nem egyező törvények összeegyeztetése) c. munkájában (kb. 1140) összegyűjtötte és rendezte az egyházjog szétszórt anyagát, és megpróbálta az ellentmondások feloldásával használhatóvá tenni. A mű magángyűjtemény volt, de igen nagy tekintélyre tett szert, és minden előző gyűjteményt kiszorított... Az egyházjog első, a világi törvénykönyvek mintájára szerkesztett, 1917-ben kiadott gyűjteménye a *Codex Iuris Canonici*. Ennek létrehozásában jelentősen közreműködött Serédi Jusztinián, a nemzetközi hírű jogász, a későbbi esztergomi érsek és bíboros hercegprímás. Ez a latin nyelvű kódex 2414, paragrafusokra osztott kánont tartalmaz. Más nyelvre való fordítása csak igen kivételes esetben, pápai engedély alapján történhet. A második világháború kapcsán létrejött társadalmi, politikai, életszemléleti változások tükröződnek a II. vatikáni zsinat (1962-1965) egyházjogi és fegyelmi határozatait összefoglaló új kánonjogi kódexben (*Codex Iuris Canonici*, 1983). Ennek eredeti, hivatalos nyelve – mint minden fontosabb egyházi dokumentumé – a latin, de a világiak számára számtalan nyelvre lefordítva párhuzamos szöveggel adják ki. A kódex – bár formájában és tartalmában az előző kódexet követi – csupán 1752 kánont tartalmaz, azaz csaknem hétszázal kevesebbet, mint az előző, mert az időszerűtlen, meghaladott, a kor szellemével ellenkező jogszabályokat hatályon kívül helyezték.” (Husztai Vilmos készülő könyvéből idéztem.)

A törvények közül is legjelentősebb az **alkotmány** (*constitutio*). Az alkotmány az állam jogi rendjének szabályozására szolgáló alaptételek összessége. Feladata: egyén és a társadalom viszonyának szabályozása. Típusai: íratlan vagy írott. Íratlan (vagy történelmi) az az alkotmány, amikor az alapokat nem egyetlen törvény, hanem több különböző időben alkotott törvény adja. Pl. Angliában a *Magna Charta* (1215), a *Bill of Rights* (1689) vagy a felsőházról szóló törvény (1911). Az írott vagy kartális alkotmány esetében a jogi normákat egyetlen alaptörvény foglalja össze, s szinte alapkövetelmény, hogy az alapvető szabadságjogokat (személyes szabadságjogokat, pl.: emberi méltósághoz való jog, jó hírnévhez való jog, személyi sérthetetlenség joga, ill. politikai szabadságjogokat, pl. egyesülési jog, szólás-és sajtószabadság) biztosítsa.

Mezey Barna: Képviselő és alkotmány a középkori Európában. Európai parlamentarizmus-és alkotmánytörténet. – Bp.: Rejtjel, 1998. – 224 p.

Nyugat-Európa legújabb alkotmányai. Szerk. Kovács István, Tóth Károly. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1990. – 447 p.

Magyarországnak 1949 óta van írott alkotmánya (ez tulajdonképpen a Buharin által 1936-ban készített szovjet alkotmány Gerő Ernő által fordított – szinte – tükörváltozata volt), addig olyan sarkalatos törvények (*leges cardinales*) érvényesültek, mint az Aranybulla, az 1351. évi törvények, az 1485. évi nádori törvény stb.

Kövy Sándor: A magyar törvényeknek rövid summája. – Pozsony: Wéber S., 1798. – 79 p.

Beér János – Csizmadia Andor: Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeink 1001-1949. – Bp.: Gondolat, 1966. – 744 p.

Magyar alkotmánytörténet. Szerk. Mezey Barna. – 2., átdolg., jav. kiad. – Bp.: Osiris, 1998. – 433 p.

Tehát évszázadokon keresztül a szokásjog uralkodott. Elsőként Werbőczy István gyűjtötte össze az ország szokásait és jogait. Werbőczy István kancelláriai tisztviselő, majd nádor. Műve az 1514-ben született *Tripartitum*, melynek részei: Prologus és 3 fejezet (*pars*). 272 címet tartalmaz, melyek paragrafusokra oszlanak (utóbbit Szegedi János XVIII. századi jezsuita tanár készítette el). Tudni kell, hogy Werbőczy műve nem törvénykönyv, csupán jogkönyv, mivel a király – bár decretumba foglalta – nem szentesítette.

Werbőczy István Hármaskönyve. Bev., ford. Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen, a jegyz. készítette Márkus Dezső. – Bp.: Franklin, 1897. – 437 p. (reprint kiadása Pécs: Szikra, 1989)

1551-ben született meg a *Quadripartitum* (Négyeskönyv) c. szokásgyűjtemény, ami a közjoggal, a nemesi magánjoggal, a peres eljárással és a partikuláris jogokkal foglalkozott. Nyomtatásban csak

1798-ban jelent meg Zágrábban. A szokásjog tehát továbbra is megmaradt, pl. az 1791/10. tc. is kifejtette, hogy Magyarországot törvényei és szokásai szerint kell kormányozni.

Az írott törvények megszületését hazánkban Szt. István korától számítjuk. A törvénykezés főbb korszakai:

1. Szt. Istvántól az 1430-as évekig: feudális jogalkotás, decretumok,
2. 1430-as évektől 1848-ig: rendi dualizmus, tkp. Zsigmond 1435/2. decretumától számítják (a király a törvényeket a bárók, főpapok stb. tanácsára, beleegyezésével adta ki),
3. 1848-1945: a törvényeket az uralkodó hozza és az országgyűlés szentesíti,
4. 1945-től: a törvényeket az országgyűlés alkotja.

A királyi decretumokat először Zsámboki (Sambucus) János gyűjtötte össze 1581-ben, majd Móróczy Zakariás és Telegdy Miklós **Decreta** c. műve (1584), Elsőként (1696-ban) Szentiványi Márton adta könyvének a **Corpus Iuris** címet. Törvénytárak:

Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár. Az 1000-1948. évi törvénycikkek I-LXXI. – Bp., 1899-1948

Magyar jogszabályok gyűjteménye 1945- folyamatosan.

Törvénytárak:

Magyar törvények és egyéb jogszabályok mutatója. Szerk. Ladik Gusztáv et al. – Bp.: M. Kir. Kormány, 1925. – 812 p.

Magyar jogszabályok mutatója 1945-1995. – Bp.: Juros, 1996. - 679 p.

Mutatók a Hatályos jogszabályok gyűjteménye című kiadványhoz. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1998. – 920 p.

Az Erdélyi Fejedelemség törvényeit 1653-ban **Approbatæ Constitutiones** címen adták ki. 1699-ben (Apafi Mihály idején) kiadták a következő időszak törvényeit **Compilatae Constitutiones** címmel. Az utolsó erdélyi törvénykönyv az 1744-1848 közötti törvényeket foglalja össze (**Articuli Novellares**).

A magyarországi jogtörténethez ld.

Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány-és jogtörténet. – Bp.: Politzer, 1946. – 468 p.

Czizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam-és jogtörténet. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. – 560 p.

Magyar jogtörténet. Szerk. Mezey Barna. – Bp.: Osiris, 1996. – 438 p.

Különböző jogtörténeti munkák

Domanovszky Sándor: A szepesi városok árumegállító joga. Lőcse és Késmárk küzdelme az árumegállításért 1358-1570. – Bp.: MTA, 1922. – 522 p.

A janicsárok törvényei 1606 I. Ford., bev., a mutatót és szómagyarázatokat írta Fodor Pál. – Bp.: MTA Orientalisztikai Mk., 1989. – 126 p.

Mályusz Elemér: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. – Bp.: Akadémiai, 1958. – 140 p.

Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. Közli Fraknói Vilmos. – Bp.: MTA, 1899. – 366 p.

N. Szegvári Katalin: Numerus clausus rendelkezések az ellenforradalmi Magyarországon. A zsidó és nőhallgatók főiskolai felvételéről. – Bp.: Akadémiai, 1988. – 200 p.

Szőlőhegyi szabályzatok és nagyközségi törvények a 17-19. századtól. Összeáll. Égető Melinda. – Bp.: MTAK, 1985. – 208 p.

Tárkány Szűcs Ernő: Magyar jogi népszokások. – Bp.: Gondolat, 1981. – 901 p.

Tárkány Szűcs Ernő: Vásárhelyi testamentumok. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1961. – 447 p.

Perek, tárgyalások, bíráskodás

Bárdossy László a népbíróság előtt. Bev., magy. írta Pritz Pál. – Bp.: Maecenas, 1991. – 375 p.

Kállay István: Úriszéki bíráskodás a XVIII-XIX. században. – Bp.: Akadémiai, 1985. – 484 p.

Lukács Tibor: A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1979. – 503 p.

Magyarországi boszorkányperek 1529-1768 I-III. Szerk. Schram Ferenc. – Bp.: Akadémiai, 1970

Major Ákos: Népbíráskodás, forradalmi törvényesség. – Bp.: Minerva, 1988. – 448 p.

A Mindszenty-per. A dokumentumkötetet összeáll., az előszót, jegyz. stb írta Gergely Jenő, Izsák Lajos. – Bp.: Reform, 1989. – 527 p.

Nagy László: „Sok dolgot próbála Bethlen Gábor”. Erdélyi boszorkányperek. – Bp.: Magvető, 1981. – 212 p.

A nürnbergi per vádbeszédei. Az előszót írta Szabó Imre. – Bp.: Szikra, 1955. – 195 p.

Rajk-per. Vál., az epilógust írta Paizs Gábor. – Bp.: Ötlet, 1989. – 249 p.

Sándor István: A vizsgálat iratai. Tudósítás a tisztaeszlári per körülményeiről. – 2., bőv. kiad. – Bp.: Kozmosz, 1983. – 235 p.

Úriszék. XVI-XVII. századi perszövegek. Szerk. Varga Endre. – Bp.: Akadémiai, 1958. – 1104 p.

Közigazgatás

Bak Borbála: Győr szabad királyi város igazgatása 1743-1778 (tisztségviselők, alkalmazottak). – Bp.: ELTE Tört. Segédtud. Tanszék, 1980. – 227 p.

Iványi Emma: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1689-1713). – Bp.: Akadémiai, 1991. – 461 p.

A magyar állam szervei 1944-1950 I-II. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1985. – 857 p.

Veres Miklós: Tárnoki hatóság és tárnoki szék 1526-1849. – Bp.: Akadémiai, 1968. – 119 p.

Az állam

Az állam meghatározott területen élő emberek szuverenitással és kormányzattal rendelkező közössége, a mindenkori uralkodó osztály politikai hatalmának legfőbb szerve. A modern államon sokféle államszervezeti módot és intézményrendszert értünk. A modern állam **abszolút államként** keletkezett.

Anderson, Perry: Az abszolutista állam. – Bp.: Gondolat, 1989. – 715 p.

Az idők folyamán számtalan államtípus jött létre, pl. liberális, polgári, jóléti, modernizáló, totális stb.

13. Képes (ikonográfiai) dokumentumok

Hogy nézett ki Rimaszombat városa az 1850-es évek elején? Szép volt-e Zrínyi Ilona? Milyen volt Wesselényi Ferenc nádor? Minden magyarázatnál többet jelent, ha a képeket nézegetjük, s magunk próbálunk következtetéseket levonni. Nem csak azt állapíthatjuk meg,

hogy Zrínyi Ilona szép asszony volt-e, de tájékozódhatunk arról, hogy abban a korban milyen ruhákat viseltek, milyen bútorok díszítették a szobákat stb. Érdekes sztori, hogy VIII. Edward angol király hogyan mondott le a trónról a kétszeresen elvált szépasszony, Mrs. Simpson kedvéért. A király döntését talán akkor értjük meg a legjobban, ha megnézzük időskori képüket: az exkirály és az asszony cinkosan összemосolyog, még mindig lángol köztük a szerelem. Fiatalabban még inkább nem érdekelte őket sem Anglia, sem a trón, örültek, hogy együtt élhettek.

Elméleti kérdések:

Vayer Lajos: A történeti művek illusztrálása. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. – Bp.: Dunántúl Pécsi Egyetemi Ny., 1938. – 507-524. p.

Czennerné Wilhelmb Gizella: Történeti ikonográfia. In: A történelem segédtudományai. Szerk. Kállay István. – 2., bőv. kiad. – Bp.: ELTE BTK, 1986. – 331-344 p.

Több intézményben is segítenek nekünk, ha valamilyen személyről vagy témáról képet akarunk keresni, pl. a Magyar Nemzeti Múzeumban. Egy konkrét témában viszont nagyon sokat segítenek a képes könyvek (ikonográfiai dokumentumok). Nézzük a példákat!

Általános művek

Világesemények képekben. Vál. Keleti Éva. – Bp.: Képzőművészeti Alap, 1979. – 154 t. A World Press Photo képeiből válogatás.

Világtörténet képekben 1-2. – Bp.: Akadémiai, 1972-1975

1. köt. Hahn István – Kulcsár Zsuzsanna – Szabó Miklós: Az őskortól 1640-ig. – 1972. – 724 p.

2. köt. 1640-től 1970-ig. Írta Hanák Péter et al. – 1975. – 840 p.

Történelmi személyek, arcképgyűjtemények

Icones principum, procerum ac praeter hos illustrium virorum, matronamque veteris et praesentis aevi, quibus Hungaria et Transsylvania clarent. Szerk. Ehrenreich Ádám. – Bp.: Ranschburg, 1904. – 4 p. + 120 t.

Cennerné Wilhelmb Gizella: A Zrínyi-család ikonográfiája. – Bp.: Balassi, 1997. – 251 p.

Kilenc sors. Huszadik századi politikusportrék. Szerk. Megyesi Zsuzsa. – Bp.: Dorottya Galéria, 1995. – 52 p. (benne Tisza István, Károlyi Mihály, Kun Béla, Bethlen István, Horthy Miklós, Szálasi Ferenc, Rákosi Mátyás, Nagy Imre és Kádár János életét bemutató fotók)

Vitéz nagybányai Horthy Miklós élete képekben. Vál., összeáll. Vuray György. – Bp.: Faktor, 1993. – 133 p.

Országok, városok, tájak

Baines, John – Malek, Jaromir: Az ókori Egyiptom atlasza. – Bp.: Helikon, 1992. – 240 p.

Dornyay Béla: Régi tatai várképek. – Tata: Engländer, 1936. – 78 p.

Hunfalvy János – Rohbock Lajos: Magyarország és Erdély eredeti képekben I-III. – Pest-Darmstadt: Lauffer-Lange, 1859-1864. A korabeli Magyarország bemutatása több, mint 200 acélmetszettel és teljes történeti, helytörténeti áttekintéssel.

Langhena, Maria: Az ősi Mexikó. Maják, aztékok és más Kolumbus előtti népek. – Bp.: Officina '96, 1998. – 291 p.

Moynahan, Brian: Az orosz évszázad. Oroszország száz éves története képekben. – Bp.: Kossuth, 1995. – 320 p.

Rózsa György: Budapest régi látképei (1493-1800). – Bp.: Akadémiai, 1963. – 387 p. + 96 t.

Rózsa György: Régi várképek. – Bp.: Történeti Múz., 1959. – 20 p. + 22 t.

Magyarország történetét bemutató képeskönyvek

Genthon István: A magyar történelem képeskönyve. – Bp.: Egyetemi Ny., 1935. – 216 p.

Gerő András – Jalsovszky Katalin – Tomsics Emőke: Volt egyszer egy Magyarország. A századvég és a századelő világa. – Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum, 1996. – 243. p.

Jalsovszky Katalin – Tomsics Emőke – Hanák Péter: A tegnap világa. Magyarország városai a századfordulón. – Bp.: Officina Nova, 1992. – 320 p.

Magyarország története képekben. Szerk. Kosáry Domokos. – Bp.: Gondolat, 1971. – 751 p.

Magyarország történetének képeskönyve I-II. – Bp.: Képzőművészeti Alap, 1962-1969

1. köt. 896-1849. Összeáll. Cennerné Wilhelmb Gizella. – 1962. – 359 p.

2. köt. 1849-1945. Összeáll. Kiss Sándor. – 1969. – 324 p.

Rózsa György: Magyar történetábrázolás a XVII. században. – Bp.: Akadémiai, 1973. – 188 p.

Korszakok bemutatása

Ez volt a század. 100 év történelme fotókban elbeszélve. Szerk. Manfred Leier. – Bp.: Officina Nova, 1996. – 422 p.

Matthew, Donald: A középkori Európa atlasza. – Bp.: Helikon, 1989. – 247 p.

Brett, Michael – Forman, Werner: A mórok. Az iszlám Nyugaton. – Bp.: Gondolat, 1985. – 149 p.

Ölvedi Ignác – Száva Péter: A második világháború képei (1939-1945) I-II. – Bp.: Európa, 1975. – 315 + 377 p.

Taylor, A. J. P.: Az első világháború képes krónikája. – Bp.: Akadémiai, 1988. – 230 p.

Taylor, A. J. P.: A második világháború képes krónikája. – Bp.: Akadémiai, 1988. – 243 p.

Történelmi képfelvételek hamisítása

King, David: Retusált történelem. A fotográfia és a művészet meghamisítása Sztálin birodalmában. – Bp.: PolgArt, 1999. – 198 p.

14. Forráskiadványok

Az általános iskolások a források típusainak megismerésével kezdik a történelem tanulását. A forrás (kútfő) a történelmi megismerés alapja, típusai: 1. tárgyi emlékek, 2. íratlan szellemi hagyományok (pl. szokások, tánc), 3. szóbeli források (*oral history*), 4. írott források. Az írott források képezik most vizsgálódásunk tárgyát.

A források tanulmányozásánál elengedhetetlen a **forráskritika**. Elveit nem könnyű megfogalmazni, fő feladata annak megállapítása, hogy az adott forrás:

1. hiteles-e,
2. szavahihető-e?

A forrás lehet eredeti, másolat vagy hamisítvány. A forráskritika során tisztáznunk kell a forrás keletkezésének helyét, időpontját, a létrehozó személyét stb. A forráskritika módjai:

1. külső kritika (a külső megjelenést vizsgálja, pl. bizonyos tintával írhattak-e korabeli dokumentumot),
2. belső kritika: mit takar a tartalma.

Hóman Bálint: A forráskutatás és a forráskritika története Magyarországon. – Bp.: Egyetemi Ny., 1925. – 42 p.

Hóman Bálint: Történetírás és forráskritika. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1938. – 791 p.

Karácsonyi János: A hamis, hibás keltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. A Történelmi Tár 1908. évi számában megjelent „Pótlások...”-kal kiegészítve. Szerk. Koszta László. – Szeged: JATE, 1989. – 183 p. Az eredeti könyv 1902-ben jelent meg.

Középkori kútfőink kritikus kérdései. Szerk. Horváth János, Székely György. – Bp.: Akadémiai, 1974. – 384 p.

Unger Mátyás: Bevezetés a források ismeretébe és a forráselemzésbe. – Bp.: OPI, 1985. – 144 p.

Oklevelek

A levéltárakról szóló fejezetben (21-26. p.) már szót ejtettem az oklevelekről, most nézzük az oklevéltannal (*diplomatica*) foglalkozó elméleti művek legfontosabbjait:

Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. A magyarországi középkori okleveles gyakorlat ismertetése. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1930. – 269 p., hozzá kapcsolódó gyakorlókönyv:

Középkori oklevélszövegek. Az oklevéltanba való bevezetés céljaira. Összeáll. Szentpétery Imre. – Bp.: Egyetemi Ny., 1927. – 123 p.

Meisner, Heinrich Otto: Újkori oklevél-és irattan. – Bp.: Levéltárak Orsz. Központja, 1954. – 110 p.

Más elméleti munkák:

Mályusz Elemér: 1526 előtti okleveleink forrásértéke. = Történelmi Szemle, 1967, 10. évf., 4. sz., 416-429. p.

Szabó Erzsébet: A comissiós és relatiós oklevelek a középkorban. – Debrecen: Városi Ny., 1927. – 16 p.

Szilágyi Loránd: Oklevéltan és általános történet. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. – Bp.: Dunántúl Pécsi Egyetemi Ny., 1938. – 440-453. p.

Árpád-kori oklevélgyűjtemények:

Szentpétery Imre: Az árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica I/1-2.-II/1. – Bp.: MTA, 1923-1943. Folytatása: Borsa Iván: Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke II/2-4. – Bp.: Akadémiai, 1961-1987

Árpád-kori oklevelek 1001-1196. Szerk. Györffy György. – Bp.: Balassi, 1997. – 147 p + 49 t.

Diplomata Hungariae Antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertin. Magyarország legrégibb oklevelei, valamint a magyar történelemre vonatkozó levelek és írások I. 1000-1131. – Bp.: Akadémiai, 1992. – 488 p.

Az Anjou-korhoz:

Anjou-kori oklevéltár. Documenta Res Hungaricae tempore regum andegavensium illustriant I. kötettől. Szerk. Kristó Gyula. – Bp.-Szeged: JATE, 1990-

Zsigmond-korhoz:

Zsigmond-kori oklevéltár I-V. Összeáll. Mályusz Elemér, Borsa Iván. – Bp.: Akadémiai, 1951-1958

1. köt. 1387-1399. – 1951. – 795 p.

2. köt. 1400-1406. – 1956. – 658 p.

3. köt. 1407-1410. – 1958. – 630 p.

4. köt.

5. köt. 1415-1416. – 1997. – 850 p.

Helytörténethez:

Adatok Kiskun-Halas város történetéhez I-III. Összegyűjtötte Nagy Szeder István. – Kiskunhalas: Hungária Ny., 1924-1926. – 127 p.

Egyéb:

XV. századi pápák oklevelei I-II. Kiad. Lukcsics Pál. – Bp.: MTA

1. köt. V. Márton pápa (1417-1431). – 1931. – 317 p.

2. köt. IV. Jenő pápa és V. Miklós pápa. – 1938. – 397 p.

Erdélyi okmánytár. Codex diplomaticus Transsylvaniae. Szerk. Jakó Zsigmond. – Bp.: Akadémiai, 1997-

Fejérpataky László – Áldásy Antal: Pápai oklevelek. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1926. – 76 p.

Szentpétery Imre: A borsodmonostori apátság árpádkori oklevelei. – Bp.: MTA, 1916. – 134 p.

Székely oklevéltár 1219-1776. Közzéteszi Barabás Samu. – Bp.: MTA, 1934. – 490 p. Folytatása: Székely oklevéltár. Közzéteszi Demény Lajos, Pataki József. – Bukarest-Bp.: Kriterion-Gondolat, 1983-

1. köt. Udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek 1569-1591. – 1983. – 395 p.

2. köt. Udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek 1591-1597. – 1985. – 438 p.

3. köt. Udvarhelyszéki törvényszéki jegyzőkönyvek 1598-1600. – 1994. – 441 p.

Magyar-zsidó oklevéltár I. kötettől. – Bp.: Magyar Izr. Orsz. Képvisellete; Izr. Magyar Irod. Társ., 1903-

Forrásgyűjtemények

Egyes országok történetéhez forrásgyűjtemények:

Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis I. Sajtó alá rend. Thallóczy Lajos, Konstantin Jircek, Sufflay Emil. – Vindobona: Holzhausen, 1913. – 291 p.

A honfoglaláskori és középkori Magyarország történetéhez:

Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba I-IV. Egyetemi jegyzet. Szerk. Hajdú Péter, Kristó Gyula, Róna-Tas András. – Bp.: Tankönyvkiadó

Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. – Bp.: Akadémiai, 1988. – 362 p.

III. Béla emlékezete. Vál., ford., jegyz. írta Kristó Gyula, Makk Ferenc. – Bp.: Magyar Helikon, 1981. - 214 p.

A tatárjárás emlékezete. Vál., szerk., jegyz. Katona Tamás, bev. írta Györffy György. – Bp.: Európa, 1987. - 469 p.

Moldvai csángó-magyar okmánytár 1476-1706 I-II. Szerk., bev., jegyz. írta Benda Kálmán. – Bp.: Magyarságkutató Int., 1989. – 849 p.

Magyarország 1526-1790:

A magyar jakobinus mozgalom iratai I-III. Sajtó alá rend. Benda Kálmán. – Bp.: Akadémiai, 1952-1957

Magyarország 1790-1914:

Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790-1848. Szerk., bev. Szekfü Gyula. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1926. – 664 p.

Ember Győző: Iratok az 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1951. – 280 p.

Munkások és parasztok mozgalmai 1849-1867. Iratok. Összegyűjt. Sashegyi Oszkár. – Bp.: Magyar Orsz. Levéltár, 1959. – 534 p.

Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában I-V. Összeáll., jegyz. Kemény G. Gábor. – Bp.: Akadémiai, 1952-1971

Magyarország 1914-1945:

Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháború korából 1914-1918. Összeáll. Iványi Emma. – Bp.: Akadémiai, 1960. – 581 p.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945 I-III. Összeáll., jegyz. Karsai Ervin. – Bp.: Magyar Orsz. Levéltár, 1953-1959

A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között I-II. Összeáll. Beke Margit. – München-Bp.: Aurora, 1992. – 520 p.

A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933-1944. Összeáll., sajtó alá rend., bev. Ránki György et al. – Bp.: Kossuth, 1968. – 1006 p.

1956:

1956 és a politikai pártok. Politikai pártok az 1956-os forradalomban. 1956. október 23. – november 4. Szerk. Vida István. – Bp.: Jelenkorkut. Biz., 1998. – 571 p.

1956 vidéki sajtója. Összeáll. és szerk. Izsák Lajos, Szabó József, Szabó Róbert. – Bp.: Korona, 1996. – 823 p.

Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai. Összeáll., ford., bev. Tischler János. – Bp.: Windsor, 1996. – 253 p.

Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. Szerk. Vjacseszlav Szereda, Rainer M. János. – Bp.: 1956-os Int., 1996. – 260 p.

Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Vál., az előszót és jegyz. írta Vjacseszlav Szereda, Alekszandr Sztikalin. – Bp.: Móra, 1993. – 327 p.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I-III. Szerk. Horváth Ibolya et al. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1992-1994

1. köt. Kúriai teljes ülések, ÁVH-s kihallgatások, „Párt”-ítéletek, rehabilitációk, az '56-os megtorlás iratai. – 1992. – 754 p.

2. köt. *Kúriai teljes ülések, vizsgálatok és „vallomások”, „Párt”-ítéletek, elvi határozatok, az '56-os megtorlás iratai.* – 1993. – 896 p.
3. köt. *Kúriai teljes ülések, államvédelmi felülvizsgálatok, „Párt”-ítéletek, törvényességi óvások, tárgyalási jegyzőkönyvek.* – 1994. – 915 p.

A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. Gál Éva et al. – Bp.: Századvég-1956-os Int., 1993. – 242 p.

Rásó József: 1956 dokumentumai a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1998. – 196 p.

Rendőrségi napi jelentések 1956. október 23. – december 12. Összeáll., bev. Kajári Erzsébet. – Bp.: Belügyminisztérium, 1996. – 571 p.

Sortűzek I-II. Szerk. Kahler Frigyes. – Lakitelek: Antológia, 1993-1994. – 212 + 584 p.

Pártprogramok:

Magyarországi pártprogramok 1919-1944. Szerk. Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc. – Bp.: Kossuth, 1991. – 588 p.

Pártok és pártprogramok Magyarországon 1944-1948. Szerk. Balogh Sándor, Izsák Lajos. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1977. – 438 p.

Párthatározatok:

A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948. Szerk. Rákosi Sándor, Szabó Bálint. – Bp.: Kossuth, 1967. – 655 p.

A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948-1956. Főszerk. Izsák Lajos. – Bp.: Napvilág, 1998. – 524 p.

A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962. Sajtó alá rend. Vass Henrik, Ságvári Ágnes. – Bp.: Kossuth, 1973. – 744 p.

A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985-1989. Szerk. Vass Henrik. – Bp.: Interart, 1994. – 795 p.

Nemzetközi iratok:

100 okmány a háború előzményeinek történetéhez. Szemelvények a hivatalos német Fehérkönyvből. – Bp.: Pfeifer, 1939. – 240 p.

Finn kék-fehér könyv. A Szovjetunió viszonya Finnországhoz a moszkvai béke után. – Bp.: Magyar-Finn Társ., 1942. – 46 p.

Nemzetközi szerződések I-IV. Összeáll. Horváth Jenő. – Bp.: Stephaneum, 1921-1922

1. köt. Az 1815-iki status quo megalkotása 1809-1825.

2. köt. Anglia és a Szent Szövetség 1815-1848

3. köt. A közép-európai kérdés rendezése 1848-1871

4. köt. A világpolitika szerződései 1871-1920

Egyes személyek iratai:

Bibó István (1911-1979). Életút dokumentumokban. Vál., összeáll. Huszár Tibor. – Bp.: 1956-os Int.-Osiris, 1995. – 757 p.

Horthy Miklós – a dokumentumok tükrében. Közzéteszi H. Haraszti Éva. – Bp.: Balassai, 1993. – 118 p.

Horthy Miklós titkos iratai. Magy., jegyz., szerk. Szinai Miklós, Szűcs László. – Bp.: Kossuth, 1963. – 533 p.

Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és okirattára I-II. Közzétette, bev., jegyz. Lukinich Imre. – Bp.: MTA, 1935. – 640 p.

Kortársak feljegyzései:

Bíborbanszületett Konstantin: A birodalom kormányzása. – Bp.: Közoktatási K., 1950. – 348 p.

Cicero, Marcus Tullius: Philippicák Marcus Antonius ellen. Az utószót és a jegyz. írta Maróti Egon. – Bp.: Európa, 1990. – 359 p.

Diaconus, Paulus: A longobardok története. Ford., életrajzzal és magyarázó jegyz. ell. Gombos F. Albin. – Brassó: S.n., 1901. – 296 p.

Jordanes: A gótok eredete és tettei. Ford., bev., magyarázó jegyz. ell. Bokor János. – Brassó: S.n., 1904. – 173 p.

Szerémi György: Magyarország romlásáról. – Bp.: Szépirodalmi, 1977. – 402 p.

Teljes okmánytárak: a Magyar Tudományos Akadémia 1857-ben indította a *Magyar Történelmi Emlékek* sorozatát, mely egészen az I. világháború végéig jelent meg. Alsorozatai: *I. Okmánytárak. II. Írók. III. Magyar országgyűlési emlékek és Erdélyi országgyűlési emlékek. IV. Diplomáciai emlékek.* Ugyancsak fontos sorozat: *Török-magyar kori történeti emlékek. I. Okmánytár. II. Írók.*

Krónikák és gesták

A középkori elbeszélő történeti irodalom műfajai: krónikák, gesták, annalesek, viták, legendák. Röviden mindegyikről:

- **krónika:** az események elmondásának sorrendjét az idő határozza meg (elnevezése a *kronosz*-ból), az események leírását általában a világ teremtésétől kezdik,
- **gesta (história):** egy témáról szól, nem a világ történelmét írja le, csupán egyetlen nép történetét,
- **annales:** évkönyv, tehát évente ismerteti az eseményeket (pl. sáskajárás, tűzvész, aszály),
- **vita:** életrajz (önéletrajz vagy mások által írott),
- **legenda:** szentek életét írja le.

Elméleti kérdések és forrásérték:

Györffy György: Krónikáink és a magyar őstörténet. – Bp.: Néptud. Int., 1948. – 189 p.

Néhány példa középkori elbeszélő történeti irodalomra:

Anonymus: Gesta Hungarorum. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Jegyz. Pais Dezső– Bp.: Magyar Helikon-Európa, 1975. – 172 p.

Bécsi Képes Krónika. Közzéteszi és bev. Volf György. – Bp.: MTA, 1874. – 381 p.

Bonfini, Antonio: Rerum Hungaricarum Decades I-IV. – Lipcse: Teubner, 1936-1941

Budai Krónika. Chronica Hungarorum. Bev. Fraknói Vilmos. – Bp.: Ranschburg, 1900. – 34 p. Újabb kiadása: Chronica Hungarorum. Az utószót írta Soltész Zoltánné. – Bp.: Magyar Helikon, 1973. – 138 p.

Gesta Romanorum avagy magyarul a rómaiak viselt dolgai és egyéb históriák. – Bp.: Egyetemi Ny., 1943. – 114 p.

Képes Krónika. A tanulm. írta Dercsényi Dezső, Kristó Gyula, Csapodiné Gárdonyi Klára. – Bp.: Európa, 1986. – 561 p.

Kézai Simon mester magyar krónikája. – Pest: Ráth, 1862. – 100 p.

Magyar legendák és gesták. Összeáll. Bíró Bertalan. – Bp.: Argumentum, 1997. – 376 p.

A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikák híradásai. Sajtó alá rend. Györffy György. – Bp.: Gondolat, 1986. – 355 p.

Thuróczy János: Chronica Hungarorum. Magyarok Krónika. – Bp.: Magyar Helikon, 1957. – 213 p.

A legtöbb krónika, gesta stb. külső megjelenési formája a **kódex**, melyekkel önálló tudomány, a kodikológia foglalkozik. Kódexekről szóló művek, ill. kódexjegyzékek:

A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár codexeinek címjegyzéke. – Bp.: Egyetemi Ny., 1881. – 193 p.

Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt I-III. – Bp.: MTA, 1988-1993

Csapodi Csaba: Catalogus collectionis codicum Latinorum et Graecorum. – Bp.: MTA, 1985. – 283 p.

Csapodi Csaba: A „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény. – Bp.: MTA, 1973. – 133 p.

Csapodiné Gárdonyi Klára: Humanista kódexek nyomában. – Bp.: Magvető, 1978. – 146 p.

Microcard catalogue of the rare Hebrew codices, manuscripts and ancient prints in the Kaufmann Collection. Bev. Goldziher Ignác. – Bp.: MTA, 1959. – 44 p.

Néhány kódexkiadás:

Virginia-kódex. XVI. sz. eleje. A nyelvemlék hasonmás és betűhű átirata. Bev., jegyz., közléteszi Kovács Zsuzsa. – Bp.: Magyar Nyelvtud. Társ., 1990. – 346 p.

Weszprémi-kódex. XV. sz. első negyede. Bev., jegyz. Pusztai István. – Bp.: Magyar Nyelvtud. Társ., 1988. – 334 p.

Kézirat-és forráskatalógusok, -bibliográfiák

Bartoniék Emma: Magyar történeti forráskiadványok. – Bp.: M. Tört. Társ., 1929. – 203 p.

Hellebrant Árpád: Diplomatariumok és monumenták a M. Tudományos Akadémia Könyvtárában. – Bp.: MTA, 1909. – 172 p.

Lukinich Imre: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat-és kéziratgyűjteményének ismertetése. – Bp.: MTA, 1935. – 121 p.

Moravcsik Gyula: A magyar történet bizánci forrásai. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1934. – 256 p.

Az Országos Széchényi Könyvtár magyar nyelvű újkori kötetes kézíratainak katalógusa I-III. – Bp.: OSZK, 1956. – 1187 p.

Régi könyvek és kéziratok. Összáll. Pintér Márta. – Bp.: OSZK, 1974. – 379 p.

Rejtő István: Zalka Máté kézíratos hagyatéka. – Bp.: MTA, 1966. – 51 p.

Szelestei N. László: Bél Mátyás kézíratos hagyatékának katalógusa. – Bp.: MTA, 1984. – 299 p.

15. Szöveggyűjtemények és chrestomathiák

Az olvasókönyvek

egyes, tehát magyar és egyetemes történelemhez egyaránt kapcsolódó szemelvényeket tartalmaznak.

Történelmi olvasókönyv. Forrásszemelvények I-VIII. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. Forrásszemelvények az ókori Kelet, Görögország és Róma tanításához. Összeáll. Filla István, Waczulik Margit. – 264 p.

2. köt. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (476-1640) és Magyarország története (1526-ig) tanításához. Szerk. Makkai László. – 354 p.

3. köt. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (1640-1849) és Magyarország története (1526-1849) tanításához. Összeáll., jegyz., bev. Unger Mátyás. – 443 p.

4./1. köt. Forrásszemelvények az egyetemes és a magyar történelem tanításához (1849-1914). Összeáll., bev., jegyz. Kislaki Károly. – 322 p.

4./2. köt. Forrásszemelvények az egyetemes és a magyar történelem tanításához (1914-1962). Összeáll., bev., jegyz. Almási János. – 318 p.

5. köt. Forrásszemelvények a magyar munkásmozgalom történetéből. Szerk. Vágó Márta, Vértes Róbert. – 374 p.

6. köt. *Forrásszemelvények a magyar hazafias és honvédő hagyományok történetéből.* Szerk. Eperjessy Géza, Bodó László, Szabolcs Ottó. – 323 p.

7/1-2. köt. *Forrásszemelvények a magyar társadalom életéből.* Szerk. Mann Miklós, Szabolcs Ottó. – 215 + 376 p.

8. köt. *Forrásszemelvények az 1918-19. évi magyarországi forradalmak történetéből.* Összeáll., jegyz. Szabolcs Ottó. – 446 p.

Történelmi olvasókönyv. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994

1. köt. *Ókor.* Összeáll. Borhy László. – 269 p.

2. köt. *Középkor, kora újkor.* Összeáll. Várkonyi Gábor. – 248 p.

3. köt. *XX. század.* Összeáll. Kovács Gábor. – 254 p.

Chrestomathiák és szöveggyűjtemények

Ókori történeti chrestomathia. Egyetemi segédkönyv. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997

1. köt. *Ókori keleti történeti chrestomathia.* Szerk. Harmatta János. – 411 p.

2. köt. *Görög történeti chrestomathia.* Szerk. Borzsák István. – 291 + 16 p.

3. köt. *Római történeti chrestomathia.* Szerk. Borzsák István. – 287 p.

Egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Középkor. Egyetemi segédkönyv. – Bp.: Tankönyvkiadó

1/1-2. köt. *Európa és Közel-Kelet IV-XV. század.* Szerk. Jónás Ilona. – 835 p.

Új-és legújabbkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Egyetemi segédkönyv. – Bp.: Tankönyvkiadó

1/1. köt. *Nyugat-Európa és Amerika 1789-1918.* Szerk. Urbán Aladár. – 516 p.

½. köt. *Nyugat-Európa és Amerika 1789-1918.* Szerk. Urbán Aladár. – 864 p.

2/1. köt. *Nyugat-Európa és az Egyesült Államok 1918-1939.* Szerk. Almási János, Girus Károly, Kis Aladár. – 591 p.

2/2. köt. *Nyugat-Európa és az Egyesült-Államok 1939-1945.* Szerk. Almási János, Girus Károly, Kis Aladár. – 411 p.

3. köt. Nyugat-Európa, az Egyesült-Államok és a nemzetközi helyzet 1945-1955. Összeáll. Zsigmond László, Babirák Ilona, Balogh András. – 518 p.

4. köt. Kelet-Európa 1789-1900. Szerk. Niederhauser Emil. – 439 p.

5/1. köt. Kelet-Európa 1900-1945. Szerk. Dolmányos István. – 458 p.

5/2. köt. Kelet-Európa 1900-1945. Szerk. Dolmányos István. – 262 p.

6/1. köt. Kelet-Európa 1944-1976. Szerk. Dolmányos István. – 360 p.

6/2. köt. Kelet-Európa 1944-1976. Szerk. Dolmányos István. – 399 p.

Államéletrajzok. Összeáll. Németh György. – 2., jav. kiad. – Bp.: Osiris, 1998. – 221 p.

A demokrácia bölcsője. Összeáll., bev. Sarkady János. – Bp.: Gondolat, 1960. – 234 p.

Görög történetírók. Vál., szerk., az utószót írta Ritoók Zsigmond. – Bp.: Európa, 1988. – 697 p.

Római történelem. Szöveggyűjtemény. Szerk. Borhy László. – Bp.: Osiris, 1998. – 521 p.

Szöveggyűjtemény az egyetemes történelem tanulmányozásához (1789-ig). Főiskolai jegyzet. Szerk. Polányi Imre. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 375 p.

Szöveggyűjtemény az egyetemes történelem tanulmányozásához (1789-1966). Főiskolai jegyzet. Szerk. Polányi Imre. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 377 p.

Hadtörténeti szemelvények a világháborúból. – Bp.: M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár, 1926. – 425 p.

Szöveggyűjtemény a legújabbkori egyetemes történelem tanulmányozásához 1945-1960. Egyetemi jegyzet. Összeáll. Almási János. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 416 p.

A Varsói Szerződés szervezete. Dokumentumok 1955-1985. – Bp.: Külügyminisztérium, 1986. – 513 p.

Magyar történelemmel kapcsolatos szöveggyűjtemények

Magyar középkor. Az államalapítástól Mohácsig (Forrásgyűjtemény). Szerk. Nagy Gábor. – S.l.: Könyves Kiadó, 1995. – 523 p.

Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához. Egyetemi segédkönyv. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. 1000-től 1526-ig. Szerk. Lederer Emma. – 394 p.

2. /1-2. köt. 1526-1790. Szerk. Sinkovics István. – 1099 p.

Magyar história 1526-1608. Forrásgyűjtemény. Szerk. Nagy Gábor. – Debrecen: Tóth Könyvkereskedés, 1998. – 536 p.

Szemelvények az újkori magyar történeti forrásokból (1790-1849). Szerk. Szabad György, Tóth Ede. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 403 p.

Szöveggyűjtemény a magyar történelem forrásaiból (1790-1962). Főiskolai jegyzet. Szerk. Nagy József. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 336 p.

Dokumentumok a magyarországi népi demokratikus forradalom és a szocializmus építése történetéből (1944. november – 1975. március). Szerk. Farkas András. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 560 p.

Egyes országok történetére vonatkozó szöveggyűjtemények

Amerikai Egyesült Államok:

Urbán Aladár: Dokumentumok az Egyesült Államok történetéhez 1774-1918. Szerk. Urbán Aladár. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 329 p.

Közel-és Közép-Kelet:

Dokumentumok a Közel-és Közép-Kelet történetéhez (1914-1980). Szerk. Lugosi Győző. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 511 p.

Németország:

Németország újkori története (1789-1871) I-IV. Szöveggyűjtemény. Vál., bev., jegyz., szerk. Hegyi András. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. A francia forradalom és a császárság időszaka (1789-1815). – 108 p.

2. köt. A restauráció kora (1815-1848). – 124 p.

3. köt. Forradalom és ellenforradalom Németországban (1848-1849). – 154 p.

4. köt. A nemzeti egység megteremtése (1849-1871). – 256 p.

A német kérdés 1945-1965. Dokumentumgyűjtemény. Összeáll. Almási János. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1970. – 327 p.

Szovjetunió:

Olvasókönyv a Szovjetunió története tanulmányozásához I-III. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. 1917-1926. Szerk. Hegedűs Viktor, Honfi József, Popovics György. – 1956. – 602 p.

2. köt. Szerk. Honfi József, Józsa Antal, Popovics György. – 1958. – 723 p.

3. /1-2 köt. Szerk. Honfi József, Józsa Antal, Popovics György. – 1961. – 671 + 567 p.

A Szovjetunió története 1945-1972. Válogatott dokumentumok. Szerk. Honfi József. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1972. – 543 p.

Példák szakterületi szöveggyűjteményekre

Jogtörténet:

Ijjas József – B. Kállai István: Szemelvények a középkori állam és jog tanulmányozásához. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 121 p.

Munkásmozgalom-történet:

Dokumentumok és szemelvények a nemzetközi munkásmozgalom történetének tanulmányozásához I-II. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. XIX. század. Szerk. Domonkos Anna. – 433 p.
2. köt. 1898-1945. Szerk. Lengyel István. – 408 p.

Politikatudomány:

Szöveggyűjtemény a politikatudományi ismeretek c. tárgy oktatásához. Összeáll. Balogh László, J. Nagy László. – Szeged: JATE, 1989. – 568 p.

16. Feladatgyűjtemények

A feladatgyűjtemények a tudás felmérésére szolgálnak. Néhány fontosabb:

Bihari Péter: Tudáspróba. – Bp.: Holnap, 1996. – 95 p.

Erdős István – Völgyesi Zoltán: Történelem. Előkészítő feladatok az érettségihez és az egyetemi-főiskolai felvételihez. – Nyíregyháza: Art-East, 1996. – 202 p.

Fejtőri. Ami a sikeres történelem felvételihez kell I-II. – Szerk. Gajda Tibor et al. – Bp.: Saldo, 1997. – 383 + 490 p.

Gálosi János: Összefoglaló feladatgyűjtemény történelemből a középiskolák számára. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1990. – 462 p.

Kapa Mátyás – Székely Gergely: Történelem. Felvételi tesztek és kérdések. – Bp.: Corvina, 1997. – 263 p.

Paróczy Erzsébet: Történelem. – Bp.: Akkord, 1996. – 134 p.

G. Szabó István – Veréb József: Történelem. Előkészítő feladatok az érettségihez és az egyetemi-főiskolai felvételihez. – 4., jav. kiad. – Bp.: Art-East, 1992. – 275 p.

A szórakoztató céllal készült feladatgyűjtemények is jól szolgálhatják a felkészülést:

Kopczewski, Jan St. – Samsonowicz, Henryk: Volt vagy nem volt? Vidám történelmi lexikon. A magyar olvasó számára átdolg., kieg. Kerényi Grácia. – Bp.: Gondolat, 1965. – 158 p.

Szabolcs Ottó – Zsoldosné Olay Ágnes: Játékos történelmi önképző. – Bp.: Ikva, 1990. – 286 p.

Székely János: Törd a fejed! – 2., jav. kiad. – Bp.: Gondolat, 1986. – 393 p.

17. Monográfiák

A monográfiák egy-egy téma részletes feldolgozását tűzik ki célul. A feldolgozás lehet analitikus (elemző) vagy szintetikus (összefoglaló). Az analízis egy vagy több kérdés megválaszolására törekszik, felsorakoztatja, szembeállítja az adatokat, míg a szintézis összefoglaló, egyesítő munka, sokszor az egész világ, vagy nemzet, régió stb. történetéről szól.

Nagy „világtörténetek”

Egyetemes történelem I-IV. – Bp.: Magyar Szemle Társ., 1935-1937

1. köt. Ókor. Szerk. Kerényi Károly. – 1935. – 704 p.

2. köt. Váczy Péter: A középkor története. – 1936. – 720 p.

3. köt. Hajnal István: Az újkor története. – 1936. – 676 p.

4. köt. Iványi-Grünwald Béla: A legújabb kor története. – 1937. – 660 p.

Az emberiség krónikája. Szerk. Bodo Harenberg. – Bp.: Officina Nova, 1990. – 1223 p.

Európa története. Szerk. Gunst Péter. – Debrecen: Csokonai, 1996. – 432 p.

Friedell, Egon: Az újkori kultúra története I-V. – Bp.: Holnap, 1989-1993

1. köt. *Középkor, pestis, misztika.* – 1989. – 211 p.
2. köt. *Reneszánsz és reformáció.* – 1990. – 204 p.
3. köt. *Barokk és rokokó.* – 1991. – 343 p.
4. köt. *Felvilágosodás és forradalom. A hétéves háborútól a bécsi kongresszusig.* – 1992. – 327 p.
5. köt. *Romantika és liberalizmus. A bécsi kongresszustól a német-francia háborúig.* – 1993. – 367 p.

A kultúra világa X. Az emberiség története. Írta Hahn István et al. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1963. – 1094 p.

Magyarok Európában. – Bp.: Háttér, 1990

1. köt. *Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig.* – 388 p.
2. köt. *Szakály Ferenc: Virágkor és hanyatlás 1440-1711.* – 368 p.
3. köt. *Kosáry Domokos: Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867.* – 464 p.

Nagy képes világtörténelem I-XII. Szerk. Marczali Henrik. – Bp.: Franklin-Révai, é.n.

1. köt. *Fogarassy Albert: A Kelet ókori népeinek története.* – 660 p.
2. köt. *Gyomlay Gyula: A görögök története a római hódítás koráig.* – 691 p.
3. köt. *Geréb József: A rómaiak története.* – 680 p.
4. köt. *Borovszky Samu: A népvándorlás kora; Goldziher Ignác: Az iszlám.* – 692 p.
5. *Mika Sándor: A hűbériség és a keresztes hadjáratok kora.* – 650 p.
6. köt. *Csuday Jenő – Schönherr Gyula: A középkori intézmények bomlása és a renaissance.* – 667 p.
7. köt. *Marczali Henrik: A reformatio kora.* – 570 p.
8. köt. *Marczali Henrik: Az ellenreformatio kora.* – 655 p.
9. köt. *Marczali Henrik: Az absolutizmus kora.* – 650 p.
10. köt. *Marczali Henrik: A forradalom és Napoleon kora.* – 664 p.
11. köt. *Marczali Henrik: A reformok kora.* – 555 p.
12. köt. *Marczali Henrik: Korunk állami és társadalmi alkotásai.* – 668 p.

Tolnai világtörténelme I-XX. – Bp.: Tolnai, 1926-1931

1. köt. *A Föld keletkezésétől a történelmi emberig.* – 1926. – 317 p.
2. köt. *Az ókori Kelet népeinek története.* – 1927. – 320 p.
3. köt. *Az ókor. Görögország története.* – 1927. – 320 p.
4. köt. *Az ókor. A Római Birodalom története I.* – 1927. – p.
5. köt. *Az ókor. A Római Birodalom története II.* – 1927. – p.
6. köt. *A középkor I. A népvándorlás kora.* – 1927. – 320 p.
7. köt. *A középkor II. A hűbériség kora.* – 1928. – 320 p.
8. köt. *A középkor III. A keresztesháborúk kora.* – 1928. – 320 p.
9. köt. *A középkor IV. A középkori intézmények bomlásának kora.* – 1928. – 320 p.
10. köt. *Az újkor I. A felfedezések kora.* – 1928. – 320 p.
11. köt. *Az újkor II. Az ellenreformáció kora.* – 1928. – 320 p.
12. köt. *Az újkor III. A nagyhatalmak kialakulásának kora.* – 1928. – 320 p.
13. köt. *Az újkor IV. A fölvilágosult önkényuralom kora.* – 1928. – 320 p.
14. köt. *A legújabb kor I. A francia forradalom kora.* – 1929. – 320 p.
15. köt. *A legújabb kor II. Napoleon kora.* – 1929. – 320 p.
16. köt. *A legújabb kor III. A reakció és a polgárosodás küzdelmének kora.* – 1929. – 320 p.
17. köt. *A legújabb kor IV. A forradalmak kora.* – 1930. – 320 p.
18. köt. *A legújabb kor V. A nemzeti államok kialakulásának kora.* – 1930. – 320 p.
19. köt. *A legújabb kor VI. A nemzeti államok megerősödésének kora.* – 1930. – 320 p.
20. köt. *A legújabb kor VII. Napjaink története.* – 1931. – 320 p.

Történelem. – Bp.: Reáltanoda Alapítvány, 1992-1996

1. köt. *A kezdetektől i.e. 500-ig.* – 270 p.
2. köt. *Kr.e. 500 – Kr. u. 1000-ig.* – 364 p.
3. köt. *1000-től 1500-ig.* – 344 p.
4. köt. *1500-tól 1789-ig.* – 335 p.
5. köt. *1789-től 1914-ig.* – 367 p.

Wells, Herbert George: A világtörténet alapvonalai. Az élet és az emberiség történetének tükröje. – Bp.: Genius 1925. – 743 p.
Reprintje: 1990

Őskor, ókor

Hahn István: Az ókor története. – Bp.: Minerva, 1967. – 254 p.

Az ókor története I-V. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. Bóna István – Gábori Miklós: [Őskor]. – 140 p.

2. köt. Hahn István – Kákosy László – Komoróczy Géza: Az ókori Kelet története. – 242 p.

3. köt. Szádeczky-Kardoss Samu: Görög történelem. – 334 p.

4. köt. Maróti Egon: A római köztársaság története. – 196 p.

5. köt. Hahn István – Maróti Egon: A római császárság története. – 124 p.

Az ókori görögök és rómaiak története. Szerk. John Boardman, Jasper Griffin, Oswyn Murray. – Bp.: Maecenas, 1996. – 879 p.

Ős-és ókortörténet. Európa, Közel-és Közép-Kelet. Szerk. Kertész István. – Bp.: Ikva, 1994. – 374 p.

Az őskor világa. Ókori civilizációk. Szerk. Jakab György. – 2., átdolg. kiad. – Bp.: AKG, 1995. – 168 p.

Polányi Imre: Az ókori világ története. Főiskolai tankönyv. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 368 p.

Renfrew, Colin: A civilizáció előtt. – Bp.: Osiris, 1995. – 321 p.

Stefány Judit – Bíró Gábor – Lőrinc László: Történelem 1. Őskor, ókor, kora középkor. – Bp.: AKG, 1998. – 324 p.

Szigeti Klára: Az ókori Kelet civilizációtörténete. – Miskolc: RMK, 1999. – 112 p.

Mezopotámia:

Klima, Josef: Mezopotámia. Ősi civilizáció és kultúra a Tigris és az Eufrátesz mentén. – Bp.: Gondolat, 1983. – 313 p. + 32 t.

Roaf, Michael: A mezopotámiai világ atlasza. – Bp.: Helikon, 1998. – 238 p.

Egyiptom:

Baines, John – Málek, Jaromir: Az ókori Egyiptom atlasza. – Bp.: Helikon, 1993. – 240 p.

Kákossy László: Az ókori Egyiptom története és kultúrája. – Bp.: Osiris, 1998. – 434 + 62 p.

Kákossy László: Ré fiai. Az ókori Egyiptom története és kultúrája. – Bp.: Gondolat, 1979. – 446 p.

Mahler Ede: Ókori Egyiptom. – Hasonmás kiad. – Bp.: Merényi, 1998. – 432 p.

Maspero, Gaston: Az ókori Egyiptom története. – Bp.: Anno, 1998. – 275 p.

Vékony Gábor – Kákossy László: Az emberiség őstörténete. Az ókori Egyiptom. – Bp.: Ikva, 1993. – 175 p.

Az ókori Görögország:

Görög történelem a kezdetektől Kr. e. 30-ig. Szerk. Németh György. – Bp.: Osiris, 1995. – 401 p.

Kerényi Károly: Görög mitológia. – Bp.: Gondolat, 1977. – 520 p. + 76 t.

Levi, Peter: A görög világ atlasza. – Bp.: Helikon, 1994. – 236 p.

Ritoók Zsigmond – Sarkady János – Szilágyi János György: A görög kultúra aranykora. – 2., átdolg., bőv. kiad. - Bp.: Gondolat, 1984. – 781 p.

Róma története:

Alföldy Géza: Római társadalomtörténet. – Bp.: ELTE, 1996. – 160 + 6 p.

Ammianus Marcellinus: Róma története. – Bp.: Európa, 1993. – 793 p.

Ferenczy Endre – Maróti Egon – Hahn István: Az ókori Róma története. Egyetemi tankönyv. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1992. – 434 p.

Livius, Titus: A római nép története a város alapításától. – Bp.: Európa, 1963. – 418 p.

A középkori világ története:

Bartoniek Emma: A középkor. – Bp.: Magyar Szemle Társ., 1933. – 78 p.

Bréhier, Louis: Bizánc tündöklése és hanyatlása I-II. – Bp.: Bizantinológiai Int. Alapítvány, 1997. – 652 p.

Charpentier, Louis: A templomos lovagok titkai. – Bp.: Holnap, 1992. – 219 p.

Duby, Georges: A katedrálisok kora. Művészet és társadalom 980-1420. – Bp.: Gondolat, 1984. – 331 p. + 32 t.

Európa a korai középkorban (3-11. század.). – Debrecen: DUP, 1998. – 425 p.

Gönczöl Enikő: A középkori Európa. – Bp.: Szent Gellért K., 1993. – 119 p.

Huizinga, Johan: A középkor alkonya. Az élet, a gazdálkodás és a művészet formái Franciaországban és a Németalföldön a XIV. és XV. században. – Bp.: Athenaeum, 1938. – 347 p. Újabb kiadása: Magyar Helikon, 1976. – 323 p.

Jónás Ilona: Európa születése. A középkori latin civilizáció rövid története. – Bp.: Ikva, 1991. – 149 p.

Kováts Zoltán: Egyetemes történelem 476-1492. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 318 p.

Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. Nyugat-Európa a XI-XV. században. – Bp.: Gondolat, 1967. – 315 p. + 42 t.

Kulcsár Zsuzsanna: Inkvizíció és boszorkánypörök. – 3., bőv. kiad. – Bp.: Gondolat, 1968. – 208 p.

Kulcsár Zsuzsanna: Rejtélyek és botrányok a középkorban. – 2., bőv. kiad. – Bp.: Gondolat, 1984. – 515 p.

Makkai László: A középkor története. – Bp.: Minerva, 1968. – 262 p.

Matthew, Donald: A középkori Európa atlasza. – Bp.: Helikon, 1989. – 245 p.

Runciman, Steven: A keresztes háborúk története I-III. – Bp.: Osiris, 1998. – 1200 p.

Ujvári Pál: A befejezetlen múlt 2. A középkor története. – Bp.: Raak Klett, 1998. – 196 p.

XV. század – 1789:

Barta János, ifj.: „Napkirályok” tündöklése. Európa a XVI-XVIII. században. – Debrecen: Csokonai, 1996. – 246 p.

Chaunu, Pierre: Európa a felvilágosodás korában. – Bp.: Osiris, 1997. – 400 p.

Chaunu, Pierre: A klasszikus Európa. – Bp.: Gondolat, 1971. – 414 p.

Furet, François: A francia forradalom története 1770-1815. – 2., jav. kiad. – Bp.: Osiris, 1999. – 342 p.

Kiss Géza: Egyetemes történelem (1640-1789). Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 300 p.

Molnár József: Középkor (1492-1640). Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 203 p.

Székely György: Fejezetek a késői középkorból. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 122 p.

Wittmann Tibor: Egyetemes történet 1500-1789. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 236 p.

Wittmann Tibor: Középkori egyetemes történelem (1566-1648). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 95 p.

A „hosszú XIX. század” (1789-1914):

19. századi egyetemes történet 1789-1890. Szerk. Vadász Sándor. – Bp.: Korona, 1998. – 526 p.

A XIX. század első fele, 1815-1848/49. Tanulási segédlet a történelem tanulásához. Szerk. Stefány Judit. – Bp.: AKG, 1995. – 198 p.

Annási Ferenc: Újkor (1789-1849). Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 343 p.

Bujdosó Emma: A nemzetállamok és a polgárság kora (1849-1914). – Bp.: AKG, 1996. – 323 p.

Furet, François: A francia forradalom története 1770-1815. – Bp.: Osiris, 1996. – 342 p.

Kozári József: Egyetemes történelem 1849-1917. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 326 p.

Ormos Mária – Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás 1814-1945. – Bp.: Osiris, 1998. – 500 p.

Roberts, Martin: Európa története 1789-1914. Az ipari forradalom és a liberalizmus kora. – Bp.: Akadémiai, 1992. – 360 p.

Székely Lajos: A francia forradalom. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 103 p.

XX. század:

A XX. század krónikája. Szerk. Bodo Harenberg. – Bp.: Officina Nova, 1994. – 1462 p.

20. századi egyetemes történet 1-3. Szerk. Diószegi István et al. – Bp.: Korona, 1996

Galántai József: Az első világháború. – Bp.: Gondolat, 1980. – 546 p.

Hobsbawm, Eric: A szélsőségek kora. A rövid 20. század története 1914-1991. – Bp.: Pannonica, 1998. – 574 p.

Hosszú Gyula: A század fele (1914-1945). – Bp.: AKG, 1996. – 381 p.

Huszedik századi egyetemes történelem 1914-1990. Szerk. Sípos Péter. – Bp.: Ikva, 1994. – 248 + 40 p.

Kövics Emma: Az európai egység kérdése és Németország 1919-1933. – Bp.: Akadémiai, 1992. – 224 p.

Nagy László: A II. világháború. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 70 p.

Ormos Mária – Incze Miklós: Európai fasizmusok 1919-1939. – Bp.: Kossuth, 1976. – 309 p.

Ormos Mária: Nácizmus – fasizmus. – Bp.: Magvető, 1987. – 573 p.

Ránki György: A második világháború története. – Bp.: Gondolat, 1973. – 651 p.

Roberts, Martin: Európa története 1900-1973. Az új barbárság kora? – Bp.: Akadémiai, 1992. – 368 p.

Sípos Péter: A második világháború és az azt követő békék. – Bp.: Ikva, 1991. – 141 p.

Nemzetközi viszonyok:

Diószegi István: A Ferenc József-i kor nagyhatalmi politikája. – Bp.: Kossuth, 1987. – 168 p. + 16 t.

Diószegi István: A hatalmi politika másfél évszázada 1789-1939. – Bp.: História-MTA TTI, 1997. – 477 p.

Diószegi István: Nemzetközi kapcsolatok története 1789-1918. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 257 p.

Diószegi István: Nemzetközi kapcsolatok története 1919-1939. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 219 p.

Dolmányos István: A szovjet-amerikai kapcsolatok története a II. világháború után I-II. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó
1. köt. 1945-1962. – 264 p.
2. köt. 1963-1980. – 251 p.

Herczegh Géza: A diplomáciai kapcsolatok története I-II. – Bp.: MKKE, 1983. – 145 + 167 p.

Gyarmatosítás:

Salgó László – Balogh András: A gyarmati rendszer története 1870-1955. – Bp.: Kossuth, 1980. – 453 p.

Salgó László: A gyarmati rendszer története 1956-1975. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 254 p.

Salgó László: A gyarmatosítás és a nemzeti felszabadító mozgalmak 1870 és 1918 között. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 178 p.

Salgó László: A gyarmatosítási mozgalmak története Ázsiában és Afrikában (1789-1918). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 189 p.

Magyar történelem

Általános művek:

Asztalos Miklós – Pethő Sándor: A magyar nemzet története ősidőktől napjainkig. – Bp.: Lantos, 1933. – 559 p.

Bertényi Iván – Gyapay Gábor: Magyarország rövid története. – 3., jav. kiad. – Bp.: Maecenas, 1995. – 657 p.

Eckhart Ferenc: Magyarország története. – Bp.: Káldor, 1933. – 324 p.

Erdély története I-III. Főszerk. Köpeczi Béla. – Bp.: Akadémiai, 1986. – 1829 p.

Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet I-V. – Bp.: Magyar Szemle Társ., 1935-1936. Reprintje: Maecenas, 1990

A magyar nemzet története I-X. Szerk. Szilágyi Sándor. – Bp.: Athenaeum, 1895-1898

A magyarok krónikája. Szerk. Glatz Ferenc. – Bp.: Officina Nova, 1995. – 816 p.

Magyarország története I-II. Szerk. Molnár Erik, Pamlényi Ervin, Székely György. – Bp.: Gondolat, 1964. – 626 + 750 p.

Magyarország története I-IV. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. Elekes Lajos – Lederer Emma – Székely György: Az őskortól 1526-ig. – 458 p.

2. köt. A késői feudalizmus korszaka 1526-1790. Szerk. H. Balázs Éva, Makkai László. – 611 p.

3. köt. A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet korszaka 1790-1849. Szerk. Mérei Gyula, Spira György. – 645 p.

4. köt. Az abszolutizmus és dualizmus kora 1848-1918. Szerk. Hanák Péter. – 663 p.

Magyarország története tíz kötetben I. kötetből. Szerk. biz. Pach Zsigmond Pál et al. – 3., jav. kiad. – Bp.: Akadémiai, 1984-

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben I-XVIII. – Bp.: M. Kir. Áll. Ny., 1887-1900

1. köt. *Bevezető kötet.* – 1887. – 594 p.
2. köt. *Bécs és Alsó-Ausztria.* – 1888. – 688 p.
3. köt. *Magyarország I. kötete.* – 1888. – 526 p.
4. köt. *Felső-Ausztria és Salzburg.* – 1889. – 604 p.
5. köt. *Stiria.* – 1890. – 412 p.
6. köt. *Karinthia és Krajna.* – 1891. – 512 p.
7. köt. *Magyarország II. kötete.* – 1891. – 656 p.
8. köt. *Az osztrák tenger mellék és Dalmácia.* – 1892. – 732 p.
9. köt. *Magyarország III. kötete.* – 1893. – 604 p.
10. köt. *Tirol és Vorarlberg.* – 1893. – 594 p.
11. köt. *Csehország I. rész.* – 1894. – 612 p.
12. köt. *Csehország II. rész.* – 1896. – 680 p.
13. köt. *Magyarország IV. kötete.* – 1896. – 600 p.
14. köt. *Magyarország és Szilézia.* – 1897. – 728 p.
15. köt. *Felső-Magyarország I. rész.* – 1898. – 444 p.
16. köt. *Galícia.* – 1898. – 886 p.
17. köt. *Bukovina.* – 1899. – 528 p.
18. köt. *Magyarország VI. kötete.* – 1900. – 480 p.

Pannon enciklopédia II. A magyarság története. Szerk. Kuczka Péter. – Bp.: Dunakanyar, 1994. – 381 p.

Unger Mátyás – Szabolcs Ottó: Magyarország története. – Bp.: Gondolat. – 418 p. (több kiadás).

Magyar őstörténet és honfoglalás (az egyik legproblematisabb terület: ahány szerző annyi elmélet, ráadásul az utóbbi években „elszaporodtak” az amatőr kutatók, akik különböző feltételezésekbe bocsátkoznak):

Bakay Kornél: A magyar államalapítás. – Bp.: Gondolat, 1978. – 238 p.

Bartha Antal: A magyar nép őstörténete. – Bp.: Akadémiai, 1988. – 402 p.

Csorba Csaba: Árpád népe. – Bp.: Kulturtrade, 1998. – 193 p.

Erdélyi István: Magyar őstörténet. – Miskolc: MBE, 1993. – 175 p.

Ferenczy Endre: A magyar föld népeinek története a honfoglalásig. – Bp.: Gondolat, 1958. – 191 p.

Kiszely István: A magyarság őstörténete I-II. – Bp.: Püski, 1996. – 859 p.

László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. – Bp.: Magyar Élet, 1944. – 512 p. Reprintje 1988-ban jelent meg.

László Gyula: A „kettős honfoglalás”. – Bp.: Magvető, 1978. – 213 p.

Makkay János: A magyarság keletkezése. – Bp.: Szerző, 1993. – 130 p.

Róna-Tas András: A magyarság korai története. – Szeged: JATE, 1995. – 329 p.

Róna-Tas András: A honfoglaló magyar nép. – Bp.: Balassi, 1997. – 427 p.

Magyarország a középkorban:

Bertényi Iván: Magyarország az Anjouk-korában. – Bp.: Gondolat, 1987. – 282 p.

Bertényi Iván: Szent István öröksége. Magyarország története az államalapítástól a rendiség kialakulásáig 1000-1440. – Bp.: Kulturtrade, 1997. – 213 p.

Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301-1526. – Bp.: Osiris, 1998. – 419 p.

Granasztói György: A középkori magyar város. – Bp.: Gondolat, 1980. – 275 p.

Györffy György: István király és műve. – Bp.: Gondolat, 1977. – 667 p.

Hóman Bálint: Magyar középkor. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1938. – 675 p.

Kristó Gyula: Az aranybullák évszázada. – Bp.: Gondolat, 1976. – 254 p.

Kristó Gyula: Magyarország története 895-1301. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 279 p.

Kristó Gyula: A tizenegyedik század története. – Bp.: Pannonica, 1999. – 182 p.

Kulcsár Péter: A Jagelló-kor. – Bp.: Gondolat, 1981. – 241 p.

Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387-1437. – Bp.: Gondolat, 1984. – 338 p. + 16 p.

Márki Sándor: Magyar középkor. – Bp.: Élet, 1914. – 295 p.

Molnár Erik: A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig. – Bp.: Szikra, 1949. – 370 p.

Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt I-II. – 2., jav. kiad. – Bp.: MTA, 1899. – 519 + 695 p. (reprintje: 1984)

Szent István és kora. Szerk. Glatz Ferenc, Kardos József. – Bp.: MTA TTI, 1988. – 256 p. + 32 t.

Zsoldos Attila: Az Árpádok és alattvalóik. Magyarország története 1301-ig. – Debrecen: Csokonai, 1997. – 280 p.

1526-1790:

Bárdossy László: Magyar politika a mohácsi vész után. – Bp.: Egyetemi Ny., 1943. – 380 p. (reprintje: 1993)

Barta Gábor: Az erdélyi fejedelemség születése. – Bp.: Gondolat, 1979. – 178 p.

Barta János: A kétfajú sas árnyékában. Az abszolutizmustól a felvilágosodásig 1711-1780. – Bp.: Gondolat, 1984. – 230 p.

Bethlen János: Erdély története 1629-1673. – Bp.: Balassi, 1993. – 671 p.

Bitskey István: Hitviták tüzeiben. – Bp.: Gondolat, 1978. – 249 p.

Hársfalvi Péter: Magyarország története 1526-1790. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 299 p.

Hegyi Klára: Egy világbirodalom végvidékén. – Bp.: Gondolat, 1976. – 292 p.

McCagg, William O.: Zsidóság a Habsburg-birodalomban 1670-1918. – Bp.: Cserépfalvi, 1992. – 217 p.

Szabó Péter: Az erdélyi fejedelemség. – Bp.: Kulturtrade, 1997. – 163 p.

R. Várkonyi Ágnes: A királyi Magyarország. – Bp.: Vince, 1999. – 207 p.

Takáts Sándor: Rajzok a török világból I-III. – Bp.: MTA, 1915-1917

1790-1918:

19. századi magyar történelem. Szerk. Gergely András. – Bp.: Korona, 1998. – 484 p.

1848-1849. A szabadságharc és forradalom története. Szerk. Hermann Róbert. – Bp.: Videopont K., 1996. – 463 p.

Boreczky Beatrix: A magyar jakobinusok. – Bp.: Gondolat, 1977. – 239 p.

Csorba László – Velkey Ferenc: Reform és forradalom 1790-1849. – Debrecen: Csokonai, 1998. – 256 + 14 p.

Diószegi István: A Ferenc József-i kor. – Bp.: Vince, 1999. – 194 p.

Gergely András – Szász Zoltán: Kiegyezés után. – Bp.: Gondolat, 1978. – 266 p.

Gratz Gusztáv: A dualizmus kora. Magyarország története 1867-1918 I-II. – Bp.: Magyar Szemle Társ., 1934. – 413 + 420 p.
Reprintje: Akadémiai, 1992

Merényi László: Boldog békeidők 1900-1914. – Bp.: Gondolat, 1979. – 237 p.

Nagy József: Magyarország története (1849-1918). Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 220 p.

Magyarország a XX. században:

1956 kézikönyve I-III. Szerk. Hegedűs B. András. – Bp.: 1956-os Int., 1996

1. köt. Kronológia. – 433 p.

2. köt. Bibliográfia. – 309 p.

3. köt. Megtorlás és emlékezés. – 388 p.

Fülöp Mihály – Sípos Péter: Magyarország külpolitikája a XX. században. – Bp.: Aula, 1998. – 494 p.

Gergely Jenő – Pritz Pál: A trianoni Magyarország. – Bp.: Vince, 1999. – 207 p.

Gosztonyi Péter: Budapest lángokban 1944-1945. – Bp.: Móra, 1998. – 188 p.

Gosztonyi Péter: Föltámadott a tenger 1956. A magyar október története. – Bp.: Népszava, 1990. – 239 p. + 21 t.

Gosztonyi Péter: Háború van, háború! Újabb szemelvények Magyarország második világháborús történetéből (1939-1945). – Bp.: Népszava, 1989. – 179 p.

Gosztonyi Péter: Légiveszély, Budapest! Szemelvények Magyarország második világháborús történelméből (1939-1945). – Bp.: Gondolat, 1989. – 202 p.

Gosztonyi Péter: A magyar forradalom története 1956. – Bp.: Áramlat, 1988. – 204 p.

Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. – Bp.: Európa, 1992. – 421 p.

Gosztonyi Péter: Magyar Golgota. A politikai megtorlások vázlatos története Magyarországon 1849-től 1963-ig és egyéb korrajzi történetek. – Bp.: Százszorszép, 1993. – 297 p. + 22 t.

Gosztonyi Péter: Politikusok, katonák, események. Adalékok Magyarország és a kelet-európai népek legújabb történelméhez. – München: Herp, 1989. – 183 p.

Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Magyarország története 1918-1920. – Bp.: Magyar Szemle Társ., 1935. – 354 p.

Horváth Csaba: Magyarország 1944-től napjainkig. – Pécs: Régió, 1991. – 281 p.

Izsák Lajos: Rendszerváltozástól rendszerváltozásig. – Bp.: Kulturtrade, 1998. – 207 p.

Kende János: Forradalomról forradalomra. Az 1918-1919-es forradalmak Magyarországon. – Bp.: Gondolat, 1979. – 225 p.

Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának és a fegyverszünet (1944-1945). – Bp.: Akadémiai, 1981. – 521 p.

Lomax, Bill: Magyarország 1956. Kieg., ford. Krassó György. – Bp.: Tudósítások, 1989. – 239 p.

Magyar '56 I-II. Szerk. Székelyhídi Ágoston. – Bp.: Magyarok Világszövetsége, 1996

1. köt. Forradalom és szabadságharc Magyarországon. Hatások a Kárpát-medencében. – 268 p.

2. köt. Megtorlás, ellenállás, emigráció Magyarországon, a Kárpát-medencében, Nyugaton. – 239 p.

Magyar hétköznapiak Rákosi Mátyás két emigrációja között 1945-1956. Írta Botos János et al. – Bp.: Minerva, 1988. – 451 p.

Magyarország a XX. században. Szerk. Balogh Sándor. – Bp.: Kossuth, 1985. – 534 p.

Magyarország története 1918-1990. Szerk. Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos. – Bp.: Korona, 1996. – 347 p.

Ormos Mária: Magyarország a két világháború között. – Debrecen: Csokonai, 1998. – 324 p.

Raffay Ernő: Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal. – Bp.: Tornado Damenija Kft., 1989. – 191 p.

Romsics Ignác: Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve. – Bp.: Gondolat, 1982. – 281 p.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. – Bp.: Osiris, 1999. – 662 p.

Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. – Bp.: Corvina, 1998. – 331 p.

Egyes országok, földrészek és népek története

Afrika:

Sík Endre: Fekete-Afrika története I-IV. – Bp.: Akadémiai, 1964-1973

Amerikai kontinens, Amerikai Egyesült Államok:

Coe, Michael – Snow, Dean – Benson, Elizabeth: Az ősi Amerika atlasza. – Bp.: Helikon, 1997. – 240 p.

Lukacs, John: Az Egyesült Államok 20. századi története. – Bp.: Gondolat, 1988. – 488 p.

Székely Lajos: Az Amerikai Egyesült Államok története (1783-1877). – Szeged: JATE, 1971. – 58 p.

Az arabok:

Benke József: Az arab országok története 1-2. – Pécs: Alexandra, 1997. – 1255 p.

Benke József: Az arabok története. – Pécs: Alexandra, 1997. – 533 p.

J. Nagy László: Az arab országok története a XIX-XX. században. – Bp.: Eötvös, 1997. – 180 p.

Ausztria:

Girus Károly: Ausztria legújabbkori története (1918. október – 1966. április). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1981. – 96 p.

Zöllner, Erich: Ausztria története. – Bp.: Osiris, 1998. – 553 p.

Balkán:

Jelavich, Barbara: A Balkán története I-II. – Bp.: Osiris, 1996. – 342 + 409 p.

Niederhauser Emil: Forrongó félsziget. A Balkán a XIX-XX. században. – Bp.: Kossuth, 1972. – 274 p.

Baltikum:

Rauch, Georg von – Misiunas, Romaud J. – Taagepera, Rein: A balti államok története. – Bp.: Osiris, 1994. – 467 p.

Bulgária:

Koszev, Dimitár – Hrisztov, Hriszto – Angelov, Dimitár: Bulgária története. – Bp.: Gondolat, 1971. – 290 p.

Csehszlovákia (Csehország, Szlovákia):

Arató Endre: Csehszlovákia története 1849-1945. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 163 p.

Fehéroroszország:

Szemujsin Dmitrij: Alba Ruthenia. Beloruszia rövid története. – Bp.: ELTE Russisztikai Közp., 1996. – 114 p.

Finnország:

Dolmányos István: Finnország története. – Bp.: Gondolat, 1972. – 437 p.

Klinge, Matti: Finnország rövid története. – Nyíregyháza: In Forma K., 1993. – 163 p.

Franciaország:

Gazdag Ferenc: Franciaország története 1945-1995. – Bp.: Zrínyi, 1996. – 293 p.

Price, Roger: Franciaország története. – Bp.: Maecenas, 1994. – 375 p.

Süpek Ottó: Esquisse d' une histoire des Français I. (Des origines á la Renaissance). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 177 p.

Zsigmond László: Franciaország története (1789-1964). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 173 p.

Görögország

Krisztoforosz, Afanaszisz: Az újkori Görögország története. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 170 p.

India:

Tenigl-Takács László: India története. – Bp.: Medicina-Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 1997. – 197 p.

Japán:

Collcutt, Martin – Jansen, Marvin – Kumakura, Isao: A japán világ atlasza. – Bp.: Magyar Könyvklub, 1997. – 239 p.

Frédéric, Louis: Japán hétköznapijai a szamurájok korában 1185-1603. – Bp.: Gondolat, 1974. – 350 p.

Hani Goro: A japán nép története. – Bp.: Gondolat, 1967. – 302 p.

Reischauer, Edwin O.: Japán története. – Bp.: Maecenas, 1995. – 336 p.

Yamaji Masanori: Japán. Történelem és hagyományok. – Bp.: Gondolat, 1989. – 308 p.

Jugoszlávia:

Kővágó László: Jugoszlávia története a második világháború után (1944-1988). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. - 176 p.

Perényi József – Arató Endre: Jugoszlávia története. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 292 p.

Kelet-Európa:

Arató Endre: Kelet-Európa története a 19. században I. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 398 p.

Halecki, Oscar: A nyugati civilizáció peremén. Kelet-Európa története. – Bp.: Osiris-Századvég, 1995. – 352 p.

A kelet-európai országok története I. Kezdetektől a kapitalizmus koráig. Egyetemi jegyzet. Szerk. Arató Endre. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 463 p.

Kína:

Ecsedy Ildikó: Ex oriente lux. Bevezetés a régi Kína társadalmának és kultúrájának történetébe. – Miskolc: MBE, 1992. – 255 p.

Kína rövid története. – Bp.: Gondolat, 1960. – 374 p.

Polonyi Péter: Kína története. – 2., átdolg., bőv. kiad. – Bp.: Maecenas, 1994. – 317 p.

Vásáry István: A régi Belső-Ázsia története. – Szeged: Szerző, 1993. – 207 p.

Korea:

Li Csen Von: Korea rövid története. – Bp.: Szikra, 1953. – 307 p.

Közel-Kelet:

Goldschmidt, Arthur: A Közel-Kelet rövid története. – Bp.: Maecenas, 1997. – 479 p.

Latin-Amerika:

Tolnai György: Latin-Amerika története (1810-1918). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 162 p.

Wittmann Tibor: Latin-Amerika története. – Bp.: Gondolat, 1978. – 483 p.

Lengyelország:

Paczkowski, Andrzej: Fél évszázad Lengyelország történetéből 1939-1989. – Bp.: 1956-os Int., 1997. – 466 p.

Perényi József: Lengyelország története. – Bp.: Gondolat, 1962. – 400 p. + 6 t.

Perényi József – Kovács Endre: Lengyelország története. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 95 p.

Szokolay Katalin: Lengyelország története. – Bp.: Balassi, 1996. – 290 p.

Mongólia:

Lőrincz László: Mongólia története. – Bp.: Gondolat, 1977. – 297 p.

Nagy-Britannia:

Egedy Gergely: Nagy-Britannia története. – Bp.: Aula, 1998. – 538 p.

Szántó György Tibor: Anglia története. – Bp.: Maecenas, 1988. – 268 p.

Ujházi Lászlóné: A brit nép története 1850-ig. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 143 p.

Németország:

Bodia, Gilbert: Németország tegnap és ma (1917-1962). – Bp.: Kossuth, 1965. – 543 p.

Collotti, Enzo: A náci Németország. A Weimari Köztársaságtól a hitleri birodalom bukásáig. – Bp.: Gondolat, 1975. – 385 p.

Fulbrook, Mary: Németország története. – Bp.: Maecenas, 1993. – 264 p.

Illényi Domokos: Németország az új európai és világrendszerben (1945-1980). Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 218 p.

A német nép története. Egyetemi jegyzet. Összeáll. Krammer Jenő. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 178 p.

Skibitzki, Bernd: A német történelem áttekintése. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 50 p.

Tokody Gyula – Niederhauser Emil: Németország története. – Bp.: Akadémiai, 1972. – 387 p.

Olaszország:

Chabod, Federico: Olaszország története 1918-1948. – Bp.: Gondolat, 1967. – 261 p.

Hearder, Harry: Olaszország rövid története. – Bp.: Maecenas, 1992. – 247 p.

Kiss Aladár: Olaszország története 1748-1968. – Bp.: Akadémiai, 1975. – 322 p.

Salvatorelli, Luigi: Olaszország története I-II. – Bp.: MTA, 1943. – 410 + 423 p.

Oroszország és Szovjetunió:

Dolmányos István: A Szovjetunió története. – Bp.: Kossuth, 1971. – 504 p.

Heller, Mihail – Nyebriks, Alekszandr: Orosz történelem 1-2. – Bp.: Osiris, 1996. – 667 + 610 p.

Oroszország története. Szerk. Szvák Gyula. – Bp.: Maecenas, 1997. – 689 p.

Szvák Gyula: A moszkvai Oroszország története. – Bp.: Magyar Russzisztikai Int., 1997. – 170 p.

Portugália:

Birmingham, David: Portugália története. – Bp.: Pannonica, 1998. – 165 p.

Románia:

Bíró Sándor: A román nép története. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 113 p.

Csatári Dániel: Románia története a XIX-XX. században. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 156 p.

Durandin, Catherine: A román nép története. – Bp.: Maecenas, 1998. – 506 p.

Raffay Ernő: A vajdaságoktól a birodalomig. Az újkori Románia története. – Szeged: JATE, 1989. – 253 p.

Spanyolország:

Anderle Ádám: Spanyolország története. – 2., átdolg. kiad. – Bp.: Pannonica, 1999. – 173 p.

Garcia, José: Spanyolország a XX. században. – Bp.: Kossuth, 1973. – 430 p.

Todero Frigyes: Spanyolország 1939-1975. – Bp.: Magvető, 1976. – 141 p.

Vilar, Pierre: Spanyolország története. – Bp.: Gondolat, 1984. – 161 p.

Vincent, Mary – Stradling, R. A.: A spanyol és portugál világ atlasza. – Bp.: Helikon, 1997. – 240 p.

Ukrajna:

Varga Lajos: Ukrajna. Történeti áttekintés. – Bp.: Magyar Russzisztikai Int., 1993. – 96 p.

A zsidók és Izrael története:

Bright, John: Izráel története. – Bp.: Ref. Zsinati Iroda, 1980. – 537 p.

Castelló, Elena Romero – Kapón, Uriel Macias: A zsidók és Európa. 2000 év története. – Bp.: Corvina, 1994. – 240 p.

Hahn István: A zsidó nép története. – Bp.: Makkabi, 1995. – 200 p.

Maspero, Gaston: A zsidók ókori története. – Bp.: Anno, 1998. – 356 p.

Potok, Chaim: Vándorlások. A zsidó nép története. – Bp.: Kulturtrade, 1994. – 290 p.

A zsidó nép világtörténete. A patriarchák korától napjainkig. Összeáll. Élie Barnavi. – Torino: Canale Printing House, 1995. – 299 p.

Szakterületek története

Agrártörténet:

Lőkös László: Egyetemes agrártörténet. – Bp.: Mezőgazda K., 1998. – 319 p.

Divat-és viselettörténet:

Ék Erzsébet: Magyarországi viseletek a honfoglalástól napjainkig. – Bp.: Littoria, 1994. – 160 p.

Kybalová, Ludmila – Herbenová, Olga – Lamarová, Milena: Képes divattörténet az ókortól napjainkig. – Bp.: Corvina, 1974. – 600 p.

Peacock, John: Nagy kosztümös könyv. Képes divattörténet az ókortól napjainkig. – Bp.: Littoria, 1993. – 223 p.

Szilvitzky Margit: Öltözködés, divat, művészet I-III. – Bp.: Corvina, 1970

1. köt. Ókor és középkor. – 83 p.

2. köt. Reneszánsz, barokk, rokokó és empire. – 102 p.

3. köt. XIX. és XX. század. – 73 p.

Várkonyi István: Hajviseletek a művészettörténet tükrében. – Bp.: Lex, 1995. – 49 p.

Gazdaságtörténet:

Berend T. Iván – Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848-1944. – Bp.: Közgazdasági és Jogi, 1973. – 382 p.

Cameron, Rondo: A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig. – Bp.: Maecenas, 1994. – 518 p.

Gunst Péter: Magyarország gazdaságtörténete 1914-1989. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. – 179 p.

Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Szerk. Honvári János. – Bp.: Aula, 1996. – 578 p.

Hadtörténet:

A háborúk és a hadművészet története. Szerk. biz. vez. Sz. Sz. Lotockij. – Bp.: Zrínyi, 1975. – 525 p.

Magyarország hadtörténete I-II. Főszerk. Liptai Ervin. – Bp.: Zrínyi, 1984-1985. – 671 + 658 p.

Markó Árpád: Magyarország hadtörténete. – Bp.: Orsz. Közoktatási Tanács, 1943. – 296 p. Reprintje: 1994.

Helytörténeti anyagra példák:

Abauj-Torna vármegye. Szerk. Molnár Endre. – Bp.: Magyar Városok és Vármegyék Monogr., 1935. – 339 p.

Balajthy József: Munkács, azaz Munkács városának és várának topographiai, geographiai, históriai és statistikai leírása. – Debreczen: Tóth, 1836. – 288 p.

Balázsy Ferenc: Heves vármegye története I-IV. – Eger: Érseki Lyceum, 1890-1897

Baranya múltja és jelene I-II. Szerk. Várady Ferenc. – Pécs: Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., 1896-1897. – 694 + 730 p.

Belitzky János: Sopron vármegye története I. – Bp.: Stephaneum, 1938. – 1015 p. + 9 térkép

Borovszky Samu: Csanád vármegye története 1715-ig I-II. – Bp.: MTA, 1896-1897. – 500 + 647 p.

Borsod vármegye. Szerk. Csíkvári Antal. – Bp.: Vármegyei Szociográfiák, 1939. – 516 p.

Csapó Kálmán: Székes-Fehérvár története. – Székes-Fehérvár: Ráder, 1861. – 156 p.

Dausz Gyula: Kőbánya múltja és jelene. – Bp.: Első Kőbányai Ny., 1913. – 215 p.

Debreczen sz. kir. város. A város múltja, jelene és jövője rövid áttekintésben. Főszerk. Csobán Endre, Csűrös Ferenc. – Bp.: Vármegyei Könyvkiadó, 1931. – 457 p.

Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 1-5. – Miskolc: Belvárosi Kulturális Menedzser Iroda-Megyei Levéltár, 1995-1998

Droppa József: Murány várának története. – Pohorella: Bahéry, 1905. – 156 p.

Ethey Gyula: Vágújhely története és a szomszédos várak. – Nyitra: Corvin, 1926. – 99 p.

Galgóczy Károly: Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megye monographiája I-III. – Bp.: Weiszmann, 1876-1877

Gyárfás Ágnes: Miskolc a századfordulón 1897-1907. – Miskolc: Városi Könyvtár, 1974. – 102 p.

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története I/1-7. köt., II/1-6. köt. – Sopron: Székely és Tsa., 1921-1943

Horváth Jenő: Váradi freskó. Nagyváradi története. – Bp.: Cserépfalvi, 1940. – 183 p.

Horváth Konstantin: Zirc története. – Veszprém: Egyházmegyei Ny., 1930. – 311 p. + 17 t.

Karácsonyi János: Békésvármegye története I-III. – Gyula: Dobay, 1896. – 522 p. + 35 t.

Komárom és Esztergom k. e. e. vármegyék múltja és jelene. Főszerk. Osváth Andor. – Bp.: Élet Ny., 1938. – 936 p. + 29 t.

Magyarország vármegyéi és városai I-XXII. Szerk. Sziklay János, Borovszky Samu. – Bp.: Apollo-Orsz. Monográfia Társ., 1896-1911

Miskolc története I. kötettől. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, 1996-

1. köt. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. – 1996. – 495 p.

2. köt. 1526-tól 1702-ig. Szerk. Szakály Ferenc. – 1998. – 600 p.

Porkoláb István: Celldömölk. Kismáriacell szabadalmaztás mezőváros története. – Celldömölk: Szagán és Hajnal, 1927. – 188 p.

Reizner János: Szeged története I-IV. – Szeged: Engel Ny., 1899-1900

Szabó István: Ugocsa megye. – Bp.: MTA, 1937. – 615 p.

Szendrey János: Miskolcz város története és egyetemes helyirata I-V. – Miskolc: Város Közönsége, 1886-1911

Tóth Kálmán: Mezőkeresztes története. – Miskolc: Magyar Jövő, 1927. – 207 p.

Unghváry Ede: Sztropkó és várának története. – Huszt: Szerző, 1912. – 183 p.

Wick Béla: Kassa története és műemlékei. – Kassa: Wiko Ny., 1941. – 446 p.

Zemplén vármegye. Szerk. Csíkvári Antal. – Bp.: Vármegyei Szociográfiák, 1940. – 252 p.

Kivégzések:

Blond, James: Kivégzések könyve. – Bp.: Kossuth, 1994. – 318 p.

Nemere István: A kivégzések története. – Pécs: Pécsi Direkt Kft., 1999. – 272 p.

Közlekedési eszközök története:

Gulaš, Štefan – Leščinský, Dušan: A vitorlás hajók története. – Bratislava: Madách, 1984. – 126 p.

Horváth Árpád: A gépkocsi regénye. – 2., átdolg. kiad. – Bp.: Zrínyi, 1972. – 354 p.

Művelődéstörténet:

Bevilaqua Borsody Béla: Pest-budai kávéházak. Kávé és kávésmesterség 1535-1935. Művelődéstörténeti tanulmány I-II. – Bp.: Athenaeum, 1935. – 1467 p. + 44 t.

Földiák András: A kultúra kis krónikája. – Bp.: MMI-Mikszáth, 1995. – 133 p.

Lederer Emma: Egyetemes művelődéstörténet. – Bp.: Káldor, 1935. – 368 p.

Magyar művelődéstörténet I-V. Szerk. Domanovszky Sándor et al. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1939-1942

1. köt. Ősműveltség és középkori kultúra. Szerk. Váczy Péter. – 1939. – 636 p.

2. köt. *Magyar renaissance. Szerk. Mályusz Elemér. – 1939. – 607 p. + 24 t.*
3. köt. *A kereszténység védőbástyája. Szerk. Lukinich Imre. – 1940. – 664 p.*
4. köt. *Barokk és felvilágosodás. Szerk. Wellmann Imre. – 1941. – 658 p. + 28 t.*
5. köt. *Az új Magyarország. Szerk. Miskolczy Gyula. – 1942. – 684 p. + 31 t.*

Magyar művelődéstörténet. Szerk. Kósa László. – Bp.: Osiris, 1998. – 569 p.

Ráth-Végh István: Az emberi butaság. – Bp.: Gondolat, 1962. – 721 p.

Orvostörténet:

Duin, Nancy – Sutcliffe, Jenny: Az orvoslás története. Az ősidőktől 2020-ig. –Bp.: Medicina, 1993. – 255 p.

Józsa László: A honfoglaló és Árpád-kori magyarság egészsége és betegségei. – Bp.: Gondolat, 1996. – 174 p.

Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek I-V. – Bp.: Hogyf Editio, 1994-1996

Mayer Ferenc Kolos: Az orvostudomány története. – Bp.: Magyar Orvostört. Társ. – TÉKA, 1988. – 382 p.

Schulteis Emil: Az orvoslás kultúrtörténetéből. – Piliscsaba: M. Tudománytörténeti Int., 1997. – 323 p.

Szabó András: A császármetszés története és ikonográfiája. – Bp.: Folium, 1996. – 185 p.

Szumowski Ulászló: Az orvostudomány története. – Bp.: Magyar Orvosi Könyvkiadó Társ., 1939. – 649 p.

Rendőrség-történet:

A fővárosi rendőrség története 1914-ig. Szerk. Kollár Nóra. – Bp.: BRFK, 1995. – 578 p.

Sajtó-és médiatörténet:

Batári Gyula: A tudományos szaksajtó kialakulása Magyarországon (1721-1867). – Bp.: OSZK, 1994. – 188 p.

Borbándi Gyula: Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története. – Bp.: Európa, 1996. – 601 p.

Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. – Bp.: Haza és Haladás Alapítvány, 1993. – 119 p.

Dezsényi Béla: Egyetemes sajtótörténet I-III. – Bp.: MÚOSZ, 1960

Fülöp Géza: Sajtótörténet, sajtóismeret. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 94 p.

Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: A magyar sajtó története. – Bp.: MÚOSZ, 1994. – 229 p.

Lévai Béla: Rádió – televízió anno... - Bp.: RTV Minerva, 1985. – 96 p.

A magyar sajtó története I-II. Szerk. Kókay György, Kosáry Domokos, Németh G. Béla. – Bp.: Akadémiai, 1979-1985

1. köt. 1705-1848. Szerk. Kókay György. – 1979. – 831 p.

2. /1-2. köt. 1848-1892. Szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla. – 1985. – 676 + 551 p.

Társadalomtörténet:

Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. – Bp.: Osiris, 1998. – 356 p.

Táplálkozástörténet:

Montanari, Massimo: Éhség és bőség. A táplálkozás európai kultúrtörténete. – Bp.: Atlantisz, 1996. – 212 p.

Tankönyvek

Az alsó-és középfokú oktatás könyvei tanulásra szolgálnak. Felsorolásukat megtaláljuk a különböző bibliográfiákban, pl.

Bakonyi Karola – Sasi Margit – Tóthpál Józsefné: Középiskolai tankönyvek 1868-1948. – Bp.: OPKM, 1989. – 261 p.

Bakonyi Karola: Nemzetiségi tankönyvek 1867-1948. – Bp.: OPKM, 1988. – 579 p.

Bakonyi Karola: Reáltanodai, reáliskolai és reálgimnáziumi tankönyvek 1867-1945. – Bp.: OPKM, 1987. – 96 p.

Az elemi és középfokú oktatás vezér-és segédkönyvei. – Bp.: Fővárosi Pedagógiai Könyvtár, 1933. – 735 p.

Sasi Margit: Középtanodai tankönyvek 1867-1905. – Bp.: OPKM, 1987. – 66 p.

Sasi Margit: Líceumi tankönyvek 1945-1948. – Bp.: OPKM, 1989. – 21 p.

Sasi Margit: Polgári iskolai tankönyvek. – Bp.: OPKM, 1989. – 26 p.

Sasi Margit: Szakközépiskolai tankönyvek 1945-1948. – Bp.: OPKM, 1989. – 27 p.

Sasi Margit: Tanítóképzői és óvó(nő)képzői tankönyvek 1868-1945. – Bp.: OPKM, 1987. – 109 p.

Tankönyvek. Könyvtárak állománygyarapítási tanácsadója 1998/1. Szerk. Balázsné Sárvári Erika, Szórá Ilona, Tóth Tünde. – Bp.: Könyvtárellátó, 1998. – 163 p.

A Tankönyvkiadó szakirodalmi kiadványai 1949-1973. Szerk. Halász Ferenc, Karlovitz János. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1974. – 292 p.

A Tankönyvkiadó szakirodalmi kiadványai 1974-1982. Összeáll. Halász Ferenc. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1983. – 178 p.

Tóthpál Józsefné: Gimnáziumi tankönyvek 1868-1944. – Bp.: OPKM, 1987. – 288 p.

Tóthpál Józsefné: Gimnáziumi tankönyvek 1945-1948. – Bp.: OPKM, 1989. – 44 p.

Tóthpál Józsefné: Ismétlő iskolai (továbbképző) tankönyvek 1868-1945. – Bp.: OPKM, 1985. – 30 p.

Tóthpál Józsefné: Szakközépiskolai tankönyvek 1868-1945. – Bp.: OPKM, 1985. – 155 p.

18. Számítógépes keresési lehetőségek

Mára a számítógép az emberiség nélkülözhetetlen részévé vált, szinte nincs is olyan munka, amiben a számítógépek ne nyújtanának segítséget. A kutatásban – így a történettudományi kutatásban – a számítógép létsükséglet, ráadásul olyan felhasználóbarát programok léteznek, hogy kis gyakorlással bárki könnyen megtanulhatja használatukat.

Mawdsley, Evan – Munch, Thomas: Számítógép a történettudományban. – Bp.: Osiris, 1996. – 189 p.

A történettudományi kutatásban az Internet és a különböző CD-ROM-ok használata nyújthat bárminél nagyobb segítséget.

Az Internet

nem más, mint számítógépes hálózatok hálózata. Talán nem is létezik olyan téma, miről ne tudnánk információt találni. Nagyjából ugyanúgy működik, mint a könyvtári katalógus:

1. konkrét honlapot keresek, ebben az esetben a www... betűkkel kezdődő címet írom a gépbe, s így jutok információkhoz,
2. valamilyen témában keresek. Ez utóbbinál a keresőprogramok valamelyikét (pl. Alta Vista, Yahoo, Magellan vagy a magyar AltaVizsla) használom. Megadom a szükséges tárgyszavakat, pillanatokon belül pedig olvashatom a „találatok számát”, s csemegézhetek a nekem fontos weboldalak között.

Az Internetről ld.:

Barta Péter – Faludi Olivér – Herkules János: Internet. – Bp.: Filum, 1998. – 98 p.

Crumlish, Christian: Internet. A rohanó embereknek. – Bp.: Maidenhead, 1996. – 291 p.

Nagy Tibor: Az Internet alapjai. – Kisújszállás: Szalay, 1997. – 160 p.

Wingate, Philippa: Internet kezdőknek. – Bp.: Park, 1988. – 47 p.

Internet és történelem:

Komáromy Gábor: Történelem az Interneten. – Bp.: Kossuth, 1998. – 151 p.

Példa téma szerinti keresésre: tegyük fel, hogy valaki a kétszeresen elvált amerikai szépasszonyba beleszeretett VIII. Edward angol királyról szeretne többet megtudni. Az Internet programról kiválasztjuk a nekünk legszimpatikusabb keresőprogramot, mondjuk az Alta Vistát. Angolul beírjuk a kulcsszavakat: VIII. Edward. A gép máris jelzi, hogy több, mint 2 millió találatunk van, tehát az Alta

Vistán 2.627.968 weboldal foglalkozik VIII. Edward-dal. Itt olvasható az első néhány:

WEB PAGES About 2,627,968 pages found. Family Filter is off

Find the right toy! **amazon.com**
Search: VIII. ED...
Books Music Movies Toys Electronics

- 1. Edward VIII**
Search for in: All Sources. General almanac. Entertainment. Sports. Dictionary. Encyclopedia. home | spotlight | sports | entertainment | US. world |...
URL: os.infoplease.com/ce6/CE016306.html
Last modified on: 3-Jun-1999 - 10K bytes - in English
[Translate]
- 2. UK Coins of Edward VIII**
...
URL: www.tclayton.demon.co.uk/monarchs/edward8.html
Last modified on: 10-Jun-1998 - 2K bytes - in English
[Translate]
- 3. Edward VIII**
in All Sources. All Almanacs. General. Entertainment. Sports. Biographies. Dictionary. Encyclopedia. Find answers in our almanacs, encyclopedia &...
URL: www.infoplease.com/ce6/CE015306.html
Last modified on: 25-May-1999 - 19K bytes - in English
[Translate]
- 4. Edward VIII Commemorative Tea Set**
Edward VIII Commemorative Tea Set. Size. tea pot: 4 1/2" height 7 1/2" diameter creamer: 2 1/2" height 5" diameter sugar: 4 1/4" height 5 1/4" diameter....
URL: www.islandtradingcompany.com/Ceramic_Art/item1455.html
Last modified on: 26-Mar-1999 - 1K bytes - in English
[Translate]
- 5. Edward VIII**
King Edward Avenue. And how it was named. A Picture of King Edward During his Military Years: How the Avenue was Named: King Edward Avenue was originally..
URL: stgeorges.bc.ca/social10/WEBPAGE/WEBPAGE...soc.edward.html
Last modified on: 19-May-1998 - 5K bytes - in English (Win 1252)
[Translate]
- 6. The Abdication of King Edward VIII**
King Edward VIII Abdicates His Throne. Click the button above to listen to Edward VIII. On January 20, 1936, David (as he was known by his family) was...
URL: www.antique-radio.org/sounds/news/ed8ab/ed8ab.html
Last modified on: 3-Jun-1999 - 2K bytes - in English

15. ábra. Találatok az Interneten

Nézzük, mit takar az egyik weblap:

KING EDWARD VIII

British Monarch

FOUR GOOD LINKS:

- Edward VIII of Windsor
The official palace biography
- Edward VIII
Brief biography from British and Irish Heritage pages
- King Edward VIII Lineol Figure
Brief biography and a little antique figurine
- The Royal Auction of the Windsors' Collection
1997 CNN story that has tidbits between the lines

VITAL STATS:

- **Born:**
23 June 1894
- **Birthplace:**
Surrey, England
- **Death:**
28 May 1972
- **Best Known As:**
King of England who abdicated to marry a divorced American

The eldest son of George V, as Prince of Wales Edward (known to his family as David) served in World War I and was the first member of British royalty to become a pilot. His brief reign — only 326 days — was overshadowed by his decision to abdicate the throne in order to marry a twice-divorced American woman, Wallis Simpson. Upon the succession of his brother, Edward became Duke of Windsor. He was Governor of the Bahamas from 1940 to 1945, and spent the rest of his life in France.

16. ábra. VIII. Edward-ról

CD-ROM

Külsőalakra ugyanúgy néz ki, mint egy compact disc lemez. Csakhogy a CD-ROM által a számítógépen képeket, hangokat, sőt mozgó dolgokat is láthatunk. Az utóbbi években sok-sok olyan CD-ROM-ot készítettek, melyek egy-egy korszak bemutatására törekszenek, pl.

Lovagkirályok. Az Anjou és Zsigmond-kor Magyarországon (1301-1437). – [CD-ROM]. – Bp.: Enciklopédia Humana Egyes., 1997

II. világháború nagylexikon. – [CD-ROM]. – Bp.: Woodstone Interactive Kft., 1997

Politika. Magyarország 1944-1989. Szerk. Nyírő István, Szakadát István. – [CD-ROM]. – Bp.: Aula, 1995. Életrajzokat, hanganyagokat, korabeli híradórészleteket is közöl.

1956. A magyar forradalom és szabadságharc enciklopédiája. 1956. október 6. – december 12. – [CD-ROM]. – Bp.: 1956-os Kutatási és Könyvkiadói Kht., 1999

IV. TÁJÉKOZÓDÁS A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI SZAKIRODALOMBAN 2. A BIBLIOGRÁFIAI TÁJÉKOZÓDÁS ESZKÖZPARKJA

1. A bibliográfiákról

A bibliográfiákból nem a tényeket és az adatokat tudjuk meg, hanem azt, hogy azokat a bizonyos tényeket, adatokat **hol, milyen** dokumentumban találjuk meg. Vagyis a bibliográfiák magához az adatok forrásához vezetnek el bennünket. A szó a görög *biblion* (könyv) és *graphein* (írni) szavak összetételéből származik. A bibliográfia sajtótermékek vagy közlésre alkalmasnak ítélt szellemi alkotások **rendszerező** jegyzéke (tehát vegyük észre: kéziratokat, audiovizuális dokumentumokat is feltárhatnak). A bibliográfiáknak számos típusa létezik, ezeket alant olvashatjuk, de azzal a megjegyzéssel, hogy egy-egy bibliográfia több kategóriába is sorolható.

Tartalom szerinti csoportosítás

Milyen ismereteket ölel fel?

- általános (pl. egy nemzet, ország teljes anyaga),
- speciális (ezeket nevezzük szakbibliográfiáknak, pl. történelmi szakbibliográfiák).

Milyen dokumentumot regisztrál?

- könyv,
- periodikum,
- videofilm (ha egyféle dokumentumtípust tár fel a bibliográfia, akkor a neve is jelzi, pl. sajtóbibliográfia, diszkográfia, videofilm-bibliográfia stb.).

Milyen földrajzi ismérvei vannak?

- csoportosíthatja a dokumentumokat a megjelenés helye szerint (így nemzetközi, nemzeti, helyi bibliográfiáról is beszélhetünk),
- vonatkozhat **helyre** (pl. Miskolc városra vonatkozó anyagot tartalmazza).

Milyen időbeli ismérvei vannak?

- retrospektív (egy-egy nagyobb időszakot ölel fel),
- kurrens (folyamatosan jelenik meg, pl. évente).

Teljes-e?

- teljes (mindenféle témában közöl anyagot, pl. a nemzeti bibliográfia),
- szelektív (az anyagot válogatva közli, tehát nem mindent).

Aszerint, hogy milyen **módszerrel** készül a bibliográfia, a következő típusokat ismerjük:

- primér („autopszia”, vagyis minden egyes dokumentumot „kézbevétele” alapján regisztráltak),
- szekunder (más bibliográfiákból is átvesz anyagokat).

Az anyag **elrendezése** szerint:

- tárgyi-tematikus (téma szerint csoportosít),
- betűrendes (pl. szerzők nevének betűrendjében),
- kronológiai (a, vagy a megjelenés ideje szerint csoportosít, b, vagy a tárgyidő szerint),
- topográfiai (a, vagy a bibliográfia megjelenési helye, b, vagy a tárgyhely szerint csoportosít).

Bármilyen legyen az anyag elrendezése, a bibliográfiák használatát megkönnyítik a **mutatók**.

Történetileg elsőként az általános, egyetemes, elsőfokú bibliográfiák alakultak ki. **Általános** azért, mert valamennyi tudományág irodalmát igyekeztek regisztrálni, **egyetemes**, mert az

egész világon megjelent összes művet igyekeztek felsorolni, s **elsőfokú**, mert legtöbb esetben elkészítésük autopszián alapult.

2. Általános, egyetemes, elsőfokú bibliográfiák

Az ún. **világbibliográfiákat** értjük ez alatt, valamint az **ősnymtatvány-bibliográfiákat** és a **bibliofil-bibliográfiákat**.

Világbibliográfiák

Elsőként **Conrad Gesner: *Bibliotheca Universalis*** c. munkája látott napvilágot 1545-ben. Gesner (1515-1565), aki orvos és polihisztor volt, megőrzési szándékkal igyekezett regisztrálni a világon az ókortól saját koráig kinyomtatott könyveket. Ennek ellenére válogató jellegű, hiszen csak a holt nyelveken (görög, latin, héber) megjelent irodalmat (viszont a kéziratokat is) vette fel. Az egyes művekről értékelést is ad, a műveket szerzői betűrendben csoportosította. Elsősorban világi szerzőket tartalmaz (kb. 3000 szerző 12 ezer művét). Kiegészítéseként jelent meg 1548-ban **Conrad Gesner: *Pandectarum...*** műve, amely szakcsoportosításban tartalmazza az anyagot, kivéve az orvostudományt és a teológiát. Ez utóbbi témákban ***Partiones Theologicae*** címen, 1549-ben jelent meg bibliográfia. 1555-ben adták ki Gesner ***Appendix Bibliothecae*** munkáját, mely tartalmazza kb. 2000 szerző, majd' 3000 művét és az első rész hibajegyzékét. Gesner a könyveiben összesen 5000 szerző 15 ezer művét ismertette, becslések szerint kb. 40 ezer munkát dolgozhatott volna fel a maga korában.

A XVIII. század közepén egy német könyvkereskedő, **Theophil Georg: *Allgemeines Europäisches Bücherlexikon I-V***. címmel öt kötetben próbálta a világ könyvtermését (1739-cel bezárólag) regisztrálni. Művében 120 ezer német, francia és latin nyelvű munkát sorolt fel.

Bebizonyosodott, hogy a világ könyvtermését ilyen módon nemigen lehet regisztrálni. De csak a XX. század elején fogalmazódott meg, hogy az egyes országok regisztrálják a saját dokumentumtermésüket,

az országok között pedig jöjjön létre széles körű információs kapcsolat (ezáltal egyes dokumentumokról felvilágosítást tudjanak nyújtani). Ezért jött létre 1895-ben Brüsszelben az Institut Internationale de Bibliographie (Nemzetközi Bibliográfiai Intézet). Az 1970-es évek elején az IFLA (International Federation of Library Association) megalkotta UBC (Universal Bibliographic Control) elnevezésű programját, melynek célja, hogy a világon megjelent valamennyi kiadvány adatai bárhol hozzáférhetők legyenek.

Kitűnően lehet használni az egyes országok nemzeti könyvtárainak központi katalógusait (Magyarországon ez az Országos Széchényi Könyvtár Könyvek Központi Katalógusa, amely lelőhellyel együtt tartalmazza az országban megtalálható külföldi kiadású, – már amit az adott könyvtár bejelentett – ill. az 1952 előtt a mindenkor Magyarországon határain belül megjelent könyvek adatait.) Nagyon fontosak a nagy nemzeti könyvtárak **publikált katalógusai**:

General catalogue of printed books to 1955. 1-236. vol. – London: British Museum, 1931-1966. Folytatásai: *Additions to General catalogue of printed books 1955-* (megjelenik 1964 óta)

Catalog of books represented by Library of Congress printed cards issued to July 1942. – Washington: Library of Congress, 1942- (nemcsak a könyveket, de audiovizuális dokumentumokat is tartalmaz)

Catalogue générale des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale. – Paris: Bibliothèque Nationale, 1897-

Ősnyomtatványbibliográfiák

Az 1500. december 31-ig szedésnyomással készült nyomtatványok adatait (ekkor jelent meg Gutenberg 42 soros Bibliája) tartalmazzák. A legteljesebb (kb. 80%-os), ma is használt ősnyomtatványbibliográfia:

Gesamtkatalog der Wiegendrucke I-VIII. – Leipzig: Hiersemann, 1925-1940

Magyarországi pótlása:

Sajó Géza – Soltész Erzsébet: Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur I-II. – Bp.: MTA, 1970. – 1444 p.

3. Általános, egyetemes, másodfokú biblográfiák

Az általános, egyetemes, másodfokú bibliográfiák a „bibliográfiák bibliográfiái”. A középkorban az első képviselők: *Philip Labbé: Bibliotheca bibliothecarum* (1664) és *Antoine Teissier: Catalogus auctorum* (1686).

Típusai:

- tartalom szerint: általános vagy speciális,
- földrajzi hely szerint: egyetemes vagy nemzeti,
- idő szerint: retrospektív vagy kurrens,
- feldolgozási módja szerint: tiszta másodfokú vagy referenz másodfokú.

A **tiszta másodfokú bibliográfia** csak bibliográfiákat regisztrál, még hozzá teljességre törekvően. Legismertebb:

Bestermann, Theodore: A world bibliography of bibliographies and bibliographical catalogues, calendars, abstracts, digests, indexes and the like I-V. – Genève-Lausanne: Societas Bibliographica, 1965-1966. Kiegészítése:

Toomey, A. F.: A world bibliography of bibliographies 1964-1974. A decennial supplement to Th. Bestermann A world bibliography bibliographies I-II. – Potova: Rowman and Littlefield, 1977

A **referenz másodfokú bibliográfiák** a kézikönyveket, lexikonokat stb. is felveszik a bibliográfiák közé. A legismertebbek:

Malclés, Louise-Noëlle: Les sources du travail bibliographique I-III. – Genève-Lille-Paris: Droz-Giard, 1950-1958

Guide to reference books. – Chicago: ALA, 1986. – 1246 p.

Walford's guide to reference material. – 4th ed. – London: Library Association, 1987. – 652 p.

Magyar kiadások:

Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek. Az előszót írta Kozocsa Sándor, a függelék összeáll. Gazda István. – Bp.: Könyvértékesítő Váll., 1984. – 454 p. A neves bibliográfus és irodalomtörténész, Gulyás Pál 1941-1942-ben 2 kötetben megjelent könyvének reprint és kiegészített változata. A másodfokú, az egyetemes és a nemzeti bibliográfiák áttekintése után a szakbibliográfiák következnek, a történelem anyagát 859-1079. tételszámok alatt találjuk (ezen belül: 1. A történelmi bibliográfiák története, 2. Egyetemes történelem, 3. Történelmi segédtudományok, 4. A történelem egyes korszakai, 5. Az egyes államok története.) A függelék az 1941-1944 között megjelent bibliográfiákat tartalmazza (történelem: 1703-1753. tételszámok alatt). Cím-, név- és tárgymutatója van.

4. A történelem egyes korszakai.

a) Történelem előtti idők (őskor).

Az összefoglaló bibliográfiát némileg pótolják azok a kitűnő irodalmi utalások, melyek a következő kézikönyv egyes fejeze-
teiben találhatók:

900. Déchelette, Joseph: Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine. Paris, 1908-tól. Picard. 8-r.

Folyamatosan lévő kiadvány, melynek I–IV. kötete 1924/27. mutatóval bővült 2. kiadásban is megjelent. I. Archéologie préhistorique. — II/IV. köt. Archéologie celtique ou protohistorique. — V. köt. Archéologie galloromaine. I. rész. Généralités, travaux militaires. Par Albert Grenier. Fontos könyvészeti hivatkozásokkal. (Calot-Thomas, 47. l.)

Kurrens beszámoló:

901. Vorgeschichtliches Jahrbuch. Hrsg. v. Max Ebert. Berlin, 1926-tól. De Gruyter 8-r.

1926-ban megjelent I. évf.-a (VI. 157 l.) az 1924. évben megjelent munkálatokra vonatkozik. (Bibl. Mod. 1926/7 : 255. l., Calot-Thomas, 177. l.)

17. ábra. Részlet Gulyás Pál művéből

Ma is jól használható:

Szentmihályi János – Vértesy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. – Bp.: Gondolat, 1963. – 730 p. Elsőként az ún. általános részt találjuk (enciklopédiák, bibliográfiák, évkönyvek stb.), a második rész pedig az egyes tudományágak tájékoztató könyveit tartalmazza, a történelmet a 274-322. oldalak. Fejezetek ezen belül: Egyetemes történet általában (Általános bevezetés az egyetemes történelembe. Lexikonok, szakszótárak. Helységnévszótár. Történeti időtáblák, összeállítások. Történeti képgyűjtemény. Periodizáció. A történetírás története). Egyetemes történeti bibliográfiák (A bibliográfiák bibliográfiái. Nemzetközi anyagot feldolgozó retrospektív bibliográfiák. Az egyes országok egyetemes történeti bibliográfiái. Nemzetközi kurrens bibliográfiák. Folyóiratbibliográfiák és folyóiratcikk-bibliográfiák. Bibliográfiát tartalmazó kézikönyvek.). Különleges forrásanyagok (Életrajzok és önéletrajzok. Emlékkönyvek. Kézírt anyag.) A történelem segédtudományai általában. Családtörténet. Címertan. Pecséttan. Kronológia. Numizmatika. Őstörténet. Ókori történelem. Görög-római történelem és archeológia. Epigrafika. Bizánc története. Középkori történelem. Az új-és a legújabb kor történelme. Az újkor és a legújabb kor egyes korszakainak és mozgalmainak segédkönyvei. Az egyes országok története.) A kutatást megkönnyíti, hogy lelőhelyet is közöl: melyik hazai könyvtárban található meg az adott segédkönyv.

Itt kell megemlítenünk a kissé már avult – de jobb híján még mindig használható – jegyzetet:

Könyvtári tájékoztatás I-IV. Főiskolai jegyzet. Szerk. Kertész Gyula. – Bp.: Tankönyvkiadó

1. köt. Kertész Gyula: Általános tájékoztatás. – 317 p.

2. köt. Bényei Miklós: Társadalomtudományok. – 345 p.

3. köt. Bényei Józsefné: Esztétika, művészetek, irodalom, nyelvtudomány. – 255 p.

4. köt. Máder Béláné: Természet-és alkalmazott tudományok. – 336 p. Számunkra a 2. kötet fontos, annak is a 13. fejezete.

Kurrens válfajok

The bibliographic index. – New York: Wilson, 1945- Szótárkatalógus rendszerű, kézikönyveket is felvesz.

Magyar másodfokú bibliográfiai sorozat (volt):

A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1956-1976. – Bp.: OSZK, 1960-1979. Összesen 8 kötet. A rejtett bibliográfiákról (pl. monográfiák végén található bibliográfiákról) is tájékoztat.

4. A nemzeti bibliográfia

A nemzeti bibliográfia olyan általános bibliográfia, amely **teljességre törekvően** tájékoztat egy nemzet szellemi életéről. Általában az ország mindenkori határain belül megjelent műveket regisztrálja. Az országgal kapcsolatban lévő (pl. adott országra vonatkozó, de más országban megjelent dokumentum stb.) az ún. patriotika (ld. 69. oldalon leírtakat).

Az első magyar nemzeti bibliográfiák a már említett bio-bibliográfiák voltak (Czvittinger, Bod, Horányi stb. művei). A XIX. század végén **Szabó Károly: Régi magyar könyvtár** (rövidítése: RMK) c. könyvében az 1711-ig megjelent könyveket regisztrálta 4 kötetben. Mivel Szabó összeállítása hiányosnak és pontatlannak bizonyult, 1912-ben Sztripszky Hiador összeállításában két pótkötet jelent meg. A régi nyomtatványokról legpontosabb összeállítás:

Régi magyarországi nyomtatványok. Összeáll. Borsa Gedeon et al. – Bp.: MTA-OSZK-Akadémiai, 1971-

1. köt. 1473-1600. – 1971. – 928 p. + 42 t.

2. köt. 1601-1635. – 1983. – 856 p. + 36 t.

Közismert rövidítése: RMNy. Tervek szerint az 1800-ig megjelent műveket kívánják regisztrálni. Az RMNy felépítése kronológikus, vagyis a megjelenés időrendjében sorolja fel a nyomtatványok, azon belül a nyomtatás helye, ill. a nyomda szerint csoportosítva az anyagot. Egy-egy dokumentumról a következőket tudhatjuk meg: bibliográfiai adatok, tartalomismertetés, mű formája (pl. párbeszédes),

járulékos részek (pl. ajánlás, bevezetés), főrésztartalma, magyar nyelvű részek kezdőszava, nyomdász címerek és jelvények, a nyomtatvánnyal kapcsolatos kutatási eredmények, szerző személye, nyomtatás körülményei, lelőhely, példányok állapota stb.

731

PATHAI István: Az sacramentomokrol in genere es kivaldkeppen[!] az Vr vachoraiarol valo köniuechke, melben kerdezkedéseknek es feleleteknek formaiában az kereztényi tökéletes es igaz vallas az Vr Christusnak teste etelenek es vere italanak igaz ertelmeröl be foglaltatik, es minden rendbeli teuelgesek ellen szent irásnak igaz magyarazattal valo heleiuel megh erős-sittetik. Pathai Istvan papai praedicator által. [Sicz] MDXCIII [Manlius].

A³ B³⁺¹ C³-X³ Y⁴ = [11] + 153 + [3] fol. - 8° - Orn., init.

RMK I 276 - MKsz 1905: 149-151

Református tanítás. — A könyv szedése a címlevél és az azzal összefüggő A₈ levél kivételével teljesen azonos az 1592-ben megjelent kiadással (705). Új a címlap círáiból alkotott kerete és szedése, valamint a címlevél verzójának szedése. Itt a szerző tetrasztichonjában a második és negyedik sor szövege más.

Cf. 705*, —, →

Budapest Nat ① ② — Cluj Acad II ① — Cluj Univ ① — Zagreb Univ ①
Olim: Kolozsvár, Erd. Múz. (expl. 2)

18. ábra. Az RMNy adatközlése

Az 1711-1960 között megjelent művekről a következő kiadványokban tájékozódhatunk:

Petrik Géza: Magyarország bibliographiája 1712-1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak I-IV. – Bp.: Dobrowsky, 1888-1892. Tartalmazza az 1712-1860 között Magyarországon bármely nyelven megjelent nyomtatványokat, a külföldön magyar nyelven kiadott műveket, ill. minden magyar vonatkozású kiadványt (könyv, zenemű, térkép, folyóiratcikkek stb.). Kiegészítését 1971 óta adja közre az Országos Széchényi Könyvtár (eddig három pótkötet jelent meg).

Petrik Géza: Magyar könyvészet 1860-1875. – Bp.: Magyar Könyvkereskedők Egyesülete, 1885. – 467 p. Elrendezése betűrendes, de tárgyszavak segítik a keresést.

Kiszlingstein Sándor: Magyar könyvészet 1876-1885. Jegyzéke az 1876-1885. években megjelent, vagy újólag kiadott könyveknek és térképeknek. Függelékül: a magyar hírlapok és folyóiratok 1876-1885. – Bp.: Magyar Könyvkereskedők Egyesülete, 1890. – 556 p. Felépítése betűrendes, de szakmutató segíti a keresést.

Petrik Géza: Magyar könyvészet 1886-1900. Az 1886-1900. években megjelent magyar könyvek, atlaszok és térképek összeállítása I-II. – Bp.: Magyar Könyvkereskedők Egyesülete, 1908-1913. Betűrendes felépítésű, de részletes tárgymutatót tartalmaz.

Petrik Géza – Barcza Imre: Magyar könyvészet 1901-1910 I-II. – Bp.: Magyar Könyvkereskedők és Könyvterj. Orsz. Egyesülete, 1917-1928. Betűrendes felépítésű, név-és tárgymutatója a 3. kötetben lett volna, de nem jelent meg.

Kozocsa Sándor: Magyar könyvészet 1911-1920 I-II. – Bp.: Magyar Könyvkereskedők és Könyvterj. Orsz. Egyes., 1939-1942. Szintén betűrendes felépítésű, a szakmutatót a 3. kötet tartalmazta volna. A Tanácsköztársaság alatt megjelent művekre vonatkozó kiegészítés: ***Vértess György: A magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok. – Bp.: Országgyűlési Könyvtár, 1958. - 496 p.***

Magyar könyvészet 1921-1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke I-VII. – Bp.: OSZK, 1980-1998

1. köt. *Általános művek – Filozófia – Vallás. Szerk. Komjáthy Miklósné. – 1983. – 841 p.*
2. köt. *Társadalomtudományok I. Társadalom – Politika – Közgazdaságtan. Szerk. Komjáthy Miklósné. – 608 p.*
3. köt. *Társadalomtudományok II. Jog – Közigazgatás – Népjólét – Pedagógia – Néprajz. Szerk. Komjáthy Miklósné, Kertész Gyula*
- 3/a. köt. *Alsó-és középfokú iskolai tankönyvek. Összeáll. Horváth László, 1998. – 228 p.*
4. köt. *Természettudomány – Orvostudomány – Technika – Mezőgazdaság. Szerk. Kertész Gyula. – 1992. – 770 p.*
5. köt. *Művészet – Sport – Földrajz – Életrajz – Történelem. Szerk. Kertész Gyula. – 1989. – 787 p.*
6. *Nyelvészet – Irodalom. Szerk. Komjáthy Miklósné. – 1981. – 540 p.*
7. köt. *Magyar irodalom. Szerk. Komjáthy Miklósné. – 1980. – 647 p.* Az anyagot ETO-szakrendben adja közre, azon belül a betűrend dominál. A tájékozódást szakrendi mutató segíti.

Magyar Könyvészet 1945-1960. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. Főszerk. Sebestyén Géza. – Bp.: OSZK, 1964-1969

1. köt. *Általános művek – Vallás – Filozófia – Társadalomtudományok – Nyelvészet. – 1965. – 719 p.*
2. köt. *Természettudományok – Orvostudomány – Mezőgazdaság. – 1966. – 382 p.*
3. köt. *Műszaki tudományok – Technika. – 1967. – 608 p.*
4. köt. *Művészetek – Irodalom – Földrajz – Történelem. – 1964. – 616 p.*
5. *Betűrendes mutató az 1-4. kötethez. Pótlások az 1-4. kötethez. – 1968. – 910 p.*
- Térképek. Szerk. Nemes Klára. – 1969. – 96 p.*

930/990 TÖRTÉNELEM

→ 320; 338(091); 355(091); 700(091); 902/904

TARTALOM:

930	Általános kérdések. Történettudomány
930.2	A történettudomány módszertana és segédtudományai
930.25	Levéltárak. Levéltárak
930.27	Epigráfia. Paleográfia
930.85	Művelődéstörténet
930.9	Világtörténet
931/939	Az ókor története
940/990	A középkor, az újkor és a legújabb kor története
943.9	Magyarország története

Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco-Josephinae. Sectio geographico-historica. → 910

Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco-Josephinae. Sectio philologico-historica. → 800

Acta Universitatis Szegediensis. Sectio geographico-historica. → 910 Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco-Josephinae. Sectio geographico-historica.

Acta Universitatis Szegediensis. Sectio geographico-historica. N. S. → 910

Bálint Károly: Történelmi helynevek és műkifejezések szótára. Összeáll. —. Szentgotthárd 1921, Wellisch. 84 l. — 16 cm. /Iskolai segédkönyvek 3./ 320.121

Baráth Tibor: L'histoire en Hongrie /1867—1935/. Paris—Bp. 1936, Studium, Bp. 170 l. — 25 cm. /Klny. a Revue Historique-ből./ 54.041

Bartha Miklós Társaság. A — — évkönyve. → 323.1

Debreceni Tudományegyetem. A Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karán az 1925/26. tanévben elfogadott doktori értekezések kivonatai. → 080

Emlékkönyv [októbr.] gróf Klebelsberg Kunó negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére, születésének ötvenedik évfordulóján. (Szerk. Lukinich Imre.) [Bp.] 1925, Bpesti Hírlap ny. 641 l. 18 t. — 24 cm. 52.059

Moór Gyula: A történettudomány s a társadalom-, állam- és jogtudomány viszonyáról. — Erekly István: A közigazgatási jog és a közigazgatási jogtudomány kialakulása. — Székfi Gyula: Világtörténet és magyar történet. — Pintér Jenő: Hadtörténelmi problémák. — Mahler Ede: Tutankhamon és kora. — Hornyánszky Gyula: Demokratikus eszmék és intézmények a görögök között a közvélemény keletkezésének szempontjából. — Heinlein István: A néptribunuság keletkezése és betöltése. — Láng Nándor: A brigitói Dolichenum. — Kuzsinszky Bálint: Solva. — Alföldi András: A keleti görög betelepülése Pannoniába. — Buday Árpád: Van-e alapja a dákö—román kontinuitás elméletének? — Németh Gyula: Debrecen nevének eredete. — Szinyei József: A Halotti Beszéd hangtana. — Gombocz Zoltán: A magyar illabialis történetéhez. — Melich János: Hazai német helynévi példák a nyelvi elvonásra. — Jakubovich Emil: P. mester. [Adalékok az Anonymus kérdéséhez.] — Karácsonyi János: Szatmár város eredete. — Szentpéteri Imre: Bolgárország IV. Béla királyi címében. — Kiss István, [Rugomfalvi]: Nagy Lajos és az ősiség. — Erdélyi László: Bajtársi egyesületek a magyar lovagkorban.

— Áldásy Antal: A német zsidóság koronázási adója II. Albert idejében. — Csánki Dezso: Bars vármegye várai a XIV—XV. században. — Iványi Béla: Regisztratura-könyvek Magyarországon a középkorban. — Holub József: A fűsítésről. — Vinkler János: Az itélőmesteri joghatóság kialakulása. — Kovács Ferenc: A pozsonyi zsidókönyvtáradék. — Huszti József: Antonius Thebaldeus költeménye Mátyás királyhoz. — Hekler Antal: Michelangelo-tanulmányok. — Anyal Dávid: Az 1615-iki bécsi török békének titkos pontjai. — Finácz Ernő: Apáczai Csere János emlékezete. — Décsi Lajos: Paskó Kristóf és a „Kétszárú ember”. — Márki Sándor: Rákóczi első életrajza. — Lukinich Imre: Rákóczié életéből. — Zolnai Béla: Rákóczi-emlékek Franciaországban. — [Koltay]-Kastner Jenő: Az első magyar opera. — Hodinka Antal: Muszka könyvtárosok hazánkban 1711—1771. — Gragger Róbert: Egy magyar tudós sorsa. Rotarides Mihály. — Hóman Bálint: Kishevesi Hevenesi Gábor. — Gerevich Tibor: Antonio Abondio. — Eckhart Ferenc: Mária Terézia és a magyar parasztkérdés. — Szabó Dezso: Mária Terézia és a parasztság. — Eckhardt Sándor: Újabb adatok a magyar felvilágosodás történetéhez. — Domanovszky Sándor: Ürményi József perszonalis kegyvesztése. — Császár Elemér: A „Zalán futása”-nak százéves fordulója. — Kornis Gyula: Realiztikus törekvések a reformkorok iskolapolitikájában. — Károlyi Árpád: Az 1848. III. törvények történetéből. — Szédeczky Kardoss Lajos: Lengyelek az 1848/49-iki szabadságharcban. Bem és Petőfi. — Tolnai Vilmos: Adalékok Széchenyi dóblingi hagyatékának 3. kötetéhez. — Kovács Alajos: Nemzetiségi erőviszonyok a történeti Magyarországon. — Ferenczi Zoltán: Jókai.

Értekezések a történeti tudományok köréből. → 943.9

Földrajz- és történelemtanárak zsebkönyve az 1928/29. tanévre. → 371

Hóman Bálint munkái. [Közreadja a] Magyar Történelmi Társulat. 1—3. Bp. 1938, Egyet. ny. 3 db. — 24 cm. 13.713/1—3

1. — —: Magyar középkor. 675 l.

[2.] — —: Történetírás és forráskritika. 791 l.

3. — —: Művelődéspolitika. 677 l.

Klebelsberg Kunó emlékkönyv. → Emlékkönyv doktor gróf Klebelsberg Kunó negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére, születésének ötvenedik évfordulóján.

Officina könyvtár. → 080

Századok. A — — 1917—1936. évfolyamainak tartalommutatója. Összeáll. Váczy Elemér. Kiad. a Magyar Történelmi Társulat. Bp. 1937, Grafika ny. 115 l. — 23 cm. HA 1.726

Vass Klára: A szellemtudományok magyar bibliográfiája. A történeti vonatkozású irodalom. 1935. Bp. 1938, Rübaközi ny. Sopron. XIII, 225 l. — 24 cm. /A Magyar Könyvtárak és Levéltárak Egyesületének szakbibliográfiai kiadványai 1./ 14.060/1

19. ábra. A Magyar könyvészet 1921-1944 történelemre vonatkozó egyik oldala

- A klerikális reakció a Horthy-fasizmus támasza. 1. [r.] 1919—1930. Szerk. [és bev.] Balázs Béla. [Közreadja] a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp. 1953. 451 l. 9 t. 1 térk. — 21 cm. 26.533/1
- Kocsis László: A Kisgazdapárt története. — 329
- Koczkás Gyula: Bajcsy-Zsilinszky Endre. Bp. 1947. Partizánbarátok Szöv. 16 l. — 20 cm. 162.556
- Koczkás Gyula: Bajcsy-Zsilinszky Endre kultúrpolitikája. — 379
- Kohlmann Mihály — Nádor Endre: Kender-, juta- és textilipar 75 éves fejlődésének története. — 677
- Kollega-Tarsoly Sándor: Parasztsors megyénkben. 1948—1944. — 943.9 A/Z Szabolcs-Szatmár
- Kósa János: Magyarok a németekről. 1849—1945. — 943.9 „1849/1918”
- Kósa János: Opinions hongroises sur les Allemands. — 943.9 „1849/1918” —; Magyarok a németekről.
- Kossa István: Dunától a Donig. [Háborús élmények.] Bp. 1948. Athenaeum. 383 l. — 21 cm. 166.354
 Ua. 2. kiad. 281.296
 Ua. [Bév. kiad.] 1960. Szépirod. Kiadó. 529 l. B 39.068
 Ua. [Bratislava—Bp.] Szlov. Szépirod. Kiadó. — Szépirod. B 39.136
 Csehszlovák—magyar közös kiadás. B 39.137
 Ua. Román—magyar közös kiadás. B 39.137
- Kossa István: A magyar szakszervezeti mozgalom története. — 331.88(439)
- Kosztolányi Dezsőné: Tüzes cipőben. — 323.12
- Kovács, István — Flórián, János: Champions hongrois de la liberté contre le fascisme. —; Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen.
- Kovács István — Flórián János: Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Adatok a magyar partizánmozgalom történetéhez. Bp. 1946. Athenaeum. 62 l. — 20 cm. 152.439
 Ua. francia. Champions hongrois de la liberté contre le fascisme. 67 l.
- Könyvek könyve. 1940—1945 mártírjai emlékére a Pécsi Izraelita Hitközség. — 323.12
- Köszegi Imre: Budavár ostroma 1945-ben. — 943.9 A/Z
- Kubitsch Imre — Szekeres József: A bányászok élete a Horthy rendszerben. — 331.83
- Kulesár Ernő: Fejezetek szövetkezésünk történetéhez. — 334
- Kun Andor: Berlinből jelentik... Bev. Parragi György. Bp. (1945), Keresztes. 252 l. — 21 cm. 153.881
 Ua. [1948]. 162.454
- Kun Andor: Enyhítő körülmények Magyarország bűnperében. Bp. [1946, Szerző], Általános ny. 79 l. — 21 cm.
- Lackó Miklós: Adalékok a budapesti munkásság összetételéhez az 1920-as évek végén. — 943.9 A/Z
- Lemle Géza: Hősökről szólnak... — 323.332
- Lengyel menekültek Magyarországon a háború alatt. Bp. 1946. Athenaeum ny. 94 l. — 20 cm. 152.077
 Ua. francia. Les réfugiés polonais en Hongrie pendant la guerre. 93 l. 12 t. 154.913
 Ua. lengyel. Uchodźcy polscy na Węgrzech w czasie wojny. 109 l. 12 t. 155.319
- Lévai Jenő: Endre László, a háborús bűnösök magyar listavezetője. Bp. [1945], Müller. 112 l. — 20 cm. 150.897
- Lévai Jenő: Fehér könyv. Külföldi akciók magyar zsidók mentésére. (Bp. 1946), Officina. 174 l. — 20 cm. 310.066
- Lévai Jenő: Fekete könyv a magyar zsidóság szenvedéseiről. Bp. 1946, Officina. 319 l. — 21 cm. 149.754
- Lévai Jenő: Horogkereszt, kaszáskereszt, nyilas-kereszt. Bp. (1945), Müller. 124 l. — 20 cm. 149.913
- Lévai Jenő: A hősök hőse. [Bajcsy-Zsilinszky Endre, a demokrácia vértanúja.] Bp. (1945), Müller. 108 l. — 20 cm. 150.901
- Lévai Jenő: A margitkörúti vészbrák... Vádirat Babós József, Dominich Vilmos és hadbírópribékjeik ellen. Részletek a különböző ellenállási mozgalmakból. Bp. 1945, Légrády ny. 96 l. — 20 cm. 150.857
- Lévai Jenő: A pesti gettó csodálatos megmenekülésének hiteles története. Bp. [1946], Officina. 174 l. — 21 cm. 155.854
- Lévai Jenő: Raoul Wallenberg regényes élete, hősi küzdelmei, rejtélyes eltűnésének titka. A budapesti svéd kir. követség 1944/45. évi mentő-tevékenységének hiteles története. Bp. 1948, M. Téka. 311 l. 8 t. — 21 cm. 162.448
 Ua. 2. kiad.
 Ua. 3. kiad. 327 l.
- Lévai Jenő: Szürke könyv magyar zsidók megmentéséről. Bp. [1946], Officina. 238 l. — 20 cm. 152.434
- Lévai Jenő: Zsidósors Magyarországon. Bp. 1948, M. Téka. 479 l. — 24 cm. 163.397
 Ua. 1. kiad. 274.505
- (Ligeti Vilma): A Horthy-korszak rövid önéletrajza. (A szemelvényeket vál. és sajtó alá rend. —. Bev. Hegedűs Géza.) Bp. 1953, Művelt Nép. 221 l. — 22 cm. B 18.455
- Loránd Imre: Budapest 1944. március 19. /Sztójay/ — 1944. október 15. /Szálasi/ — 1945. január 18. /Malinovszky/. — 943.9 A/Z
- Lukács Sándor: Magyar—oroszipcsolatok 1914 óta. — 943.9 „1849/1918”
- Magos György: Az amerikai imperialisták szerepe a Horthy fasizmus stabilizálásában. /1924—1929./ [Közreadja a] Magyar Történelmi Társulat. Bp. 1952. 44 l. 1 t. — 23 cm. /A történettudomány kérdései 17./ B 11.075
- Magos György: Az angol és amerikai monopólió szerepe a Horthy-fasizmus megszilárdításában. [Közreadja a] Magyar Történelmi Társulat. Bp. 1953. 110 l. — 20 cm. B 15.716
- Magos György: A magyar stabilizáció. 1924—1929. Kandidátusi értekezés tézisei [Közreadja a] Magyar

1946-tól folyamatosan (folyóíratszerűen) jelenik meg a Magyar Nemzeti Bibliográfia. Több füzeté van:

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek bibliográfiája. – Bp.: OSZK, 1946-. 1946 és 1977 között csak a Magyar Nemzeti Bibliográfia címet viselte. Az egyes füzetek kb. kéthetente jelennek meg, s évente kiadnak egy mutató (index) kötetet. Az anyagot ETO-szakcsoportok szerint rendezi. Minden év legelső füzeté tartalmazza a használati mutatót, a szakcsoportok jegyzékét, a szakcsoportok tárgymutatóját, a rövidítésjegyzéket, a magyar könyvkiadók betűrendes jegyzékét. Minden egyes füzet végén szerepel szerzői névmutató és könyv-cím-mutató.

Inka Birodalom
931(02.053.2)
930.85(3)(02.053.2)

9246.
Suetonius Tranquillus, Gaius
De vita caesarum (magyar)
Caesarok élete / Gaius Suetonius Tranquillus ;
[ford. Kis Ferencné]. – Bp. : Szépirod. Kvk., [1990]. –
193 p. ; 21 cm. – (Olcsó könyvtár, ISSN 0133–1183 ;
970.)
Eredeti cím: *De vita caesarum*
ISBN 963 15 4227 0 fűzött : 36,- Ft
937„–00/00”(093)
929[9](37)
871–94 = 945.11

94/99
A középkor, újkor és legújabb kor története
(Az egyes országok története)
→ 32; 338(091); 355/359

9247.
Árvay Sándor
Eltűnt egy ország / Árvay Sándor, Juhani Nagy
János. – Bp. : Árvay S., Juhani Nagy J., 1990. – 254
p., [10] t. : ill. ; 18 cm. – (Magyarország-könyvek,
ISSN 0865–3615)
ISBN 963 400 312 5 fűzött : 85,- Ft
Németország
943.02:341.218.6(430.2)

943.9
Magyarország története
→ 32; 338(091); 355/359

9250.
Bács-Kiskun megye múltjából / szerk.
Iványosi-Szabó Tibor. – Kecskemét : [Bács-Kiskun m.
Lvt.], 1975– . – 25 cm
ISBN 0i 23 90 [!ISBN 963 01 0239 0]
Bács-Kiskun
10., Gazdaság és társadalom / [a kötet szerzői
Iványosi-Szabó Tibor et al.]. – 1989 [!1990]. – 432 p. –
(A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai,
ISSN 0133–1299 ; 10.)
Bibliogr. a jegyzetekben. – Példányszám: 1000
ISBN 963 01 43 07 0X [!ISBN 963 7236 10 4] kötött :
150,- Ft
943.915.5(082)
10. Tartalom:
1. A paraszti vagyon összetételének alakulása Kecskeméten
1655-1769-ig a vegrendeletek alapján / Molnár Attiláné. – p. 5-57.
2. A bérkek alakulása Kecskeméten 1686-1790 / Iványosi-Szabó
Tibor. – p. 59-324.
3. Német betelepülések a mai Bács-Kiskun megye területére a XVIII.
és a XIX. században / Zorn Antal. – p. 325-389.
4. Mintavétel Kecskemét XVIII. századi történetéből: a mezővárosi
társadalom és a zsidóság / Kovács József, Ö. – p. 391-432.

9251.
Fodor István (1920-)
Oláh Miklós Hungariája : Egy eddig ismeretlen
kézirát és a magyar nyelvi adatok tanulságai / Fodor
István. – Bp. : Akad. K., 1990. – 110 p., [16] t. : ill. ;
25 cm. – (Humanizmus és reformáció,
ISSN 0134–0468 ; 17.)
Bibliogr.: p. 97–102. – Résumé en langue française
ISBN 963 05 5598 0 kötött : 84,- Ft
Oláh Miklós (1493-1568). Athila seu Hungaria
943.9„15”:911.3:809.451.1–82
914.39„15”(093):809.451.1–82
873.4(439)(091)–96„15”
930.1(439)Oláh M.

21. ábra. Részlet a Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek bibliográfiája c.
kiadványból

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Zeneművek bibliográfiája. – Bp.: OSZK, 1970- . 1970 és 1977 között Magyar Zeneművek bibliográfiája címmel jelent meg.

Később szólunk még két alorozatról:

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki kiadványok bibliográfiája

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki kiadványok repertórium. (Társadalomtudományok. Természettudományok)

Természetesen nemcsak a Magyarországon megjelent anyagról kereshetünk, hanem magyar vonatkozásút is, ami külföldön jelent meg. Ebben segít a

Hungarika irodalmi szemle. Külföldön, idegen nyelven megjelent magyar vonatkozású könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája. – Bp.: OSZK, 1971- . 1971 és 1976 között Hungarika külföldi folyóiratszemle néven jelent meg.

2745.*

Stanković, Djordje Dj.
Nikola Pasic i jugoslovensko pitanje.
[Pasic, Nikola és a jugoszláv kérdés.]
/1-2./ Beograd 1985, Beogradski izdavačko-graficki zavod. 2 db., illusztr. /Istorijsko-memoarska dela 6-7./ B 1

943.9 MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE

→ 355/359

2746.*

Banater Dorf in Bildern. Sanktanna.
[Banati falu képekben. Szentanna.] Zgezt.
von Sepp Gregorowits, Lorenz Klugesherz.
Sanktanna 1985, Heimatortsgemeinschaft
Sanktanna. [62] lev., illusztr. B 1

2747.*

Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten. [A burgenlandi horvátok az idők folyamán.] Hrg. von Stefan Geosits.
Wien 1986, Tusch. 424 l., 23 t. B 1

2748.

Candea, Ionel
Sesiune stiintifica consacrata implinirii a 70 de ani de la faurirea statului national unitar roman la Beijing. [A románok nemzeti állama létrejöttének 70. évfordulója alkalmából Pekingben tartott tudományos konferencia.]
= Revista de Istorie. 42. 1989. 1.
Az 1988. nov. 25-n Pekingben tartott román-kínai tudományos konferencián Erdélynek Romániával való egyesülése témájával foglalkoztak, főleg az egykoru erdélyi román és kínai újságok híradásai alapján.

2749.*

Kutschera, Rolf
Landtag und Gubernium in Siebenbürgen, 1688-1869. [Országgyűlés és Főkörmányszék Erdélyben 1688-1869.] Köln - Wien 1985, Böhlau. X, 409 l., 1 t., 1 térk. mell. /Studie Transylvanica. Ergänzungsbande des siebenbürgischen Archivs 11./ B 1

2750.*

Siculus Vdrus
Siebenbürgen. Beiträge zur Geschichte. [Erdély. Adalékok Erdély történetéhez.] München 1986, Trofenik. 94 l. B 1

2751.*

Stedtmüller, Georg
Begegnung mit Ungarns Geschichte. Rückblick auf ein halbes Jahrhundert. [Találkozás Magyarország történetével.] München 1984, Trofenik. 4, 67, 4 l. /Studia Hungarica 25./ ISBN 3 87828 160 9 B 2

2752.*

Szakály Ferenc
Der Wandel Ungarns in der Türkenzeit. [Magyarország hanyatlása a török időkben.] = Habsburgisch-osmanische Beziehungen. Wien 1985. 35-54. l. B 1

1526-ig

2753.

Čeplovic, P.
Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na zaciatku stredoveku. Martin 1987, Osveta.
Az árva terület anyagi és kulturális történetének áttekintése a legrégebbi időktől a 13. századig.
Ism.: V. T. = Historicky Časopis. 37. 1989. 2. 310-311.

2754.

Codex diplomaticus et epistularis Slovaciae II. /1235-1260/ Bratislava 1987, Obzor.
A szlovákiai oklevelek és levelezési anyagok gyűjteményének 2. kötete az 1235-1260 között a mai szlovák területen keletkezett 666 dokumentum szövegét tartalmazza.
Ism.: Lukečka, J. = Historicky Časopis. 37. 1989. 2. 289-292.

2755.

Pügedi Erik
Castle and society in medieval Hungary. 1000-1437. Bp. 1986, Akadémiai Kiadó.
Ism.: Held, Joseph. = The English Historical Review. 104. 1989. 412. 719.

2756.*

Horedt, Kurt
Siebenbürgen im Frühmittelalter. [Erdély a korai középkorban.] Bonn 1986, Habelt. X, 225 l., 12 t. /Antiquitas. R. 3. Abhandlungen zur Vor- und Frühgeschichte zur klassischen und provincialrömischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums 28./ B 1

22. ábra. A Hungarika Irodalmi Szemle egyik oldala

5. Történelmi szakbibliográfiák

A történelmi szakbibliográfiák az egyetemes és magyar történelem, a segédtudományok stb. irodalmát feltáró bibliográfiák. Ide soroljuk azon bibliográfiákat is, melyek a történelmi tárgyú szépirodalmat sorolják fel és rendszerezik.

Guide-ok

The American Historical Association's guide to Historical Literature. – New York: Macmillan (kb. 5 évenként frissített kiadások)

Berlász Jenő: A történettudományi tájékoztatás segédkönyvei. – Bp.: OSZK-KMK, 1975. – 108 p.

Heilprin, Louis: The historical reference book. – 6th ed. – New York: Appleton and Co., 1902. – 582 p.

Horváth Tibor: Könyvismeret. A történelmi kutatás és tájékoztatás segédkönyvei. – Bp.: OSZK-KMK, 1961. – 41 p.

Magyar nyelvű kézikönyvek a közművelődési könyvtárakban. Szerk. Bényei Miklós. – Bp.-Debrecen: OSZK-KMK, Hajdú-Bihar Megyei Kvt., 1976. – 424 p.

Egyetemes történelmi retrospektív szakbibliográfiák

Apor Éva – Ecsedy Ildikó: Magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról 1950-1962. Válogatott bibliográfia. – Bp.: Akadémiai, 1963. – 106 p.

Bácsy Ernő: A keletkutatás újabb irodalma. – Kolozsvár: Minerva, 1944. – 128 p.

Bereczky László: Magyar történelem, világtörténelem 1945-1980. – Bp.: Múzsák, 1984. – 277 p.

Bibliographia Studiorum Uralicorum 1917-1987. – Moszkva: Akad. CCCP, 1988. – 397 p.

Borzsák István: A magyar klasszika-filológiai irodalom bibliográfiája 1926-1950. – Bp.: Akadémiai, 1952. – 424 p.
Folytatása: *A magyar ókortudomány bibliográfiája 1951-1975.*
Főszerk. Ritoók Zsigmond. – Bp.: Akadémiai, 1986. – 971 p.

Ecsedy Andorné – Gáliczky Éva: Cromwelltől Napoleonig. Történelmi ismeretterjesztő és szépirodalmi művek ajánló bibliográfiája I. – Bp.: FSZEK, 1966. – 334 p.

Ecsedy Andorné – Gáliczky Éva: A középkor világa. Dokumentumok és ismeretterjesztő művek ajánló bibliográfiája. – Bp.: FSZEK, 1965. – 143 p.

Fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek II. sz. jegyzéke. – Bp.: MMS, 1945. – 59 p.

Ferenczyné Wendelin Lidia: Kínai-magyar bibliográfia. – Bp.: OSZK, 1959. – 334 p. Magyar szerzők által írott kínai témájú anyagok.

Gut Ferencné: Karl Marx és Friedrich Engels művei magyar nyelven. Bibliográfia. – Bp.: Kossuth, 1981. – 489 p.

Hegyi András: Válogatott bibliográfia az új-és legújabbkori egyetemes történelem tanulmányozásához. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1987. – 322 p.

Horváth Endre: Magyar-görög bibliográfia. – Bp.: Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egy. Görög Filológiai Int., 1940. – 94 p. Magyar szerzők által írt görög témájú anyagok.

Kakuk Zsuzsa: Hungarian Turcology 1945-1974. – Bp.: MTAK, 1981. – 187 p.

Köves Erzsébet: A második világháború története (1939-1945). Válogatott művek bibliográfiája. – Bp.: FSZEK, 1955. – 167 p.

Leval, André: La révolution française, Napoleon Ier et la Hongrie. Essai de bibliographie 1790-1822. – Bp.: Franklin, 1921. – 70 p.

Margalits Ede: Horvát történelmi repertórium I-II. – Bp.: MTA, 1900-1902. – 782 + 867 p.

Margalits Ede: Szerb történelmi repertorium I. – Bp.: MTA, 1918. – 930 p.

Mózer Ibolya – Simon Péter – Balázs Edit: A történelem könyvei. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1981. – 251 p.

A nagy október magyar nyelvű irodalma. Válogatott bibliográfia. Összeáll. vez. Abonyi Józsefné, Tasnádi Sándorné. – Bp.: Kossuth, 1977. – 111 p.

Nopcsa Ferenc: Az Albániáról szóló legújabb irodalom. – Bp.: Hornyánszky, 1918. – 20 p.

Papp László – Varga Zoltánné: Bibliográfiai bevezető. Történelem. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1970. – 432 p.

Reguli Ernő: Latin-Amerika bibliográfiája. – Bp.: FSZEK, 1977. – 331 p.

A Szovjetunió története. Bibliográfia. Szerk. Mitru Ibolya. – Bp.: FSZEK, 1967. – 455 p.

Tóbiás Áron: Latin-Amerika irodalma. – Bp.: FSZEK, 1967. – 199 p.

Tolnai György: Az újkori világtörténet magyar nyelvű irodalmának bibliográfiája. – Bp.: FSZEK, 1966. – 290 p.

Vértes Róbert – Waczulik Margit: Bibliográfia a történelemszakkörök számára. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1963. – 131 p.

- A világtörténelem regényekben I-II. – Bp.: FSZEK, 1956-1959*
 1. köt. Flórán László: *Ókor. Válogatott művek bibliográfiája. – 1956. – 46 p.*
 2. köt. Ecsedy Andorné – Gáliczky Éva: *Középkor. Válogatott irodalmi művek bibliográfiája. – 1959. – 171 p.*

Magyar történelmi retrospektív szakbibliográfiák

Alföldi András: Bibliographia Pannonica. A római kori Magyarország és a népvándorlás kutatásának új irodalma 1931-1941 I-VI. – Pécs: Dunántúl Egyetemi Ny., 1935-1941

Bakonyi Karola: Hunyadi Mátyás (1443-1490) és kora. Ajánló bibliográfia. – Bp.: OPKM, 1989. – 28 p.

Bibliográfia Magyarország legújabbkori történetéhez. Szerk. Siklós András. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1965. – 107 p.

Décsi Lajos: Magyar történeti tárgyú szépirodalom. – Bp.: Magyar Tört. Társ., 1927. – 162 p.

Felszabadulás. Szerk. és összeáll. Vajda Kornél. – Bp.: OSZK, 1984. – 159 p.

Gábor Imréné: Kommunista rölapok bibliográfiája 1919-1944 I-II. – Bp.: MSZMP KB Párttört. Int., 1965. – 535 p.

Harsányi János – Tiszay Andor – Vágó Ernő: Az antifasiszta ellenállási és partizánharcok válogatott irodalmának bibliográfiája. – Bp.: Magyar Partzán Szövets., 1968. – 53 p.

Hazánk felszabadulása 1944-1945. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. Szerk. Tiszay Andor. – Bp.: FSZEK, 1955. – 316 p.

Hellebrant Árpád: A magyar történeti irodalom 1912-1917 I-VI. = Századok, 1913-1918. éves melléklete

Jajczay János: 1848-1849 a kisnyomtatványok tükrében. – Bp.: FSZEK, 1948. – 39 p. + 3 t.

Jónás Károly: Magyar kormányprogramok bibliográfiája (1944-1990). – Bp.: Országgyűlési Kvt., 1990. – 221 p.

Kalauz az 1918-1919. évi magyarországi forradalmak válogatott irodalmához. Vez. Tasnádi Sándorné. – Bp.: Kossuth, 1978. – 108 p.

Kálmán Lászlóné: A magyar munkásmozgalom történetének válogatott bibliográfiája 1945-1971. – Bp.: MSZMP KB Párttört. Int. Könyvtára, 1973. – 593 p.

Kohn Sámuel: Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez. – Reprint kiad. – Bp.: Akadémiai, 1990. – 168 p.

Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I-III. – Bp.: MTA TTI, 1951-1958

Kosáry Domokos: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. Általános rész 1-2. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1970. – 889 p.

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott bibliográfiája 1945-1984. Szerk. V. Toldi Sarolta. – Bp.: Kossuth, 1987. – 510 p.

Magyar történeti bibliográfia 1825-1867 I-IV. – Bp.: Akadémiai, 1950-1959

1. köt. Általános rész. Szerk. I. Tóth Zoltán. – 119 p.

2. köt. Gazdaság. Szerk. I. Tóth Zoltán. – 260 p.

3. köt. Politika, jog, oktatás, iskolák, tudomány, művészet, sajtó, vallás, egyházak. Szerk. I. Tóth Zoltán. – 407 p.

4. köt. Nem magyar népek (nemzetiségek). Szerk. Kemény G. Gábor, Kutas László. – 675 p.

A magyar történettudomány kézikönyve. – Bp.: Könyvértékesítő Váll., 1987. – 434 p. Tartalma: Bartoniek Emma: Magyar történeti forráskiadványok, Gárdonyi Albert: A történeti segédtudományok története, Dézsi Lajos: Magyar történeti tárgyú szépirodalom

A magyar történettudomány válogatott bibliográfiája 1945-1968. Szerk. Niederhauser Emil et al. – Bp.: Akadémiai, 1971. – 855 p.

Magyarország huszadik századi történelmének tanulmányozásához szükséges bibliográfiák és segédkönyvek válogatott bibliográfiája. – Bp.: ELTE Könyvtára, 1954. – 33 p.

A magyarországi fasizmus és zsidóüldözések bibliográfiája 1945-1958. – Bp.: FSZEK, 1958. – 167 p.

Tóth András: Tanácsköztársasági aprónyomtatványok az Egyetemi Könyvtárban. – Bp.: Felsőktatási K., 1959. – 20 p.

Tóvári Judit: Szemere Bertalan és kora 2. Bibliográfia. – Miskolc: HOM, 1991. – 245 p.

Helyismereti, helytörténeti bibliográfiák

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Bibliográfia, dokumentumok, adattár. Összeáll. Hőgye István, Csorba Csaba, B. Balsai Jolán. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1989. – 205 p.

Bakos József: Bodrogköz, Hegyalja és Hegyköz táj-és néprajzi irodalma I. – Sárospatak: Sárospataki Ref. Gimn., 1947. – 131 p. Folytatása: Bakos József: Tokaj-hegyalja és bortermelése néprajzi, hely-, gazdaság-és művelődéstörténeti irodalma. – Sárospatak: Rákóczi Múz., 1957. – 171 p.

Bata Imre – Lengyel Imre – Varga Zoltánné: Debreceni bibliográfia. Alapvető irodalom a város ismeretéhez. – Debrecen: Városi Tanács, 1961. – 331 p.

Béres András – Módy György: A hajdúság történetének és néprajzának irodalma. – Debrecen: Szabadság Lapny., 1956. – 51 p.

Bodor Antal: Magyarország helyismereti könyvészete 1527-1940. – Bp.: Szerző, 1944. – 423 p. Újabb, bővített kiadása: Bodor Antal-Gazda István: Magyarország honismereti irodalma 1527-1944. – Bp.: Könyvértékesítő Váll., 1984. – 482 p. Folytatása: Csomor Tibor: Magyarország. Honismereti bibliográfia. – Bp.: FSZEK, 1972. – 955 p.

Csekey István: Baranya és Pécs bibliográfiája. Könyvek és folyóiratcikkek. – Pécs: Városi Tanács, 1964. – 283 p.

Janó Ákos: Sárospatak és vidéke helytörténeti és néprajzi irodalma. – Miskolc: Herman Ottó Múz., 1987. – 274 p.

Kazacsay Ferencné: Borsod-Abaúj-Zemplén megye helyismereti irodalma. – Bp.: Miskolc: II. Rákóczi Ferenc Megyei Kvt., 1970. – 80 p.

Kluger Lászlóné: Borsod megye fejlődése 1945-1964. A megyei lapok tükrében. – Miskolc: II. Rákóczi Ferenc Megyei Kvt., 1966. – 437 p.

A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden. Bibliográfia. Szerk. Lisztes László. – Szeged: Egyetemi Könyvtár, 1959. – 159 p.

Tóth Róbert: A magyar üzemtörténeti irodalom válogatott bibliográfiája. – Bp.: MTT, 1979. – 50 p.

Tóvári Judit: Borsod-Abaúj-Zemplén megye műemléki bibliográfiája. – Miskolc: HOM, 1983. – 322 p.

Résztudományok, segédtudományok stb.

Allodiatoris Irma: A Kárpát-medence antropológiai bibliográfiája. – Bp.: Akadémiai, 1958. – 183 p.

Banner János: Bibliographia archaeologica Hungarica 1793-1943. – Szeged: Egyetemi Archeológiai Int., 1944. – 558 p.

Genthon István: A magyar művészettörténet bibliográfiája. – Bp.: Egyetemi Ny., 1950. – 147 p.

Horányi István: A történelemtanítás annotált bibliográfiája. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1968. – 53 p.

Jakabffy Imre: A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája 1967-1977. – Bp.: Akadémiai, 1981. – 376 p.

A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája a XVIII. századtól az 1954. év végéig. Szerk. Bíró Béla. – Bp.: Képzőművészeti Alap, 1955. – 611 p.

Márkus Gábor: Magyar neveléstörténeti irodalom 1800-1944. – Bp.: Könyvtérképesítő Váll., 1985. – 138 p.

Maróti Egon: Bibliographie zum antiken Sport und Agonistik. – Szeged: JATE, 1980. – 44 p.

A nemzetiségi kérdés bibliográfiája I. A nemzetiségi kérdés 1918 előtt. – Bp.: Magyar Külügyi Társ., 1922. – 24 p.

Sándor István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945-1954. – Bp.: Akadémiai. – 463 p.

Kurrens szakbibliográfiák:

International bibliography of historical sciences 1926- (Berlin-London-Paris: Gruyter-Milford-Colin, 1930-)

A magyar állam és jogtudomány bibliográfiája (az 1945-1976 között megjelent anyagok bibliográfiája 12 kötetben látott napvilágot, majd 1980-tól 1991-ig évente kétszer jelent meg. 1991-től *Magyar Jogi Adatbázis* néven számítógépes nyilvántartást végeznek az Országgyűlési Könyvtárban, de CD-ROM-on is hozzáférhető.)

A Magyarországon megjelent történeti munkák jegyzéke 1954- (a Századok c. folyóirat évenkénti melléklete)

Történelmi Bibliográfia 1987- (1990-től évente jelenik meg az 1987-es tárgyévétől kiadott könyvek, folyóiratcikkek tematikus felsorolásával, a MTA Történettudományi Intézete kiadásában)

6. Folyóiratok, sajtóbibliográfiák és repertóriumok

Az időszaki kiadványokban fontos tanulmányok, cikkek, értekezések, esetleg vitaanyagok jelennek meg. Az időszaki kiadványok rendszeres időközönként látnak napvilágot (pl. havonta, negyedévente), így a folyóiratok, évkönyvek stb. Az időszaki kiadványokat nemcsak megjelenésük periodicitása, hanem tartalmuk szerint is csoportosíthatjuk:

- kizárólag történelemmel foglalkozó időszaki kiadványok (pl. Századok),
- rész-és segédtudományok történetével foglalkozó kiadványok (pl. Agrártörténeti Szemle),
- társadalomtudományi témákkal foglalkozó időszaki kiadványok, melyekben nyelvészet, filozófia, irodalom stb. mellett történelmi témájú anyagokat is találunk (pl. Valóság).

Az időszaki kiadványok tartalmi feltárását szolgálják a **repertóriumok**, melyek felsorolják a kiadvány cikkeinek címét, szerzőinek nevét, s hogy pontosan mely számban, kötetben található az adott írásmű. Természetesen nem minden folyóiratnak van repertóriuma.

A legfontosabb magyar nyelvű történelmi folyóiratok, évkönyvek és repertóriumaik

1956-os Intézet évkönyve 1992-

Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis. A Bessenyei György Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Történettudomány 1974- (1974-1977: *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis. A Bessenyei György Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Marxizmus-Leninizmus-Történettudomány* címmel)

Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1951-

Acta Historica 1977-

Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 1951-

Acta Iuvenum. Sectio Historica 1978-

Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae. Series Historica 1965-

Aetas 1986-

Agrártörténeti Szemle 1962-

Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica 1955-

Antik Tanulmányok 1954- , repertórium: *Saliga Lászlóné: Antik Tanulmányok. Repertórium 1954-1978. – Szeged: JATE, 1983. – 293 p.*

Archaeológiai Értesítő 1868-

A Bécsi Magyar Történeti Intézet évkönyve 1931-1940 (évente)

Hadtörténelmi Közlemények 1888-1897, 1910-1943, 1954-
Repertórium: *Mutató a Hadtörténelmi Közlemények 1888-1943. évfolyamaihoz. Összeáll. Kovalcsik József et al. – Bp.: Hadtört. Int., 1956. – 311 p., folytatása: Bende Sándorné – Damó Csilla: Hadtörténelmi Közlemények 1954-1978. Repertórium. – Bp.: Zrínyi, 1979. – 175 p.*

História 1979- , repertórium: *A História 1979-1992. évi számainak (I-XIV. évfolyam) bibliográfiája. – Bp.: MTA TTI, 1993. – 35 p.*

Janus 1986-

Keletkutatás 1975-

Levéltári Közlemények 1923- (szünetelt 1947-1953 között)

Levéltári Szemle 1951-

Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 1894-1906, repertórium: *Váczy Elemér: A Magyar Gazdaságtörténeti Szemle repertórium.* – Bp.: Magyar Társ. Falukutató Int., 1935. – 31 p.

A Magyar Történettudományi Intézet évkönyve 1942-1944 (évente)

Magyar Tudományos Akadémia Filológiai és Történettudományok Osztályának közleményei 1951- (1951-1965: *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának közleményei*)

Múltunk 1955- (1955-1991: *Párttörténeti Közlemények* címmel), repertórium: *Kanozsayné Karácsony Ágnes – Tóth Éva: A Párttörténeti Közlemények repertórium 1955-1987.* – Bp.: MSZMP KB Párttört. Int., 1988. – 127 p.

Rubicon 1990-

Századok 1867- Repertórium: *A Századok Repertórium 1867-1975.* Szerk. *Pamlényi Ervin.* – Bp.: Akadémiai, 1987. – 762 p.

Történelmi Szemle 1958- Repertórium: *Varga János: A Történelmi Szemle I-X. (1958-1967) évfolyamainak tartalommutatója.* Különlényomat az 1968/4. számból. – 18 p.

Történeti Szemle 1912-1922, 1926, 1928-1930

Történeti Tár 1855-1863, 1867-1911 (1855-1863, 1867-1878: *Magyar Történeti Tár* néven), repertórium: *Pelcz Béla: A Magyar Történeti Tár és a Történeti Tár tartalommutatója.* – Bp.: MTA, 1914. – 152 p.

Turul 1893-1946, repertóriumai: *Név-és tárgymutató a Turul 1883-1892. évfolyamához.* Összeáll. *Borovszky Samu.* – Bp.: Magyar Heraldikai és Genealógiai Társ., 1893. – 107 p. és *Név-és tárgymutató a Turul 1893-1936. évfolyamához.* Sajtó alá rend. *Fekete Nagy Antal.* – Bp.: Magyar Heraldikai és Genealógiai Társ., 1940. – 260 p.

Világtörténet 1964-

Néhány fontosabb külföldi folyóirat

American Historical Review (USA)

History (Anglia)

Historische Zeitschrift (Németország)

Journal of Modern History (USA)

Österreich in Geschichte und Literatur (Ausztria)

Revue Historique (Franciaország)

Több folyóiratot áttekintő repertóriumok

Szinnyei József: Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertóriumai I. osztály. Történelem és annak segédtudományai I-II. – Bp.: MTA, 1874-1885

1. köt. Hazai folyóiratok, évkönyvek, naptárak és iskolai értesítvények repertóriumai 1778-1873. – 1486 hasáb

2. köt. 1. rész. Hírlapok 1731-1880. – 1648 hasáb

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki kiadványok repertóriumai. Társadalomtudomány, természettudomány 1946- (1946-1977: Magyar Folyóiratok Repertóriumai címmel jelent meg). Szakrendi csoportosításban feldolgozza a Magyarországon megjelent társadalom-és természettudományi folyóiratok cikkeit, tanulmányait

Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok 1972- (1972-1975: Magyar Nyelvű Folyóiratok Repertóriumai), ez utóbbi kettő a külföldön megjelent magyar nyelvű és/vagy magyar szerzőtől és/vagy Magyarországra vonatkozó tanulmányait, cikkeit tárja fel.

A repertóriumok bibliográfiája:

Kertész Gyula: A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai. Annotált bibliográfia. – Bp.: OSZK KMK, 1990. – 415 p.

Folyóiratbibliográfiák

Teljességre törekvően, vagy különböző szempontok szerint szelektálva felsorolják a folyóiratokat és adataikat.

Retrospektív nemzeti folyóiratbibliográfiák:

***V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia. A Magyarországon magyar és idegen nyelven megjelent, valamint a külföldi hungarika hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. – Bp.: OSZK, 1986-
1. köt. 1705-1849 1-2. rész. – 1986. – 1137 p.
2. köt. 1850-1867. – 1996. – 474 p.***

Szalády Antal: A magyar hírlapirodalom statisztikája 1780-1880. – Bp.: Lampel, 1884. – 248 p.

Kemény György: Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig. – Bp.: OSZK, 1942. – 474 p.

Dezsényi Béla – Falvy Zoltán – Fejér Judit: A magyar sajtó bibliográfiája 1945-1954. – Bp.: Művelt Nép, 1956. – 159 p.

Kurrens folyóiratbibliográfia:

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Bibliográfiája 1976- (1976-1980: ***Kurrens Időszaki Kiadványok*** címmel), felsorolja: tudományos, irodalmi és szakmai folyóiratokat, hetilapokat, évkönyveket, központi napilapokat, periodikusan megjelenő kiadványokat stb.

Nemzeti Periodika Adatbázis I-IV. – Bp.: OSZK, 1990- (közismert rövidítése: NPA). Évente készíti az Országos Széchényi Könyvtár, számítógépes úton hozzáférhető. Tartalmazza a hazai kiadású és az ország könyvtáraiba járó külföldi időszaki kiadványok adatait és lelőhelyeit.

Területi sajtóbibliográfia:

Csatlós Istvánné: Abaúj-Torna, Gömör-Kishont és Zemplén megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1918-ig. – Miskolc: B.-A.-Z. Megyei Levéltár, 1989. – 133 p.

Guide:

Székely Júlia – Uray Piroska: Útmutató a hazai reneszánsz-kutatók számára fontos külföldi folyóiratokról. – Debrecen: KLTE, 1985. – 119 p.

Világtörténet.

Általános.

Az emberiség őstörténetéből. A »Vestiges of the natural history of creation«-ből. (*Hazánk s a Külföld* 1871. 8—10. szám.)

Az amazonokról. i. e. (*Regelő* 1835. 9—11. szám.)

Gyöngyök a világtörténetből. Asszírnia és Babilonia. Egyiptom, Karthago, Media, Persia és Lidia. *Erdélyi János. (Vasárn. Ujság* 1855. 15, 16, 18.)

Reisinger történeti táblái ügyében. *Reisinger János. (Figyelme.* 1839. 13, 19. szám.)

Az európai háborúk emberáldozatai. (*Sürgöny* 1866. 233.)

Világhírű kongresszusok. K. T. K. (*Magy. és a Nügyv.* 1878. 14.)

Visszapillantás az 1845-iki világállapotra. (*Társalk.* XVI. 1847. 7—12, 48, 49. szám.)

Hideg telek krónikája. (*Der neue Kurier aus Ungarn* 1789. 16, 19—22.)

Időjárás 1790—95-ben. (*Hortobágy* 1863. 29.)

Időjárási jegyzetek. (*Vasárnapi Ujság* 1862. 7—9.)

A Duna. (*P. Nügylő* 1862. 42.)

23. Részlet Szinnyi József repertóriumából

V. A KUTATÓMUNKA GYAKORLATA

1. Hogyan készítsünk referátumot?

A referátumokról és főbb típusairól már volt szó. Az eredeti cikk címét csak akkor vegyük át szó szerint, ha az a cikk tartalmát kifejezi, ha nem, akkor „mesterséges” címet adunk. A referált cikket megfelelően tömöríteni kell, attól függően, hogy milyen mélységben ismertetjük az adott művet. Mindenesetre arra törekedjünk, hogy a referátum ne legyen értelmetlen.

A cikkben előforduló intézmények nevét és rövidítését az első alkalommal feloldjuk, pl. American Historical Association (Amerikai Történelmi Társulat), CIA (Central Intelligence Agency). A referátumot mindig elbeszélő módban kell fogalmazni, s nem tartalmazhatja a referáló véleményét (esetleg csak tömörítés esetén, annak végén „Ref. megj.” jelzés után).

A referáló dönt arról, hogy az eredeti cikk hivatkozásjegyzékét közli-e vagy sem. A táblázatokat, ábrákat célszerű a szöveges rész után megszámozva elhelyezni, természetesen a szöveges rész megfelelő helyén hivatkozva a megfelelő ábrára.

Az eredeti cikk adatait a referátum végére írjuk a következő módon:

ABBOTT, C.: Dimensions of regional change in Washington, D.C. = The American Historical Review, 95. Vol., 1990, 5. no., 1367-1393. p.

2. Az irodalomkutatás technikája

Irodalomkutatás során bizonyos témára vonatkozó irodalom válogatott jegyzékét állítjuk össze. Tegyük fel, hogy az 1918 és 1945 közötti egyetemes történelem témaköréből – azon belül bármiből – egy szemináriumi dolgozatot kell készítenünk. Végül úgy döntünk, hogy a náciizmus, fasizmus és holocaust kérdéskörében írunk. De honnan szedjük az anyagot? Ezt az irodalomkutatás segítségével

tudjuk megoldani. Az irodalomkutatás eredménye az irodalomjegyzék, mely a számunkra fontos anyagot tartalmazza: ezen szerepelnek az egyes művek adatai, esetleg rövid tartalmi kivonat is.

Az irodalomkutatás összetett folyamat, de kis gyakorlással gyorsan és hatékonyan tudunk dolgozni. Lépései:

1. A téma **körülhatárolása**. Vagyis eldöntjük, hogy milyen időbeli mélységben szeretnénk kutakodni: elég az utóbbi tíz évben megjelent könyveket, cikkeket felkutatni, vagy régebbi anyag is fontos? Milyen nyelvű anyagra van szükségem: elég-e a magyar, vagy más is szükséges? Nem árt a térbeli körülhatárolás sem: csak a német fasizmusról akarok szólni vagy az olaszról stb. is? Ezt követi az
2. **általános tájékozódás**. Először kézikönyvek, lexikonok segítségével tisztázzuk a fogalmakat (sokszor már ezek is céloznak a témában megjelent legfontosabb művekre, tehát kezdésnek nem rossz). Majd jön az
3. **anyaggyűjtés** szakasza. Honnan tájékozódjunk? Átnézhetjük a könyvtári katalógusokat (főképpen a tárgyi katalógusokat), majd bibliográfiákban, sőt Interneten is kereshetünk adatokat. Az irodalomkutatásnak számos módszere létezik, ilyen a **rendszeres irodalomkutatás**. Ennek során szinte valamennyi bibliográfiát, segédkönyvet stb. hézagtelenul átnézünk, általában a legfrissebb közleményektől haladva a régebbiek felé. Másik az ún. **hólabda-módszer**: a tárgykörrel találunk valamilyen művet, annak meg- nézzük a hivatkozásait, bibliográfiai apparátusát, azon műveket szintén átnézzük és így tovább. Ez ugyan gyors és egyszerű módszer, de egyes fontos művek kimaradhatnak, hiszen az egyes szerzők hivatkozásai esetlegesek. Harmadik a **kerülőutas eljárás**, pl. megközelítés szerzón keresztül. Tudjuk, hogy egy szerző – témánknál maradva – a náciizmus, fasizmus stb. kérdésében sokat publikált: Ormos Mária. Tehát úgy is kereshetünk, hogy Ormos Mária művein keresztül próbáljuk felkutatni a szakirodalmat, de a „találatok” száma itt is esetleges.
4. **Elrendezés**. Az összegyűjtött anyagot szelektáljuk, majd elrendezzük. Legcélszerűbb a szerzői betűrendes elrendezés (hiszen

egy-egy művet akár több forrásból is feljegyezhattünk), majd témák szerint csoportosítunk.

3. A dolgozatírás technikája

Az egyetemistáknak, főiskolásoknak, de még a fiatal szakembereknek is gondot okozhat, hogy egy-egy tudományos munkát hogyan alkossanak meg. A dolog valóban nem egyszerű, de bizonyos „sablonok” alapján könnyebbé tehető.

A tudományos munka megalkotásához az egyik fontos tényező maga a **tudományos gondolkodás**. Enélkül nem lehet létrehozni jelentős műveket.

Kornis Gyula: A tudományos gondolkodás. A tudós lelki alkata I-II. – Bp.: Franklin, 1943. – 312 + 269 p.

A tudománnyal foglalkozó ember minduntalan problémákkal kerül szembe a kutatás folyamán, ez a **tudományos probléma**. A problémafelvetés legalább ugyanolyan fontos, mint annak megoldása. A problémamegoldás szakaszai:

1. probléma felvetése,
2. feldolgozása,
3. megoldása.

A tudományos gondolkodás főbb típusai:

1. absztrakció (elvonatkoztatás), pl. egy régiómodell kidolgozása,
2. analízis: egyes kérdések széttagolása,
3. szintetizálás: összefüggések vizsgálata,
4. összehasonlítás: azonosságok felismerése,
5. megkülönböztetés: eltérések felismerése.

Milyen módszerekkel lehet dolgozni? Ezt a tudomány tárgya dönti el. Főbb módszerek:

1. **Matematikai módszer**: ebben az esetben olyan definíciókból indul ki a kutató, amelyeket *a priori* érvényesnek tart, s ezek egymásra vonatkoztatása alapján jut el az eredményhez.

2. **Analízis.** Vagyis elemzés, mint pl. tárgy megfigyelése, vagy nagyobb ismeret alá történő beosztása (szublimáció). A kvalitatív analízis a tárgy tulajdonságait, míg a kvantitatív a mennyiségi jegyeit vizsgálja.
3. **Kísérlet.** A vizsgálandó jelenség szándékos előidézése.
4. **Szintézis.** Hasonló dolgok esetében azonos alapokról indulunk ki.
5. **Indukció.** Ok-okozat vizsgálat, feltételek és folyamatok vizsgálata.
6. **Hipotézis.** Amikor valamely jelenség okait feltételesen vizsgáljuk (elképzelésünk van valamiről), de csak a további vizsgálatok bizonyítják be, hogy igazam volt-e, vagy sem.
7. **Leírás.** Tárgy, eredmény pusztá vázlata. Ritkán alkalmazzák, mert a kíváncsi, gondolkodó ember nem elégszik meg ennyivel: a dolgok magyarázatát keresi.
8. **Fikció.** Olyan feltevés, amit eleve nem-érvényesnek tartunk (pl. utópisztikus állam-és nevelésszémények, mint Campanella Napállama).

Bővebben:

Kornis Gyula: Bevezetés a tudományos gondolkodásba. A tudomány fogalma és rendszere. – Bp.: Széchenyi Könyvkeresk., 1922. – 274 p.

Számunkra legjelentősebb a **történeti módszer**, ahol a legfontosabb az események hű, tárgyilagos ismertetése. Nem minden történeti leírás felel meg a tudományos követelményeknek, pl. Suetonius sokszor pletykálkodó sorait nemigen lehet tudományos forrásnak tekinteni. A forrásmunkák és az adatok gyűjtése még nem tudományos történetírás.

Egyéb módszerek:

- **esettanulmány:** egy személy, dolog stb. jellemvonásainak, jellegzetes tulajdonságainak összefüggő leírása,
- **esettörténet:** valamely jellegzetes tulajdonság alapján kiválasztott személy, esemény származásának, fejlődésének történeti leírása,
- **fejlődési (genetikus) módszer:** fejlődési menet ismertetése oknyomozati alapon, pl. az emberi faj fejlődéstörténete,

- **áttekintő módszer:** a kutatás területét részekre osztjuk, az egyes részekről adatokat gyűjtünk, majd ezeket összevetjük,
 - **olvasási módszer:** eredeti vagy másodlagos forrásmunkák tanulmányozása, ezek alapján adatok és megállapítások kivonatolása,
 - **statisztika:** számadatok összegyűjtése, elemzése, értelmezése stb.
- A kutatás módszertanáról ld.

Nádori László: Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába. Egyetemi jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó. – 253 p.

A kutatási eredmények elemzéséről:

Magyari Beck István: Alkotás, szakértő, társadalom. Néhány tétel a tudományos alkotás mérésének, értékelésének feltételeiről. – Bp.: Magvető, 1977. – 87 p.

A tudományos kutatás minősége. Szerk. Braun Tibor, Bujdosó Ernő. – Bp.: MTA, 1984. – 207 p.

Segédkönyvek a tudományos munka elkészítéséhez:

Day, Robert A.: How to write and publish a scientific paper. – Philadelphia: ISI Press, 1983. – 181 p.

Dezső Zsigmondné: A tudományos szerzői tevékenység módszerei és technikája. – Bp.: KGM-MTTI, 1967. – 42 p.

Eco, Umberto: Hogyan írjunk szakdolgozatot? – Bp.: Gondolat, 1992. – 256 p.

Görgényi Ilona – Palágyi György: Hogyan írjunk? Módszertani útmutató joghallgatók részére az évfolyam-, szakdolgozat, valamint a tudományos diákköri dolgozat készítéséhez. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1989. – 35 p.

Majoros Pál: Kutatásmódszertan, avagy hogyan írjunk könnyen, gyorsan, jó diplomamunkát? – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. – 131 p.

A dolgozatírás lépései, technikája

Mindenkinek van bizonyos módszere, amellyel – elvileg – jól tud haladni. Előfordulhat, hogy barátunk technikáját összevisszaságnak tartjuk, mégis jobban halad, mint az általunk oly precíznek tartott módszerrel. Ennek ellenére, a tudományos kutatásnak vannak olyan lépései, melyeket – módszer ide, módszer oda – nem hagyhatunk ki. Ezek:

1. **A téma körülhatárolása.** A téma (akár választott, akár kapott) megkívánja a precíz behatárolást. Kérdés, hogy milyen tér-és időhatárokat választunk, ill. milyen célból írunk (szemináriumi dolgozat, tudományos diákköri dolgozat, szakdolgozat, doktori disszertáció, tudományos mű stb).
2. **Kutatási szinopszis.** Vagyis terv-és vázlatkészítés: milyen kutatásokat, munkát szeretnék végezni, esetleg határidőket is tartalmazhat. Dezső Zsigmondné írja: „Az első teendő, hogy tisztába jöjjünk saját szándékunkkal. Tegyük fel magunknak a következő kérdéseket: 1. Milyen információt kívánok nyújtani a készítendő műben? 2. Kiknek, az olvasók milyen szakképzettségű és milyen szintű csoportjának szánom az írást? 3. Ebben a tárgykörben milyen előzetes információkat szerezhettek már? 4. Melyik műfaj vagy forma a legalkalmasabb a 1. alatt jelzett információ közvetítésére a 2. alatt meghatározott olvasók számára.”

A **tervkészítés** folyamán meg kell állapítani, mi tartozik a feldolgozandó részletek közé, milyen területek, érintkezési pontok megemlézése szükséges. A munka tervszerűséget igényel, főleg akkor ha határidőre kell befejezni. A munkaterv alapja a következő: a, elvégzendő munka mennyisége, b, „termelési” kapacitásunk mértéke, c, rendelkezésre álló időtartam. Bizonyos időt előre tartalékolni kell előre nem látható feladatok elősegítésére (egyes vélekedések szerint a munkára eredetileg szánt időt be kell szorozni kettővel). Munkaterv készítésénél el kell dönteni, hogy

hol szándékozunk a szakirodalmat beszerezni, kiktől szeretnénk tanácsot kérni stb.

3. **Anyaggyűjtés** (források felkutatása). Ezt nevezzük **forráskutatásnak**, vagy irodalomkutatásnak. A tudományos munka igazán evvel kezdődik, hiszen meg kell tudnunk, hogy a mi témánkban ki mit publikált. A leghelyesebb, ha az általánostól haladunk a speciális felé. Ehhez a legkülönbözőbb könyvtári segédeszközöket használhatjuk fel. Az összegyűjtött anyag tüzetes átolvasása ekkor még nem célszerű, elég az anyag „átfutása”, majd később a szelektált anyag gondos elolvasása.
4. **Cédulázás, jegyzetelés.** Az elején még saját könyveinkbe mindenféle jeleket tehetünk, de egy idő után áttekinthetővé kell tenni az anyagot. Legcélszerűbb egy cédulára felírni a számunkra fontos könyvek, folyóiratcikkek adatait, mert azokat tudjuk majd rendezni.
5. **Források kritikai elemzése.** A forráskritikáról már esett szó (155-156. p.), ekkor tesszük fel a következő kérdéseket: A mű azonos-e azzal, aminek egyáltalán feltüntetik? Nem plágium-e? Honnan származott a szerző, mely célok megvalósulását szolgálta a művel? A forrásmunka igazat mond-e? Volt-e a szerzőnek lehetősége a szabad véleményformálásra? Nem tévesek-e az információk? A szerző tanúja volt-e az eseményeknek vagy csak másodkézből ismeri? Nem volt-e elfogult? Egyezik-e más forrásmunkák állításaival? stb.

Hogy a történetírói munka mennyire közelíti meg a valóságot, azt a valószínűségi aránnyal lehet kifejezni:

$$P = \frac{p}{p + p_1} \times 100$$

ahol P = valószínűségi arány, p = jó adatok, p_1 = rossz adatok, pl. ha $p = 20$, $p_1 = 5$, akkor $P = [20 : (20+5)] \times 100$, vagyis $(20:25) \times 100 = 80\%$. P értéke minél inkább közelít a 100-hoz, annál valószínűbb, hogy valósak az adataink.

6. **Az anyag rendezése, csoportosítása.** Az összegyűjtött cédulákat, jegyzeteket bizonyos szempontok szerint csoportosítjuk. Az anyag elrendezése történhet:
- időrend,
 - tér,
 - fontosság vagy
 - érvek-ellenérvek alapján.
7. Ezt követően **új témavázlatot** készítünk a meglévő források alapján. A vázlat megkönnyíti a későbbi írást, hiszen ezzel már a szerkezetét elkészítjük. A vázlatot – természetesen – a továbbiakban is lehet csiszolgatni.
8. **Formába öntés.** Vagyis a mű elkészítése. Mielőtt hozzáfogunk az íráshoz néhány dolgot még tisztáznunk kell. A mű alapja a szerkezete. A legelterjedtebb séma szerint egy írásmű három nagy részből áll:

Bevezetés: ebben határozzuk meg a mű célját, tárgyát, felépítését,

Tárgyalás: az anyag törzsét képezi, részeit a fejezetek alkotják,

Befejezés: funkciója az összefoglalás, következtetés, javaslat.

Részletes bontásban:

Előszó (szubjektív elemeket tartalmaz, pl. köszönetnyilvánítás)

Bevezetés (ez már a mű része)

Tárgyalás

Befejezés

Összefoglalás (esetleg idegen nyelven)

Felhasznált irodalom vagy jegyzetek

Mutatók (pl. tárgymutató, névmutató, helymutató)

Tartalomjegyzék (a mű elejére vagy végére is kerülhet).

Az információk feldolgozásában segítenek az **illusztrációk**, amit azon szövegrész közelében kell elhelyezni, amelyre vonatkozik. A mérések, vizsgálatok eredményeit nem feltétlenül kell táblázatokban közölni, használhatunk grafikont, diagramot stb. is.

Az írásmű szerves része a **cím**, mely lehetőleg fejezze ki a mű tartalmát. A fejezetcímek tagolására különböző típusok alakultak ki, pl.

I. Fejezet

1. Alfejezet

2. Alfejezet

3. Alfejezet

II. Fejezet

1. Alfejezet

2. Alfejezet stb. VAGY

A. Fejezet

a, Alfejezet

b, Alfejezet

B, Fejezet stb. VAGY

1. Fejezet

1.1. Alfejezet

1.2. Alfejezet

1.3. Alfejezet

1.4. Alfejezet

1.41 Al-alfejezet

1.42 Al-alfejezet

1.5. Alfejezet stb.

A **tartalomjegyzék** funkciója (könyveknél, diplomamunkáknál stb.) az, hogy áttekintést adjon a mű szerkezetéről, segítse a gyors keresést. Az **irodalomjegyzékben** közöljük azokat a műveket, ahonnan az információkat merítettük. Funkciója:

- állításaink hitelét igazoljuk,
- a források felhasználásának beismerése,
- olvasó tájékoztatása a további forrásokról.

Ha nemcsak a felhasznált irodalmat tüntetjük fel, hanem megjegyzéseket is fűzünk egyes dolgokhoz, akkor **jegyzetekről** beszélünk. A jegyzeteket feltüntethetjük a lap alján is: ilyenkor csillaggal vagy számmal jelöljük a főszövegben azt a részt, amihez hozzáfűznivalónk van, s a lap alján megteesszük a kiegészítést.

Hogyan **hivatkozunk**? Amennyiben szó szerint idézünk, a szöveget idézőjelbe tesszük. Természetesen előfordulhat, hogy

bizonyos szövegrészt kihagyunk, ilyenkor ott ...-tal jelöljük, hogy valamit elhagytunk. Az idézőjelet bezárva számozzuk a szöveget, s művünk végé az adott szám alatt közöljük forrásunk adatait. Ha csak tartalmi lényegét közlünk valahonnan, de nem szó szerint idézünk, akkor is hivatkoznunk kell! Nézzünk egy lehetséges példát:

Nagy Géza azt írja könyvében, hogy „Lord Mortimer nem tudhatott a II. Edward ellen készülõ gyilkosságról.”¹ Míg Kovács Ágoston úgy véli, hogy Lord Mortimer adta az utasítást a király meggyilkolására².

Másik – főleg az angolszász területen népszerű - hivatkozási megoldás:

Nagy Géza azt írja könyvében, hogy „Lord Mortimer nem tudhatott a II. Edward ellen készülõ gyilkosságról.”[Nagy, 1976: 132] Míg Kovács Ágoston úgy véli, hogy Lord Mortimer adta az utasítást a király meggyilkolására [Kovács, 1986:30].

Első esetben az irodalomjegyzékben emelkedő számsorrendben követik egymást a hivatkozások:

1. Nagy Géza: *Szép Fülöp uralkodása*. – 2., bőv. kiad. – Bp.: Bíró, 1941. – 132 p.
2. Kovács Ágoston: *II. Edward halálának körülményei. Mortimer és a lordok*. = *Történelmi Figyelő*, 1982, 37. évf., 5. sz., 26-38. p.

A második esetben szerzői betűrendben követik egymást a művek:

Kovács Ágoston: II. Edward halálának körülményei. Mortimer és a lordok. = *Történelmi Figyelő*, 1982, 37. évf., 5. sz., 26-38. p.

Nagy Géza: Szép Fülöp uralkodása. – 2., bőv. kiad. – Bp.: Bíró, 1941. – 132 p.

Előfordulhat, hogy egy műre többször is hivatkozunk, vagy szóbeli stb forrásokat használunk. Nézzük meg alaposan, hogy milyen

adatokat tüntetünk fel az egyes dokumentumtípusoknál. Egy fiktív dolgozat fiktív irodalomjegyzéke:

1. Ormos Mária: *Nácizmus – fasizmus*. – Bp.: Magvető, 1987. – 90-98. p.
2. Uő.: *A két világháború közötti Európa*. In: *Gólyavári Esték*. – Bp.: RTV-Minerva, 1984. – 128-134. p.
3. Lukács György: *Az ész trónfosztása*. – 7. kiad. – Bp.: Magvető, 1978. – 316 p.
4. Santarelli, Enzo: *Fasizmus és újfasizmus. Tanulmányok és a kutatás problémái*. – Bp.: Gondolat-Kossuth, 1976. – 18-19.p.
5. Ormos Mária: i. m. – 109. p.
6. Makai György: *Fajelmélet – fajüldözés*. – Bp.: Kossuth, 1977. – 178-183. p.
7. Thomas, Hugh: *An unfinished History of the World*. – London: Pan Books, 1981. – 682. p.
8. Uo., 684. p.
9. Deák István: *A felfoghatatlan Holocaust*. = *Budapesti Könyvszemle*, 1990, 2. évf., 2. sz., 205-215. p.
10. Trevor-Roper, Hugh: *The last days of Hitler*. – 6th ed. – London: Macmillan, 1987. – 68-69. p.
11. Idézi: Deák István: i. m. – 212. p.
12. Hermann Imre: *Az antiszemitizmus lélektana*. – Bp.: Cserépfalvi, 1990. – 55. p.
13. Kohn Róbert (szül. 1917) szóbeli közlése 1999. október 18.-án
14. Hermann Imre: i.m. – 67. p.
15. Deutsch Dávid írásbeli feljegyzése (Kézirat, Politikatörténeti Intézet Levéltára II. f. 327. őe.)

Látható, hogy **könyvek** esetében közöljük a szerző(k) nevét, a mű címét (ha van akkor az alcímét is), a kiadás helyét, a kiadó nevét, a kiadás évét, és azt, hogy hanyadik oldalról idéztünk, akár szó szerint, akár csak tartalmilag (1, 6, 12. példa). Ha egy szerző művét közvetlenül ugyanattól a szerzőtől egy másik mű követi, nem fontos ismét kiírni a teljes nevet, elég annyi, hogy „Uő.” (= ugyanő). Ha az írásmű egy **tanulmánykötet**ben jelent meg, akkor a sorrend: a szerző(k) neve, a tanulmány címe, alcíme, In (a latin –ban, - ben ragból), majd a tanulmánykötet címe és kiadási adatai. Tanulmánykötet esetében nem csupán azt az oldalt jelöljük, ahonnan az idézetünk származik, hanem azt, hogy maga az egész tanulmány

mettől meddig tart (2. példa). Ha egy műnek több kiadása van, mindig feltüntetjük azt, hogy melyik kiadást használtuk – mindig ugyanúgy, ahogy az eredeti dokumentumon szerepel (3, 10. példa). Külföldi szerző esetében a keresztnévet „hátravetjük” (4, 7. példa). Ha valahonnan idézünk, s a következő idézet ugyanonnan származik, nem kell ismét leírni a mű összes adatát, csak annyit, hogy Uo. (= ugyanott) és a megfelelő oldalszámot (8. példa). **Folyóiratcikkek** esetében a szerző(k) neve, cím, alcím után = jelet követően leírjuk az adott folyóirat címét, az évet, évfolyamot (ti. vannak egyes folyóiratok, melyeknek egy évben két évfolyamuk van), lapszám és oldalszámok (ugyanúgy, mint a tanulmánykötetek esetében: -tól, -ig). (9. példa). Ha az idézetet eleve máshonnan vesszük át, akkor leírjuk azt, hogy honnan származik (11. példa). Ha egy műből már idéztünk, s később ismét ezt tesszük, akkor szintén nem kell leírni az összes adatát, csak a szerző(k) nevét, s azt, hogy i. m. (= idézett mű). (14. példa). Ha valakitől **szóbeli** információt kaptunk, akkor az illető nevét, születési évét megjelöljük, s azt, hogy a mikor mondta. Levéltári anyag esetén annak jelzetét írjuk le.

Most már szinte mindent tudunk, ami a kutatás elengedhetetlen feltétele. Nem könnyű a kutatómunka, ráadásul – ahogy egy professzor mondta nekem – „nagy alázat szükséges hozzá”. Huszonegykét évesen még nem értettem egészen, hogy mire céloz, de már érzem, hogy igaza volt. Persze az is igaz, hogy mikor nyomtatásban megjelenik egy munkánk, hetekig szinte élvezet fogdosni, lapozgatni, s a barátoknak, rokonoknak adogatni. Arról nem is szólva, hogy picinykét gyarapítottuk a tudás tárházát.

Valamire még fel kell hívnom a figyelmet: a jó történész nemcsak kiváló tudós, nemcsak kitartó kutató, de **mesélni** is tud. Megette a fene – mondhatnók – azt a könyvet, amit tíz perc után unottan tesz le az olvasó. Az adatok szürke halmazából ki kell törni, hogy olvasóink **élvezzék** is azt, ami eléjük tesszük.

Felhasznált főbb irodalom

1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. = *Művelődési Közlöny*, 1998, 42. évf., 3. sz., 180-205. p.

Balázs Sándor: Faktográfiai tájékoztatás – direkt információ – adatdokumentáció. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1981, 28. évf., 8/9. sz., 329-336. p.

Balázs Sándor: Az információk használata, hasznosítása és haszna. – Bp.: OMIKK, 1993

Bényei Miklós: Könyvtári tájékoztatás II. Társadalomtudományok. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1975. – 245-290. p. és 316-326. p.

Berlász Jenő: A történettudományi tájékoztatás segédkönyvei. – Bp.: NPI, 1975

Bernal, John Desmond: Tudomány és történelem. – Bp.: Gondolat, 1963

Binni, Lanfranco – Pinna, Giovanni: A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig. – Bp.: Gondolat, 1986

Boaz, Martha: A harmadik forradalom. = *Könyvtári Figyelő*, 1984, 30. évf., 1. sz., 70-79. p.

Bóday Pál: Szakirodalmi forrásismeret II. A magyar nemzeti bibliográfia. – Bp.: OSZK KMK, 1963

Borsosné Zétény Angéla: A társadalomtudományi szakbibliográfiákról. = *Könyvtári Figyelő*, 1990, 36. évf., 5/6. sz., 503-515. p.

Cronin, B.: The information society. = *Aslib Proceedings*, 1986, 38. évf., 4. sz., 121-129. p.

Csató István: A kibernetika és az ember. – Bp.: Kossuth, 1970

Day, Robert: How to write and publish scientific paper. – Philadelphia: ISI Press, 1983

Dezső Zsigmondné: A tudományos szerzői tevékenység módszerei és technikája. – Bp.: KGM-MTTI, 1967

Eco, Umberto: Hogyan írjunk szakdolgozatot? – 2. kiad. – Bp.: Gondolat, 1994

Eszenyi Miklós: Az életrajzi megközelítés lehetőségei. In: *Annales Universitatis Litterarum et Artium Miskolciensis* II. – Miskolc: MBE, 1992. – 39-60. p.

Eszenyi Miklós: Lopnak-e a professzorok, avagy a plagizálás tudománya. = *Valóság*, 1998, 41. évf., 1. sz., 107-110. p.

Eszenyi Miklós: „Publikálj vagy elvesztél!” Egy információtudományi szindróma. = *Dimenziók*, 1994, 2. évf., 4. sz., 117-121. p.

Ferenczi Zsuzsa: Tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban. – 3. kiad. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1990

Fitz József: A könyvtár gyűjtőköre. = *Magyar Könyvszemle*, 1937, 61. évf., 4. sz., 274-297. p.

Fülöp Géza: Ember és információ. – 2., átdolg., jav., bőv. kiad. – Bp.: Múzsák, 1983

Fülöp Géza: Az információ. – Bp.: ELTE BTK, 1996

Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek. – Bp.: Könyvértékesítő Vállalat, 1984

Gyapay Gábor: A levéltárak. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1965

Györffy György: Történelmi atlasz készítésének kérdéséhez. – Bp.: MTA TTI, 1991

Hóman Bálint: Történetírás és forráskritika. – Bp.: Magyar Történeti Társulat, 1938

Horváth Tibor: A könyvtári szolgáltatások rendszere. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1972.* – Bp.: OSZK, 1975. – 65-90. p.

Husztai Vilmos: Kánonjogi alapismeretek (sajtó alatt)

Kávássy Sándor: Bevezetés a történettudományba. Főiskolai jegyzet. – 4. kiad. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1987

Kertész Gyula: Könyvtári tájékoztatás I. Általános tájékoztatás. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1975. – Főleg 92-133. p. és 150-151. p.

Korek József: A muzeológia alapjai. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1988

Kovácsné Szigeti Klára: Tér-idő modell a történelemben. – Miskolc: MBE, 1993

A kovakőtől a szilíciumig. A tömegkommunikációs eszközök története. Szerk. Giovanni Giovannini. – Bp.: Püski, 1990

Kozocsa Sándor: Bevezetés a bibliográfiába. – Bp.: M. Kir. Egyetemi Ny., 1939

Laszlovszky József: Per angusta ad augusta. A történelmi atlaszokról. = *Budapesti Könyvszemle*, 1993, 5. évf., 3. sz., 322-326. p.

Levéltári ismeretek kézikönyve. Szerk. Endrényi Ferenc. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1980

Lussato, Bruno: Az informatikai kihívás. – Bp.: OMIKK, 1989

Máderné Kiss Márta: Könyvtári tájékoztatás IV. Természet-és alkalmazott tudományok. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1975. – 283-323. p.

Magyar nyelvű kézikönyvek a közművelődési könyvtárakban. Címjegyzék. Szerk. Bényei Miklós. – Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, 1976. – 320-364. p.

Magyar történelmi fogalomtár I-II. Szerk. Bán Péter. – Bp.: Gondolat, 1989

Pálvölgyi Mihály: Információs technológia. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1991

Papp László – Varga Zoltánné: Bibliográfiai bevezető. Történelem. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1970

Rácz Ágnes: Bibliográfiai leírás, katalogizálás. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1987

Sallai István – Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. – 2., átdolg., bőv. kiad. – Bp.: Gondolat, 1965

Solla Price, Derek: Kis tudomány – nagy tudomány. – Bp.: Akadémiai, 1977

Stoffle, Carla – Karter, Simon: Materials & methods for History research. – New York: Neal-Schuman Publ., 1979

Subramanyam, K.: A tudományos folyóirat. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1976, 23. évf., 4. sz., 147-155. p.

Szabó Sándor: Általános tájékoztatás II. A nemzeti bibliográfia. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1989. – Főleg 13-16. p., 33-53. p., 58-77. p. és 82-92. p.

Szepesváry Tamás: Tudományos tájékoztatás. Tájékoztatási kiadványok és szolgáltatások tipológiája. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1990. – Elsősorban 29-37. p. és 40-62. p.

Tóth Gyula: Könyvtár és társadalom. Bevezetés a könyvtári ismeretekbe. Főiskolai jegyzet. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1987

A történelem segédtudományai. Szerk. Bertényi Iván. – Bp.: Pannon-Osiris, 1998

Varga Zoltán: Írás – olvasás. = *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1983, 1. sz., 55-64. p.

Viczián János: Magyar írók élete és munkái. Múlt, jelen, jövő és ajánlások a helyismereti személyi adattár készítéséhez. = *Könyvtári Figyelő*, 1990, 36. évf., 5/6. sz., 465-472. p.

TARTALOM

Előszó	3
I. MI AZ INFORMÁCIÓ?	5
1. A tudomány és az információ	9
2. Az információ válsága	11
II. A TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYRÓL	14
1. Mi a történelem?	14
2. A történettudomány rendszere	16
III. A TÖRTÉNITTUDOMÁNYI KUTATÁS INTÉZMÉNYEI	20
1. A levéltár	20
2. A múzeum	46
3. A felsőoktatási intézmények	57
4. A kutatóintézetek	59
5. A könyvtár	63
6. A könyvtári szolgáltatások rendszere	67
7. A könyvtári katalógusrendszer	74
IV. TÁJÉKOZÓDÁS A TÖRTÉNITTUDOMÁNYI SZAKIRODALOM- BAN 1. A FAKTOGRÁFIAI TÁJÉKOZÓDÁS ESZKÖZPARKJA	85
1. Lexikonok, enciklopédiák	85
2. Szótárak	95
3. Rövidítésjegyzékek	97
4. Jelgyűjtemények	97
5. Szólásgyűjtemények	98
6. A topográfiai megközelítés	99
7. A kronológiai megközelítés lehetőségei	109
8. Genealógiák	113
9. Az életrajzi megközelítés lehetőségei	119
10. Emlékiratok, naplók, visszaemlékezések	133
11. Statisztikák	137
12. Jogszabályok és törvények a történettudományi kutatás szolgálatában	142
13. Képes (ikonográfiai) dokumentumok	150
14. Forráskiadványok	154
15. Szöveggyűjtemények és chrestomathiák	165
16. Feladatgyűjtemények	170
17. Monográfiák	171
18. Számítógépes keresési lehetőségek	204

IV. TÁJÉKOZÓDÁS A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI SZAKIRODA- LOMBAN 2. A BIBLIOGRÁFIAI TÁJÉKOZÓDÁS ESZKÖZPARKJA	209
1. A bibliográfiákról	209
2. Általános, egyetemes, elsőfokú bibliográfiák	211
3. Általános, egyetemes, másodfokú bibliográfiák	213
4. A nemzeti bibliográfia	216
5. Történelmi szakbibliográfiák	225
6. Folyóiratok, sajtóbibliográfiák és repertóriumok	233
V. A KUTATÓMUNKA GYAKORLATA	239
1. Hogyan készítsünk referátumot?	239
2. Az irodalomkutatás technikája	239
3. A dolgozatírás technikája	241
Felhasznált főbb irodalom	252
Tartalom	256